CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

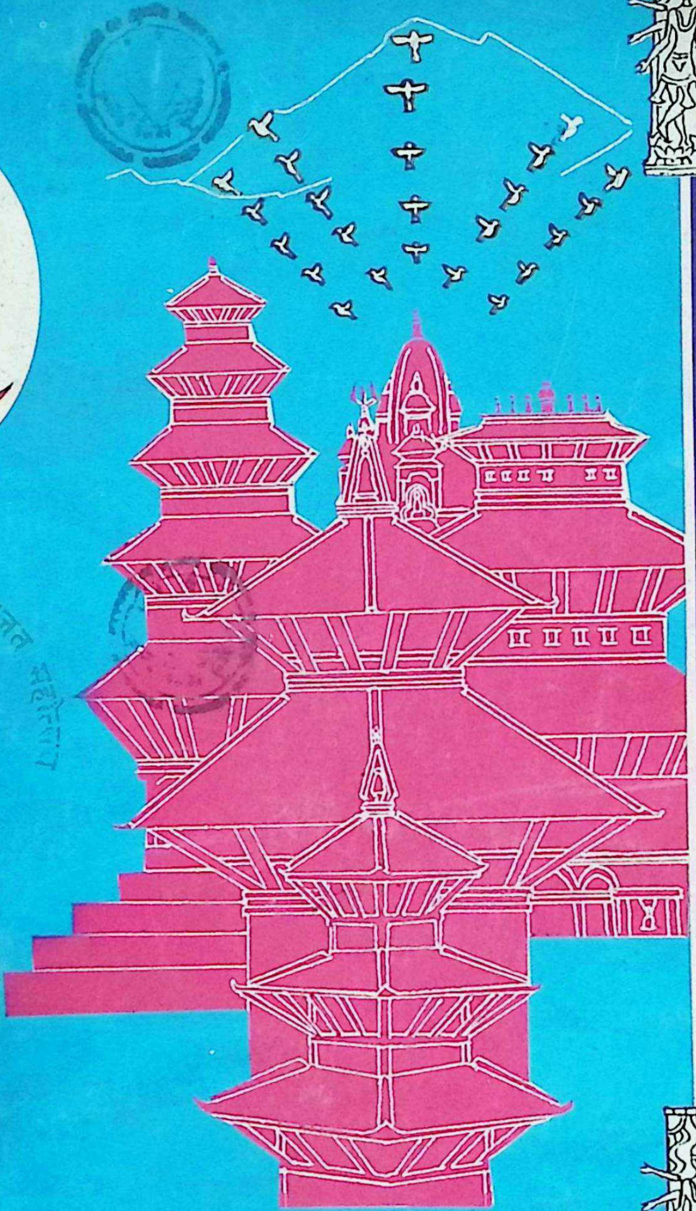

श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत महोत्सव

स्मारिका

२०५३

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत महोत्सव स्मारिका

२०५३

स्मारिका प्रकाशन उपसमिति

परीक्षानियन्त्रक सहप्रा. श्री स्थानेश्वर गौतम	संयोजक
सहप्रा. डा. दुर्गादत्त शर्मा उपाध्याय	सदस्य
सहप्रा. श्री ठाकुरप्रसाद आचार्य	सदस्य
उपप्रा. श्री देवमणि भट्टराई	सदस्य
उपप्रशासक श्री दिलीप भट्टराई	सदस्य
उपप्रशासक श्री गंगामणि शर्मा मजगैंया	सदस्यसचिव

प्रकाशक

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय

बेलझुण्डी, दाङ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रकाशक -

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय
बेलझुण्डी, दाङ, नेपाल ।

एघारौं विश्वविद्यालय जयन्ती, २०५४

प्रकाशित प्रति : १०००

मूल्य : रु.

कम्प्युटर-
स्क्रिप्टप्रो सर्भिस
बागबजार, काठमाडौं, फोन नं. २५२९५९

मुद्रक- नेपाल प्रिन्टर्स एण्ड ट्रेडर्स सहकारी लि.
फोन नं. ४२७४५६, ४१७६७६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नं. ३१२३ R

कुलपति श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकार
तथा
श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मी देवी शाह सरकार

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट मौसूफको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको सुखद उपलक्ष्यमा देशवासीका तर्फबाट अभिनन्दन चढाउँन आयोजित समारोहलाई सम्बोधन गरिबक्सदै

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट मौसूफको गद्दीआरोहणको रजत महोत्सवको सुखद उपलक्ष्यमा देशवासीका तर्फबाट अभिनन्दन चढाउँन आयोजित समारोहमा बक्सेको सम्बोधन भाषण

प्यारा देशवासीहरू,

१. हामीवाट नेपाल अधिराज्यको गद्दीआरोहण गरिबक्सेको पच्चीस वर्ष पूरा भएको उपलक्ष्यमा आयोजित यस समारोहमा सरिक हुन पाउँदा हामीलाई खुशी लागेको छ । प्यारा देशवासीका तर्फवाट हाम्रा प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाद्वारा भरखरै व्यक्त गरिएका भावना र अभिवादनलाई राजसंस्थाप्रति समस्त नेपालीको सद्भावको अभिव्यक्तिको रूपमा हामीले लिएका छौं ।

२. विभिन्न भौगोलिक बनोट, जातजाति, धर्म, सम्प्रदाय, मत र विचारलाई एक सूत्रमा आवद्ध गरी हाम्रा पूर्वज श्री ५ बडामहाराजाधिराज पृथ्वीनारायण शाहवाट साझा फूलवारीको रूपमा नेपाल राष्ट्रको निर्माण भएदेखि राजसंस्था राष्ट्रिय एकताको प्रतीक रहँदै आएको छ । मुलुकको पृष्ठभूमि, परिवेश र परम्पराले नेपाली जनता र राजसंस्थावीच अन्योन्याश्रित सम्वन्ध गाँसेको छ । जनताको इच्छा, आकांक्षा र सम्मतिलाई सदैव कदर गर्ने संस्कार र परम्परावाट नेपालको राजसिंहासन सदा निर्देशित छ ।

३. विगत २५ वर्षको अवधिमा देशको राजनैतिक, सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रमा के कस्ता अभ्यासहरू भए सबैका सामु स्पष्ट छ । देशको स्वतन्त्रता, प्रतिष्ठा तथा देशवासीको सुख र उन्नतिलाई हामीले सधैं सर्वोपरि ठान्दै आएका छौं । नेपालको सर्वाङ्गीण विकास नेपालीको सामूहिक अठोटबाट मात्र सम्भव हुने भएकोले यसलाई राष्ट्रिय लक्ष्य मानी राष्ट्रिय सहमतिका साथ आज अगाडि बढ्नु परेको छ । यस लक्ष्य प्राप्तिका लागि एकातिर स्रोत, साधन र अनुशासित एवं लगनशील सीपयुक्त जनशक्तिको खाँचो पर्दछ भने अर्कोतिर शान्ति, स्थिरता र प्रजातान्त्रिक वातावरण पनि उत्तिकै आवश्यक हुन जान्छ ।

४. विकासमा जोड दिई अघि बढिरहेको वर्तमान विश्वमा हामी अलग्गिएर रहन सक्दैनौं । नेपालको सन्दर्भमा खाद्यान्न, लत्ताकपडा, आवास, शिक्षा, स्वास्थ्य र सुरक्षाजस्ता आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्तिले नै नेपालीलाई मानवोचित जीवनयापन गर्न सघाउ पुऱ्याउनेछ । साथै अपार जलशक्ति र पर्यटन विकासका प्रशस्त सम्भावना जस्ता मुलुकमा विद्यमान स्रोत र साधनलाई नेपाल र नेपालीको हितमा परिचालन गरी मुलुकलाई क्रमिक रूपमा समुन्नति दिशातर्फ अगाडि बढाउनु परेको छ । शान्ति, सुरक्षा, स्थिरता र विकास चाहना राखेर मात्र प्राप्त हुने कुरा होइन, यी कुराहरूलाई प्राप्त गर्ने र संरक्षण गर्ने क्षमता हामीमा हुनु जरुरी छ भन्ने कुरा पनि विर्सन सकिदैन ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

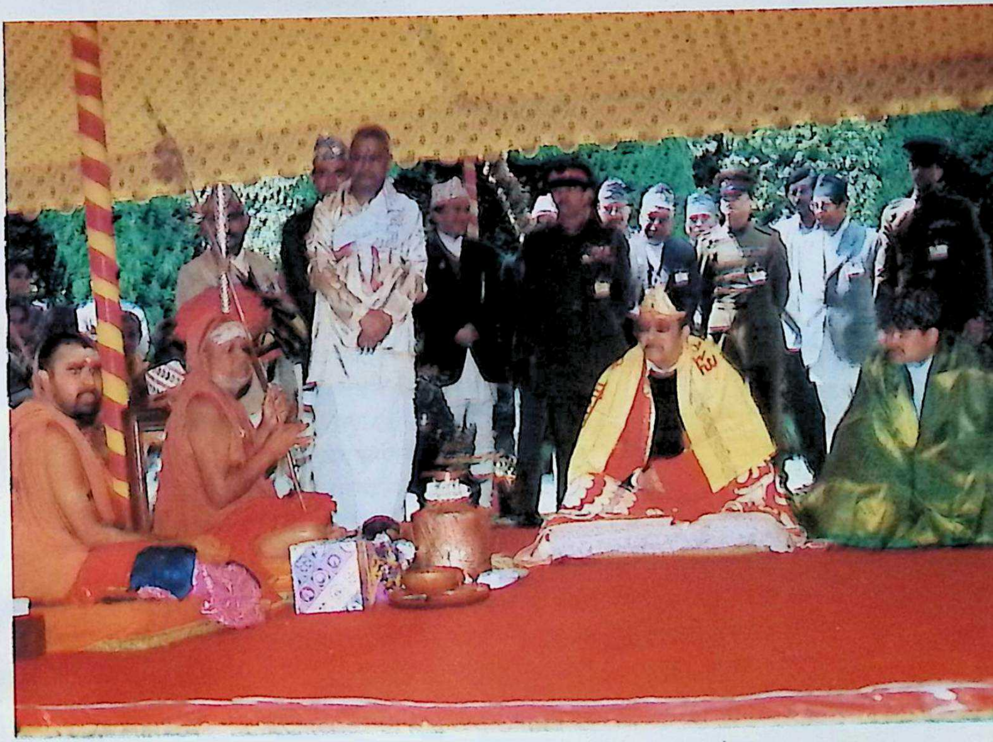

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकार नारायणहिटी राजदरबारमा आयोजित विशेष समारोहमा अनन्तश्रीविभूषित काञ्चीकामकोटी पीठाधीश्वर जगद्गुरु शङ्कराचार्य श्रीजयेन्द्र सरस्वतीस्वामी एवं वहाँका उत्तराधिकारी श्रीशङ्कर विजयेन्द्र सरस्वती स्वामीज्यूहरूबाट अभिषेक ग्रहण गरिबक्सदै । साथमा श्री ५ युवराजाधिराज सरकार होइबक्सन्छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC0. Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीचन्द्रमौलीश्वरः

स्वस्तिश्रीमदाद्यशङ्करभगवत्पादाचार्याधिष्ठितं श्रीकाञ्चीकामकोटिपीठमलङ्कुर्वाणानां जगद्गुरूणां श्रीमज्जयेन्द्रसरस्वतीश्रीपादान्तेवासिवर्यश्रीमच्छङ्करविजयेन्द्रसरस्वती श्रीपादानां नेपालमहाराजाधिराजश्री५वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवेभ्यः सिंहासनारोहणरजतमहोत्सवोपलक्ष्ये शुभाशीर्वचनम् ॥

आर्षप्रत्नसनातनश्रुतिपथे श्रद्धालुभिः सज्जनैः
सेव्या गुह्यमहेश्वरीपशुपतीशाभ्यां सदा रक्षिता ।
शालग्रामदगण्डकीपरिवृता कैलासकूटान्विता
सद्धर्माश्रयभूमिरत्नमकुटी नेपालभू राजते ॥

तस्मिन् भारवि-कालिदास-सुरुचि-श्रीहर्ष-मुख्यैः कवि-
प्रौढैः प्रस्तुतनैजवैभवकथे हिन्द्वेकराष्ट्रोत्तमे ।
नेपालक्षितिपालवंशसुयशोविस्तारिवीरोत्तम-
आस्ते विक्रमशाहदेवनृपतिर्वीरेन्द्रवीराभिधः ।
ऐश्वर्याधिकराज्यलक्ष्मिदयितो राज्यार्हदीपेन्द्रसूः
श्रुत्या नीरजयुक्तयाऽऽत्मजधनो राजाधिराजो महान् ॥

पञ्चाशत्प्रवयाः प्रशास्य वसुधां संवत्सराणामयं
विंशत्युत्तरपञ्चकं हि भजते प्रीतिं जनानां पराम् ।
तत्रायान्तु महोत्सवे गुरुवराः श्रीकामकोटीश्वरा-
इत्यत्यादरभक्तिपूर्वकमिमे ह्यामन्त्रिता भूभृता ॥

क्षेत्रे नीलगले यदाऽऽद्यभगवत्पादास्तु नेपालके
लिङ्गं तद्वरनामकं न्यधुरतः सम्बन्ध एष क्रमात् ।
दार्ढ्यं गच्छतु कामकोटिमठनेपालावनीपालयो-
रित्यादृत्य समागता गुरुवरा अस्मिन् महत्युत्सवे ॥

वीरेन्द्रो विजयेत-वत्सरशतं राज्यं प्रशिष्याज्जना
अस्मिन् राजनि शान्तिसन्ततिसमृद्धाः सन्तु ता निर्भयाः ।
आर्षो धर्म इतः सुवृद्धिमवताच्छ्रद्धा जनानां भवे-
दित्याशीर्वचनानि नः प्रतिदिनं नारायणः स्मर्यताम् ॥

विरोधिनामसंवत्सरः २०५३।१२।२८
काष्ठमण्डपः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ॐ

॥ श्री शंकराचार्य्यो विजयते ॥

श्रीमन्महाराजाधिराजश्री५वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवानां हिन्दूसम्राजां
जन्मनः पञ्चाशत्तमे वत्सरे स्वर्णजन्मोत्सवानन्तरं मंगलवर्षे
सिंहासनारोहणरजतमहोत्सवपर्वणि शुभावसरे
अनन्तश्रीविभूषितकाञ्चीकामकोटी-
पीठाधीश्वरश्रीशङ्कराचार्य्य-
श्रीजयेन्द्रसरस्वती-
भगवत्पादैरेवं तदुत्तराधिकारिश्रीशङ्कराचार्यश्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वती-
भगवत्पादैश्च प्रत्ता आशिषः ।

राज्यारोहणरजतमहोत्सवसुपर्वणि ।
काञ्चीकामकोटिपीठे, समासीनो जगद्गुरुः ॥
प्रददात्याशिषो राज्ञे, श्री जयेन्द्र-सरस्वती ।
लोकस्य कुरु कल्याणं, सत्यं भवतु मे वचः ॥
महाधिराजराजेन्द्रो, वीरेन्द्रो वीरविक्रमः ।
नीतिज्ञो देशकालज्ञः, सत्यधर्मपरायणः ॥
रक्षको जीवलोकस्य, धर्मज्ञो धर्मरक्षकः ।
रक्षको वेदविप्राणां, चातुर्वर्ण्यस्य रक्षकः ॥
यशस्वी सर्व्वदेशेषु, मनस्वी मतिमान्महान् ।
पुण्यकीर्त्तिमयो भूयाद्, भूतले च हिमालये ॥
श्री ऐश्वर्य्यमयी देवी, कुशला कर्म्मसाक्षिणी ।
वामाङ्के यस्य सम्राज्ञी, महालक्ष्मीर्विराजते ॥
नीरजः फुल्लपद्माक्षो, दीपेन्द्रो दीप्तभानुमान् ।
श्रुतिर्मधुरवाक् सर्वमाशीर्भिः शुभमस्तु वः ॥

चैत्र शु. ४, वि. सं. २०५३
काष्ठमण्डपः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

काठमाडौं, नेपाल

२०५४।३।१

प्रधानमन्त्री

शुभकामना

श्री माधवराज गौतम
उपकुलपति
महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय ।

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दी आरोहण रजत महोत्सव वर्षको उपलक्ष्यमा महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालयद्वारा वर्ष भरि आयोजित विभिन्न कार्यक्रमहरुको विवरण एवं राजसंस्थाको महत्ता र विशेषता वोध गराउने रचनाहरु समेत समावेश गरी एक स्मारिका प्रकाशित गर्न लागेकोमा शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

(लोकेन्द्र बहादुर चन्द)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री ५ को सरकार

मा. बामदेब गौतम
उप-प्रधानमन्त्री
तथा
गृहमन्त्री

फोन: कार्यालय { २२६८७९ / २२४४४६
निवास ५२३५४२
फ्याक्स : २२७९८१

मिति........................
२०५४/०२/३१

च. नं. २४६/०५३/०५४

विषय:– शुभकामना

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्धी आरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालयले राजसंस्थाको महत्ता र विशेषता वोध गराउने रचनाहरु समावेश भएको स्मारिका प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई ज्यादै खुसी लागेको छ।

स्मारिका श्री विभूषित जगदगुरु शंकराचार्य जयेन्द्र सरस्वतीज्यू तथा उहांका उत्तराधिकारी श्री शंकर विजयेन्द्र सरस्वतीज्यूको नेपालको धार्मिक यात्राको पावन स्मृतिमा हुने भएकोले यस प्रकाशनले हामीहरु बीच धार्मिक सद्भावना र नैतिकता अभिवृद्धि गर्नमा सघाउ पुग्ने विश्वास लिएको छु।

(बामदेव गौतम)
उप-प्रधानमन्त्री तथा गृहमन्त्री

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देवीप्रसाद ओझा
शिक्षा मन्त्री
निजी सचिवालय
केशरमहल, कान्तिपथ
काठमाडौं, नेपाल ।
पत्र संख्या :

फोन कार्यालय { ४-११४९९ / ४-१४६९०

मिति. २०५४।२।३१.

श्री ५ को सरकार
२०५२

विषय :– शुभ–कामना ।

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दी आरोहण रजत महोत्सवका अवसरमा महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालयले वर्षभरी भए गरेका कार्यक्रमहरूलाई समावेश गरी "स्मारिका" प्रकाशन गर्न लागेकोमा खुशी लागेको छ ।

यसमा समाविष्ट कार्यक्रमहरूले पूर्वीय एवं पाश्चात्य जगतमा राजा र राजसंस्थाको महत्वका बारेमा सर्वसाधारणलाई बोध गराउनुका साथै प्रकाशित लेख रचनाहरूले नवप्रतिभाहरूलाई नयां नयां कार्यहरू गर्न अझ प्रोत्साहन मिल्नेछ भन्ने आशा लिएको छु ।

(देवी प्रसाद ओझा)
शिक्षा मन्त्री
एवं
सह–कुलपति, महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उप-कुलपतिको कार्यालय

OFFICE OF THE VICE CHANCELLOR

महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय
केन्द्रीय कार्यालय, बेलझुण्डी, दाङ्ग

Mahendra Sanskrit University
Central Office Beljhundi, Dang

शुभ-कामना

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट गद्दीआरोहण गरिबक्सेको २५ औं वर्ष २०५३ लाई रजत-महोत्सवका रूपमा वैदिक विधिविधानपूर्वक विशेष समारोहहरूको आयोजना गरी विश्वविद्यालय र अन्तर्गतका विद्यापीठहरूमा गरिएका कार्यक्रमहरूलाई समावेश गरी "श्री ५ वीरेन्द्र गद्दी आरोहण रजत महोत्सव स्मारिका २०५३" प्रकाशित हुन लागेकोमा सर्वप्रथम श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव तथा श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मी देवी शाह सरकारहरूका जुनाफमा सुस्वास्थ्य, दीर्घायुष्य, समृद्धि र सुखमय दाम्पत्यजीवनका लागि सभक्ति मङ्गलमय हार्दिक शुभ-कामना समर्पण गर्दै नेपालको एकता र अखण्डताका प्रतीक सरकारको सुशासन चिरकालपर्यन्त प्राप्त भइरहोस् भनी परमेश्वरसँग प्रार्थना गर्दछु ।

"राजा प्रकृतिरञ्जनात्" भन्ने आदर्शबाट परिपुष्ट राजसंस्था र नेपाली जनताको भावनात्मक ऐक्यबद्धता नै हाम्रो राष्ट्रिय अखण्डता, राजनैतिक परिवर्तन तथा सर्वतोमुखी विकासमा अग्रणी रहेको तथ्य नेपाल र नेपालीको गौरवमय इतिहासमा स्वर्णाक्षरले अंकित छ । राष्ट्रिय एकता, अखण्डता एवं नेपाली जनताको सुख समृद्धि र चाहनालाई सर्वोपरि मानिबक्सने श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट गद्दीआरोहण गरिबक्सेदेखि नै देशको चौतर्फी विकासमा गम्भीर चासो लिई बक्सेर राष्ट्रको सन्तुलित विकासको निम्ति विकेन्द्रीकरणको आधारमा विकास क्षेत्रको निर्माण, प्राविधिक एवं वैज्ञानिक शिक्षाको विकास र विस्तारको लागि शिक्षा आयोगको गठन, संस्कृत विद्याको संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयको स्थापना, राष्ट्रिय जनमत संग्रहको घोषणा, जनआकांक्षाअनुसार संवैधानिक राजतन्त्रात्मक संसदीय प्रजातन्त्रको स्थापना तथा विश्वशान्ति, सह-अस्तित्व, पारस्परिक सहयोग र सद्भावको लागि अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा पुऱ्याइबक्सेका महत्त्वपूर्ण योगदान आदि महनीय कार्यहरू गरिबक्सेर नेपालको शाहवंशीय राजपरम्परामा विशिष्ट स्थान ग्रहण गरिबक्सेको छ । राज्यारोहणको पच्चीसौं वर्षमा समृद्धि स्वरूप रजतादि दान गरी रजत महोत्सव मनाउने शास्त्रीय विधान रहेको सन्दर्भमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उदात्त गुण सम्पन्न प्रजावत्सल श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सव मनाउनु समस्त राजभक्त नेपालीहरूको लागि गौरवमय मांगलिक शुभ कार्य हो ।

संसारकै सर्वोच्च हिमशिखर सगरमाथाको काखमा अवस्थित विश्वको एकमात्र हिन्दु अधिराज्य नेपालका सम्राट् श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका शुभ-अवसरमा मौसूफ सरकारहरूमा माङ्गलिक अभिषेक र शुभाशीर्वचन चढाउँन काञ्ची कामकोटी पीठाधीश्वर अनन्त श्री विभूषित जगद्गुरु शङ्कराचार्य जयेन्द्र सरस्वती तथा वहाँका उत्तराधिकारी शङ्कर विजयेन्द्र सरस्वतीज्यूको नेपाल आगमनबाट हाम्रो राष्ट्रिय एकता र अखण्डताका साझा आस्थाकेन्द्र राजसंस्था र "वसुधैव कुटुम्बकम्" को आदर्श, विश्वशान्ति एवं धार्मिक सहिष्णुताको स्रोतका रूपमा रहेको वैदिक धर्मका संरक्षक जगद्गुरु शङ्कराचार्यको पावन संगमले हाम्रा परम्परागत मूल्य र मान्यतालाई थप महत्त्व प्रदान गरेको छ ।

कुलपति श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका सन्दर्भमा वर्षदिनभरि मनाइएका कार्यक्रमहरूको संक्षिप्त संगालोका रूपमा प्रकाशित हुन लागेको यस स्मारिकाले राजसंस्थाको महत्त्व एवं राजा र प्रजाको सुमधुर सम्बन्धलाई अभिव्यक्त गर्नुका साथै स्मारिकामा प्रकाशित संस्कृत भाषामा निबद्ध कविताहरू नव प्रतिभाहरूको साहित्य सृजनशीलतालाई उद्बोधन गर्न सफल हुनेछन् भन्ने आशा लिएको छु ।

अन्तमा स्मारिका प्रकाशनका लागि सामग्री संकलन गरी सम्पादन गर्ने जस्तो गहन कार्य गर्नुहुने प्रकाशन उपसमितिका संयोजक सह-प्रा. श्री स्थानेश्वर गौतम एवं अन्य सदस्यहरूमा धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

जयतु संस्कृतम् ।

(माधवराज गौतम)
उपकुलपति

२०५३, चैत्र २५
बेलझुण्डी, दाङ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शिक्षाध्यक्षको कार्यालय
OFFICE OF THE RECTOR

महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय
केन्द्रीय कार्यालय, बेलझुण्डी, दाङ्ग

Mahendra Sanskrit University
Central Office Beljhundi, Dang

शुभ-कामना

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट गद्दीआरोहण गरिबक्सेको २५ औं वर्ष २०५३ लाई रजत-महोत्सवका रूपमा विषेश समारोहको आयोजना गरी विश्वविद्यालय र तदन्तर्गतका विद्यापीठहरूमा गरिएका कार्यक्रमहरूलाई समावेश गरी "श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत महोत्सव स्मारिका २०५३" प्रकाशित हुन लागेकोमा सर्वप्रथम श्री ५ महाराजाधिराज सरकार एवं श्री ५ बडामहारानी सरकारहरूका जुनाफमा सभक्ति मङ्गलमय हार्दिक शुभकामना समर्पण गर्दै सरकारहरूको सुस्वास्थ्य एवं चिरकाल पर्यन्त सुशासनको निमित्त श्री परमेश्वरसँग प्रार्थना गर्दछु ।

विश्वको एकमात्र हिन्दु अधिराज्य नेपालका सम्राट् कुलपति श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका सन्दर्भमा वर्षदिनसम्म मनाइएका कार्यक्रमहरूको संगालोको रूपमा प्रकाशित हुन लागेको यस स्मारिकाले राजसंस्थाको महत्त्व, राजसंस्थाबाट प्रजाहरूले पाएको गहिरो ममता, वात्सल्य र प्रजाहरूको राजसंस्थाप्रति प्रगाढ भक्ति जस्ता महिमाहरूलाई अभिव्यक्त गर्नुका साथै यस स्मारिकामा प्रकाशित कृतिहरू नवप्रतिभाहरूलाई उद्बोधन गर्न सफल हुनेछन् भन्ने आशा राख्दै यस स्मारिकाको प्रकाशन गर्न सपरिश्रम कार्य गर्नुहुने उपसमितिका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

(प्रा. डा. वावुराम पोखेल)
शिक्षाध्यक्ष

२०५३ चैत्र २५
बेलझुण्डीं, दाङ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुलसचिवको कार्यालय
OFFICE OF THE REGISTRAR

महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय
केन्द्रीय कार्यालय, बेलझुण्डी, दाङ्ग
पो. ब. नं. ५००३

Mahendra Sanskrit University
Central Office Beljhundi, Dang
Post Box No. 5003

In reply please refer to

शुभ-कामना

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारबाट गद्दीआरोहण गरिबक्सेको पच्चिसौं वर्षको शुभ अवसरमा मौसूफ सरकारका जुनाफमा सुस्वास्थ्य, दीर्घायुष्य तथा चिरसुशासनको मङ्गलमय शुभकामना सभक्ति विन्ती चढाउँछु।

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयका संस्थापक तथा कुलपति श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवलाई वर्ष दिनभरिनै भव्य रूपमा मनाउने निर्णयानुसार विविध कार्यक्रमहरू समायोजन गरी शुभकामना चढाउने कार्यक्रमहरू सुसम्पन्न भएका छन्। ती कार्यक्रमहरूलाई चिरकालपर्यन्त अक्षुण्ण राख्ने उद्देश्यले विश्वविद्यालयद्वारा स्मारिका प्रकाशन गर्ने कार्यक्रम निर्धारण गरिएको छ। सो स्मारिकामा कविसम्मेलनका साहित्यिक रचनाहरू समेत समावेश गरिएका छन्। संस्कृत भाषामा निबद्ध ती रचनाहरूले आधुनिक समाजलाई नयाँ दिशा प्रदान गर्नेछन् भन्ने आशा एवं विश्वास लिएको छु।

स्मारिकामा हिन्दू अधिराज्य नेपालका राजाको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारका जुनाफमा शुभाशीर्वचन र अभिषेक प्रदान गर्न काञ्चीकामकोटीपीठका पीठाधीश्वर जगद्गुरु शङ्कराचार्यज्यूहरूको आगमन र वहाँहरूको कार्यक्रमलाई समेत संक्षेपमा समाविष्ट गरिएको छ। हिन्दु धर्मका संरक्षक शङ्कराचार्यज्यू जस्ता महर्षि कल्पहरूबाट प्रजाको हितमा अहर्निश चिन्तनशील भूपतिले आशीर्वचन र अभिषेक प्राप्त गर्नु शास्त्रसम्मत शासन व्यवस्था चलाएको प्रतिफल नै हो भन्नु अत्युक्ति नहोला। अतः यस्ता जनप्रेमी राजाको चिरसुशासनको कामना गरी अधिराज्य भर हर्षोल्लासपूर्वक कार्यक्रमको समायोजन र समापन हुनुले राजसंस्थाको गौरव वृद्धि हुन पुगेको छ। यस स्मारिकाले राजा र प्रजाका बीचको सुमधुर सम्बन्धलाई अझ प्रगाढ तुल्याउन सफलता प्राप्त गरोस् यही कामना गर्दै प्रजावत्सल श्री ५ महाराजाधिराज सरकारप्रति पुनः दीर्घायु र चिरसुशासनको शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु।

२०५३ चैत्र २५
बेलझुण्डी, दाङ्ग।

(दत्तात्रेय शर्मा दाहाल)
कुलसचिव
महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय
बेलझुण्डी, दाङ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रजत महोत्सवका सन्दर्भमा

विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथाको काखमा अवस्थित, शिवपार्वतीको सुरम्य क्रीडास्थली, सीता र बुद्धको जन्मस्थली ऋषिमुनिहरूको साधना भूमि र प्राचीनकालदेखि नै राजवंशको पवित्र छहारीमा पल्लवित, पुष्पित र फलित हुँदै आइरहेको विश्वको एकमात्र हिन्दुराष्ट्र नेपालले आफ्नो मौलिक गौरवमय इतिहासलाई सदा अक्षुण्ण राखेको कुरामा कसैको दुई मत छैन ।

लिच्छवी, मल्ल र शाहवंशीय स्वनामधन्य राजा महाराजाधिराजहरूबाट वेलावेलामा शासित र संरक्षित यस देशमा राजा अंशुवर्मा, मानदेव, रामशाह र पृथ्वीनारायण शाहजस्ता प्रतापी राजाहरूको अमूल्य योगदान रहँदै आएको छ । बृहत्तर नेपालको एकीकरण गरी स्वगौरवको समुन्नत ध्वजालाई विश्वसामु परिचय दिने श्री ५ बडामहाराजाधिराज पृथ्वीनारायण शाह मुलुकमा एकतन्त्रीय रूपमा रहेको राणा शासनको अन्त्य गरी नेपालमा प्रजातन्त्रको बिहानी झुल्काउने श्री ५ त्रिभुवन वीर विक्रम शाह र संस्कृत-संस्कृति एवं राष्ट्रगौरवलाई सदा उन्नत राख्न चिन्तनशील श्री ५ महेन्द्रवीरविक्रम शाह तथा नेपाली जनतालाई सार्वभौमसत्ता सम्पन्न बनाई देशमा बहुदलीय प्रजातन्त्र, संवैधानिक राजतन्त्रको शंखनादलाई मूर्तरूप दिने जनप्रिय वर्तमान श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको नाम नेपालको इतिहासमा अग्रगण्य छ ।

श्री ५ बडामहाराजाधिराजका एघारौं उत्तराधिकारीका रूपमा रहिबक्सेका श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको शुभजन्म वि. सं. २००२ साल पौष १४ गते स्व. श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाह र स्व. श्री ५ इन्द्र राज्यलक्ष्मी देवी शाहबाट नारायणहिटी राजदरबारमा भएको थियो । मौसूफले विदेशस्थित महत्त्वपूर्ण शिक्षण संस्थाहरूबाट उच्च ज्ञान हासिल गरिबक्सेको छ, “प्रजा सुखे सुखं राज्ञः” को महनीय मर्मलाई आत्मसात् गरिबक्सेको हुँदा मौसूफ युवराज अवस्थामै नेपाली जनताको दुःख-पीडालाई अत्यन्त निकटबाट बुझ्ने मनसायले मुलुकका अतिविकट र दूर्गम जिल्ला, गाउँ तथा बस्तीहरूको पैदल भ्रमण सामान्य तवरबाट गरिबक्सेको थियो साथै देशदर्शनको यस भ्रमणबाट नेपालको वास्तविक अवस्थिति र नेपाली जनताको यथार्थ परिस्थितिलाई सन्निकटबाट बुझिबक्सेको छ ।

मौसूफको शुभ-विवाह वि. सं. २०२६ साल फाल्गुण महिनामा श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मी देवीका साथ सुसम्पन्न भएको थियो ।

विक्रम सम्बत् २०२८ साल माघ १७ गते नेपालको संविधान बमोजिम वैदिकविधिपूर्वक मौसूफबाट राज्यारोहण गरिबक्सेको थियो । विक्रम सम्बत् २०३१ साल फागुन १२ गते श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मी देवीका साथ मौसूफको शुभ राज्याभिषेक वैदिकविधिपूर्वक सुसम्पन्न भयो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नेपालको सन्तुलित विकासका लागि मौसूफबाट नेपाल अधिराज्यलाई पाँच विकासक्षेत्रमा विभक्त गरिबक्सी विकासको प्रतिफल सबै वर्ग र क्षेत्रका जनताहरूमा पुऱ्याउने नयाँ दृष्टिकोण लिइबक्स्यो, ती विकासक्षेत्रहरूमा वर्षमा पालैपालो भ्रमण गरेर विकास निर्माणका कामहरूलाई स्वयं निरीक्षण गरिबक्सी स्थानीय जनताहरूलाई अभिप्रेरणा बक्सियो । शिक्षाको न्यानो घामबाट अधिराज्यका कुनै पनि बालबालिकाले वञ्चित हुन नपरोस् भनी प्राथमिक शिक्षा निशुःल्क गरिबक्सियो साथै साक्षरताको अभियानलाई तीव्र पार्न उत्साह जगाई बक्सी राष्ट्रिय शिक्षापद्धतिको योजना लागू भएबाट देशमा धेरैले पढ्ने मौका पाए, जसबाट पढेकाले देशको चातुर्दिक उन्नतिमा आफ्नो ज्ञान राशिलाई समुचित प्रयोग गर्ने सुनौलो अवसर पनि प्राप्त गरे ।

यसै प्रसंगमा हिन्दु सभ्यता, संस्कृति र परम्पराको अजस्र स्रोतका रूपमा अनादि कालदेखि राज्याश्रय पाई आइरहेको संस्कृत वाङ्मयको समग्र विकास गरी ज्ञान-विज्ञानको समन्वित विकासद्वारा नेपाललाई संस्कृत अध्ययनको उच्च केन्द्रका रूपमा विकास गर्न महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयको स्थापना गरिबक्सी २०४५ सालमा यसको समुद्घाटन पनि स्वयं गरिबक्स्यो ।

संस्कृत वाङ्मयको समग्र विकासमा अत्यन्त रुचि राखिबक्सने भएकोले मौसूफबाट विश्वविद्यालयको कुलपतिको गरिमामय दायित्वलाई समेत वहन गरिबक्सेको छ । वेलावेलामा विश्वविद्यालयलाई कृपापूर्ण निर्देशन बक्स भै यस संस्थामा काम गर्ने सबैको हौसला बढाइबक्सेको छ ।

मौसूफ सरकारको राज्यारोहणको २५ वर्ष भएको सन्दर्भमा समग्र राष्ट्रले मौसूफको "गद्दीआरोहण रजत महोत्सव" सरकारी र गैह्रसरकारी स्तरबाट मनाउने सिलसिलामा विश्वविद्यालयले राष्ट्रका आस्थाकेन्द्र एवं विश्वविद्यालयका कुलपति सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सव मनाउनु आफ्नो परं कर्तव्य ठान्यो, पूर्वीय शास्त्रीय परम्परामा राजाले आफ्नो राज्यारोहणको २५ औं वर्षमा राष्ट्रोन्नतिको दीर्घसत्रस्वरूप रजत आदि वस्तु प्रदानद्वारा समग्र देशमा महोत्सव मनाउने शास्त्रीय विधान छ । यही शास्त्रीय परम्परालाई जीवन्त राख्न आफ्ना प्यारा राजाको गद्दीआरोहण रजत महोत्सव उल्लासमय वातावरणमा वर्षदिनभरी नै विविध कार्यक्रमहरूको आयोजना गरी विश्वविद्यालय र तदन्तर्गतका सबै विद्यापीठहरूमा मनाउन मिति २०५३ आषाढ १९ गते महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयका तात्कालिक उपकुलपतिज्यूको अध्यक्षतामा केन्द्रीय कार्यालय बेलझुण्डी, दाङमा बसेको विशेष बैठकले उपकुलपतिको अध्यक्षतामा कुलसचिव श्री दत्तात्रेयशर्मा दाहाल सदस्यसचिव र उपप्रशासकद्धय श्री गंगामणि शर्मा र श्री दिलीप भट्टराई सहसचिव तथा लेखानियन्त्रक श्री लक्ष्मण पोखेल कोषाध्यक्ष र सहायक सचिवमा नि. सहायक प्रशासक श्री प्रदीप गौतम रहनु भएको १२१ सदस्यीय "श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत महोत्सव मूल समारोह समिति" दाङको गठन गर्नुको साथै उक्त समितिलाई आवश्यक परामर्श उपलब्ध गराउन विभिन्न विशिष्ट महानुभावहरू संलग्न भएको ५ सदस्यीय सल्लाहकार समिति समेत गठन गऱ्यो ।

उक्त बैठकले पाँचै विकास क्षेत्रमा रहेका शास्त्रानुसन्धानपरिषद्हरूबाट प्रकाशित हुने "मर्यादा" पत्रिकालाई रजत महोत्सवाङ्कका रूपमा प्रकाशन गर्ने र वर्षदिनसम्म रजत

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महोत्सवका सिलसिलामा विश्वविद्यालयको केन्द्रीयस्तर र विद्यापीठहरूबाट भए गरेका सम्पूर्ण क्रियाक्लापहरूलाई समावेश गरी एउटा "स्मारिका" पनि प्रकाशन गर्ने निर्णय गरेको थियो । तदनुसार रजतमहोत्सवका विभिन्न कार्यक्रमहरूलाई यस स्मारिकामा यथासम्भव राख्ने प्रयास गरिएको छ । श्री ५ महाराजाधिराजको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका शुभावसरमा श्री ५ को सरकारको आमन्त्रणामा श्री ५ महाराजाधिराजमा आशीर्वचन र अभिषेक समर्पण गर्ने प्रसङ्गमा नेपाल आउने क्रममा महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालय, बेलझुण्डी, दाङमा र मातहतका विद्यापीठहरूमा पाल्नुभएका काञ्चीकामकोटी पीठाधीश्वर जगद्गुरु शंकराचार्य अनन्तश्री विभूषित जयेन्द्र सरस्वती स्वामीज्यूको शुभागमनलाई सदा स्मरणीय बनाउने उद्देश्यले स्मारिकामा समावेश गरिएको छ । जगद्गुरुको भ्रमण अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिकोणले पनि उल्लेख्य भएकोले वहाँको भ्रमण-कार्यक्रमको सामग्रीलाई संस्कृत भाषामा प्रस्तुत गरिएको हो ।

प्रस्तुत स्मारिका क, ख, ग, र परिशिष्ट गरी ४ भागमा विभक्त छ, क खण्डमा विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालयद्वारा वर्षदिनभरिमा गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका उपलक्ष्यमा भए गरेका क्रियाक्लापहरूको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ भने खण्ड 'ख' मा मातहतका विद्यापीठहरूबाट रजत महोत्सवका सन्दर्भमा सुसम्पन्न भएका क्रियाक्लापहरूको विवरणलाई समाविष्ट गरिएको छ । यस्तै राजा र राजसंस्था सम्बन्धी केही लेख रचनाहरू पनि समावेश गरिएका छन् । खण्ड "ग" मा जगद्गुरुको आगमनको पावन प्रसङ्गमा सम्पन्न समारोहलाई संस्कृत भाषामा निबद्ध गरिएको छ भने परिशिष्ट खण्डमा उपर्युक्त क, ख र ग खण्डका सन्दर्भ सामग्रीहरूका रूपमा रहेका आवश्यक विषयवस्तुलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

रजत महोत्सवका प्रसङ्गमा विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालय र तदन्तर्गतका विद्यापीठमा सम्पन्न सबै कार्यक्रम तथा शङ्कराचार्यहरूको आगमनसम्बन्धी सामग्रीहरूको सन्निवेशलाई मिलाएर प्रकाशन गर्न थालिएको प्रस्तुत स्मारिकालाई समयको छोटो अन्तरालमा सम्पादन गर्नुपर्ने गुरुत्तर दायित्व उपसमितिमा आएको हुँदा हाम्रो विवेक र सामर्थ्यले भेटेसम्म स्मारिकालाई यथार्थपरक बनाउने प्रयास गरिएको छ, साथै सम्पादनका सन्दर्भमा हुन गएका त्रुटि कमजोरीहरूका र मुद्रणका क्रममा भएका अशुद्धिहरूका लागि क्षमायाचना गर्नु पनि समितिले आफ्नो परं कर्तव्य ठान्दछ ।

विनीत

श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत महोत्सव
स्मारिका प्रकाशन उपसमिति
महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय, बेलझुण्डी, दाङ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विषयसूची

खण्ड 'क'

१. चमेनागृहको समुद्घाटन १

२. वृक्षारोपण २

३. विशेषपूजा तथा प्रवचन कार्यक्रम ३

४. गद्दीआरोहण रजत महोत्सव सप्ताह ४

५. पत्रिका प्रकाशन ८

६. वक्तृत्वकला प्रतियोगिता ८

७. परिसम्वाद कार्यक्रम ८

८. अन्तर्राष्ट्रिय संस्कृत कविसम्मेलन ९

खण्ड 'ख'

१. पिण्डेश्वर विद्यापीठ, धरान, सुनसरी १३

२. हजारी जनक विद्यापीठ, जनकपुरधाम १७

३. याज्ञवल्क्य लक्ष्मीनारायण विद्यापीठ, मटिहानी १९

४. वाल्मीकि विद्यापीठ, प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं २०

५. भानु संस्कृत विद्यापीठ चुँदी रम्घा, तनहुँ २०

६. बिन्दुवासिनी संस्कृत विद्यापीठ, पोखरा २०

७. रुरु संस्कृत विद्यापीठ, रिडी, गुल्मी २१

८. जनता विद्यापीठ, विजौरी, दाङ २४

९. शारदा विद्यापीठ, महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर २५

लेख

१. राजसंस्था — प्रा. राधाकृष्ण अधिकारी २८-३०

२. वैदिक राजतन्त्र, श्री ५ वीरेन्द्र राज्यारोहण रजतवर्ष २०५३ — प्रा. ऋषिराम पोखेल ३१-३६

३. पुराणमा राजा र हाम्रा राजा — प्रा. दुर्गाप्रसाद उपाध्याय दवाडी ३७-४९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

खण्ड 'ग'

१.	जगद्गुरुशङ्कराचार्यश्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां दाङयात्राविवरणम्	५१
२.	अभिनन्दनकार्यक्रमः	५४
३.	श्रीजयेन्द्रसरस्वतीनां सम्बोधनम्	५७
४.	श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीनां सम्बोधनम्	६०
५.	शास्त्रचिन्तनं कविकोगष्ठी च	६१
६.	वृक्षारोपणम्	६१
७.	स्वर्गद्वारीप्रस्थानम्	६२
८.	दाङाय प्रत्यावर्तनम्	६३
९.	सुनवलं प्रति प्रस्थानम्	६३
१०.	बिन्दुवासिनीसंस्कृतविद्यापीठे स्वागताभिनन्दनम्	६४
११.	काष्ठमण्डपस्य कार्यक्रमः	६४
१२.	पिण्डेश्वरसंस्कृतविद्यापीठे स्वागताभिनन्दनम्	६७
१४.	याज्ञवल्क्यलक्ष्मीनारायणसंस्कृतविद्यापीठस्य कार्यक्रमः	६८
१५.	नेपालयात्रायाः संक्षिप्तं विवरणम्	७३

परिशिष्ट खण्ड

१.	महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालयका तर्फबाट श्री ५ मा समर्पित अभिनन्दनपत्र	७५-७६
२.	अन्तर्राष्ट्रिय संस्कृत कवि सम्मेलनमा मुख्य अतिथिको मन्तव्य	७७-७९
३.	अन्तर्राष्ट्रिय संस्कृत कवि सम्मेलनमा भाग लिने कवि-कवयित्रीहरू	८०
४.	अन्तर्राष्ट्रिय संस्कृत कवि सम्मेलनमा प्रस्तुत कविताहरू	८१-११५
५.	शिक्षणभवनको उद्घाटनका अवसरमा प्र. म. श्री शेरबहादुर देउवाज्यूको मन्तव्य	११६
६.	रुरु संस्कृत विद्यापीठका कविताहरू	११७-११९
७.	म. सं. वि. का तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र	१२०-१२१
८.	नेपाली रूपान्तर	१२२-१२४
९.	मूलसमितिका तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र	१२५-१२६
१०.	नेपाली रूपान्तर	१२७-१२८
११.	विजौरी एवं मानपुर गाविसको तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र	१२९-१३०
१२.	धन्यवाद ज्ञापन (संस्कृत नेपाली)	१३१-१३२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१३. शङ्कराचार्यज्यूको आगमनका अवसरमा दाङमा प्रस्तुत कविताहरू १३३-१४२
१४. स्वर्गद्वारीवासी भक्तहरूका तर्फबाट समर्पित अभिनन्दनपत्र १४३-१४४
१५. नेपालीमा रूपान्तर १४५-१४६
१६. बिन्दुवासिनी विद्यापीठका तर्फबाट समर्पित अभिनन्दनपत्र १४७
१७. जगद्गुरुशङ्कराचार्यस्वागताभिनन्दन व्यवस्थापन समितिका तर्फबाट समर्पित अभिनन्दनपत्र १४८-१४९
१८. पिण्डेश्वर विद्यापीठका तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र १५०-१५१
१९. हजारीजनक विद्यापीठका तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र १५२
२०. याज्ञवल्क्य लक्ष्मीनारायण विद्यापीठका तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र १५३-१५४
२१. लक्ष्मीनारायण मठका तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र १५५-१५६
२२. श्री राजकीय संस्कृत माध्यमिक विद्यालय मटिहानीका तर्फबाट स्वामीज्यूमा समर्पित अभिनन्दनपत्र १५७
२३ याज्ञवल्क्य लक्ष्मीनारायण विद्यापीठमा भएको कविगोष्ठीमा वाचित कविताहरू १५८-१६४

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयले वर्ष दिनसम्म आयोजना गरेका विविध कार्यक्रमहरूको विवरण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

खण्ड 'क'

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय

केन्द्रीय कार्यालय, बेलझुण्डी, दाङ

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव कुलपति सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको पावन अवसरमा मौसूफ सरकारको सुस्वास्थ्य, दीर्घायुष्य, मङ्गलोदय, दीर्घ सुशासन तथा पूर्ण सुख शान्तिको कामना गरी निम्नलिखित कार्यक्रमहरू सुसम्पन्न गरियो :-

१. चमेनागृहको समुद्घाटन

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको शुभ अवसरमा विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालय परिसरमा रू. ३,४३,१८५।६५ को लागतमा तैयार भएको तीनकोठे चमेनागृहको मिति २०५३ साल कार्तिक २० गते विशेष समारोहका बीच पूर्व प्रधानमन्त्री तथा नेपाली कांग्रेसका सभापति श्री गिरिजाप्रसाद कोइरालाज्यूबाट समुद्घाटन सुसम्पन्न भयो ।

उद्घाटनपश्चात् समायोजित कार्यक्रममा जर्मन विद्वान् डा. वर्नहार्ड कोल्भरद्वारा म. सं. वि. मा स्थापित "आधुनिक विश्वमा हिन्दु एवं बौद्ध परम्पराको भूमिका र आजको युगमा त्यसको योगदान" विषयक पं. हेमराज पाण्डे निबन्ध पुरस्कारमा प्रथम स्थान प्राप्त गर्ने जनता विद्यापीठकी छात्रा सुश्री मधुमालती खत्री तथा द्वितीय स्थान प्राप्त गर्ने सोही

(पूर्वप्रधानमन्त्री एवं ने. का. सभापति श्री गिरिजाप्रसाद कोइराला पुरस्कार प्रदान गर्नुहुँदै)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विद्यापीठकै छात्रा सुश्री वसन्ता शर्मालाई मुख्य अतिथि श्री कोइरालाज्यूबाट क्रमशः रू. ५,०००।- र रू. २,५००।- को चेक तथा प्रमाणपत्र वितरण गरिएको थियो ।

२. वृक्षारोपण

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको सन्दर्भमा केन्द्रीय कार्यालयको परिसरमा मिति २०५३ साल कार्तिक २० गते उन्नत जातका फलफूलका बिरुवाहरू रोपी वृक्षारोपण कार्यक्रमको प्रतिनिधि सभाका सम्माननीय सभामुख श्री रामचन्द्र पौडेलज्यूले शुभारम्भ गर्नुभयो । सो अवसरमा माननीय महिला तथा समाजकल्याण सहायकमन्त्री श्री दुर्योधन चौधरी, सांसद तथा सभासद माननीय श्री बलदेव मजगैयाँ, माननीय सांसद श्री महेश आचार्य, माननीय सांसद श्री सुनील भण्डारी, विश्वविद्यालयका उपकुलपति, कुलसचिव, दाङ जिल्लाका कार्यालय प्रमुखहरू, राजनैतिक नेता तथा कार्यकर्ताहरू, पत्रकार, बुद्धिजीवी समाजसेवी, शिक्षक, कर्मचारी तथा विद्यार्थीहरूबाट वृक्षारोपण गरी मौसूफ सकारका जुनाफमा सुस्वास्थ्यको कामना गरिएको थियो ।

वृक्षारोपण कार्यक्रमको शुभारम्भ तथा चमेनागृहको समुद्घाटनपश्चात् नि. उपकुलपति श्री माधवराज गौतमको अध्यक्षतामा समायोजित समारोहमा कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालले स्वागत मन्तव्य प्रस्तुत गर्नुहुँदै श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको चिरायुको कामना गरी समारोहमा समुपस्थित अतिथिहरूको स्वागत अभिवादन गर्नु भएको थियो । मौसूफको जुनाफमा चिरायुकामना व्यक्त गर्ने अन्य महानुभावहरूमा माननीय महिला तथा समाज कल्याण सहायकमन्त्री श्री दुर्योधन चौधरी, सांसद तथा विश्वविद्यालय सभाका सभासद माननीय श्री बलदेव मजगैयां, माननीय सांसद श्री महेश आचार्य, माननीय सांसद श्री सुनील भण्डारी र ने. का. महामन्त्री श्री सुशील कोइराला आदि हुनुहुन्थ्यो । सोही समारोहलाई सम्बोधन गर्दै सम्माननीय सभामुख श्री रामचन्द्र

(सभालाई सम्बोधन गर्नुहुँदै सम्माननीय सभामुख श्री रामचन्द्र पौडेलज्यू)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पौडेलज्यूले संस्कृत-विश्वविद्यालयले परम्परागत मूल्य र मान्यताहरूको संरक्षण गर्दै आधुनिक सभाजको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्नसक्ने आफ्नै पनका कार्यक्रमहरू ल्याउनु पर्ने कुरामा जोड दिंदै श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सुस्वास्थ्यको कामना गर्नुभएको थियो। समारोहका प्रमुख अतिथि तथा नेपाली कांग्रेसका सभापति श्री गिरिजाप्रसाद कोइरालाज्यूले महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयअन्तर्गत आयुर्वेद विषयको पठन-पाठन संचालन हुनुपर्ने कुरामा आफ्नो दृढ धारणा रहेको आशय व्यक्त गर्नुहुँदै श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको दीर्घ सुशासनको कामना गर्नुभएको थियो। समारोहमा समुपस्थित आदरणीय अतिथिहरूमा धन्यवाद ज्ञापन गर्नुहुँदै म. सं. वि. कर्मचारी संघका केन्द्रीय अध्यक्ष श्री श्रवण कुमार आचार्यले मौसूफको चिरसुशानको कामना गर्नुभयो।

(मन्तव्य प्रकट गर्नुहुँदै नि. उपकुलपति श्री माधवराज गौतमज्यू)

समारोहको अन्तमा सभापतिको आसनबाट नि. उपकुलपति श्री माधवराज गौतमले नेपाल र नेपालीका आस्थाकेन्द्र र एकताका प्रतीकको रूपमा प्रतिष्ठित राजा र राजसंस्थाको गरिमामय इतिहासमाथि प्रकाश पार्दै श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारमा दीर्घायु, सुस्वास्थ्य, तथा दीर्घ सुशासनको शुभकामना चढाउँदै सभाको समापन गर्नुभयो।

३. विशेष पूजा तथा प्रवचन कार्यक्रम

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवलाई विशेष वर्षकै रूपमा मनाउन मौसूफको बाउन्नौं शुभजन्मोत्सवका सन्दर्भमा २०५३ साल पौष १३, १४ र १५ गते विविध कार्यक्रमहरूको समायोजन गरिएको थियो। जसमध्ये पौष १३ गते विश्वविद्यालय परिसरको सरसफाइ एवं दीपावली गरियो भने पौष १४ गते स्थानीय श्री त्रिलोकेश्वर महादेवको मन्दिरमा विशेष पूजा आराधना गरिएको थियो। श्री ५ महाराजाधिराज

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सरकारको सुस्वास्थ्य, दीर्घायुष्य, मङ्गलोदय तथा चिरसुशासनको कामनाका निमित्त विशेष पूजा, रुद्राभिषेक र दुर्गासप्तशतीको पाठ आदि कार्य श्री त्रिलोकेश्वर महादेव प्रबन्ध समिति बेलझुण्डी, दाङका तर्फबाट भएको थियो। पूजाआजामा पुजारी श्री लोकराज उपाध्याय संलग्न हुनुहुन्थ्यो भने व्यवस्थापन कार्यमा सचिव श्री छविलाल डाँगी र सहायक सचिव श्री रामप्रसाद शर्मा संलग्न हुनुहुन्थ्यो। सोही दिन बिहान मौसूफमा शुभकामना समर्पण गर्न कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालज्यूको सभापतित्वमा समायोजित प्रवचन कार्यक्रममा "नेपालमा राजसंस्थाको गरिमामय इतिहास र श्री ५ वीरेन्द्रको बहुआयामिक व्यक्तित्व" शीर्षकमा विश्वविद्यालय विद्यापीठका प्राचार्य श्री स्थानेश्वर गौतम, प्राध्यापक श्री दामोदर शर्मा, ने. प्रा. संघ विश्वविद्यालय विद्यापीठ एकाइ समितिका सभापति श्री चतुर्भुज शर्मा, कर्मचारी संघका केन्द्रीय अध्यक्ष श्री श्रवण कुमार आचार्य, उप-प्रशासक श्री चूडामणि अधिकारी, संघका केन्द्रीय सहसचिव श्री भेषराज गौतम लगायतका वक्ताहरूले बोल्नु भएको थियो। सभाको अन्तमा सभापतिको आसनबाट कुलसचिव दाहालले श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको दीर्घायु तथा मङ्गलोदयको कामना गर्दै मौसूफ सरकारको बहुआयामिक नेतृत्व र व्यक्तित्वमाथि प्रकाश पार्नु भएको थियो। पौष १५ गते विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालयको प्रशासकीय भवनमा दीपावली गरिएको थियो।

४. गद्दीआरोहण रजत महोत्सव सप्ताह

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा २०५३ सालभरि नै विविध कार्यक्रम मनाउँदै रहेको सन्दर्भमा माघ १८ गतेदेखि ऐ. २४ गतेसम्म गद्दीआरोहण रजत महोत्सव सप्ताह विशेष कार्यक्रमहरूको आयोजना गरी मनाउने निर्णय भएअनुसार विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालय र यस अन्तर्गतका विद्यापीठ तथा अन्य निकायहरूलाई निर्देशन दिइएको थियो। सोही अनुसार केन्द्रीय कार्यालयमा सप्ताहव्यापी महोत्सवमा भएका कार्यक्रमहरूको संक्षिप्त विवरण :-

क) श्री ५ मा अभिनन्दन तथा उपहार समर्पण

२०५३।१०।१८ गते श्री ५ महाराजाधिराज सरकारका जुनाफमा श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत महोत्सव केन्द्रीय समारोह समितिको तर्फबाट दशरथ रंगशालामा नागरिक अभिनन्दन चढाउने कार्यक्रम रहेकोमा यस विश्वविद्यालयका तर्फबाट पनि मौसूफका जुनाफमा अभिनन्दनपत्र तथा उपहार चढाउने निर्धारित कार्यक्रमअनुसार उपकुलपति श्री माधवराज गौतमले अभिनन्दनपत्र र विद्याकी अधिष्ठात्रीदेवी श्री सरस्वतीमाताको क्लात्मक रूपमा तैयार गरिएको चाँदीको प्रतिमूर्ति मौसूफमा समर्पण गरी दीर्घायुको मङ्गलमय शुभकामना समर्पण गर्नुभयो। (मौसूफका जुनाफमा समर्पित अभिनन्दन पत्र परिशिष्ट भागको पेज नं. ७५ मा छ) २०५३ माघ १९ गते बेलुकी विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालयमा दीपावली गरिएको थियो।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ख) झण्डोत्तोलन

माघ १८ गते कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालद्वारा म.सं.वि. केन्द्रीय कार्यालय बेलझुण्डी, दाङमा विशेष समारोहका बीच राष्ट्रिय झण्डाका साथै विश्वविद्यालयको झण्डोत्तोलन गर्नु भयो । सो अवसरमा समुपस्थित जनसमुदायद्वारा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको जयकार तथा चिरायुको उद्घोष गरिएको थियो ।

ग) सरसफाइ कार्यक्रम

माघ २० गते विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालयका साथै विश्वविद्यालय विद्यापीठको परिसरमा सरसफाइको कार्यक्रम राखिएको थियो । सरसफाइ कार्यक्रममा विश्वविद्यालयका पदाधिकारी, प्राध्यापक, स्थानीय बुद्धिजीवी, समाजसेवी, कर्मचारी र विद्यार्थीहरूको सहभागिता रहेको थियो । "सरसफाइ गरी वातावरण स्वच्छ राखौं, सुस्वास्थ्य र दीर्घायुको कामना गरौं" भन्ने उद्घोषबाट प्रारम्भ भएको सरसफाइ कार्यक्रम उपप्राध्यापक श्री मुरली घिमिरेको संयोजकत्वमा सुसम्पन्न भएको थियो ।

घ) हरिकीर्तन

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सुस्वास्थ्य एवं दीर्घायुको कामना गरी माघ २१ गते स्थानीय श्री त्रिलोकेश्वर महादेव मन्दिरको कीर्तनकक्षमा अखण्ड हरिकीर्तनको समायोजन गरिएको थियो । अखण्ड हरिकीर्तनका लागि श्री क्षेमकान्त घिताल‌को हरिकीर्तन टोलीलाई आमन्त्रण गरिएको थियो । वैदिक विधिपूर्वक आरती प्रज्ज्वलन गरी उपकुलपति श्री माधवराज गौतमबाट हरिकीर्तनको शुभारम्भ भएको थियो । सो कार्यक्रममा विश्वविद्यालयका पदाधिकारी, शिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी र भक्तजनहरूको व्यापक उपस्थिति थियो ।

(कीर्तनको अवसरमा पूजित पञ्चकन्याहरू)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अखण्ड हरिकीर्तनको समापनमा गोपूजन, पञ्चकन्याको पूजन तथा हवन आदि कार्य गरिएको थियो। हरिकीर्तन कार्यक्रमका संयोजक उप-प्रा. श्री देवमणि भट्टराई हुनुहुन्थ्यो।

ङ) विशेष प्रवचन

२०५३।१०।२२ गते गद्दीआरोहण रजत महोत्सवकै सन्दर्भमा विश्वविद्यालय विद्यापीठमा "राजसंस्थाको महिमा र श्री ५ वीरेन्द्रको व्यक्तित्व" विषयक प्रवचन कार्यक्रमको समायोजन गरियो। शिक्षाध्यक्ष प्रा. डा. श्री वावुराम पोखेलज्यूको प्रमुख आतिथ्यमा सञ्चालित उक्त कार्यक्रममा प्राचार्य श्री स्थानेश्वर गौतम, प्राध्यापकद्वय श्री तीर्थराज सुवेदी र श्री रामेश्वर शर्माका साथै उप-प्रा. श्री चतुर्भुज पौडेलले प्रवचन गर्नु भएको थियो। उक्त कार्यक्रमको सभापतित्व कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालले गर्नुभएको थियो भने संयोजक प्राचार्य श्री स्थानेश्वर गौतम हुनुहुन्थ्यो। शिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी र स्थानीय महानुभावहरूको समुपस्थितिमा सम्पन्न प्रवचन कार्यक्रमको अन्तमा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको दीर्घायु तथा सुस्वास्थ्यको कामना गरिएको थियो।

मुख्य अतिथि शिक्षाध्यक्ष प्रा. श्री वावुराम पोखेलले राजसंस्थाको गरिमाका बारेमा विशद चर्चा गर्नुभएको थियो। त्यस्तै सभापतिको आसनबाट कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालले रजत महोत्सवको महत्त्वमाथि प्रकाश पार्नु भएको थियो।

च) खेलकुद

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवकै सन्दर्भमा माघ २३ गते खेलकुद कार्यक्रमको समायोजन गरियो। केन्द्रीय कार्यालय र विश्वविद्यालय विद्यापीठका कर्मचारीहरू सम्मिलित भएको खेलकुद कार्यक्रम अन्तर्गतको रस्साकसी खेलमा उपकुलपति श्री माधवराज गौतमले दुवै पक्षका टोली नेता श्री चूडामणि अधिकारी र श्री शिवचन्द्र न्यौपानेलाई रस्सी प्रदान गरी खेलकुद कार्यक्रमको शुभारम्भ गर्नु भयो। सो खेलमा श्री चूडामणि अधिकारीले नेतृत्व गर्नुभएको टोलीले प्रथम स्थान प्राप्त गरेको थियो। रस्साकसी पछिका खेलहरूमध्ये पुरुषहरूको हाइजम्पमा श्री टोपबहादुर डाँगी, श्री देवबहादुर के. सी. र श्री भुवनेश्वर थापाले क्रमशः प्रथम, द्वितीय र तृतीय स्थान प्राप्त गरेका थिए भने महिला तर्फको हाइजम्पमा श्रीमती मधुमालती शर्मा र श्रीमती निमा बस्नेतले क्रमशः प्रथम र द्वितीय स्थान प्राप्त गरेका थिए। त्यस्तै पुरुषहरूको २०० मिटर दौडमा श्री रेशम के. सी., श्री जहरीलाल चौधरी र श्री देवबहादुर के. सी. ले क्रमशः प्रथम, द्वितीय र तृतीय स्थान हासिल गरेका थिए। करीव ११० जना कर्मचारीहरूका बीचमा सम्पन्न खेलकुद कार्यक्रमको व्यवस्थापन र सञ्चालनका निमित्त लेखाअधिकृत श्री टीकाराम बस्नेतको संयोजकत्वमा समिति गठन गरिएको थियो।

छ) कविता प्रतियोगिता तथा पुरस्कार वितरण

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको शुभ अवसरमा माघ २४ गते विश्वविद्यालय विद्यापीठका छात्र-छात्राहरूका बीच प्रतियोगितात्मक कविता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रतियोगिता समायोजन गरियो । कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालको प्रमुख आतिथ्यमा सञ्चालित उक्त प्रतियोगितात्मक कार्यक्रमको सभापतित्व प्राचार्य श्री स्थानेश्वर गौतमले गर्नुभएको थियो । उक्त प्रतियोगितामा छात्र श्री बद्रीप्रसाद गौतम, श्री देवीप्रसाद नेपाल र श्री टीकाराम गौतम क्रमश: प्रथम, द्वितीय र तृतीय भएका थिए। कविताको मूल्यांकनकर्तामा श्री तीर्थराज सुवेदी, श्री चतुर्भुज पौडेल र श्री गंगामणि शर्मा हुनुहुन्थ्यो भने संयोजकमा सह प्रा. श्री ठाकुरप्रसाद आचार्य रहनुभएको थियो । सो अवसरमा संचालित विभिन्न शैक्षिक र खेलकुद आदि प्रतियोगितात्मक कार्यक्रममा प्रथम, द्वितीय र तृतीय स्थान हासिल गर्ने सहभागीहरूलाई माघ २४ गते प्रमुख अतिथि कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालले पुरस्कार वितरण गर्नुभयो । पुरस्कार वितरणपश्चात् बोल्नु हुँदै कुलसचिवज्यूले नेपाल र नेपाली जनताका आस्थाका केन्द्र राजा र राजसंस्थाको महिमाका साथै श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको व्यक्तित्वमाथि प्रकाश पार्नुभयो र कार्यक्रममा सहभागी हुने तथा सफलता हासिल गर्ने व्यक्तिहरूलाई धन्यवाद दिनुभएको थियो । सभापतिको आसनबाट प्राचार्य श्री स्थानेश्वर गौतमले राजसंस्थाको महिमा र श्री ५ वीरेन्द्रको व्यक्तित्वमाथि प्रकाश पार्दै रजत महोत्सवको महत्त्वको चर्चा गरी सभा विसर्जन गर्नुभएको थियो ।

ज) दीपावली

गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका सन्दर्भमा ।केन्द्रीय कार्यालय र विश्वविद्यालय विद्यापीठमा माघ १८ गतेदेखि २४ गतेसम्म बेलुकी दीपावली गरी श्री ५ महाराजाधिराज सरकारका जुनाफमा सुस्वास्थ्य र दीर्घायुको कामना गरियो ।

झ) श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत विद्वद्वृत्तिको स्थापना

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको पावन अवसरलाई चिरकाल पर्यन्त स्मरणीय राख्ने उद्देश्यले यस विश्वविद्यालयअन्तर्गत "श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत विद्वद्वृत्ति" स्थापना गरिएको छ । उक्त विद्वद्वृत्ति संस्कृत वाङ्मयको उच्च अध्ययन, अनुसन्धान र प्रशिक्षण हासिल गरेका ख्यातिप्राप्त विदेशी विद्वान् तथा विश्वविद्यालयको सेवाबाट निवृत्त भएका वा स्वतन्त्र प्राध्यापक, अनुसन्धान वा प्रशिक्षण कार्यमा विशिष्ट योग्यता वा अनुभव हासिल गरेका ख्यातिप्राप्त नेपाली नागरिक्लाई ५ महिनादेखि २ वर्षसम्मका लागि विश्वविद्यालयद्वारा तोकिएको शिक्षण संस्था वा स्थानमा रही संस्कृत वाङ्मयको उच्च अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण गर्नका निमित्त विशेष वृत्ति प्रदान गरी सम्मान प्रदान गर्न २०५३।१०।२३ गते विद्वद्वृत्तिको स्थापना गरिएको छ ।

उक्त विद्वद्वृत्ति प्राप्त गर्ने नेपाली विद्वान्लाई मासिक रूपमा वृत्तिस्वरूप रू. ६,०००।- र विदेशी विद्वान्लाई उपयुक्त आवास वा भत्ताका साथै वृत्तिस्वरूप रू. १०,०००।- उपलब्ध हुनेछ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५. पत्रिका प्रकाशन

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका सन्दर्भमा विश्वविद्यालय विद्यापीठस्थित मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शास्त्रानुसन्धान परिषद्द्वारा 'मर्यादा' पत्रिकाको विशेषाङ्क प्रकाशन गरियो। प्राचार्य श्री स्थानेश्वर गौतमको संयोजकत्वमा उक्त कार्य सुसम्पन्न भएको थियो।

६. वक्तृत्वकला प्रतियोगिता

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका सन्दर्भमा म. सं. वि. केन्द्रीय कार्यालयद्वारा समायोजित अन्तरविद्यापीठ वक्तृत्वकला प्रतियोगिता र विश्वविद्यालयविद्यापीठद्वारा समायोजित परिसंवाद कार्यक्रम समन्वितरूपमा मिति २०५३ चैत्र २१ गते बृहस्पतिवारका दिन विश्वविद्यालयको केन्द्रीय कार्यालय बेलझुण्डी, दाङमा सुसम्पन्न भयो।

उक्त समारोहका मुख्य अतिथि महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयका उपकुलपति श्री माधवराज गौतम हुनुहुन्थ्यो।

उप-प्रा. द्वय श्री चतुर्भुज पौडेल र श्री देवमणि भट्टराईद्वारा वैदिक स्वस्तिवाचनबाट प्रारम्भ भएको सो समारोहको सभापतित्व शिक्षाध्यक्ष प्रा. श्री वावुराम पोखेलले गर्नुभएको थियो। समारोहको प्रारम्भमा श्री ५ महाराजाधिराज तथा श्री ५ बडामहारानी सरकारको फोटोमा र विद्याकी देवी सरस्वतीको फोटोमासमेत प्रमुख अतिथिज्यू र सभाका सभापतिज्यूबाट माल्यार्पण गरिएको थियो।

समारोहको समुद्घाटन पानसमा दीप प्रज्ज्वलन गरी मुख्य अतिथि उपकुलपति श्री माधवराज गौतमज्यूले गर्नुभएको थियो।

"संस्कृतवाङ्मयको विकासमा राजसंस्थाको देन" शीर्षक रहेको वक्तृत्वकला प्रतियोगितामा महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयअन्तर्गतका विद्यापीठहरूमध्ये जनता, रुरु, पिण्डेश्वर, वाल्मीकि, हजारीजनक, भानु, शारदा, विश्वविद्यालय-विद्यापीठसमेत गरी ८ वटा विद्यापीठका विद्यार्थीहरू सहभागी भएका थिए।

प्रतियोगितामा वाल्मीकि विद्यापीठ काठमाडौंका छात्र श्री पीपलमणि सिग्देल प्रथम, पिण्डेश्वर विद्यापीठ धरानका छात्र श्री भवानीशङ्कर भट्टराई द्वितीय तथा विश्वविद्यालय-विद्यापीठ बेलझुण्डी, दाङका छात्र श्री टीकाराम दाहाल तृतीय भएका थिए।

७. परिसंवाद

यसै समारोहमा "नेपालमा राजसंस्थाको महत्त्व र श्री ५ वीरेन्द्र" शीर्षकमा केन्द्रित परिसंवाद कार्यक्रममा विश्वविद्यालय विद्यापीठका प्रा. श्री तीर्थराज सुवेदी तथा जनता विद्यापीठका सह-प्रा. श्री गदाधर पोखेल सहभागी हुनुहुन्थ्यो। परिसंवादका क्रममा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजसंस्थाको बारेमा प्राच्य-पाश्चात्य दुवै सिद्धान्तको चर्चा गरिनुका साथै वर्तमान श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारका उदात्त गुणहरूको परिचर्चा र पूर्वीय शास्त्रमा रजत महोत्सवका बारेमा रहेको दृष्टिकोणको चर्चा समेत उक्त कार्यक्रममा भएको थियो ।

उक्त परिसंवाद कार्यक्रमको सञ्चालन प्राचार्य श्री स्थानेश्वर गौतमले गर्नुभएको थियो ।

उक्त अवसरमा कुलसचिव श्री दत्तात्रेयशर्मा दाहालले विश्वविद्यालयले भविष्यमा पनि यस्तै वक्तृत्वकला, परिसंवाद जस्ता कार्यक्रमहरूको आयोजना गरिने कुरा बताउनु भयो ।

समारोहका मुख्य अतिथि उपकुलपति श्री माधवराज गौतमले श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सुस्वास्थ्य, दीर्घायुष्य एवं दीर्घ सुशासनको कामना गर्नुहुँदै "संस्कृत शिक्षाले विगतमा विविध विधामा धेरै महत्त्वपूर्ण योगदान गर्दै आएको छ त्यो चिरन्तन परम्परालाई आज पनि हामीहरूले निरन्तरता दिनुपरेको छ" भन्नुभयो ।

समारोहमा सह-प्रा. श्री ठाकुरप्रसाद आचार्यले स्वागत-भाषण गर्नुभएको थियो भने सहसंयोजक प्राचार्य डा. श्री भोजराज पन्तले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो ।

वक्तृत्वकला प्रतियोगिताका निर्णायकका रूपमा रहनुभएका वाल्मीकि विद्यापीठका सह-प्रा. डा. श्री वेणीमाधव ढकाल र विश्वविद्यालय विद्यापीठका सह-प्रा. श्री लेखनाथ आचार्यले प्रतियोगीहरूको अभिव्यक्तिका बारेमा टिप्पणी गरी परिणामको घोषणा गर्नुभएको थियो ।

निर्णायकहरूमा डा. भोजराज पन्त, सह-प्रा. वेणीमाधव ढकाल र सह-प्रा. लेखनाथ आचार्य हुनुहुन्थ्यो ।

समारोहका मुख्य अतिथि उपकुलपतिज्यूले विजयी प्रतियोगीहरूलाई पुरस्कार तथा प्रमाणपत्र वितरण गर्नुभएको थियो ।

अन्त्यमा सभाका सभापति शिक्षाध्यक्ष प्रा. श्री वावुराम पोखेलले श्री ५ महाराजाधिराज सरकारप्रति शुभकामना चढाउँनु हुँदै विशेषत: प्राध्यापक तथा छात्रहरू शास्त्रको अध्यवसायमा निरन्तर रूपमा लाग्नुपर्दछ भन्नुहुँदै सभाको विसर्जन गर्नुभएको थियो ।

८. अन्तर्राष्ट्रिय संस्कृत कविसम्मेलन

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयका कुलपति श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको पावन अवसरमा महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय केन्द्रीय कार्यालय बेलझुण्डी, दाङमा २०५३ चैत्र २२ गते शुक्रबारका दिन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एक अन्तर्राष्ट्रिय संस्कृत कविसम्मेलनको आयोजना गरिएको थियो । नेपाल, भारत र भूटानका गरी जम्मा २१ जना कवि-कवयित्रीहरूले भाग लिएको उक्त कविसम्मेलनवाट संस्कृतका अनुयायीहरूमा लुप्त हुँदै गईरहेको सिर्जनात्मक प्रवृत्तिलाई पुन: उद्वुद्ध पार्न प्रेरणा मिलेको छ । संस्कृतको उत्थान एवं विकासका लागि थप उत्साहको सञ्चार भएको अनुभव गरिएको छ । म. सं. वि. का प्राध्यापक, कर्मचारी एवं विद्यार्थीवर्ग लगायत संस्कृतप्रेमी अन्य विशिष्ट गण्यमान्य व्यक्तित्वहरूको उपस्थिति रहेको यस कार्यक्रमको प्रमुख अतिथिमा महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयका उपकुलपति श्रीमाधवराज गौतम हुनुहुन्थ्यो । शिक्षाध्यक्ष प्रा. श्री वावुराम पोखेलको सभापतित्वमा उक्त कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो भने उद्घोषण सह-प्रा. श्री वेणीमाधव ढकालज्यूले गर्नुभएको थियो ।

श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजत महोत्सव साहित्यिक उपसमितिको संयोजकत्वमा सम्पन्न उक्त कार्यक्रमको शुरुमा विश्वविद्यालय-विद्यापीठका उप-प्राध्यापकद्वय श्री स्थानेश्वर पौडेल र श्री चतुर्भुज शर्मा पौडेलद्वारा वैदिक मंगलाचरण गरिएको थियो । सो

(अन्तर्राष्ट्रिय संस्कृत कविसम्मेलनको उद्घाटन गर्नुहुँदै उपकुलपतिज्यू)

कार्यक्रममा म. सं. वि. का उपकुलपति एवं समारोहका मुख्य अतिथि श्री माधवराज गौतमवाट विद्याकी अधिष्ठात्री देवी सरस्वतीको तस्वीरमा र श्री ५ महाराजाधिराज तथा श्री ५ वडामहारानी सरकारको तस्वीरमा माल्यार्पण गर्नु भई पानसमा वत्ती वालेर कार्यक्रमको समुद्घाटन गर्नुभएको थियो भने प्रा. डा. श्री विष्णुराज आत्रेयले स्वागत भाषण गर्नुभएको थियो । यसपछि कवितावाचनको क्रम प्रारम्भ भयो ।

कवि-कवयित्रीहरूद्वारा वाचित कविताहरू श्री ५ महाराजाधिराजका वंशानु-वर्णनपरक र श्री ५ कै वहुआयामिक व्यक्तित्व झल्काउने खालका थिए भने केही

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कविताहरू धर्म, संस्कृति, राष्ट्रियता एवं शिक्षामा सुधारको आवश्यकता देखाउने खालका थिए।

(मन्तव्य प्रकट गर्नुहुँदै कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालज्यू)

विविध विषयमा आधारित कवितावाचनको कार्यक्रमपश्चात् महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयका कुलसचिव श्री दत्तात्रेय शर्मा दाहालले श्री ५ को सुस्वास्थ्य, दीर्घायु एवं दीर्घ सुशासनको कामना गर्नु हुँदै "यस कवि सम्मेलनमा कविहरूले व्यक्त गर्नु भएका समसामयिक भावनाहरूलाई हृदयङ्गम गर्नुपर्ने कुरा बताउनुहुँदै कविहरू नै समाजका सुधारक र पथप्रदर्शक हुन्" भन्नुभयो।

सोही अवसरमा मुख्य अतिथि उपकुलपति श्री माधवराज गौतमले सर्वप्रथम श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सुस्वास्थ्य, चिरायु एवं मंगलोदयको कामना गरी मन्तव्य व्यक्त गर्नु भएको थियो। (मन्तव्यको पूर्णपाठ परिशिष्ट भागको पेज नं. ७७ मा छ)

त्यपछि म. सं. वि. का उपकुलपति एवं सो समारोहका मुख्य अतिथि श्री माधवराज गौतमले कवि-कवयित्रीहरूलाई प्रमाणपत्र एवं उपहार वितरण गर्नुभयो। यसै अवसरमा श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको स्वर्ण शुभजन्मोत्सवको पावन अवसरमा गतवर्ष विश्वविद्यालयद्वारा आयोजना गरिएको संस्कृत कविसम्मेलनमा वाचन गरिएका कविताहरूको संग्रह "मधुरिमा" ग्रन्थको विमोचन पनि गर्नुभयो। अन्तमा समारोहका आयोजक सह-प्रा. श्री ठाकुरप्रसाद आचार्यले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

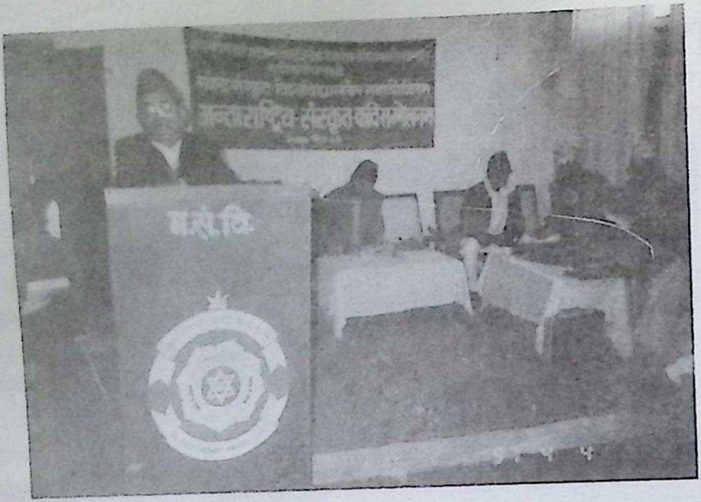

(कविसम्मेलनलाई सम्बोधन गर्नुहुँदै शिक्षाध्यक्ष प्रा. श्री वावुराम पोखेलज्यू)

सो अवसरमा सभाका सभापति एवं शिक्षाध्यक्ष प्रा. श्री वावुराम पोखेलले श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सुस्वास्थ्य, चिरायुष्य एवं दीर्घ सुशासनको लागि हार्दिक कामना गर्नुहुँदै "नेपालमा राजसंस्थाबाट संस्कृत, संस्कृति र राजसंस्थाको बीचमा अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको कुरा बताउनु भयो" र अन्त्यमा सभाको विसर्जन गर्नुभएको थियो । उक्त संस्कृत कविसम्मेलनको आयोजना गर्न सह-प्रा. श्री ठाकुरप्रसाद आचार्यको संयोजकत्वमा समिति गठन गरिएको थियो ।

सोही दिन उक्त सम्मेलनमा भाग लिन पाल्नु भएका कवि-कवयित्रीहरूको सम्मानमा दिउँसो म. सं. वि. का उपकुलपतिज्यूले विशेष जलपान समारोहको आयोजना पनि गर्नुभएको थियो ।

यो संस्कृत कवि सम्मलेनको सम्पूर्ण कार्यक्रम संस्कृतभाषामा सञ्चालित थियो । (कविसम्मेलनमा वाचन गरिएका कविताहरू परिशिष्ट भागको पेज नं. ८०-११५ मा छन्) ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

खण्ड 'ख'

विद्यापीठहरूको कार्यक्रम

विश्वका एकमात्र हिन्दूसम्राट् श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सव भव्यरूपमा मनाउने सन्दर्भमा महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय अन्तर्गतका सबै विद्यापीठहरूमा विविध कार्यक्रमहरूको आयोजना गरी श्रद्धाभक्तिपूर्वक रजत महोत्सव कार्यक्रमहरू गरिएका थिए। ती कार्यक्रमहरूको विवरण यस प्रकार छ :-

१. पिण्डेश्वर विद्यापीठ, धरान १४, सुनसरी

यस विद्यापीठमा २०५३।९।१० गते विद्यापीठ परिषद्को बैठक बसी गद्दीआरोहण रजत महोत्सव विभिन्न कार्यक्रम गरी मनाउन सह-प्रा. श्री गोविन्दप्रसाद कोइरालाज्यूको संयोजकत्वमा सात सदस्यीय गद्दीआरोहण रजत महोत्सव समिति गठन गरिएको थियो।

उक्त समितिले देहाय अनुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्‍यो :-

पूजापाठ कार्यक्रम

पूजापाठ कार्यक्रम अन्तर्गत २०५३।१०।७ गते धरानस्थित सिद्धपीठ दन्तकालीदेवीको मन्दिरमा भगवतीको विशेष पूजा-आराधना, सप्तशतीपाठ र पिण्डेश्वर मन्दिरमा वाराहपुराणको पारायण, रुद्राभिषेक, पिण्डेश्वर भगवान्‌को विशेष पूजा-अर्चना गरी श्री ५ को दीर्घायुको कामना गरिएको थियो। वरिष्ठ विद्वान् पं. श्री छविलाल पोखेल, पूर्व शिक्षाध्यक्ष पुरुषोत्तम भट्टराई लगायतका १२ जना विद्वान् ब्राह्मणहरूले सो अवसरमा पूजापाठ गर्नु गराउनु भएको थियो भने कर्मचारी, छात्रछात्रा एवं प्राध्यापकहरूको पनि पूजा समारोहमा उपस्थिति रहेको थियो।

खेलकुद कार्यक्रम :

२०५३।१०।९ गते विद्यार्थीहरूका बीच कक्षागतरूपमा प्रतियोगितात्मक भलिबल खेल खेलाइयो। यसमा शास्त्री द्वितीय वर्ष (टोली नं. ३) प्रथम भएको थियो र यसका टोली नेता श्री पुरुषोत्तम भट्टराई हुनुहुन्थ्यो। यसैगरी द्वितीय हुनेमा उत्तरमध्यमा द्वितीयवर्ष (टोली नं. २) थियो र टोली नेता श्री दयासागर ढुंगेल हुनुहुन्थ्यो। आचार्य द्वितीय वर्ष (टोली नं. ४) तृतीय भएको थियो, यस टोलीका नेता श्री भवानीशङ्कर भट्टराई हुनुहुन्थ्यो। विशेष खेलाडीको रूपमा शास्त्री प्रथमवर्षका छात्र श्री भानुभक्त गौतम छानिनु भयो।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हाजिरी जवाफ कार्यक्रम

रजत महोत्सवकै उपलक्ष्यमा २०५३।१०।१० गते विद्यापीठका सबै विद्यार्थीहरूका बीच हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता सम्पन्न भयो। सो कार्यक्रममा समूह नं. १० प्रथम, समूह नं. ६ द्वितीय र समूह नं. १५ तृतीय भएका थिए। उक्त टोलीका टोलीनायकमा क्रमशः श्रीयामप्रसाद पोखेल, श्री पुण्य खतिवडा र श्री चिरञ्जीवी दाहाल रहनुभएको थियो।

भलिवल

२०५३।१०।११ गते शुक्रवार विद्यापीठका प्राध्यापक र कर्मचारीहरूका बीच प्रतियोगितात्मक भलिवल खेलको आयोजना गरिएको थियो। जसमा वंशीधर कट्टेल टोली नेता रहेको प्राध्यापकको टोली प्रथम र पुरुषोत्तम सुवेदी टोली नेता रहेको कर्मचारीको टोली द्वितीय भएको थियो।

महिला दौड

यसै दिन विद्यापीठका महिला कर्मचारीहरूका बीच १०० मीटरको दौड कार्यक्रम पनि सम्पन्न भएको थियो। यस कार्यक्रममा श्रीमती कमला पोखेल प्रथम, श्रीमती शिवकुमारी खनाल द्वितीय र श्रीमती तारा ढुंगेल तृतीय हुनुभएको थियो।

साहित्यिक कार्यक्रम

सोही दिन विद्यापीठका विद्यार्थीहरूको सहभागितामा विभिन्न साहित्यिक कार्यक्रमहरू आयोजना गरिए। कार्यक्रममा सहभागी विद्यार्थीहरूले संस्कृत र नेपाली भाषामा छुट्टाछुट्टै कविताहरू वाचन गरेका थिए। यसरी नै लेखरचना तर्फ "हिन्दूराष्ट्र नेपाल" "संस्कृत शिक्षामा राजसंस्थाको योगदान" एवं "श्री ५ वीरेन्द्र" नामक पूर्वनिर्धारित शीर्षकहरूमा निबन्धहरू प्रस्तुत गरिएका थिए। ती कार्यक्रमहरूमा प्रथम, द्वितीय, तृतीय र सान्त्वना पुरस्कार पाउने विद्यार्थीहरूको नाम यस प्रकार छ।

संस्कृत कवितातर्फ

१.	प्रथम, श्री गुरुप्रसाद कोइराला	आचार्य द्वितीय वर्ष
२.	द्वितीय, श्री पुण्यप्रसाद घिमिरे	आचार्य प्रथम वर्ष
३.	तृतीय, श्री रामप्रसाद घिमिरे	शास्त्री द्वितीय वर्ष
४.	सान्त्वना, श्री भवानीशङ्कर भट्टराई	आचार्य द्वितीय वर्ष

नेपाली कवितातर्फ

१.	प्रथम, श्री दीपक पराजुली	आचार्य प्रथम
२.	द्वितीय, श्री गोपीकृष्ण खतिवडा	आचार्य प्रथम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३. तृतीय, श्री भवानीशङ्कर भट्टराई आचार्य द्वितीय

४. सान्त्वना, श्री शुभाकर खतिवडा आचार्य द्वितीय

निबन्धतर्फ

	स्थान	नाम	शीर्षक	कक्षा
१.	प्रथम	श्री अम्बरराज ढकाल	हिन्दूराष्ट्र नेपाल	उत्तरमध्यमा द्वितीय
२.	द्वितीय	श्री हरिप्रसाद कोइराला	हिन्दूराष्ट्र नेपाल	उत्तरमध्यमा द्वितीय
३.	तृतीय	श्री सुभाषचन्द्र न्यौपाने	राष्ट्रनायक श्री ५ वीरेन्द्र	शास्त्री प्रथम
४.	सान्त्वना	श्री रामप्रसाद घिमिरे	संस्कृत शिक्षामा राज-- संस्थाको योगदान	शास्त्री द्वितीय

समापन समारोह

रजत महोत्सवका सन्दर्भमा माघ ११ गते नै पिण्डेश्वर विद्यापीठका संस्थापक सदस्य एवं तत्कालीन प्रधानाचार्य वरिष्ठ विद्वान् पं. श्री छविलाल पोखेलको सभापतित्वमा समापन समारोहको आयोजना गरिएको थियो। वैदिक मंगलाचरणबाट प्रारम्भ भएको उक्त कार्यक्रममा सह-प्राध्यापक श्री नारायणप्रसाद कट्टेलज्यूले स्वागत भाषण गर्नुहुँदै वैदिक कालदेखि नै नेपालमा राजसंस्थाको सर्वतोभावेन महत्त्व रहेको बताउनु भयो। मन्तव्यको क्रममा स्व. वि. यू. सचिव श्री गोपीकृष्ण खतिवडा, कर्मचारी श्री पुरुषोत्तम सुवेदी र प्राध्यापक श्री टीकाप्रसाद वस्तीले देशमा राजा र प्रजाबीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको वताउँदै राजसंस्थाप्रतिका विविध विचारहरू प्रकट गर्नुभएको थियो। यसै क्रममा प्राचार्य श्री नारायणदत्त पौडेलज्यूले नेपालको विकासमा शाहवंशीय राजाहरूको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको कुराको विवेचना गर्नुभएको थियो।

कार्यक्रमको अन्त्यमा रजतमहोत्सव समितिका संयोजक सह-प्रा. श्री गोविन्दप्रसाद कोइरालाज्यूले सहभागी सबैमा धन्यवाद ज्ञापन गर्नु भएको थियो भने सो समारोहका सभापति पं. छविलाल पोखेलज्यूले राजसंस्थाको महत्त्वमाथि प्रकाश पार्नु भै सभाको विसर्जन समेत गर्नुभएको थियो।

पत्रिका प्रकाशन

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका अवसरमा पिण्डेश्वर विद्यापीठको पूर्वाञ्चल-क्षेत्रीय-शास्त्रानुसन्धान परिषद्द्वारा "मर्यादा" पत्रिकाको विशेषाङ्क प्रकाशन गरिएको थियो। प्राचार्य श्री नारायणदत्त पौडेलको संयोजकत्वमा उक्त पत्रिका प्रकाशन भएको थियो।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(शिलान्यास गर्नुहुँदै श्रीमान् उपकुलपति माधवराज गौतमज्यू)

शिक्षण भवनको शिलान्यास

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयअन्तर्गतको धरानस्थित पिण्डेश्वर विद्यापीठमा २०५४।१।२० गते विद्यापीठ निरीक्षणको क्रममा महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालयका उपकुलपति श्री माधवराज गौतमज्यूले एक समारोहका बीच विद्यापीठ-शिक्षणभवनको वैदिक विधिअनुसार शिलान्यास गर्नुभयो ।

यस अवसरमा विद्यापीठका प्राचार्य, प्राध्यापक, कर्मचारी एवं छात्रछात्राहरू लगायत स्थानीय समाजसेवी तथा बुद्धिजीवीहरूको पनि उपस्थिति थियो ।

तत्पश्चात् विद्यापीठका प्राचार्य श्री नारायणदत्त पौडेलज्यूको सभापतित्वमा सम्पन्न समारोहमा उपकुलपतिज्यूले 'संस्कृतको पठन-पाठनको आफ्नै खालको शैली बनिसकेको छ र यो अद्वितीय पनि छ । यो परम्परालाई अक्षुण्ण राख्दै अध्ययन र रोजगारीका अवसर प्रदान गर्न एवं समयसापेक्षरूपमा संस्कृतभित्र रहेका ज्ञानराशिलाई बाहिर ल्याउनु संस्कृतसँग सम्बद्ध हामी सबैको कर्तव्य भएको छ' भन्नुभयो । मन्तव्य प्रकट गर्नेहरूमा प्रा. श्री टीकाप्रसाद वस्ती, या.ल.ना. का प्राचार्य श्री कार्तिकेय झा, डा. विष्णुराज आत्रेय, ने. प्रा. सं. पि. वि. ए. स. का अध्यक्ष श्री नारायणप्रसाद कट्टेल, कर्मचारी संघ पि. वि. ए. स. का अध्यक्ष श्री पुरुषोत्तम सुवेदी, स्व. वि. यू उपसभापति श्रीं सोमनाथ सुवेदी र छात्र गोपीकृष्ण खतिवडा हुनुहुन्थ्यो । अन्त्यमा प्राचार्य एवं समारोहका सभापति श्री नारायणदत्त पौडेलले उपकुलपतिज्यूप्रति आभार व्यक्त गर्दै सभा विसर्जन गर्नुभएको थियो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२) हजारीजनक विद्यापीठ, जनकपुरधाम

भवन उद्‌घाटन

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा २०५३ मार्ग ७ गते प्रधानमन्त्री श्री शेरबहादुर देउवाज्यूले हजारीजनक विद्यापीठको नवनिर्मित शिक्षण भवनको उद्‌घाटन गर्नुभयो ।

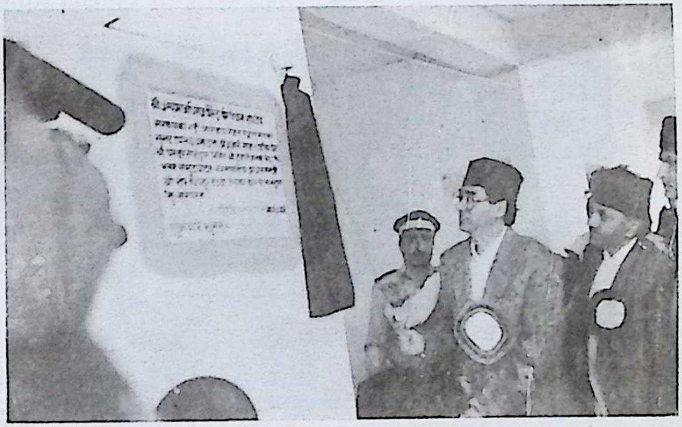

(शिक्षणभवनको उद्‌घाटन गर्नुहुँदै सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री शेरबहादुर देउवाज्यू)

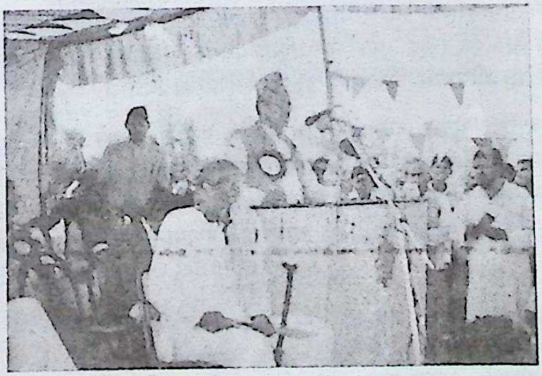

(मन्तव्यको क्रममा बोल्नुहुँदै राष्ट्रियसभाका सांसद श्रीविदुरप्रसाद पौडेलज्यू)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उद्‌घाटन मन्तव्यको क्रममा राष्ट्रिय सभाका सांसद श्री विदुरप्रसाद पौडेलले जनकपुरस्थित ज्ञानकूपको र संस्कृत शिक्षाको ऐतिहासिक महत्त्व रहेको चर्चा गर्नुहुँदै यस क्षेत्रमा रहेको संस्कृत विद्यापीठको संरक्षण एवं सम्वर्द्धन गर्नु हामी सबैको दायित्व हो भन्नुभयो ।

यसरी नै म. सं. वि. का तत्कालीन नि. उपकुलपति श्री माधवराज गौतमले वर्तमान समयमा संस्कृतशिक्षाको महत्त्वमाथि प्रकाश पार्दै विश्वविद्यालयको भावी स्वरूपका बारेमा चर्चा गर्नुभएको थियो ।

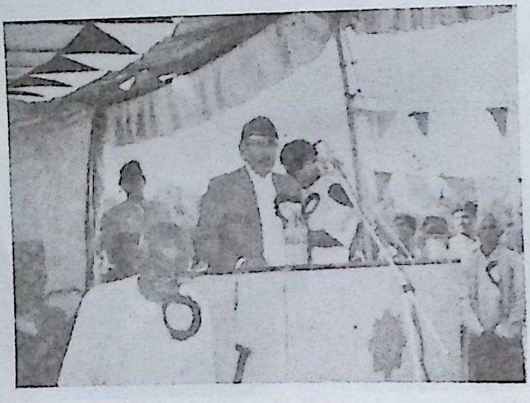

(शिक्षणभवनको उद्‌घाटन समारोहलाई सम्बोधन गर्नुहुँदै नि. उपकुलपति माधवराज गौतमज्यू)

स्वागत भाषण या. ल. ना. विद्यापीठका भू. पू. प्राचार्य श्री बालकृष्ण उपाध्यायले गर्नुभएको थियो भने प्रधानमन्त्री एवं समारोहका प्रमुख अतिथिको अभिनन्दन या. ल. ना. विद्यापीठका प्राचार्य श्री कार्तिकेय झाले गर्नुभएको थियो । विद्यापीठको प्रगतिविवरण सो विद्यापीठका प्राचार्य श्री भीमनाथ वियोगीले प्रस्तुत गर्नुभएको थियो ।

सो नव उद्‌घाटित भवन जनकपुर निवासी श्री हजारी साहूले रू. १५,००,०००।- (अक्षरेऽपि पन्ध्र) लाखको लागतमा आफ्नै खर्चमा निर्माण गरी विद्यापीठलाई हस्तान्तरण गर्नुभएको हो । समारोहको सभापतित्व दाता श्री हजारी साहूले नै गर्नुभएको थियो । (प्र.म. श्री शेरबहादुर देउवाज्यूको उद्‌घाटन भाषणको पूर्णपाठ परिशिष्ट भागको पेज नं. ११६ मा छ)

कविता प्रतियोगिता

रजत महोत्सवका उपलक्ष्यमा सो विद्यापीठमा २०५३।९।११ गते कविता प्रतियोगिताको आयोजना गरिएको थियो । विद्यापीठ सहयोग समितिका सदस्य श्री रामचन्द्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ठाकुरको प्रमुख आतिथ्यमा सम्पन्न उक्त कार्यक्रममा १८ जना छात्रछात्राहरूले कविता पाठ गरेका थिए। श्री अनिरुद्ध धमला, श्री सुमनबाबु भण्डारी र सुश्री रचना शर्मा क्रमश: प्रथम, द्वितीय र तृतीय भएका थिए भने सान्त्वना पुरस्कार श्री मनोज काफ्लेले प्राप्त गरेका थिए। यस कार्यक्रममा अप्रतियोगी कविहरूले पनि कविता वाचन गर्नुभएको थियो। कार्यक्रममा स्वागत भाषण गर्नुहुँदै उप-प्रा. श्री भेषराज अर्यालले श्री ५ को व्यक्तित्वमाथि प्रकाश पार्नुभएको थियो। प्रमुख अतिथि श्री रामचन्द्र ठाकुरले श्री ५ महाराजाधिराजको व्यक्तित्व र राजपरम्परा सम्बन्धी कुरामा प्रकाश पार्दै विद्यार्थी जीवनमा अनुशासनको महत्त्व रहेको कुरा बताउनु भयो। सभापतिको आसनबाट प्राचार्य श्री भीमनाथ वियोगीले श्री ५ को व्यक्तित्वको चर्चा गर्दै साहित्यले जीवनलाई नै परिष्कृत पार्दछ भन्नुहुँदै अन्त्यमा सभा विसर्जन गर्नुभयो।

पूजापाठ कार्यक्रम

२०५३।९।१९ गते श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा विद्याकी अधिष्ठात्री देवी सरस्वतीको पूजा स्तोत्रपाठ आदि गरी श्री ५ को दीर्घायु, सुस्वास्थ्यको कामना गरियो। पं. श्री. अनन्तनारायण भट्टराईले पूजा अर्चनाको कार्यक्रम सम्पन्न गर्नुभएको थियो।

३) याज्ञवल्क्य लक्ष्मीनारायण विद्यापीठ, मटिहानी, महोत्तरी

शतचण्डी महायज्ञको आयोजना

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा यस विद्यापीठमा २०५३।२।१२ गते श्री ५ को सुस्वास्थ्य, दीर्घायु एवं मंगलकामनाका लागि शतचण्डी महायज्ञको शुभारम्भ गरियो। विद्वान् ब्राह्मणहरूद्वारा शतचण्डीविधानानुसार शतचण्डीपाठ गरिएको थियो। सो यज्ञको पूर्णाहुति तत्कालीन शिक्षाध्यक्ष श्री माधवराज गौतमले २०५३ जेष्ठ १९ गते गर्नुभएको थियो। सो यज्ञका आचार्यमा कामेश्वर विश्वविद्यालय, दरभंगा, भारतका सम्मानित प्राध्यापक श्री विन्देश्वर झा रहनु भएको थियो।

यज्ञको समायोजन प्राचार्य श्री कार्तिकेय झा र ने. प्रा.सं.या.ल.ना. विद्यापीठ एकाइ समितिका सभापति उप-प्रा. श्री ताराकान्त झाले गर्नुभएको थियो।

विविध कार्यक्रमहरूको आयोजना

रजत महोत्सवकै उपलक्ष्यमा उक्त विद्यापीठका विद्यार्थीहरूका बीचमा विविध खेलकुद, साहित्यिक कार्यक्रम गरिनुका साथै उक्त दिनहरूमा दीपावली पनि गरिएको थियो। त्यसको व्यवस्था प्राचार्य श्री कार्तिकेय झा र सहा-प्र. अवधेशकुमार वर्मा गर्नुभएको थियो।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४) वाल्मीकि विद्यापीठ प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा दीर्घायु, सुस्वास्थ्य र मंगलोदयको कामना गरी कविता प्रतियोगिता गराइएको थियो ।

श्री ५ वीरेन्द्र गद्दीआरोहण रजतमहोत्सव-विशेषाङ्कका रूपमा मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय शास्त्रानुसन्धान परिषद्ले 'मर्यादा' पत्रिकाको प्रकाशन गरेको छ । पत्रिका प्रकाशन कार्य प्राचार्य श्री नीलमणि ढुंगानाको संयोजकत्वमा गठित समितिले सुसम्पन्न गरेको थियो ।

५) श्री भानु संस्कृत विद्यापीठ, चुंदी, तनहुँ

कविता प्रतियोगिता

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा तनहुँ जि. वि. स. का सभापति श्री रामचन्द्र पौडेलज्यूको प्रमुख आतिथ्यमा पौष १२ गते सो विद्यापीठको स्व. वि. यू. तदर्थ समितिको आयोजनामा अन्तरक्याम्पस कविता प्रतियोगिता कार्यक्रमको आयोजना गरियो । तनहुँ जिल्लाका ४ वटा क्याम्पसका ८ जना छात्रहरू र ४ जना छात्राहरूले भाग लिएको उक्त कार्यक्रम स्व. वि. यू. सभापति श्री ऋषि आचार्यको सभापतित्वमा भएको थियो । कार्यक्रममा आदिकवि भानुभक्त बहुमुखी क्याम्पस, दमौलीका छात्र श्री शङ्करराज नहर्कि प्रथम, भानुसंस्कृत विद्यापीठकी छात्रा सावित्रा आचार्य द्वितीय, आदिकवि भानुभक्त वहुमुखी क्याम्पस, दमौलीका छात्र श्री शरद पौडेल तृतीय भएका थिए भने श्री लक्ष्मीनाथ श्रेष्ठ र हृदयनाथ आचार्यले सान्त्वना पुरस्कार पाउनुभएको थियो ।

प्रमुख अतिथि श्री रामचन्द्र पौडेलले विजयी छात्रछात्राहरूलाई पुरस्कार वितरण गर्नुहुँदै श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको दीर्घायु, सुस्वास्थ्यको मंगलकामना गर्दै आदिकवि भानुभक्तको जन्मस्थल चुंदी, रम्घामा स्थापना भएको यस विद्यापीठले नेपाली भाषा र साहित्यको उत्थानमा पनि योगदान पुऱ्याउनु पर्दछ भन्नुभयो । प्राचार्य डा. व्रतराज आचार्यले श्री ५ को व्यक्तित्वमाथि प्रकाश पार्दै संस्कृत शिक्षालाई समयानुकूल ढंगबाट अघि बढाउनु पर्ने कुरामा जोड दिंदै छात्रहरूले बाहिरी क्रियाकलापमा सरिक भई रचनात्मक कार्यमा पनि अघि बढ्नु पर्दछ भन्नुभयो । भानुजन्मस्थल विकास समितिका अध्यक्ष श्री रामचन्द्र शर्मा पौडेल, सचिव श्री पेषनाथ न्यौपाने, आदिकवि भानुभक्तका प्रपौत्र श्री सूर्यनाथ आचार्य र श्री मुक्तिनाथ आचार्य, भानु गा. वि. स. का अध्यक्ष श्री श्रीभक्त आचार्य लगायतका वक्ताहरूले पनि मन्तव्य प्रकट गर्नुभएको थियो ।

६) श्री बिन्दुवासिनी संस्कृत विद्यापीठ, भीमकालीपाटन, पोखरा

कविता प्रतियोगिता

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा मिति २०५३।९।१२ गते विद्यार्थीहरूका बीचमा कविता प्रतियोगिता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कार्यक्रमको आयोजना गरियो । विद्यापीठ सञ्चालक समितिका अध्यक्ष श्री लीलाभक्त आचार्यले श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकार तथा श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाह सरकारको तस्वीरमा माल्यार्पण गरी कार्यक्रमको प्रारम्भ गर्नु भएको थियो । साहित्यिक कार्यक्रममा ११ जना छात्रछात्राहरूले भाग लिएका थिए । समारोहमा विशेष गरेर राष्ट्र, राजभक्ति, संस्कृत र संस्कृतिपरक कविताहरू वाचन गरिएका थिए भने युवा कवि श्री तीर्थ श्रेष्ठले नतिजाको घोषणा गर्नु भएको थियो । सो प्रतियोगितामा श्री करूण शीतव प्रथम, श्री लभ गाउँले द्वितीय र श्री रमेश पौडेलले तृतीय स्थान प्राप्त गरेका थिए ।

सो अवसरमा विद्यापीठका प्राचार्य श्री श्रीराम बरालले श्री ५ को व्यक्तित्वमाथि प्रकाश पार्दै छात्रहरूले आफूभित्र लुकेका भावनाहरूलाई अतिरिक्त क्रियाक्लापको माध्यमबाट व्यक्त्याउनु पनि अध्ययनको प्रकार हो भन्नुभयो ।

खेलकुद कार्यक्रम

रजत महोत्संवकै उपलक्ष्यमा २०५३।९।१३ गते ज्यौतिषसमूह र साहित्यसमूहका बीच भलिवल प्रतियोगिता आयोजना गरियो । प्रतियोगितामा साहित्यसमूह प्रथम भयो भने ज्यौतिषसमूहले द्वितीय स्थान प्राप्त गऱ्यो । साहित्यसमूहका टोलीनेता श्री कमलराज सापकोटा र ज्यौतिषसमूहका श्री कृष्णराज तिवारी रहनुभएको थियो । यस खेलमा श्री डिल्लीराम पौडेल उत्कृष्ट खेलाडीका रूपमा छानिनुभएको थियो ।

पूजापाठ कार्यक्रम

मिति २०५३।९।१४ गते भवानी बिन्दुवासिनी देवीको मन्दिरमा विद्यापीठका प्राचार्य, प्राध्यापक, कर्मचारी, विद्यार्थी, एवं व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू सम्मिलित भै श्रीदुर्गा भवानीको पूजा अर्चना गरी मौसूफको सुस्वास्थ्य, दीर्घायु एवं मंगलोदयको कामना गरिएको थियो ।

७) रुरु संस्कृत विद्यापीठ, रिडी, गुल्मी

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा यस विद्यापीठमा विविध कार्यक्रमको आयोजना गरी भव्यरूपमा मनाइयो ।

खेलकुद कार्यक्रम

२०५३।९।१० गते छात्रछात्रबीच र छात्राछात्राबीच प्रतियोगितात्मक भलिबल खेल भएको थियो । छात्रतर्फ श्री शालिकराम पाण्डेय टोली नेता रहेको समूह प्रथम भएको थियो भने छात्रातर्फ मुना ज्ञवाली टोली नेता रहेको समूह प्रथम भएको थियो । प्रशिक्षक श्री श्यामप्रसाद सुवेदीज्यूको संयोजकत्वमा गठित समितिद्वारा उक्त कार्यक्रमको सञ्चालन गरिएको थियो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूजापाठ कार्यक्रम

श्री ५ को सुस्वास्थ्य, दीर्घायु एवं मङ्गलोदयको कामना गरी मिति २०५३।१०।१० गते पाल्पा रिर्डीस्थित भगवान् हृषिकेशको मन्दिरमा ८ जना विद्वान् ब्राह्मणहरूद्वारा श्रीमद्भागवत एकाहपाठ सम्पन्न गरिएको थियो। सो कार्यक्रममा प्राध्यापक, विद्यार्थी, कर्मचारी, स्थानीय बुद्धिजीवी, व्यापारी, कल्पवासी भक्तजन एवं श्रद्धालु महानुभावहरूको उपस्थिति रहेको थियो।

प्रवचन तथा वक्तृत्वकला प्रतियोगिता

मिति २०५३।१०।२४ गते "नेपालमा राजतन्त्रको महत्त्व" विषयमा विद्यार्थीहरूका बीचमा वक्तृत्वकला प्रतियोगिता तथा "संस्कृत शिक्षाको समुन्नतिमा राजसंस्थाको योगदान" शीर्षकमा प्राध्यापकहरूबाट प्रवचन कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो। वैदिक मङ्गलाचरणबाट शुरू भएको उक्त कार्यक्रममा स्वागत भाषण उप-प्राध्यापक श्री नवराज पाण्डेयले गर्नु भएको थियो। वक्ताको रूपमा उप-प्रा. द्वय श्री मुरलीमोहन वाँस्तोला र श्री दुर्गाप्रसाद घिमिरे हुनुहुन्थ्यो। मुख्य अतिथि गुल्मी जि. वि. स. का सभापति श्री चन्द्र के. सी. रहनु भएको थियो भने अन्य वक्ताहरूमा जि. वि. स. सदस्य श्री पद्मपाणि पन्थी, ने. वि. सं. जि. अध्यक्ष श्री महेन्द्र भण्डारी, उपप्राध्यापक श्री गणेश पाण्डेय र श्री वीरेन्द्रकुमार पनि हुनुहुन्थ्यो। प्राचार्य श्री श्रीराम सापकोटाको सभापतित्वमा सम्पन्न भएको उक्त कार्यक्रममा सहा-प्रा. श्री केशवमणि घिमिरेले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो। वक्तृत्वकलामा ११ जना विद्यार्थीहरूले भाग लिएका थिए। विजयी छात्रछात्राहरूलाई गुल्मी जि. वि. स. सभापति एवं यस समारोहका प्रमुख अतिथि श्री चन्द्र के. सी. ले पुरस्कार वितरण गर्नुभएको थियो।

पत्रिकाप्रकाशन कार्यक्रम

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका अवसरमा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शास्त्रानुसन्धान परिषद्द्वारा 'मर्यादा' पत्रिकाको विशेषाङ्क प्रकाशन गरिएको छ। पत्रिका प्रकाशनका लागि प्राचार्य श्रीराम सापकोटाको संयोजकत्वमा गठित समितिले प्रकाशनको कार्य सुसम्पन्न गरेको थियो।

छात्रावास भवनको उद्घाटन

२०५४।१।२२ गते महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयअन्तर्गत गुल्मी जिल्लाको रुरु संस्कृत विद्यापीठको हाताभित्र नवनिर्मित छात्रावास भवनको म. सं. वि. का उपकुलपति श्री माधवराज गौतमज्यूले एक समारोहकाबीच उद्घाटन गर्नुभयो। यसै अवसरमा विद्यापीठका प्राचार्य श्री श्रीराम सापकोटाको अध्यक्षतामा सभाको आयोजना गरिएको थियो। सभालाई सम्बोधन गर्दै हाम्रो प्राचीन संस्कृतको परम्पराका साथै वर्तमान समयानुकूल चल्न सक्ने खालको शिक्षाको विकास गर्नमा विश्वविद्यालय लागिरहेको छ र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यसमा संलग्न प्राध्यापक, कर्मचारी र विद्यार्थीहरूले पनि यसको उन्नति र विकासमा आफ्नो बलबुद्धि लगाउनु पर्ने कुरामा जोड दिनुभयो साथै नव उद्घाटित छात्रावासले यस विद्यापीठको र संस्कृत क्षेत्रमा नै टेवा पुग्न सक्ने विचार व्यक्त गर्नुभयो ।

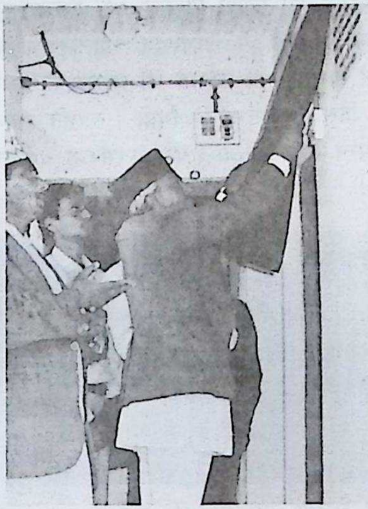

(छात्रावास भवनको समुद्घाटन गर्नुहुँदै श्रीमान् उपकुलपतिज्यू)

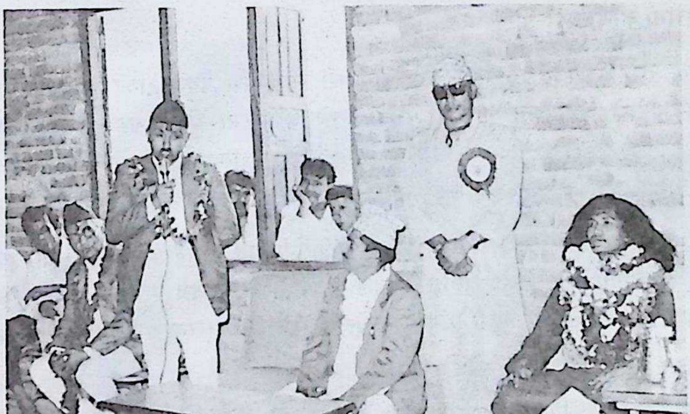

(छात्रावास भवनको समुद्घाटन पश्चात् सभालाई सम्बोधन गर्नुहुँदै श्रीमान् उपकुलपतिज्यू)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्पश्चात् संस्कृत कवि परिषद्का अध्यक्ष डा. विष्णुराज आत्रेयज्यूको अध्यक्षतामा कवि गोष्ठी सम्पन्न भएको थियो र अन्त्यमा कवि परिषद्का संरक्षक एवं म.सं.वि. का उपकुलपतिज्यूले कविता वाचन गर्ने कविहरूलाई सम्मान गर्नुभएको थियो । मन्तव्यको क्रममा ने.प्रा.स. ए.स. का अध्यक्ष श्री गणेश पाण्डेय, डा. विष्णुराज आत्रेय, क.सं.ए.स. का अध्यक्ष मोहनीलाल नेपाल र स्व.वि.यू. सभापति शालिकराम पाण्डेय हुनुहुन्थ्यो । अन्तमा सभापतिको आसनबाट विद्यापीठका प्राचार्य श्री श्रीराम सापकोटाले उपकुलपतिज्यू प्रति आभार व्यक्त गर्दै सभा विसर्जन गर्नुभएको थियो । राति सास्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना गरी कार्यक्रम सुसम्पन्न भएको थियो । यस अवसरमा वाचित कविता परिशिष्ट भागको पेज नं. ११७ मा छन् ।

८) जनता विद्यापीठ विजौरी, दाङ

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सव विभिन्न कार्यक्रमको आयोजना गरी भव्य रूपमा मनाइएको थियो ।

खेलकुद कार्यक्रम

मिति २०५३ पौष १२ गते छात्र तथा छात्राहरूबीच छुट्टाछुट्टै भलिवल खेलको आयोजना गरिएको थियो । सो खेलमा छात्रतर्फ श्री रेमलाल मरासिनीको टोली प्रथम भएको थियो भने छात्रातर्फ सरिता गौतमको टोली प्रथम भएको थियो । छात्रहरूमा श्री मनबहादुर वलीको टोली द्वितीय भएको थियो ।

प्रवचन कार्यक्रम

मिति २०५३।९।१४ गते निमित्त प्राचार्य श्री लोकमणि देवकोटाको सभापतित्वमा प्रवचन कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो । सो अवसरमा बोल्दै सह-प्राध्यापक श्री विष्णुप्रसाद देवकोटा र श्री गदाधर पोखेलले मौसूफको सुस्वास्थ्य, दीर्घायु एवं सुशासनको कामनाका साथै श्री ५ को वहुआयामिक व्यक्तित्वको बारेमा पनि प्रष्ट पार्नुभएको थियो ।

यसै दिन छात्रछात्राहरूका बीच कविता प्रतियोगिताको पनि आयोजना गरिएको थियो । यस प्रतियोगितामा सुश्री यमुना पोखेल प्रथम, श्री बलदेव पोखेल द्वितीय, श्री नारायणप्रसाद पोखेल तृतीय र सुश्री प्रमिला पोखेलले सान्त्वना पुरस्कार प्राप्त गर्नु भएको थियो ।

जनता विद्यापीठ, विजौरी दाङमा रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा 'हैमप्रभा' पत्रिका प्रकाशन भएको थियो र यसको समायोजन प्राचार्य डा. श्री भोजराज पन्तले गर्नुभएको थियो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

९. शारदा विद्यापीठ महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर

छात्रावास भवनको समुद्घाटन

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका उपलक्ष्यमा २०५३ साल ज्येष्ठ ८ गते सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री शेरबहादुर देउवाले शारदा विद्यापीठ महेन्द्रनगरको हाताभित्र आठलाख रूपैयाँको लागतमा निर्मित ५ कोठे छात्रावास भवनको एक समारोहका बीच समुद्घाटन गर्नुभयो ।

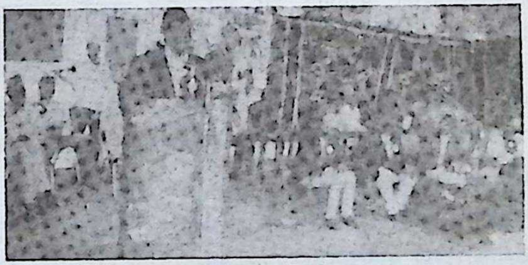

(छात्रावासको उद्घाटनपछि सभालाई सम्बोधन गर्नुहुँदै प्र.म. श्री शेरबहादुर देउवाज्यू)

(मन्तव्यको क्रममा तात्कालिक शिक्षाध्यक्ष श्रीमाधवराज गौतमज्यू)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उक्त अवसरमा राज्यमन्त्री श्री शरदसिंह भण्डारीले संस्कृत भाषाले हिन्दु धर्म र संस्कृतिको संरक्षण गर्ने काममा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ भन्नुभयो ।

उक्त समारोहमा महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयका शिक्षाध्यक्ष श्री माधवराज गौतमले छात्रावासको निर्माणबाट यस विद्यापीठका छात्रहरूलाई आवासीय सुविधा पुग्न जानेछ भन्नुहुँदै शैक्षिक एवं सांस्कृतिक क्षेत्रको विकासमा यस विद्यापीठले अग्रणी भूमिका खेल्न सक्नु पर्ने विचार व्यक्त गर्नुभएको थियो । सो समारोहका मुख्य अतिथि सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री शेरबहादुर देउवाले उद्घाटन भाषणको क्रममा सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा अवस्थित यस विद्यापीठले यस क्षेत्रको शैक्षिक जागरणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्नुपर्ने कुरा बताउनु भयो ।

उक्त सभाको सभापतित्व विद्यापीठ सहयोग समितिका अध्यक्ष तथा नेपाली कांग्रेस जिल्ला समिति कञ्चनपुरका सभापति श्री अनन्तराम भट्टले गर्नुभएको थियो भने समारोहलाई प्राचार्य श्री श्रीधर पन्त र श्री बलराम चटौत लगायतका वक्ताहरूले सम्बोधन गर्नुभएको थियो ।

विचार गोष्ठीको आयोजना

सुदूरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रस्तरीय शास्त्रानुसन्धान परिषद्को आयोजनामा २०५३ श्रावण १५ गते गुरुपूर्णिमाका दिन श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा शारदा विद्यापीठ, कञ्चनपुरमा एक विचार गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो ।

विचार गोष्ठीमा पुनरावेदन अदालत, महेन्द्रनगरका न्यायाधीश श्री अर्जुनप्रसाद सिंह प्रमुख अतिथि हुनुहुन्थ्यो भने उक्त विचारगोष्ठीमा श्री बलराम चटौत, डा. श्री देवीप्रसाद ओझा, डा. श्री टेकराज पन्त, श्री पुष्करराज ओझा, श्री प्रेमनिधि ज्ञवाली र श्री स्थानेश्वर भट्टले आ-आफ्ना विचारहरू व्यक्त गर्नु भएको थियो ।

सो अवसरमा अन्तरविद्यापीठ निबन्ध प्रतियोगितामा भाग लिई प्रथम र द्वितीय हुने छात्रहरूलाई पुरस्कार वितरण गरिएको थियो ।

सो विचार गोष्ठी सु. प. शास्त्रानुसन्धान परिषद्का अध्यक्ष तथा प्राचार्य श्री श्रीधर पन्तको सभापतित्वमा सम्पन्न भएको थियो ।

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दी-आरोहण रजत महोत्सव कार्यक्रम सम्पन्न

शारदा विद्यापीठ, महेन्द्रनगर कञ्चनपुरमा श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको ५२ औं शुभजन्मोत्सव एवं गद्दीआरोहण रजत महोत्सव मिति २०५३।९।१० गतेदेखि १८ गतेसम्म विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजना गरी उल्लासमय वातावरणमा मनाइयो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कार्यक्रमानुसार पौष १० गते विद्यापीठका छात्रछात्राहरूका बीचमा भलिबल प्रतियोगिता र कुर्सीदौड प्रतियोगिताको आयोजना गरिएको थियो । त्यस्तै पौष ११ गतेका दिन खेलकुद कार्यक्रम अन्तर्गतको घैटोफोड़ खेलको आयोजना गरिनुका साथै विद्यापीठस्तरीय छात्रहरूका बीच हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता आयोजना गरिएको थियो । त्यस्तै सोही दिन छात्रहरूकै बीचमा संस्कृत श्लोकान्त्याक्षरी प्रतियोगिताको आयोजना पनि सम्पन्न गरिएको थियो ।

मिति २०५३ पौष १३ गतेका दिन अन्तरक्याम्पस वक्तृत्वकला प्रतियोगिता र कविता प्रतियोगिताको आयोजना गरिएअनुसार उक्त दुवै प्रतियोगिताहरू महेन्द्रनगर नगरपालिकाको सभाकक्षमा सम्पन्न भएका थिए । सोही अवसरमा उक्त विद्यापीठबाट शुभजन्मोत्सव तथा गद्दीआरोहण महोत्सवका सन्दर्भमा समायोजित प्रतियोगितात्मक विभिन्न कार्यक्रमहरूका विजयी छात्रछात्राहरूलाई समारोहमा आमन्त्रित विभिन्न महानुभावहरूले पुरस्कार तथा प्रमाणपत्रहरू वितरण गर्नुभएको थियो ।

समारोहका प्रमुख अतिथि शारदा विद्यापीठ विकास समितिका अध्यक्ष एवं नेपाली कांग्रेस जिल्ला कार्यसमितिका अध्यक्ष श्री अनन्तराम भट्ट हुनुहुन्थ्यो भने अन्य वक्ताहरूमा डा. देवीप्रसाद ओझा, श्री बलराम चटौत, श्री रमेश लेखक समेत हुनुहुन्थ्यो । सभाको सभापतित्व विद्यापीठका प्राचार्य श्री श्रीधर पन्तले गर्नुभएको थियो ।

पौष १४ गते स्थानीय सिद्धनाथ मन्दिरमा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सुस्वास्थ्य, दीर्घायुष्य तथा दीर्घसुशासनको हार्दिक कामना गरी विशेष पूजाआजासमेत गरिएको थियो । उपर्युक्त सबै दिन बेलुकी विद्यापीठमा दीपावली पनि गरिएको थियो ।

प्रवचन गोष्ठीको आयोजना

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको अवसरमा मिति २०५३ माघ २४ गतेका दिन शारदा विद्यापीठ, महेन्द्रनगरको आयोजनामा महेन्द्रनगर नगरपालिकाको सभाकक्षमा प्रवचन गोष्ठी आयोजित गरिएको थियो । उक्त प्रवचन गोष्ठीमा विभिन्न महानुभावहरूले श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारका अतुलनीय योगदानहरूको विस्तृत रूपमा चर्चा गर्नुभएको थियो ।

सो प्रवचन गोष्ठी शारदा विद्यापीठ, महेन्द्रनगरका प्राचार्य श्री श्रीधर पन्तको सभापतित्वमा सम्पन्न भएको थियो ।

पत्रिकाप्रकाशन कार्यक्रम

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवका अवसरमा शारदा विद्यापीठस्थित सुदूरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शास्त्रानुसन्धान परिषद्द्वारा 'मयार' पत्रिकाको विशेषाङ्क प्रकाशन गरिएको थियो । प्राचार्य श्री श्रीधर पन्तको संयोजकत्वमा विशेषाङ्क प्रकाशन भएको थियो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजसंस्था

- प्रा. राधाकृष्णः-अधिकारी *

न भूमौ नृपतेस्तुल्यमन्यत्तत्त्वं विलोक्यते ।
तस्मादृषिगणै राजा तत्संस्थापि च कीर्त्यते ॥१॥

राजा रञ्जक एव लोक उदितो लोकस्य विस्तारयन्
धर्मान् लोकहितावहानधिकृतान् सर्वार्थसंसाधकान् ।
भूयो दुष्टजनान्नियम्य नृपतेः साधूँश्च संरक्षतो
दृष्टा यैर्ऋषिभिर्महित्वमहिमा तैर्देवतात्वं स्मृतम् ॥२॥

पञ्चश्रीलसितो ललामचरितैर्लोकेषु सम्पूजितो
वीरेन्द्रस्त्वधिवीरविक्रमगुणैः सर्वात्मना शोभितः ।
अस्माकं नयपालदेशनृपतिर्मुग्धान्नयैर्बोधयन्
सत्कुर्वंश्च बुधान् विवेकनिपुणः सूर्येन्दुवद् द्योतते ॥३॥

राजा युक्तो भवति विपुलैः सद्गुणैः सन्निविष्टः
सेन्द्रैश्चन्द्राऽनिलयमजलेशाग्निवित्तेशरूपैः ।
तैस्तैः सत्त्वैरधिगतवपुर्लोकपालेषु निष्ठैः
कार्येणापि प्रथयति गुणान् लोकपालेषु निष्ठान् ॥४॥

अष्टौ युक्ता निखिलजगतोऽदृश्यपालाः समर्थाः
सेन्द्राश्चन्द्रानिलयमजलेशाग्निवित्तेशसूर्याः ।
मध्ये पालो नरपतिरयं तद्गुणैः सम्प्रयुक्त-
स्तेषां कार्यं प्रचरति तथा येन लोकस्य मोदः ॥५॥

स्मृत्यां श्रुतावपि महद्गदितं प्रशस्तं
यल्लोकपालचरितं प्रथितप्रभावम् ।
बिभ्रच्च तन्नरपतिः सुयशाः प्रसिद्धो
लोकं प्रपूरयति सर्वविधैर्हि कामैः ॥६॥

तन्त्रं यदा तनयितुं मनुते स्वतन्त्रं
लोकस्तदा तदपि यच्छति भूमिपालः ।
प्रत्यक्षमद्य तदु तन्त्रगतं प्रमाणं
यल्लोकशासनमसौ दलसन्निविष्टम् ॥७॥

प्राप्तं प्राप्तं यदपि च नवं नूतनं प्राप्तिकाम-
स्तस्मात्पूर्वं त्यजति हि जनो भावजातं परन्तु ।
राजानं वै समुदितगुणं कामयन्त्येव नित्यं
नेपालस्थं परमपि परं हायनानां शतैश्च ॥८॥

* प्राध्यापक वाल्मीकि विद्यापीठ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आर्तिं रोगं च शोकं च मनसश्चापि किल्विषम् ।
विद्राव्य शं वितनुते लोकस्य निरुपद्रवम् ॥९॥

तस्मात्तद्गुणमूर्जितान्नरपतेर्नेपालपालात्पर
कैश्चित्स्वार्थपरैर्विवेकरहितैराच्छिद्य तच्छासनम् ।
हस्तीकृत्य च स्वस्य शासनमथो कुर्वद्भिरद्याखिलं
किञ्चिद् वैकृतभावनाकलुषितं संल्लक्ष्यते मानसम् ॥१०॥

मूलं यस्य चराचरस्य जगतः स्वेष्टं प्रसिद्धं मह-
दूर्ध्वं सन्निहितं गुणैश्च गुणिभिर्ध्येयं सदा निर्मलम् ।
उत्पत्तिस्थितिनाशहेतुसततं यद्ब्रह्म तस्मादधो
जातत्वाज्जगतस्ततोऽपि गमनं सिद्धः स्वभावः किल ॥११॥

सद्गुणैर्हि विशिष्टस्य नृपतेर्विषयस्थितैः ।
अधोऽधो गमनं ह्येतत्सर्वथा नैव शोभते ।१२।

अष्टौ पृथक् ते किल लोकपाला-
स्तेषां समष्टौ भुवि लोकपालः ।
वीरेन्द्रवीरो वरविक्रमोऽस्ति
तस्मात्समुत्कर्षपरा जनाः स्युः ॥१३॥

वपुश्च दिक्पालमयं दधानो भावेन नारायणतुल्यकक्षः ।
वीरेन्द्रवीरो वरविक्रमोऽस्ति तच्छासनं वाञ्छति सर्वलोकः ॥१४॥

उदितेषु समस्तेषु विश्वस्मिन् शासनेषु च ।
परम्पराप्राप्तराजशासनं शासनं वरम् ॥१५॥

हिन्दुराष्ट्रस्य रूपं यत्तद्धर्मादुपपद्यते ।
श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धोऽर्थो हिन्दुधर्मः सुनिश्चितः ॥१६॥

प्रचरन्ति च येऽर्थं तं हिन्दवस्ते हि कीर्तिताः ।
तमर्थमनुतिष्ठन्तो हिन्दवोऽश्नुवते श्रियम् ॥१७॥

सद्धिन्दुधर्मो नृपतिः प्रशस्तः श्रीशाहवंशोद्गतसद्गुणश्च ।
वीरेन्द्रवीरो वरविक्रमोऽयं सद्धर्मसापेक्षमिदं च राष्ट्रम् ॥१८॥

तथाविधाद्भूपतिधर्मयोगाज्जातः सुवर्णेन सुगन्धयोगः ।
अतोऽद्वितीयं भुवि हिन्दुराष्ट्रं नेपालराष्ट्रं किल सन्निविष्टम् ॥१९॥

अष्टौ पृथक् ते किल लोकपालास्तेषां समष्टौ भुवि लोकपालः ।
वीरेन्द्रवीरो वरविक्रमोऽस्ति विशेषतो मौलिपदं दधानः ॥२०॥

यः शाहवंशोद्गतभूमिपालः शान्तिं सुखं चापि ततोऽस्ति लोके ।
यो हिन्दुधर्मः सकलार्थदीपस्तस्माच्च संसिद्धिमुपैति लोकः ॥२१॥

धर्मस्य तस्मान्नृपतेश्च लोके शास्त्रेषु चैवं गदितं महत्त्वम् ।
तद्धर्मसापेक्षतयाऽस्ति दीप्तं सद्धिन्दुराष्ट्रं भुवनेषु चैकम् ॥२२॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धर्मादुत्पद्यते सर्वं धर्माद्धि व्यवतिष्ठते ।
धर्मात्प्रलीयते चापि धर्मः सर्वार्थसाधकः ॥२३॥

ब्रूते धार्मिकविज्ञानं जगदुत्पत्तिकारणम् ।
व्यवस्थितेर्लयस्यापि धर्म एव हि साधनम् ॥२४॥

उद्घोषितं विश्वमुदे गरीयो यद्धिन्दुराष्ट्रं भुवनेषु नान्यत् ।
नेपालपालेन हि दूरदर्शिना सदैव राष्ट्रस्य समृद्धये च ॥२५॥

भावेन कर्मणा वापि राज्ञो वै राज्यमुच्यते ।
न हि राज्ञा विना राज्यं प्रभवेद्राज्यकर्मणि ॥२६॥

यदेव राज्यं तद्राष्ट्रमिति जानन्ति तच्च न ।
राष्ट्रं राज्यस्याङ्गमेव राज्यं सप्ताङ्गमुच्यते ॥२७॥

स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च ।
एतानि सप्त राज्यस्य भवन्त्यङ्गानि सर्वथा ॥२८॥

राष्ट्रं भूम्याः परिच्छिन्नं भागं बोधयति स्फुटम् ।
अतो देशस्य पर्यायि राष्ट्रमायातिकेवलम् ॥२९॥

तथा देशोऽपि राष्ट्रस्य पर्यायि परिनिष्ठितः ।
तच्च राज्यस्याङ्गमेव तत्र स्वामी महीपतिः ॥३०॥

तस्मात्कर्मणि भावे वा राज्ञो राज्य निगद्यते ॥
तत्र प्रकृतयः सप्त तेषा स्वामी च भूपतिः ॥३१॥

विद्वासस्ते हि विज्ञेया ये वै तत्त्वार्थदर्शिनः ।
अवगत्य च तत्त्वार्थं ये तस्य व्यवसायिनः ॥३२॥

यन्महत्त्वं स्थितं राज्ञि तन्महत्त्वं विमृश्य च ।
प्रवर्तनाविधानं हि शोभते विदुषाम्परम् ॥३३॥

तथाविधा राजसंस्था विश्वस्मिन्प्रभवेदिह ।
रामराज्यविधानार्थं शाहवंशसमृद्धये ॥३४॥

यत्र प्रमोदः शान्तिश्च नेपाले हि विलोक्यते ।
धर्मस्य चापि राज्ञश्च कारणं तत्र निश्चितम् ॥३५॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वैदिक राजतन्त्र, श्री ५ वीरेन्द्र राज्यारोहण रजतवर्ष २०५३

*- प्रा. ऋषिराम पोखरेल**

१. विषय प्रवेश

१.१ वेदले वताएको वा वेदमा भएको, वेदसँग सम्बन्ध राख्ने राजतन्त्रको आधारमा 'राजा' शब्दको अर्थ 'राजा'को उत्पत्ति, राज्यको उत्पत्ति, राज्यका अङ्ग एवं विश्वको एकमात्र हिन्दू अधिराज्य नेपालका राजपरम्परामा श्री ५ वीरेन्द्र सरकारको राज्यारोहण रजतवर्ष महोत्सवका सम्बन्धमा प्रस्तुत लघु लेखमा संक्षिप्त चर्चा गर्ने प्रयत्न गरिनेछ।

२. राजा शब्दको अर्थ

२.१ वेदको अर्थ वुझाउन मद्दत गर्ने वेदाङ्ग निरुक्तशास्त्र हो। वेदमा प्रयुक्त राजा शब्दको अर्थ वताउँदै 'निरुक्त' मा महर्षि यास्क भन्दछन्- "राजा राजतेः" (निरुक्त २/३) अर्थात् प्रजाहरूलाई आनन्दित पानाले, सम्पन्नताले, सुकीर्तिले गर्दा सुशोभित भएको व्यक्ति वा संस्थालाई राजा भनिन्छ। शुक्ल यजुर्वेद वाजसनेयिसंहिताको ३/२३ मन्त्रले राजालाई दीप्ति (प्रकाश, शोभा) अर्थ वुझाउने राज् धातुकै अर्थमा प्रयोग भएको वताउँदछ। यजुर्वेदको सो मन्त्रको आशय हो "हिंसा वा मात्स्यन्यायलाई रोकेर सर्वसाधारण जनताको रक्षा गर्ने, सत्यको, न्यायनिसाफको प्रकाश गर्ने वा साँचो इन्साफ (नियाँ) दिने कामले गर्दा प्रजाहरूका बीचमा राजा सुशोभित छन्।"

२.२ रञ्जनको अर्थ जनता रिझाउनु भएकोले "राजा प्रकृतिरञ्जनात्" भन्ने अर्थ नै राजाको स्वभाव वा मर्यादाको बोधक हो भन्ने बुझिन्छ र राजाको अर्थ वा प्रयोजन नै जनताको शान्ति, सुरक्षा, हित समुन्नति गर्नु हो भन्ने वुझिन्छ। यही वैदिक आदर्शको सेरोफेरोमा राजतन्त्रको अर्थ बुझ्नु पर्दछ। यही पक्षलाई पुष्टि दिने कतिपय उदाहरणीय कार्य २००७ साल, २०३१ साल, २०३६ साल र २०४६ का कदमहरूले गर्दा नेपालको राजतन्त्र वैदिक-राजतन्त्रवाट धेरै अर्थमा अनुप्राणित रहँदै आएको छ भन्ने तथ्य स्पष्ट हुन्छ। लोक व्यवहारमा पनि राजाले जनताको, जनताले राजाको इज्जत गर्न, मर्यादा गर्न नसके राजतन्त्र अफाप भएको छ भने राष्ट्रहरू पराधीन पनि भएका छन्। जहाँ जुन देशमा राजाले जनता रिझाएको छ, कुनै पार्टी वा दल विशेषको पक्ष लिएर जनतामा थिचो-मिचो गरेको छैन, जहाँको जनताले "हाम्रो राजा, हाम्रो देश-प्राणभन्दा प्यारो छ।"

---

* प्राध्यापक वाल्मीकि विद्यापीठ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भन्ने गर्छन् र राजाले जनताको निम्ति गाथ र गद्दी पनि छोडी दिन्छन्, त्यो देश र त्यो राजसंस्था वैदिक राजतन्त्रको हिन्दू राष्ट्रको एउटैमात्र नमूना हो ।

३. राजाको उत्पत्ति

३.१ संसारमा आजसम्मको ऐतिहासिक अध्ययनले ऋग्वेदलाई संसारको सबैभन्दा प्राचीनतम धर्मग्रन्थ स्वीकारेको छ । ऋग्वेदका १० मण्डलमा जम्मा गरी दशहजार मन्त्र छन् । १ देखि १० मण्डलमा प्रायः प्रत्येक मण्डलमा ऋग्वेदले "राजा" शब्द प्रयोग गरेको देख्दा राजा शब्दको प्रयोग ऋग्वेदकालभन्दा पनि पुरानो समयदेखि हुँदै आएको देखिन्छ । यजुर्वेदमा पनि शताधिक ठाउँमा राजा शब्द प्रयुक्त देखिन्छ । अथर्ववेदमा राजालाई राज्याभिषेक दिइने कतिपय मन्त्र विधिविधानको समेत उल्लेख भएको छ । यजुर्वेदका नवम अध्यायको २५ सौं मन्त्रले त राजा वा राजसंस्थालाई सनातन वा अति नै प्राचीनकालदेखि चलिआएको भनेको छ- "सनेमि राजा परियाति विश्वं प्रजां पुष्टिं वर्धयानोऽस्मे" अर्थात् जनताको भरणपोषण र समुन्नतिको काम गर्दै राजसंस्था अनादिकालदेखि चल्दै आएको छ । निरुक्त शास्त्रअनुसार "सनेमि" शब्द पुरातन, (सनातन, अनादि) भन्ने अर्थ बुझाउने देखिएको छ । ऋग्वेदमा राजा अनेकौं स्थलमा अनेक दृष्टिले प्रशंसित छन् ।

३.२ "हे राजा तिमीले सत्यको पहिचान गरी असत्यलाई दण्ड दिँदै हाम्रो रक्षा गर" जस्ता ऋग्वेदका- १०।१२४।५, १०।१०९।६, १।१७३।३ आदि प्रसंगले राजाको उत्पत्ति वा प्रयोग धेरै अगाडिदेखि भएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ भने राजतन्त्र नै विश्वको पहिलो र श्रेष्ठ शासन व्यवस्था हो भन्ने कुरा पनि ऋग्वेद लगायत सबै वेदको परिशीलनबाट बुझिन आउँदछ । जनताहरूले मात्स्यन्याय वा "जसको लाठी उसैको भैंसी" भन्ने कुरा देखि डराएर सत्यको, न्यायको पक्ष लिने राजाको वरण गरे भन्ने ऋग्वेद- १।१२४।८ को भनाईले राजाको उत्पत्ति जनताको निम्ति धर्तीमा न्याय निसाफ र शान्ति सुव्यवस्थाको निम्ति नै भएको तथ्य पनि प्रकट हुन्छ । ऋग्वेदको प्रथम मण्डलको त्रिहत्तरौं सूक्तको तेस्रो मन्त्रले ४ वटा सामाजिक उपमा दिएर राजसंस्थाको काम कर्तव्यको चर्चा गरेको छ । त्यस मन्त्रमा देवता झैं अपक्षपाती, धर्ती झैं सबैको धारक, मित्र झैं हितकर्ता, निसाफ खोज्न सामु पर्ने र मद्दत माग्नेहरूका हितकर्ता पति-पत्नी झैं प्रजा र राजा परस्पर हितकारी छन् भनिएको देख्दा वैदिक राजतन्त्रको उच्चता पनि राम्ररी प्रकाशित भएको पाइन्छ ।

३.३ ऋग्वेदकै १ मण्डल ३२ सूक्तको पन्ध्रौं मन्त्रमा राजा त्यही हो जो जनताको नर्जाक छ भनिएको छ भने ४।१।२ मन्त्रले राजा भनेको जनताको रक्षक भनेर स्पष्टै उल्लेख गरिएको पनि पाइन्छ । अथर्ववेदको तेह्रौं काण्डको पहिलो सूक्तको बीसौं मन्त्रले "हे राजन् हामीलाई सबैथरी अपराधले पिरोले (थिचो मिचो गरे), कृपया तपाईंले सत्ता समालेर सत्यको, न्यायको, अनुशासन र मर्यादाको राज गराई यस राष्ट्रलाई समृद्ध

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पार्नुहोस्" भनेर सामाजिक सम्झौतावादी सिद्धान्तबाट राजा र राज्यको उत्पत्ति भएको संकेत समेत गरेको छ। यसले आधुनिक राजनीतिशास्त्रीहरूले सामाजिक सम्झौतावादी सिद्धान्त वैदिकराजतन्त्रको इतिहासबाटै सिकेको रहेछ भन्ने कुराको पनि पुष्टि दिएको छ। ऋग्वेदमा पाइने राष्ट्रपति शब्दले वैदिक राज्यव्यवस्थामा राजालाई राष्ट्रपति र राष्ट्रपिता दुवैको रूपमा लिइन्थ्यो भन्ने पनि देखिन्छ र विश्वमा राष्ट्रपति शब्दको सर्वप्रथम प्रयोग समेत ऋग्वेदमा नै भेटिन्छ। मनुस्मृति, याज्ञवल्क्यस्मृति, शुक्रनीति, महाभारत आदिले राजामा अष्ट दिक्पालको अंश छ र आवश्यकतानुसार राजाले त्यो रूपले काम पनि गर्छन् भन्ने कुरा पनि वाजसनेयिसंहिता (१०।२८ यजुर्वेद) ले उल्लेख गरेको छ।

३.४ वेदका मन्त्र र ब्राह्मण दुई भाग छन्। ती मध्ये मन्त्र भागको आधारमा केही चर्चा भयो। ब्राह्मण भागमा राजा, राजतन्त्र र राज्य बारे पाइने चर्चाको क्रममा राजाको उत्पत्ति सम्बन्धमा शतपथ ब्रा. ५।१।५।१४ मा भनिएको छ "राजन्यकुमार (राजकुमार, क्षत्रीय राजपुत्र) ले प्रजाहरूको पनि ईश्वर (मालिक, स्वामी, भरण-पोषणकर्ता, अभिभावक) का रूपमा ईश्वरकै अंश लिएर जो प्रत्यक्ष शरीरधारी चेतना बनेको छ त्यो "राजा" हो। ईश्वरीय शक्ति समेत भएकोले नै एक्लो राजाले आफ्ना सम्पूर्ण प्रजाको हित-समुन्नतिको, शान्ति-सुरक्षाको, भरण-पोषणको हरेक काम सम्पन्न गर्ने सामर्थ्य राख्दछन्।" राजसूय यज्ञ गरेर राजाको अभिषेक दिंदै शतपथ ब्रा. ५।२।२।१५ मा राजाको संरक्षण गर्ने शक्ति जनतालाई र जनताको संरक्षण दिने शक्ति राजालाई एक आपसमा आत्मसात् गरी परस्पर संरक्षण दिन देवताको प्रार्थना गरिएको देखिन्छ।

३.५ धर्मशास्त्र, राजशास्त्र आदि हिन्दू धर्मग्रन्थहरूले राजालाई आठ दिक्पालहरूको अंशावतार मानेको देखिन्छ भने त्यसको समर्थन वैदिक स्रोत ग्रन्थ शतपथ ब्राह्मणको १४।१।२।२३ को "यान्येतानि देवत्रा (णि) क्षत्राणीन्द्रो वरुणः सोमो रुद्रः पर्जन्यो यमो मृत्युरीशानः। तस्मात् क्षत्रात्परं नास्तीति" ले स्पष्टसँग गरेको छ। जे जति दिक्पाल छन् ती पूर्वमा इन्द्र, आग्नेयमा अग्नि, दक्षिणमा यम, नैऋत्यमा मृत्यु (निर्ऋति), पश्चिममा वरुण, वायव्यमा वायु, उत्तरमा सोम (कुबेर), ईशानमा रुद्र (ईशान) र माथितिर ऊर्ध्व दिशामा ब्रह्मा, तल (अधोदिक्) तिर अनन्त गरी दश दिशाका राजा (पालनकर्ता) हुन् भनिएको छ। तिनीहरू झैं राजाले पनि आवश्यकता अनुसार ती दिक्पालका गुण आफ्नो शासन व्यवस्थामा देखाउँदछन्। अतः क्षत्रीय राजाभन्दा उपल्लो यो भूमण्डलमा अर्को छैन र राजतन्त्र जस्तो सार्वजनीन, निर्विवाद र निष्पक्ष ईश्वरीयता (देवता) को अंश धारण गर्ने राजसंस्थाभन्दा विश्वमा अर्को कुनै पनि श्रेष्ठ संस्था हुनै सक्दैन र छैन भनी वेदले ठोकुवा गरिदिएको छ।

३.६ संम्भवतः आज सम्मको राजतन्त्रको इतिहासमा कुनै पक्षपाती पार्टी वा दल विशेषको पक्षधर भएर शासन गर्न सफल राजाको नाम निशान पनि भेटिंदैन। जति राजा भए ती कुनै पक्ष र पूर्वाग्रहभन्दा पर, निष्पक्ष, साझा, निर्विवाद, र सार्वजनीन भएर नै सफल बने, बाँकी अरूले आफ्नो अस्तित्व नै बचाउन सकेनन्। यसकारण हाम्रो वैदिक राजसंस्था र राजतन्त्रको उच्चतर आदर्शलाई पूर्णरूपमा आत्मसात् गर्ने शाहवंशीय

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजाहरूको पंक्तिमा श्री ५ पृथ्वी नारायण शाह, श्री ५ त्रिभुवन, श्री ५ महेन्द्र र श्री ५ वीरेन्द्रको स्थान सर्वोपरि रहेको छ। टुक्रिएर, छरिएर एकएक गरी पराधीन बनेर नष्ट भ्रष्ट हुनै लागेको देशलाई शान्त, अक्षुण्ण र एकीकृत गरी अनेक जात वर्णको एउटा साझा फूलवारी बनाउने मालीको रूपमा श्री ५ पृथ्वी, जहाँनीया एकतन्त्री शासनको क्रूरताबाट जनतालाई मुक्ति दिन गाथ र गादी दुवैको बाजी थापेर सफल भएका श्री ५ त्रिभुवन र जनताको मत बुझेर विश्वको परिस्थिति हेरेर श्री ५ महेन्द्रका पालादेखि जन्मेको राजतन्त्र र जनताकाबीचको जालो हटाई जनतालाई प्रत्यक्ष शासन, संसदीय प्रजातन्त्र दिएर स्वयं वैधानिकतामा आवद्ध हुने श्रेय वर्तमान राष्ट्रनायक श्री ५ वीरेन्द्रलाई मात्र प्राप्त छ र इतिहास चाहन्छ भने त्यो कुरो दिगो होस्।

४. राज्यको उत्पत्ति

४.१ अथर्ववेदको ३।४।२ अनुसार राज्य शब्द राजाकै आधारमा उत्पन्न भएको छ। "त्वां विशो वृणतां राज्याय" अर्थात् हे राजन् एउटा सभ्य, सम्पन्न र सुशासित समाज बस्ने ठाउँ (राज्य) बनाउन तपाईंलाई जनताले रोजून् भन्नुको अर्थ हो राजा भै दिए राजाको सुशासनमा सभ्य र सम्पन्न समाजले एउटा आदर्श राज्यको रूप लिने थियो। सुन्दर राज्यको उदय (उत्पत्ति) हुने थियो भन्ने आशय अथर्ववेदको देखिन्छ। वैदिक राजतन्त्र र राज्य व्यवस्था, अर्थतन्त्र र समाज व्यवस्था आदि बारे गम्भीर दृष्टि दिने आचार्य कौटल्य भन्दछन् राजा नै राज्यको शुरुआत हो- "राजा राज्यम् इति प्रकृति संक्षेप: । कौ. अर्थशास्त्र ८।२।१ (प्रकरण) १२८।१।" वेदको आशयमा थप खास कुरो नथपे पनि वेदको धारणालाई व्यवस्थित वा स्पष्ट पार्ने काम कौटल्यले गरेको देखिन्छ। यद्यपि राज्य शब्दले ओगटेको अर्थले आज राजा नभएका वा राजतन्त्र भन्दा फरक व्यवस्था भएका देशलाई पनि बुझाउँदछ तापनि वैदिक राज्य व्यवस्थामा राजाको अस्तित्व र भूमिका नभएको देशलाई वर्ग संघर्ष र अल्पमतलाई बहुमतले शक्तिको आडमा एक अर्कालाई दवाउने, शासन गर्ने, भूखण्ड (जनपद) को रूपमा मात्र स्वीकारेको देखिन्छ। धर्मशास्त्रमा "अराजके जनपदे" भन्ने धेरै ठाउँमा उल्लेख भएको पाइन्छ र रामायण, महाभारत र पुराणहरूले पनि यो कुराको पुष्टि दिएका छन्।

४.२ राजा शब्द संस्कृत भाषाको तत्सम शब्द हो। राजा शब्दबाट राज्य शब्दको उत्पत्ति वा निष्पत्ति, विकास-निर्माण भएको छ। राज्ञो भाव: कर्म वा राज्यम् अर्थात् राजाको अस्तित्व र कर्मको सत्ता (हुनु) नै राज्यको शाब्दिक अर्थ हो। यसरी हेर्दा राज्यको मूल राजा, राजाको मूल वैदिक साहित्य एवं संस्कृति नै देखिन्छ। राजाको अर्थ श्रेष्ठ वा उत्तम अर्थमा लोकको प्रयोग गरेको पनि योगरूढ अर्थ नै हो। यस अर्थमा ठूलो वा श्रेष्ठता भन्ने राजाको अर्थ हुन्छ। मान्छेको राजा, अन्नको राजा, ग्रहको राजा, फलको राजा, रुखको राजा, धनीको राजा, तपस्वीको राजा जस्ता शब्द पनि यही योगरुढ अर्थमा प्रयुक्त छन्। यसैले राजाको अस्तित्व भएको, अनुशासन र मर्यादामा रहेको देश विशेष नै राज्य भन्ने बुझिन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५. राज्यका अंग

५.१ वेदमा बताइएको राज्य व्यवस्थाअन्तर्गत राजतन्त्रात्मक वा अन्य जुनसुकै शासन प्रणालीमा पनि राज्यका सात अंग मानिन्छन्। ऋग्वेदमा सविता (सूर्य) लाई राष्ट्रपति (राजा, राष्ट्रको स्वामी, पालनकर्ता) मानेर सूर्यको सात रंगसँग राष्ट्रका सप्तांगको तुलना गरिएको छ (ऋग्वेद ८।३९।८ तथा शतपथब्रा. ११।४।३।१४)। अश्वमेघ यज्ञको घोडालाई जनताको स्वेच्छाचार, मनपरी तन्त्रसँग तुलना गर्दै सूर्यको सात रंगलाई किरणले समेटे झैं नीति, निसाफ, संविधान, ऐन कानून र मर्यादाका लगामद्वारा जनतालाई सन्मार्गमा नेतृत्व दिएर अगाडि बढाएको प्रसंग धेरै मननीय छ। मनु, याज्ञवल्क्य, व्यास, शुक्र, कौटल्य आदि समाजशास्त्र, राजशास्त्र, धर्मशास्त्र, नीतिशास्त्र आदिका निर्माताहरूले व्याख्याताहरूले राज्यको स्वरूप सप्तांगात्मक बताउँदै राजालाई सप्तांगको श्रेष्ठ बताएका छन्। वेदमा बताएको राजाको चरित्र पनि यही सप्तांगहरूमध्ये श्रेष्ठ व्यक्तित्वको बोधक छ। गीताले "नराणाञ्च नराधिपम्" "राजालाई ईश्वरावतार जान" भनेर "विशि राजा प्रतिष्ठित:" भन्ने वेदको आशयलाई स्पष्ट पारेको छ।

५.२ आचार्य शुक्राचार्यले राज्यका सात अंगको नाम र मर्यादाक्रम बताउँदै भनेका छन्- राज्यका सप्तांग छन् र तिनमा राजा श्रेष्ठ हो।

"स्वाम्यमात्यसुहृत्कोषो राष्ट्रदुर्गबलानि च।
सप्तांगमुच्यते राज्यं तत्र मूर्धा नृपः स्मृतः॥ (शुक्रनीति १।६२)

यसरी नै शुक्राचार्यले राज्यरूपी वृक्षको मूल राजा, स्कन्ध (कांध) मन्त्री आदि मानेर कामको प्रसंग (महत्त्व वा प्रकृति अनुसारको कुरा) मा तत् तत् अंगको प्रधानता स्वीकारेका छन्। माथिका चर्चाक्रममा "एक: सन् बहूनामिष्टे" भनेर शतपथश्रुति (वेद) ले बताएको राजाको श्रेष्ठता र राजतन्त्रको गरिमालाई पनि सप्तांगमा राजाको श्रेष्ठताले पुष्टि दिएको छ। राजाको श्रेष्ठता मानेर बाँकी ६ अंगको श्रेष्ठतामा कौटल्यले केही फरक मत राखेका छन्। उनले कोषलाई, बृहस्पतिले बललाई र शुक्रले दण्डलाई प्राथमिकता दिएको पनि देखिन्छ। वस्तुत: काम अनुसार नै मर्यादा कायम हुनु वेश छ।

६. राज्यारोहण, राज्याभिषेक एवं रजत वर्ष महोत्सव

६.१ वैदिकशासनपद्धतिमा राजाको देहावसान वा पदत्याग वा अवच्युति (राज्यबाट राजगद्दीबाट हटाइनु) पछि दोस्रो राजगुणोचित सुयोग्य राजकुमारको राज्यारोहण (गद्दीआरोहण) गराएर राज्य आतंक हुन नदिने परम्परा छ। "अराजके जनपदे मात्स्यन्याय: प्रवर्तते" अर्थात् राजा नभएको वा राजगद्दी रिक्त रहेको मौका पारेर देशमा मत्स्य न्यायको अर्थात् अराजकताको स्थिति आउँदछ। अत: राजाको सुशासन हुनु नै राज्यको मर्यादा व्यवस्था वा शोभा हो भन्ने कुरामा रामायण, महाभारत र पुराणहरूको ऐक्यमत्य रहेको छ। कतिपय प्रतिकूल परिस्थितिले गर्दा औपचारिक रूपले राज्याभिषेक नगरिकनै नियमानुसार सुयोग्य उत्तराधिकारीले राजगद्दी आरोहण गरेर राजकाज संभालेपछि अनुकूल काल परिस्थितिमा राज्याभिषेक विधिले राजालाई वैदिक प्रतिज्ञा गराई राजतिलक दिने वैदिक परम्परा छ। यसै मान्यताअनुसार श्री ५ वीरेन्द्र सरकारबाट २०२८ साल माघ १७ गते राजगद्दी आरोहण गरिबक्सेको २५ वर्ष पुगेको उपलक्ष्यमा सालभर नै विभिन्न

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रचनात्मक कार्यक्रमहरूका साथ "श्री ५ वीरेन्द्र सरकारको राज्यारोहण रजत वर्ष महोत्सव २०५३" मनाइएको हो ।

६.२ कतिपय पश्चिमी इतिहासकार, पुरातत्त्व विद् र सांस्कृतिक क्षेत्रका अनुसन्धाताहरूले वैदिककालमा राज्याभिषेकको चर्चा नै थिएन पनि भनेका छन्। तर ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद र अथर्ववेदका कतिपय मन्त्र र ब्राह्मण भागले नै राज्याभिषेकको चर्चा गरेको र राजसूय यज्ञ गरेर राज्याभिषेक दिने कुराको परम्परा प्राग् वैदिककालदेखि नै चलेको देखिएकोले पश्चिमी विद्वान्हरूको मत कपोलकल्पित नै सिद्ध भएको छ। वेद पढ्ने गुरुपरम्परा नभएका र मूलग्रन्थ नपढेकाहरूले गरेका अनुवाद र व्याख्या कै भर परेका पूर्वाग्रही पश्चिमी विचारकले वेद बुझेर त्यसो भनेका थिएनन् भन्ने कुरा पनि विद्वान्हरूले बुझिसकेका छन्। जेहोस् प्रकृत प्रसंगमा राज्यारोहण पछि राज्याभिषेकद्वारा राजतिलक दिने हाम्रो परम्परा वैदिककालदेखि चलिआएको हो र यही परम्पराले गर्दा हाम्रो देशलाई "विश्वको एक स्वतन्त्र हिन्दू राष्ट्र र हाम्रो राजालाई विश्वको एकमात्र हिन्दू सम्राट्" को रूपमा विश्व रंगमञ्चले जाने-चिनेको छ ।

६.३ श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको राज्यारोहण रजत महोत्सवका सन्दर्भमा २०५३ सालभर भए गरेका अनेकौं कार्यक्रम र त्यसमा स्वयं श्री ५ वीरेन्द्र सरकार, राजपरिवार, मन्त्रिपरिषद्, संसद् र देशका संघ, संस्था, सामाजिक कार्यकर्ता लगायत सिंगै राष्ट्रले देखाएको महत्वपूर्ण उत्साह, श्रद्धा र आस्थाले यस देशमा राजा र जनताको राजसंस्था प्रतिको परस्पर सहयोग र विश्वासको दीयोमा अरु तेल थपेको छ। कतिपय अत्यन्त महत्त्वपूर्ण विकास कार्यक्रमको थालनी भएको छ जसले यथार्थमा यस देशको समुन्नतिमा ठूलो भूमिका खेल्नेछ र इतिहासले यस समारोहको महत्त्वलाई सुवर्णाक्षरले अंकित गर्नेछ ।

७. उपसंहार

यसप्रकार वैदिक राजतन्त्र, राज्य, राज्यांग, राजगद्दी आरोहण, रजत वर्ष महोत्सवका चर्चाबाट हाम्रो देशमा राजा र जनताका बीचको सुमधुर सम्बन्ध र राजसंस्थाको आडमा सबै जात, वर्ण, धर्म-सम्प्रदाय, संस्कृति, भाषा र परम्पराहरू स्वतन्त्ररूपमा चल्दै आएका छन्। कसैले कसैमा थिचोमिचो गर्न सकेका छैनन् र कसैकसैले कुनै बेला गरेको अपवाद भेटिए पनि अबको प्रजातान्त्रिक संसदीय व्यवस्था, बहुदल र संवैधानिक राजतन्त्रको वातावरणमा त्यसप्रकारको अतिक्रमण हुन पाउने छैन । अनि यो राष्ट्रमा अनेकतामा एकता, बहुदलमा पनि साझा आस्थाकेन्द्र राजसंस्थाको भूमिका सधैं जीवन्त रहने छ भन्ने विश्वास गर्दै राजदम्पतिको सुस्वास्थ्य र चिरायुष्यको कामनासहित प्रस्तुत प्रसंगको उपसंहार गर्दछु ।

"शिवमस्तु"

(साभार वैजनाथक्षेत्र वर्ष ५ अंक)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुराणमा राजा र हाम्रा राजा

- डा. दुर्गाप्रसाद उपाध्याय दवाडी[*]

वागीशाद्यास्सुमनसस्सर्वार्थानामुपक्रमे ।

य नत्वा कृतकृत्यास्स्युस्त नमामो गजाननम् ॥

पुराणले वेदार्थको व्याख्या गरेको छ, पुराणमा वेदअविरोधी अर्थको प्रतिपादन गरिएको छ, यो कुरो मानेर यस विषयमा विचार गर्नु उचित हुनेछ ।

किनभने

इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत् ।

बिभेत्यल्पश्रुताद् वेदो मामयं प्रहरिष्यति ॥

इतिहास र पुराणद्वारा नै वेदको समुपबृंहण (व्याख्या, विचार, वेदार्थविचार) गर्नुपर्छ, यत: अल्पश्रुत (इतिहासपुराणको अध्ययन नै नगरी वेदार्थको व्याख्या गर्न उद्यत) जनदेखि वेद यसले ममाथि प्रहार गर्नेछ भनेर डराउँछ । वेदमा राजा र राष्ट्रको सम्बन्धमा प्रशस्त उल्लेख छ । ऋग्वेदमा एक स्थानमा वरुणलाई राष्ट्रहरूका राजा (ईश्वर) नदीहरूको पेश अर्थात् रूप बनाउने र ती वरुणको बल अनुत्तम र अन्यद्वारा अबाधित र विश्वायु अर्थात् सर्वतोगामी बताइएको छ ।[1] अन्य स्थानमा "वरुण राजाले सूर्यको लागि क्रमैले उदय र अस्तको निमित्त उत्तरायण र दक्षिणायनरूप मार्ग बनाए र अपद अर्थात् पादरहित (पाउ राख्ने ठाउँ नभएको) अन्तरिक्षमा पाद (पाउ) राख्न मार्ग बनाए" भनिएको छ ।[2] अर्को ठाउँमा वज्रबाहु इन्द्रलाई स्थावर र जङ्गम, शृङ्गरहित हुनाले शान्त घोडा गदहा आदि र श्रृङ्ग भएकोले उग्र महिष साँढे आदिको र मनुष्यहरूको पनि राजा भएर बसेको बताइएको छ ।[3] यसै गरी यजुर्वेदमा पनि सोमलाई ब्राह्मणहरूका राजा बताइएको छ ।[4] सोम अर्थात्

---

[*] प्राध्यापक, वाल्मीकिविद्यापीठ

[1] राजा राष्ट्रानां पेशो नदीनामनुत्तमस्मै क्षत्रं विश्वायु । (ऋग्वेद ७।३४।११)

[2] उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्था मन्वे तवा उ ।
अपदे पादा प्रतिधातवे,करुता पवक्ता हृदयाविधश्चित् ॥ (ऋग्वेद १।२४।८)

[3] इन्द्रो यातोऽव सितस्य राजा शमस्य च शृङ्गिणो वज्रवाहु:।
संदु राजा क्षयति चर्पणीनामरान्न नेमि: परि ता वभूव ॥ (ऋग्वेद १।३२।१५)
वज्रवाहुरिन्द्र: यात: गच्छत: जङ्गमस्य अवसितस्य एकत्रैव स्थितस्य स्थावरस्य शमस्य शान्तस्य शृङ्गरहितत्वेन प्रहरणावप्रवृत्ताश्वगर्दभादे: शृङ्गिण: शृङ्गोपेतस्य महिषवलीवर्दादेश्च राजा अभूत् । संदु स एवेन्द्र: चर्पणीनां मनुष्याणां राजा भूत्वा क्षयति निवसति । ता तानि पूर्वोक्तानि जङ्गमादीनि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चन्द्रमालाई संस्कृतकोषकारहरूले द्विजराज[५] भन्नु वेदको उक्त कथन देखेर नै होला । यसै गरी वेदमा राष्ट्रको प्रशस्त उल्लेख पाइन्छ । एक स्थानमा क्षत्रिय राजाको राष्ट्रको उल्लेख छ -

मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृतस्य यथा नः ।

क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वव्रे : ॥ (ऋग्वेद ४।४२।१)

क्षत्रिय जातिमा उत्पन्न सबै मनुष्यहरूको अधीश मेरा द्वित्व (पृथ्वी र स्वर्गभेदले दुइ) भएको राष्ट्र हो । जसरी सम्पूर्ण देवता मेरा हुन्छन्, त्यस्तै राष्ट्र र प्रजा पनि मेरा हुन्छन् । वरुण र मनुष्यको समीपतर भएको मेरो कर्म सबै देवताहरूले सेवन गर्छन्, म राजा हुन्छु[६], यस वैदिक कथनद्वारा राजा क्षत्रियजात्युत्पन्न हुँदो रहेछ भन्ने कुरा बुझिन्छ । ऋग्वेदमा एक अन्य स्थानमा क्षत्रिय राजाको उल्लेख पाइन्छ -

हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेदवोचन् ।

न दूताय प्रह्ये तस्थ एषा तथा राष्ट्रं गुपितम् क्षत्रियस्य ॥ (ऋग्वेद १०।१०९।३)

देवाः बृहस्पतिमूचुः । हे बृहस्पते अस्मा आधिः शरीरम् हस्तेनैव ग्राह्या ग्रहीतव्यमेव । पुनस्ते देवा इदानीमियम् ब्रह्मजाया इति एव अवोचन् । एषा ब्रह्मजाया पुरा प्रह्ये प्रहिताय भार्यान्वेषणे प्रेषिताय दूताय तथा न तस्थे स्वात्मानं न प्रकाशयति तत्र दृष्टान्तः- यथा क्षत्रियस्य राज्ञः गुपितं रक्षितं राष्ट्रं राज्यं शत्रवे न यथा प्रकाशयति तद्वदसौ दौर्भाग्ययुक्ततया स्वात्मानं न प्रकाशितवती (ऋग्वेद १०।१०९।३ सायणभाष्य)

अर्थात् (ताराको सम्बन्धमा) देवताहरूले बृहस्पतिसँग भने - हे बृहस्पति ? यस (तारा) शरीरलाई हातले नै ग्रहण गर्छ । फेरि पनि ती देवताहरूले भने- यस बेला यी ब्रह्मजाया (ब्राह्मणभार्या) नै हुन्, यी ब्राह्मणभार्याले पहिला भार्याको अन्वेषणको निमित्त पठाइएको दूतसँग आफूलाई त्यसै गरी प्रकाशित गरिनन्, जस्तै क्षत्रिय राजाद्वारा रक्षित राष्ट्र (राज्य) शत्रुलाई प्रकाशित गर्दैन । यिनले दौर्भाग्ययुक्त भएकीले आफूलाई प्रकाशित गरिनन् । यसमा दृष्टान्तवाक्यले राष्ट्र या राज्य क्षत्रिय राजाद्वारा रक्षित हुँदो रहेछ भन्ने कुरा ज्ञात हुन्छ । यसै गरी शुक्लयजुःसंहिता नवमाध्यायमा वाजपेय र राजसूय यज्ञसम्बन्धी कर्म बताइएको छ । त्यस राजसूय यज्ञमा क्षत्रियजात्युत्पन्न राजाको नै

सर्वाणि परिवभूव व्याप्तवान् तत्र दृष्टान्तः अरान् न नेमिः अरान् नाभौ कीलितान् काष्ठविशेषान् व्याप्नोति तद्वत् (सायणभाष्य)

४ सोमोऽस्माकम् ब्राह्मणानाम् राजा (यजुर्वेदसंहिता ९।४०)

५ द्विजराजः शशधरो नक्षत्रेशः क्षपाकरः । (अमरकोष, दिग्वर्ग १५)

६ क्षत्रियस्य क्षत्रियजात्युत्पन्नस्य विश्वायोः कृत्स्नमनुष्याधीशस्य मम द्विता क्षितिस्वर्गभेदेन द्वित्वापन्नम् राष्ट्रम् । विश्वे सर्वे अमृताः देवाः यया नः अस्माकं भवन्ति तथा राष्ट्रं प्रजाश्चेत्यर्थः । वरुणस्य वारकस्य वरुणात्मनो वा कृष्टेः मनुष्यस्य उपमस्य सर्वेषामान्तिकतमस्य वव्रेः रूपवतः मम क्रतुं कर्म सचन्ते सेवन्ते देवाः सर्वेऽपि । अहञ्च राजामि सर्वेश्वरः (राजा) भवामि । (सायणभाष्य ४।४२।१)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अधिकार हुन्छ भन्ने कुरा मीमांसाले बताएको छ। त्यसै संहिताको दशमाध्यायमा राजसूयको शेष चरकसौत्रामणीको प्रसङ्गमा भनिएको छ-

वृष्ण ऊर्मिरसि राष्ट्रदा राष्ट्रं मे देहि स्वाहा वृष्ण ऊर्मिरसि राष्ट्रममुष्मै देहि वृषसेनोऽसि राष्ट्रदा राष्ट्रं मे देहि स्वाहा वृषसेनोऽसि राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै देहि।

(शु.य.मा.सं. ९।२)

हे कल्लोल ! त्वं वृष्णोः वर्षितुः सेक्तुः पशोर्नरस्य सम्बन्धी ऊर्मिः कल्लोलोऽसि। राष्ट्रदा राष्ट्रं जनपदं ददातीति राष्ट्रदाः स्वभावत एव देशप्रदो भवसि अतो राष्ट्रं मे मह्यं देहि स्वाहा हविर्दत्तमस्तु। वृष्ण ऊर्मिरसि राष्ट्रदा अतोऽमुष्मै यजमानाय राष्ट्रं जनपदं देहि। वृषसेनोऽसि वृषा सेचनसमर्था सेना जलराशिरूपा यस्य स वृषसेनः। व्याख्यातमन्यत्।

(महीधरभाष्य)

हे कल्लोल तिमी सेचन गर्ने मनुष्यसम्बन्धी कल्लोल हौ, राष्ट्र दिने हौ, अतः मलाई राष्ट्र प्रदान गर इत्यादि भनेर यस मन्त्रमा राजसूययागकर्ता (क्षत्रिय राजाको) कथन (प्रार्थना) अभिव्यक्त गरिएको छ। यसले हाम्रो समाजमा अनादिकालदेखि राष्ट्रको भावना र त्यसको निमित्त क्षत्रिय राजाको आकाङ्क्षा रहेछ भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ।

हाम्रा पुराणहरूले वेदको, वेदार्थको व्याख्या गरेकाले पुराणमा पनि राजाको वर्णन त्यसै रूपमा पाइन्छ। पुराणमा राजाको उत्पत्ति कसरी भयो र त्यसको महत्त्व कस्तो छ, यस विषयको पनि विवेचना गरिएको छ। मनुस्मृतिले यस संसारमा राजा नभएकाले बलवान्को भयले सर्वत्र सबै प्राणी अरक्षित भएर चारैतिर भाग्न लागेको वेलामा सम्पूर्ण यस चराचरको रक्षाको निमित्त प्रभु (ईश्वर) ले राजाको सृष्टि गर्नुभयो; इन्द्र, वायु, यम, सूर्य, अग्नि, वरुण, चन्द्र, कुबेर यी देवताहरूको सारअंश लिएर राजाको सृष्टि भयो; इन्द्रादि देवश्रेष्ठहरूको अंशबाट राजाको सृष्टि भएकोले आफ्नो तेजले राजाले सबैलाई अभिभूत गर्छन्[७] भनेर राजाको उत्पत्ति र महत्त्वको सम्बन्धमा प्रकाश पारेको छ। राजा को हुन सक्छ ? यस विषयमा पनि मनुस्मृतिले प्रकाश पारेको छ। त्यसअनुसार वेदप्राप्तिको निमित्त शास्त्रीय रीतिले उपनयन (व्रतबन्ध) संस्कार प्राप्त गरेका क्षत्रियले आफ्नो राज्यमा अवस्थित सबैको शास्त्रानुसार नियमतः रक्षा गर्नुपर्छ।[८] यस कथनले राजा

---

७ अराजके हि लोकेऽस्मिन् सर्वतो विद्रुते भयात्।
रक्षार्थमस्य सर्वस्य राजानमसृजत् प्रभुः॥
इन्द्रानिलयमार्काणामग्नेश्च वरुणस्य च।
चन्द्रवित्तेशयोश्चैव मात्रा निर्हृत्य शाश्वतीः॥
यस्मादेषां सुरेन्द्राणां मात्राभ्यो निर्मितो नृपः।
तस्मादभिभवत्येष सर्वभूतानि तेजसा॥ (मनुस्मृति ७।३,४,५)

८ स आरूढ नृपस्थान उन्नद्धोऽष्टविभूतिभिः।
अवमेने महाभागान् स्तब्धः सम्भावितः स्वतः॥
एवं मदान्ध उत्सिक्तो निरङ्कुश इव द्विपः।
पर्यटन् रथमास्थाय कम्पयन्निव रोदसी॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्षत्रिय नै हुनुपर्छ, राजा भनेको क्षत्रिय नै हो भन्ने कुरा पनि स्पष्ट हुन्छ । कुल्लूकभट्टले यो कुरो त्यहाँ ठोकुवा गरिदिएका छन्- एतेन क्षत्रिय एव राज्याधिकारीति दर्शितम् (मनुस्मृति ७ । २ को कुल्लूकभट्टव्याख्या) ।

पुराणको मान्यता पनि त्यस्तै प्रकारको छ । पुराणमा श्रेष्ठ भनेर हामीहरूले मानी आएको श्रीमद्भागवतपुराणले सर्वप्रथम राजाको रूपमा महाराज पृथुको उल्लेख गरेको छ । नृपति अङ्गका पुत्र वेन अत्यन्त अत्याचारी र धर्मविरोधी भए । राज्यासन पाएपछि वेन आठै लोकपालहरूको ऐश्वर्यकलाको कारण उन्मत्त भएर अभिमानवश आफूलाई नै सबैभन्दा ठूलो मानेर महापुरूषहरूको अपमान गर्न थाले । ऐश्वर्यमदले अन्धो भएर रथमा चढेर मत्ता हात्ती झैं पृथ्वी र आकाशलाई हल्लाउँदै घुम्न थाले । "कुनै पनि द्विजातिहरूले कुनै पनि यज्ञ, दान र हवन नगर्नू" यस्तो कटुवाले घोकाएर उनले सम्पूर्ण धर्मकर्म बन्द गर्न लाए । वेनको त्यस्तो अत्याचार देखेर मुनिहरूले संसारको संकट बुझेर कृपा गरेर वेनलाई सम्झाए । किन्तु वेनले सम्झनु त परै रहोस्, ऋषिहरूलाई नै भन्न थाले -विष्णु, ब्रह्मा, शिव, इन्द्र, वायु, यम, रवि, मेघ, कुवेर, सोम, अग्नि, वरुण यी र यीदेखि पृथक् शाप र वर दिनामा समर्थ जो देवता छन्, ती जम्मै राजाको शरीरमा हुन्छन् । त्यसो हुँदा राजा सर्वदेवमय हो । त्यसैले हे ब्राह्मण हो, तिमीहरूले डाह छोडेर मेरो नै पूजा गर, बलि गर, मभन्दा अर्को अग्रपूजाको अधिकारी को हुन सक्छ र ?[९] वेनको अत्याचार झन् बढेको देखेर ऋषिहरूको क्रोध बढ्यो र वेनलाई मार्ने निश्चय गरे । भगवान्‌को निन्दाले स्वतः नै मरिसकेको वेनलाई ऋषिहरूले हुंकारले नै मारिदिए । जब ऋषिगण आफ्नो-आफ्नो आश्रममा गए, तब वेनकी शोकाकुल माता सुनीथाले मन्त्रादिका बलले र अन्य युक्तिले आफ्ना छोराको शरीर (शव) को रक्षा गर्न थालिन् ।[१०] यता पृथ्वीमा कुनै शासक नहुनाले प्रजाको भयको विचार ऋषिहरूको मनमा उठ्यो । त्यसै वेलामा सबै दिशामा दौडने भएका चोरडाँकाहरूको कारण उड्ने धूलो ऋषिहरूले देखेर बुझे, राजा नहुनाले

न यष्टव्यं न दातव्यं न होतव्यं द्विजाः क्वचित् ।
इति न्यवारयद् धर्मं भेरीघोषेण सर्वशः ॥
वेनस्यावेक्ष्य मुनयो दुर्वृत्तस्य विचेष्टितम् ।
विमृश्य लोकव्यसनं कृपयोचुः स्म सत्रिणः ॥
(भागवत ४।१४।४-७)

९ विष्णुर्विरिञ्चो गिरिश इन्द्रो वायुर्यमो रविः ।
पर्जन्यो धनदः सोमः क्षितिरग्निरपांपतिः ।
एते चान्ये च विबुधाः प्रभवो वरशापयोः ।
देहे भवन्ति नृपतेः सर्वदेवमयो नृपः ॥
तस्मान्मां कर्मभिर्विप्रा यजध्वं गतमत्सराः ।
वलिञ्च हरत मह्यं मत्तोऽन्यः कोऽग्रभुक् पुमान् ॥ (भागवत ४।१४।२६-२८)

१० इत्थं व्यवसिता हन्तुमृषयो रूढमन्यवः ।
निजघ्नुर्हुङ्कृतैर्वेनं हृतमच्युतनिन्दया ॥
ऋषिभिः स्वाश्रमपदं गते पुत्रकलेवरम् ।
सुनीथा पालयामास विद्यायोगेन शोचती ॥ (भागवत ४।१४।३५,३६)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यो उपद्रव[११] हुँदैछ। तब ती ब्राह्मणहरूले अपुत्र (पुत्रहीन) राजा वेनका दुइ हातको मन्थन गरे र त्यसबाट स्त्री र पुरुषको युग्म (जोडा) उत्पन्न भयो। त्यस्तो उत्पत्ति देखेर ब्रह्मवादी ऋषिहरूले तिनलाई भगवान्का अंश हुन् भन्ने कुरा बुझेर भने- यी पुरुष भगवान् विष्णुकी विश्वपालिनी क्लाबाट उत्पन्न भएका हुन्, यी महिला उनै परम पुरुषकी अनपायिनी (कहिल्यै नछुट्टिने) शक्ति लक्ष्मीकी अवतार हुन्। यी पुरुष आफ्नो सुयशको प्रथन (विस्तार) गर्नाले परम यशस्वी पृथु नामका सम्राट् हुनेछन् र राजाहरूमा सर्वप्रथम राजा यिनै हुनेछन्। यी राम्रा दाँत भएकी गुण र आभूषण (गहनाहरू) लाई पनि विभूषित गर्ने भएकी सुन्दरी महिलाले यी पृथुलाई नै आफ्नो पति बनाउनेछिन्। पृथुको रूपमा साक्षात् श्रीहरिको अंशले नै संसारको रक्षाको निमित्त अवतार लिएको छ र अर्चिको रूपमा निरन्तर भगवान्को सेवामा नै लागिराख्ने भएकी भगवान्की नित्यसहचरी भगवती श्रीलक्ष्मी प्रकट भएकी हुन्।[१२] ऋषिहरूको यस कथनले राजा विष्णुस्वरूप र पट्टराजमहिषी लक्ष्मीस्वरूपा हुन् भन्ने कुरा बुझिन्छ। हाम्रो नेपालले आफ्ना राजा र रानीलाई विष्णु र लक्ष्मीको रूपमा मान्दै आएको छ र यो कुरो अन्धपरम्परा नभएर हाम्रो प्राचीन शास्त्रमा आधृत कुरो हो भन्ने ज्ञात हुन्छ। महाराज पृथुको स्तुति गर्दै सूत मागधले भने- यी (पृथु) आफ्नो कर्मले सबै लोकलाई सुख दिनेछन्, उनीहरूको रञ्जन गर्नेछन् र यसले (मनोरञ्जनात्मक व्यापारले) प्रजाले यिनीलाई राजा भन्नेछन्।[१३] यस कथनले यसभन्दा पूर्वका शासक नृपति अवश्य थिए, किन्तु उनीहरूलाई राजा भनिँदैनथ्यो भन्ने कुरा ज्ञात हुन्छ।

---

११ एवं मृशन्त ऋपयो धावतां सर्वतो दिशम्।
पांसुः समुत्थितो भूरिश्चोराणामभिलुम्पताम्॥
तदुपद्रवमाज्ञाय लोकस्य वसुलुम्पताम्।
भर्तर्युपरते तस्मिन्नन्योन्यं च जिघांसताम्॥ (भागवत ४।१४।३८, ३९)

१२ अथ तस्य पुनर्विप्रैरपुत्रस्य महीपतेः।
वाहुभ्यां मथ्यमानाभ्यां मिथुनं समपद्यत॥
तद् दृष्ट्वा मिथुनं जातमृपयो व्रह्मवादिनः।
उचुः परमसन्तुष्टा विदित्वा भगवत्कलाम्॥
एप विष्णोर्भगवतः कला भुवनपालिनी।
इयञ्च लक्ष्म्याः सम्भूतिः पुरुपस्यानपायिनी॥
अयन्तु प्रथमो राजा पुमान् प्रथयिता यशः।
पृथुर्नाम महाराजो भविष्यति पृथुश्रवाः॥
इयञ्च सुदती देवी गुणभूपणभूपणा॥
अर्चिर्नाम वरारोहा पृथुमेवावरुन्धती॥
एप साक्षाद्धरेरंशो जातो लोकरिरक्षया।
इयञ्च तत्परा हि श्रीरनुजज्ञेऽनपायिनी॥ (भागवत ४।१५।१-६)

१३ रञ्जयिष्यति यल्लोकमयमात्मविचेष्टितैः।
अथामुमाहु राजानं मनोरञ्जनकैः प्रजाः॥ (भागवत ४।१६।१५)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भागवतपुराणले भनेका पृथु राजाहरूमा सर्वाग्रणी हुन् भन्ने कुराको समर्थन अग्निपुराणले पनि गरेको छ। त्यहाँ भनिएको छ- अङ्ग नृपतिको सुनीथा नामकी रानीबाट वेन नामको छोरो भयो। त्यो प्रजाको अरक्षक (रक्षा नगर्ने) र पापी भयो। त्यसलाई मुनिहरूले कुशले बाँधेर मारे र वेनको कुनै सन्तान नहुनाले राजाको अभावमा प्रजालाई कष्ट हुने र बलियाले निर्बललाई पीडित गर्ने संभावना देखेर ऋषिहरूले प्रजा (सन्तान) को निमित्त वेनको दाहिनो हात मथे। वेनको हातको मन्थनले पृथु उत्पन्न भए। उनलाई देखेर मुनिहरूले भने- यिनले प्रजालाई प्रसन्न पार्नेछन् र यशस्वी हुनेछन्। क्षत्रिय राजाहरूका पूर्वज (सर्वप्रथम राजा भएका) वेनका छोरा पृथुले धनुषधारण गरेर, कवचधारण गरेर तेजले सबैलाई दग्ध जस्तै पार्दै सम्पूर्ण प्रजाहरूको रक्षा गरे। राजसूय यज्ञमा अभिषिक्तहरूमध्ये पृथ्वीपति ती पृथु सर्वप्रथम भए र उनैले सर्वप्रथम राजसूय यज्ञ गरे।[१४] पृथुलाई आदि राजा मानिएको प्रजाको रक्षा र मनोरञ्जन गर्नाले तथा राजसूय यज्ञमा दीक्षित राजाहरूमध्ये सर्वप्रथम हुनाले रहेछ भन्ने कुरा अग्निपुराणद्वारा ज्ञात हुन्छ।

प्रजाको अनुरञ्जन गर्नाले पृथु नै सर्वप्रथम राजा हुन् भन्ने कुरा पद्मपुराणले पनि भनेको छ। त्यहाँ उल्लेख गरिएको छ - देवता, ब्राह्मण तथा सबैद्वारा वेनका पुत्र प्रतापवान् पृथु राजाहरूको अधिकारमा अभिषिक्त भए। त्यसभन्दा पूर्व कुनै पनि नृपतिले प्रजाको अनुरञ्जन गरेका थिएनन्, त्यो काम पृथुले गरे। उनले अनुरञ्जन गर्नाले सबै प्रजा प्रसन्न भए तथा ती पृथुको अनुरागले ती वीरको नाम राजा भयो।[१५]

यसै गरी मार्कण्डेयपुराणमा मदालसोपाख्यानमा राजाको कर्तव्यको विवेचना पाइन्छ। राजा क्रतुध्वजकी रानी मदालसा अत्यन्त विदुषी थिइन्। तिनलाई ब्रह्मज्ञान प्राप्त थियो। तिनका प्रथम पुत्र विक्रान्त नामका भए। ती विक्रान्तलाई बाल्यावस्थामा नै रोएको देखेर

---

१४ अङ्गात् सुनीथापत्यं वै वेनमेकं व्यजायत।
अरक्षकः पापरतः स हतो मुनिभिः कुशैः॥
प्रजार्थमृपयोऽथास्य ममन्थुर्दक्षिणं करम्।
वेनस्य मथिते पाणौ सम्बभूव पृथुर्नृपः॥
तं दृष्ट्वा मुनयः प्राहुरेष वै मुदिताः प्रजाः।
करिष्यति महातेजा यशश्च प्राप्स्यते महत्॥
स धन्वी कवची जातस्तेजसा निर्दहन्निव।
पृथुर्वैन्य प्रजाः सर्वा ररक्ष क्षत्रपूर्वजः॥
राजसूयाभिषिक्तानामाद्यः स पृथिवीपतिः।
तस्माच्चैव समुत्पन्नौ निपुणौ सूतमागधौ॥ (अग्निपुराण १८।११-१५)

१५ देवैर्विप्रैस्तथा सर्वैरभिषिक्तो महामनाः।
राज्ञाञ्चैवाधिकारे वै पृथुर्वैन्यः प्रतापवान्॥
तदा पित्रा प्रजाः सर्वाः कदा नैवानुरञ्जिताः।
तेनानुरञ्जिताः सर्वाः सुखैर्मुमुदिरे तदा॥
अनुरागात् तस्य वीरस्य नाम राजेत्यभापत।
प्रयातस्य सुवीरस्य समुद्रस्य द्विजोत्तम॥ (पद्मपुराण भूखण्ड २८।५,६,७)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उनले उपदेश गरिन्- हे बाबु ! तिमी शुद्ध (बुद्ध, मुक्त) स्वभावका हौ । तिम्रो अहिल्यै जो कल्पनाले विक्रान्त जस्तो नाम राखियो, त्यो केवल कल्पनाले मात्रै हो । यो पञ्चभूतात्मक देह पनि तिम्रो होइन, त्यसो हुँदा तिमी के कारणले रुन्छौ ।[१६] यस्तै ज्ञानगुणका कुराले ती विक्रान्त निवृत्तिमार्गानुयायी भए । मदालसाका दोस्रा छोरा सुबाहु नामका भए । तिनलाई पनि उनले निवृत्तिमार्गी नै बनाइन् । तेस्रा छोरा शत्रुजित् नामकालाई पनि निवृत्तिमार्गी नै बनाएपछि चौथा छोरा अलर्क्लाई निवृत्तिमार्गी नबनाउन क्रतुध्वजले प्रार्थना गरेपछि मदालसाले अलर्क्लाई राजधर्मको शिक्षा दिइन् । उनले भनिन्- बावु ! राज्यमा अभिषिक्त नृपतिले सर्वप्रथम प्रजाको अनुरञ्जन गर्नू, किनभने त्यो राजाको स्वधर्म हो ।[१७] उनले आफ्ना पुत्र अलर्क्लाई क्षत्रियधर्मको उपदेश यस रीतले गरिन्- दान, अध्ययन, यज्ञ गर्नु यी तीन काम ब्राह्मणको जस्तो क्षत्रियको पनि कर्तव्य (धर्म) हो । क्षत्रियको पृथ्वीरक्षा गर्नु अर्थात् राज्योपार्जन गर्नु तथा शास्त्रानुसार जीविकाको लागि सेनामा सम्मिलित भएर देशरक्षामा लाग्नु क्षत्रियको कर्तव्य (धर्म) हो ।[१८] यस रीतिले मार्कण्डेयपुराणानुसार प्रजाको अनुरञ्जन नै राजाको मुख्य धर्म हो भन्ने कुरा ज्ञात हुन्छ ।

यस्तै रीतिले विष्णुपुराणले पनि पृथुको आख्यानको स्मरण गराउँदै भनेको छ- वेनका छोरा पृथु प्रतापवान् थिए । उनलाई ठूलो राज्यको राजा बनाइयो । उनलाई धर्म जान्ने विद्वान्हरूले राज्याभिषेक गरे, ठूलो राज्य दिए । पिताले गर्दा विरक्त भएका प्रजाहरूलाई ती पृथुले पुन: अनुरक्त बनाए, प्रजाको अनुरञ्जन गरे । प्रजाको अनुरागले (प्रेमले) गर्दा नै उनको "राजा" यस्तो नाम भयो ।[१९] यसरी विष्णुपुराणानुसार पनि प्रजाको अनुरञ्जन गर्नाले राजा हुन्छ भन्ने कुरो ज्ञात हुन्छ ।

नहुष राजा इन्द्र भएको वेलामा इन्द्राणीले कामुक नहुषसित आफ्नो सतीत्व बचाउनको निमित्त भनेको वचनको रूपमा ब्रह्मवैवर्तपुराणमा पनि राजाको कर्तव्य (धर्म) को वर्णन आएको छ । त्यहाँ इन्द्राणी (शची) ले भनेकी छन्- "हे वत्स ! हे महाराज ! हे सबैको भयनाश गर्ने ! राजा त त्यो हो, जो भयबाट रक्षा गर्छ, पालन गर्छ, त्यस्तो राजा पिता हो । आज इन्द्र लक्ष्मीभ्रष्ट (राज्यलक्ष्मीनाश) भएका छन् । तिमी आज स्वर्गका राजा भएका छौ । वास्तवमा राजा त त्यो नै हो, जसले प्रजाको पालन गर्छ, यो निश्चित कुरो हो । गुरुपत्नी (गुरुआमा), राजपत्नी (रानी), देवपत्नी, बुहारी, आमाबाउकी दिदीबैनी,

---

१६ शुद्धोऽसि रे तात न तेऽस्ति नाम कृतं हि ते कल्पनयाऽधुनैव ।
पञ्चात्मकं देहमिदं तवैतन्नैवास्य त्वं रोदिपि कस्य हेतो: ॥ (मार्कण्डेयपुराण २५।११)

१७ वत्स ! राज्येऽभिषिक्तेन प्रजारञ्जनमादित: ।
कर्तव्यमविरोधेन स्वधर्मस्य महीभृता ॥ (मार्कण्डेयपुराण २७।५)

१८ दानमध्ययनं यज्ञ: क्षत्रियस्याऽप्ययं त्रिधा ।
धर्म: प्रोक्त: क्षिते रक्षा शस्त्राजीवश्च जीविका ॥ (मार्कण्डेयपुराण २८।५)

१९ महता राजराज्येन पृथुर्वैन्य: प्रतापवान् ।
सोऽभिषिक्तो महातेजा विधिवद् धर्मकोविदै: ॥
पित्रापरञ्जितास्तस्य प्रजास्तेनानुरञ्जिता: ।
अनुरागात् ततस्तस्य नाम राजेत्यजायत ॥ (विष्णुपुराण १।१३।४७,४८)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शिष्यपत्नी, सेवकपत्नी, माइजू, सौतेनी आमा, भाउजू र भाइबुहारी, सासू, बैनी, छोरी, आफ्नी (गर्भधारण गर्ने) आमा, इष्टदेवी यी महिला पुरुषका आमाहरू हुन्, माता हुन्। तिमी मनुष्य हौ, म देवपत्नी हुँ, तिम्री मातासरह हुँ। यदि आमासित रमण गर्न चाहन्छौ भने अदितिसँग जाऊ। सबैको प्रायश्चित्त छ, किन्तु मातृगामीको प्रायश्चित्त छैन, उनीहरू ब्रह्माको आयु रहेसम्म कुम्भीपाक नरकमा पकाइन्छन्।[२०] यसरी ब्रह्मवैवर्तपुराणमा रक्षा र पालन गर्नेलाई राजा मानिएको छ।

गरुडपुराणले राजाको लक्षण बताएको छ - जसले गाईको थुन काट्दैन, त्यसैले दूध पाउँछ, यसै गरी राष्ट्रलाई पीडा नदिइकन राजाले सम्पूर्ण प्रयत्नले पृथ्वीको पालन गर्नुपर्छ। जसले पालन गर्छ, त्यसैको भूमि हो, कीर्ति आयु यश र बल हो।[२१] गरुडपुराणले भनेको छ - विष्णुको पूजा गरेर गाई र ब्राह्मणको हितमा रहेको र इन्द्रियजयी भएर प्रजापालनमा लागिरहने राजा हो। अनित्य ऐश्वर्य प्राप्त गरेर राजा मत्त नहोस्, धर्ममा बुद्धि लगाओस्, किनभने धन भनेको हातको मयल एकक्षणमा नष्ट हुन सक्छ।[२२] यसरी गरुडपुराणले गो-ब्राह्मणको, प्रजाको हितमा लागिरहने कर्तव्य राजाको बताएको छ।

पुराण हाम्रो इतिहास हो। हामी पुराणमा प्राचीन राजाहरूको इतिहास पाउँछौं। पुराणमा राजनीति पनि छ। प्रत्येक पुराणमा राजाको राज्याभिषेक राजकर्तव्य आदिको वर्णन पाइन्छ। राज्याभिषेक भनेको राजाको, सर्वोच्च शासकको वैध रीतिले स्वीकृति हो।

---

२० शच्युवाच
श्रृणु वत्स। महाराज। हे तात भयभञ्जन।
भयत्राता च राजा च सर्वेषां पालक: पिता॥
भ्रष्टश्रीश्च महेन्द्रोद्य त्वञ्च स्वर्गे नृपोऽधुना।
यो राजा स पिता पाता प्रजानामेव निश्चितम्॥
गुरुपत्नी राजपत्नी देवपत्नी तथा वधू:।
पित्रो: स्वसा शिष्यपत्नी भृत्यपत्नी च मातुली॥
पितृपत्नी भ्रातृपत्नी श्वश्रूश्च भगिनी सुता।
गर्भधात्रीष्टदेवी च पुंस: षोडश मातर:॥
त्वं नरो देवभार्याऽहं माता ते वेदसम्मता।
गच्छ वत्सादितिं रन्तुं यदि चेच्छसि मातरम्॥
सर्वेषां निष्कृतिश्चास्ति न वत्स मातृगामिनाम्।
कुम्भीपाके ते पचन्ति यावद् वै ब्रह्मणो वय:॥ (ब्रह्मवैवर्तपुराण श्रीकृष्णजन्मखण्ड ५९।५३-५८)

२१ नोधश्छिन्द्यात् तु यो धेन्वा: क्षीरार्थी लभते पय:।
एवं राष्ट्रं प्रयोगेण पीड्यमानञ्च वर्जयेत्।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन पृथिवीमनुपालयेत्।
पालकस्य भवेद् भूमि: कीर्तिरायुर्यशो बलम्॥ (गरुडपुराण १११।५,६)

२२ अभ्यर्च्य विष्णुं धर्मात्मा गोब्राह्मणहिते रत:।
प्रजा: पालयितुं शक्त: पार्थिवो विजितेन्द्रिय:॥
ऐश्वर्यमध्रुवं प्राप्य राजा धर्मे मतिञ्चरेत्।
क्षणेन विभवो नश्येन्नात्मायत्तं धनादिकम्॥ (गरुडपुराण १११।७,८)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अग्निपुराण भन्छ- राजा शत्रुनाशक, प्रजापालक, राम्रो दण्डको व्यवस्था गर्ने हुनुपर्छ।[२३] राजाको अभिषेक गर्दा पूर्व दिशामा सुवर्णकलशमा घ्यू (घृत) लिएका ब्राह्मणमन्त्रीले, दक्षिणतिर चाँदीको कलशमा दूध लिएका क्षत्रियमन्त्रीले, पश्चिमतिर तामाको कलशमा दही लिएका वैश्यमन्त्रीले, उत्तर दिशामा माटाको कलशमा पानी लिएका शूद्रमन्त्रीले अभिषेक गर्नुपर्छ।[२४] यस कथनले राजाले आफ्नो मन्त्रिपरिषद् सबै वर्णहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी बनाउनुपर्छ भन्ने कुरा थाहा हुन्छ। राजाले भृत्य र कुभृत्य (राम्रो र नराम्रो अधिकृत) चिन्नुपर्छ। राजा गुप्तचरनेत्रवाला हुनुपर्छ। गुप्तचर साधारण जनताले नचिनेका तथा परस्परमा एक दोस्रासँग अपरिचित, मन्त्रमा कुशल व्यापारी, चिकित्सक र संन्यासीको रूप धारण गरेका, बलाबल जान्ने भएका हुनुपर्छ। राजाले एउटाको कुरो मान्नुहुन्न, धेरैले (बहुमतले) भनेको कुरो मान्नुपर्छ।[२५] राजाले बहुमतको आदर गर्नुपर्छ भन्ने कुरा पुराणहरूले बताएका छन् भन्ने यताबाट बुझिन्छ।

कविकुलगुरु कालिदासले रघुवंशमहाकाव्यमा प्रजाको शिक्षणको व्यवस्था, रक्षाव्यवस्था तथा पालनपोषणको व्यवस्था गर्ने राजा दिलीप नै उनीहरूका पिता थिए, प्रजाका पिताहरू त केवल जन्मका कारण मात्रै थिए[२६] भनेर राजाको आदर्श उपस्थापित गरेका छन्। प्रजा धार्मिक हुनुपर्छ, स्वकर्तव्यको पालन गर्ने हुनुपर्छ र प्रजाहरूले आफ्नो धर्मको निर्विघ्न पालन गर्न पाउनुपर्छ। यसको व्यवस्था गर्नु राजाको मुख्य कर्तव्य मानेका छन् कालिदासले। अभिज्ञानशाकुन्तलमा राजा दुःष्यन्त वनमा ऋषिहरूका आश्रमको समीप पुग्दा ऋषिहरूले उनीसित भन्छन्- आश्रमको दर्शन गरेपछि तपस्वीहरूको धार्मिक क्रियाकलाप निर्विघ्न हुन लागेको देखेर तपाईंले जान्न सक्नुहुनेछ कि तपाईंको हातले कति जनताको रक्षा गरेको छ।[२७] यहाँ धार्मिक क्रियाशब्द प्रत्येक मानवको कर्तव्यलाई पनि बुझाउँछ। कर्तव्य र अधिकार शब्द परस्परसापेक्ष मान्नुपर्छ। कर्तव्य पालन गरेपछि

---

२३ राजधर्मं प्रवक्ष्यामि सर्वस्माद् राजधर्मतः।
राजा भवेच्छत्रुहन्ता प्रजापालः सुदण्डवान्॥ (अग्निपुराण २१८।२)

२४ अभिषिञ्चेदमात्यानां चतुष्टयमयो घटैः।
पूर्वतो हेमकुम्भेन घृतपूर्णेन ब्राह्मणः॥
रूप्यकुम्भेन याम्ये च क्षीरपूर्णेन क्षत्रियः।
दध्ना च ताम्रकुम्भेन वैश्यः पश्चिमगेन च॥
मृण्मयेन जलेनोदक् शूद्रामात्योऽभिषेचयेत्।
ततोऽभिषेकं नृपतेर्वह्वृचः प्रवरो द्विजः॥ (अग्निपुराण २१८।१८, १९, २०)

२५ भृत्याः विशिष्टं विज्ञेयाः कुभृत्याश्च विशेषतः। चारचक्षुर्भवेद् राजा नियुञ्जीत सदा चरान्॥
जनस्याविदितान् सौम्यान् तथाज्ञातान् परस्परम्। वणिजो मन्त्रकुशलान् सांवत्सरचिकित्सकान्॥
तथा प्रव्रजिताकारान् बलाबलविवेकिनः। नैकस्य राजा श्रद्दध्याच्छ्रद्दध्याद् बहुवाक्यतः॥
(अग्निपुराण २२०।२०, २१, २२)

२६ प्रजानां विनयाधानाद् रक्षणाद् भरणादपि।
स पिता पितरस्तासां केवलं जन्महेतवः॥ (रघुवंश १।२४)

२७ धर्म्यास्तपोधनानां प्रतिहतविघ्नाः क्रिया विलोक्य।
ज्ञास्यसि कियद् भुजो मे रक्षति मौर्वीकिणाङ्क इति॥ (अभिज्ञानशाकुन्तल १।१३)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दोस्राको अधिकार बन्छ। पिताको अधिकार पाइन्छ। अथवा यसो भनौं, एउटाको कर्तव्य दोस्राको अधिकार बन्छ। पिताको
सन्तानको पालनरूप कर्तव्य नै सन्तानको अधिकार बनेको हुन्छ। सडकमा हिँड्नु, हिँड्न
पाउनु सबैको अधिकार हो, किन्तु एउटाको हिँडाइले अर्कालाई हिँड्न दिएन भने यो
अधिकार भएन, यो कर्तव्य भएन, यो धर्म हैन। पुराणमा राजाको त्यो नै स्वरूप त्यो नै
धर्म, कर्तव्य उपस्थापित गरिएको छ। प्रत्येकको कर्तव्य र अधिकारको सुव्यवस्था गर्नु
राजाको कर्तव्य मानिएको छ र यसलाई धर्म अथवा धार्मिक क्रिया भन्न सकिन्छ। कवि
कालिदासले रघुवंशीय राजाहरूको जीवनपद्धति उपस्थापित गर्दै भनेका छन्- उनीहरू
शुद्धवंशमा उत्पन्न भएका र फलोदयपर्यन्त कर्मशील, बाल्यावस्थामा विद्या अभ्यास गर्ने,
युवावस्थामा विषय-सेवन (सांसारिक व्यवहार) गर्ने, वृद्धावस्थामा मुनिको जस्तो तपस्या
गर्ने र अन्तमा योग (समाधि) गरेर शरीरत्याग गर्ने चरित्र भएका थिए।[२८]

हाम्रो देश नेपाल सार्वभौमसत्तासम्पन्न हिन्दू संवैधानिक राजतन्त्रात्मक अधिराज्य
भएको र हाम्रो देशमा क्षत्रिय राजाको शासन रहेकोले हाम्रा राजाहरू प्रजापालक
धर्मरक्षकको रूपमा रही आएको हामी पाउँछौं। यहाँ राजा रहेकाले हामीले आफ्नो
धार्मिक कृत्य निर्विघ्न गर्न पाएका छौं। गोरक्षक शाहवंशीय राजाहरूको सदैव धर्मको
रक्षा होस् भन्ने प्रयत्न रहेको देखिन्छ। नेपालएकीकरणअभियानका अन्यतम नेता श्री ५
पृथ्वीनारायण शाहद्वारा नेपालउपत्यकामा आफ्नो शासन स्थापित हुनेबित्तिकै धर्मान्तरण
गर्न नेपालभित्र पसेका इसाई पादरीहरूको निष्कासन गरेर धर्मप्रति निष्ठा प्रकट भएकै
हो। निरङ्कुश शासन चलाउने त्यस बेलामा पनि श्री ५ पृथ्वीनारायणले जनताको इच्छा
देखेर आफ्नो इच्छालाई त्याग गरेको देखिन्छ। दिव्योपदेशमा भनिएको छ- लमजुंग्या
राजा रिपुमर्दन साहलाई भेट गर्न भनी गयाँ र चेपेघाटमा भेट भयो र घाहाघरेसका
बात गर्दा जौना कुराले घाहा बाँधुला भन्ने जड कुरो मेरा पेटमा थियो . सोही जड कुरो
कालु पाडेले गऱ्यो र घाहा बलियो बस्यो र मलाई आसर्जे लाग्यो . तर मलाई ता
रिझायो . दुनिञा जसदेखि राजी रहन्छन् . उसैलाई कजाई दिनु भन्ने सास्त्रमा पनि
कहेको छ . दुनिञा बुझि हेरुँ भनि बुझि हेर्दा दुनिञाबाट पनि कालु पाडेको चाहा रहेछ
र कालु पाडेलाई कजाई दिनुभया हामी दुनिञादारमा छाहारी रहदो हो भन्या सलाहा
दिया र अब बाइसि चौबिसिले क्या भन्छन् भनि बुझ्नुहुँदा बाइसि चौबिसिबाट पनि कालु
पाडेकै चाहा रहेछ र कालु पाडेलाई कजाई भया घाहाघराइस बलियो राषन्यैछ भन्ने
सल्लाह दिया . मेरा मनमा ता विराज बषेतिलाई कजाई दिन आटेको थियो . तर ज्याधा
बुद्धी कालु पाडेकै ठहऱ्यो र कालु पाडेलाई कजाञि भयाको हो। यस कथनले श्री ५
पृथ्वीनारायणको इच्छा .विराज बखेतीलाई प्रधानमन्त्री बनाउनें थियो, किन्तु शास्त्रको

---

२८ सोऽहमाजन्मशुद्धानामाफलोदयकर्मणाम् ।
आसमुद्रक्षितीशानामानाकरथवर्त्मनाम् ॥
शैशवेऽभ्यस्तविद्यानां यौवने विषयैषिणाम् ।
वार्द्धके मुनिवृत्तीनां योगेनान्ते तनुत्यजाम् ॥
रघूणामन्वयं वक्ष्ये तनुवाग्विभवोपि सन् ।
तद्गुणैः कर्णमागत्य चापलाय प्रचोदितः ॥ (रघुवंश १।५,८,९)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आदर्श र जनादेशको अघि राजेच्छाको त्याग भयो भन्ने कुरा ज्ञात हुन्छ र श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको धर्मप्रेम र प्रजाप्रेम प्रकट हुन्छ। श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहका छोरा श्री ५ प्रतापसिंह शाहको पुरश्चर्यार्णवनामक धार्मिक ग्रन्थको निर्माणले नै धार्मिकता स्पष्ट हुन्छ। श्री ५ रणबहादुर शाहको पालामा नेपालएकीकरणअभियान शिखरमा पुग्यो। श्री ५ गीर्वाणयुद्धविक्रम शाहबाट स्वल्प अवस्थामा नै सत्कर्मरत्नावली जस्तो धार्मिक ग्रन्थ बनाइएकोले धर्मप्रति दृढ आस्था प्रकट हुन्छ। त्यसपछिका श्री ५ राजेन्द्रविक्रम शाह, श्री ५ सुरेन्द्रविक्रम शाह, श्री ५ पृथ्वीवीरविक्रम शाहको विशेष कर्तृत्व अभिव्यक्त हुनामा राणा शासन बाधक भएकाले उनीहरूले केही देखाउन नसके पनि प्रजाप्रेम, देशप्रेम, धर्मप्रेम उनीहरूमा कुनैभन्दा न्यून थिएन भन्न सकिन्छ। श्री ५ त्रिभुवनद्वारा प्रजातन्त्र ल्याइएको कुराको प्रत्यक्षदर्शी व्यक्ति आज पनि केही छँदै छन् र इतिहास पनि साक्षी छ। श्री ५ महेन्द्रको पनि २००७ सालमा प्रजातन्त्र ल्याउन आफ्ना बुबाजत्तिकै योगदान छ, किनभने श्री ५ त्रिभुवनसँगै श्री ५ महेन्द्रद्वारा पनि राजगद्दीलाई बाजीमा राखेर दिल्लीप्रवास गरेर नेपालमा प्रजातन्त्रको निमित्त क्रान्ति गर्न सहयोग भएकै हो। श्री ५ महेन्द्रको यो कथन **हिन्दूधर्म सर्वश्रेष्ठ धर्ममध्ये एक हो, चिरकालदेखि नेपालले हिन्दूधर्ममा ज्वलन्त परम्परा तथा यसको संस्कृतिलाई आजसम्म अकलुषित राखेको छ।** (वेलावेटरहलमा समायोजित समारोहमा मानपत्रको प्रत्युत्तरभाषण, २०१३।१२।७, श्री ५ महाराजाधिराजका महान् वाणीहरू पृष्ठ ३) धर्मप्रति मौसूफको आफ्नो दृढ आस्था प्रकट गर्न सक्षम छ। नेपालीहरूमा "हामी नेपाली हौं" भन्ने एकताको भावना उत्पन्न गर्नमा श्री ५ महेन्द्रको देन अविस्मरणीय छ। काठमाडौँउपत्यकालाई मात्रै नेपाल भन्ने गरेकोमा सम्पूर्ण नेपाल अधिराज्यलाई नेपाल भन्ने प्रचलन श्री ५ महेन्द्रको देन हो। नेपाली भाषा संपूर्ण नेपालको भाषा हो भन्ने धारणामा पनि श्री ५ महेन्द्रको देन विस्मरण गर्न सकिँदैन, नेपाली नेपालको यथार्थ रूपमा राष्ट्रभाषा बन्यो, यो पनि श्री ५ महेन्द्रको देन हो भन्न सकिन्छ। अधिराज्यभरका मन्दिर मठ गुम्बाहरूको जीर्णोद्धारले श्री ५ महेन्द्रको धर्मरक्षाव्रत ज्ञात हुन्छ। वास्तवमा कुबुद्धिले जसलाई चल बनाउँछन्, त्यस स्वधर्मलाई अचल बनाउनु, धर्मरक्षा गर्नु राजाको ठूलो कर्तव्य हो र यो नै सिद्धिकारक पनि हो। प्रजाको पालनले राजा कृतकृत्य हुन्छ र प्रजाले पालन गरेको धर्मको भाग राजाले पाउँछ।[२९]

वर्तमान राजदम्पती पनि धार्मिक आस्थामा दृढ भएको सबैले देखिराखेकै छन्। श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्यराज्यलक्ष्मीदेवी शाह सरकारको अभिव्यक्ति छ- **हामी विश्वका सबै धर्मप्रति आदर भाव राख्दछौं, तर हाम्रो लागि हाम्रो आफ्नै सनातन धर्म, हाम्रा आफ्नै वैदिक संस्कृति, परम्परा र मर्यादा नै सर्वोपरि छन् भन्ने कुरामा हामी अटल छौं।**[३०]

---

[२९] एतद् राज्ञः परं कृत्यं तथैतत् सिद्धिकारकम्।
स्वधर्मस्थापनं नृणां चाल्यते यत् कुबुद्धिभिः॥
पालनेनैव भूतानां कृतकृत्यो महीपतिः।
सम्यक् पालयिता भागं धर्मस्याप्नोति यत्नतः॥ (मार्कण्डेयपुराण २७।३२,३३)

[३०] हिन्दूसम्मेलन नेपालको समुद्घाटनको अवसरमा श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्यराज्यलक्ष्मीदेवी शाह सरकारद्वारा वक्स भएको अभिभाषणको एक अंश (वि. सं. २०४० कार्तिक २३ गते)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यसै गरी श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्रवीरविक्रम शाहदेव सरकारको पनि देशप्रेम, प्रजाप्रेम र धर्मप्रति दृढ आग्रह सबैका अघि स्पष्ट नै देखिएको छ। श्री ५ महेन्द्रको पालाको जस्तो श्री ५ वीरेन्द्र सरकारको निर्देशनले मठ, मन्दिर, गुम्बाको जीर्णोद्धारकार्य सम्पन्न भइराखेकै छन्, मौसूफ सरकारको धर्मप्रति दृढ आस्था निम्न निर्दिष्ट अभिव्यक्तिहरूले अझ स्पष्ट हुनेछ- हाम्रो धर्म मेटिए हाम्रो संस्कृति मेटिन्छ । हाम्रो संस्कृति मेटिए हाम्रो सभ्यताको मूल नै सुक्दछ, अनि हाम्रो सभ्यता-संस्कृति मेटिए हामी पनि मेटिन्छौं, संस्कृति र धर्मलाई पन्छाएर वा विस्थापित गरेर देशको विकास कदापि सम्भव हुँदैन ।[३१] श्री ५ वीरेन्द्रको दृढ विश्वास यसरी पनि अभिव्यक्त भएको छ- जन्मदेखि मरणसम्म, सूर्योदयदेखि सूर्यास्तसम्म, इहलोकदेखि परलोकसम्म जीवनका प्रत्येक क्षणका हाम्रा क्रियाकलापलाई सनातन हिन्दूधर्मले निर्देशित गरेको हुन्छ। सनातन हिन्दूधर्मकै परिवेशभित्र हामी जन्मन्छौं, हिंड्छौं र हुर्कन्छौं र हामीले फेर्ने सासको स्वच्छ हावाले झैं यसले हामीलाई जीवनपर्यन्त घेरेको हुन्छ।[३२] देश र जनताप्रति कर्तव्यबोधसम्बन्धी श्री ५ वीरेन्द्र सरकारको अभिव्यक्ति यस प्रकारको छ- जसरी मलाई मेरो देश र जनताको ममता छ उसै गरी भोक र रोगले पीडित मेरो जनताप्रति मेरो जिम्मेदारी छ।[३३] देशवासीहरूको सुखदुःखं नै हाम्रो सुखदुःख हो।[३४] देश र जनताको स्वार्थ नै हाम्रो एक मात्र स्वार्थ हो।[३५] देशभित्र अमनचैन राख्नु हाम्रो परम कर्तव्य हो।[३६] तीन वर्षअघि हामीले राज्यारोहण गरिबक्सेदेखि एउटै चिन्ताले पिरोलेको छ- यो देशको सार्वभौमिक स्वतन्त्रता जसबाट मात्र प्रत्येक नेपालीको व्यक्तिगत स्वतन्त्रता प्रादुर्भाव हुन सक्छ- त्यो सार्वभौमिक स्वतन्त्रतालाई कसरी रक्षा गर्ने, कसरी हाम्रा प्यारा प्रजाको परिपालन र कल्याण गर्ने, कसरी हाम्रा देशवासीलाई सच्चा निसाफ दिलाई सुखशान्ति र स्वतन्त्रताको बाटोमा अग्रसर गराउने।[३७]

हाम्रो प्राचीन वाङ्मय र पुराणले शासकको आदर्श रूप उपस्थापित गरेको छ। राजा अश्वपतिले भनेका छन्- मेरो राज्यमा कुनै चोर छैनन् तथा अदाता, मद्यप, अनाहिताग्नि (अग्निहोत्र नगर्ने) पनि छैनन्, अविद्वान् पनि छैनन् र परस्त्रीगामी पनि छैनन्, फेरि कुलटा स्त्री कहाँ होस्।[३८] राजा दिलीपको शासनको सम्वन्धमा भनिएको छ- जुन (दिलीप) ले पृथ्वीको शासन गर्दा क्रीडास्थानको अर्धमार्गमा निदाएका मत्त आइमाईहरूका

---

३१ वि. सं. २०३७ चैत्र ३० गतेको अभिव्यक्ति

३२ वि. सं. २०३७ चैत्र ३० गतेको अभिव्यक्ति

३३ वि. सं. २०२९ वैशाख १ गतेको अभिव्यक्ति

३४ वि. सं. २०२९ माघ १८ गतेको अभिव्यक्ति

३५ वि. सं. २०२९ माघ १८ गतेको अभिव्यक्ति

३६ वि. सं. २०३० पौष १ गतेको अभिव्यक्ति

३७ वि. सं. २०३१ फाल्गुन १२ गतेको अभिव्यक्ति

३८ न मे स्तेनो जनपदे न कदर्यो न मद्यपः। नानाहिताग्निर्नाविद्वान् न स्वैरी स्वैरिणी कुतः ॥

(छान्दोग्योपनिषद् ५।११।५)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वस्त्रहरूलाई वायु(बतास)ले पनि हल्लाउन (हटाउन, अपहरण) गर्न सक्दैन, वस्त्रहरणको निमित्त हात पसार्न को सकोस् ।[३९]

वास्तवमा राजा भनेको क्षत्रिय वंशमा उत्पन्न, उपनयनसंस्कार गरेर राज्याभिषेक गरिएको शासक नै हो । हाम्रो निमित्त यो अत्यन्त गर्वको कुरो हो कि आजको विश्वमा हामी मात्रै हिन्दु राजा भएको देशका निवासी हौं । त्यस्ता धर्मप्राण र प्रजारञ्जक राजा श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्रवीरविक्रम शाहदेव सरकारको स्वर्ण-शुभजन्मोत्सवको परमपावन मङ्गलमय अवसरमा भक्तिभावपूर्वक आशीर्वचन चढाउँछौं -

भद्रमस्तु शिवञ्चास्तु महालक्ष्मीः प्रसीदतु ।
रक्षन्तु त्वां सदा देवा आशिषः सन्तु सर्वदा ॥
त्वं जीव शरदां शतम् ।

(साभार 'मर्यादा' स्वर्ण-शुभजन्मोत्सवाङ्क २०५२)

❖

३९ यस्मिन् मही शासति वाणिनीनां निद्रां विहारार्धपथे गतानाम् ।
वातोऽपि नास्रंशयदंशुकानि को लम्बयेदाहरणाय वस्त्रम् ॥ (रघुवंश ६।७५)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयेन, अनन्तश्रीविभूषितानां काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां तदुत्तराधिकारिणां श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां च मासव्यापिनेपालयात्रासन्दर्भे आयोजितानां विविधकार्यक्रमाणां विवरणम्

ॐ

24587

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

खण्ड 'ग'

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयः

केन्द्रीयकार्यालयः, बेलभ्रुण्डी, दाङः ।

श्रीकाञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां तदुत्तराधिकारिणां श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां च महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय-दाङयात्राविवरणम्-

अनन्तश्रीविभूषितानां काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां तदुत्तराधिकारिणां शङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां च नेपालराष्ट्रस्य दाङमण्डलबिल्वकुञ्जस्थिते महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालये वि. स. २०५३ चैत्रमासस्य एकोनविंशतितमदिवसस्य प्रातः ९.४५ वादनसमये शुभागमनमभूत् ।

विश्वस्यैकमात्रहिन्दुसम्राजां श्री ५ महाराजाधिराजानां वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवानां राज्यसिंहासनारोहणस्य रजतमहोत्सवशुभावसरे नेपालसर्वकारस्य सादरमामन्त्रणं स्वीकृत्य हिन्दुसम्राजं मङ्गलाभिषेकैः पावयितुं स्वामिपादानां नेपालराष्ट्रयात्रासन्दर्भे दाङमण्डलेऽपि यत्पदार्पणमभूत् तदस्माकं नूनं महद्भाग्यं खलु ।

किञ्च मासत्रयपूर्वं भारतस्य बङ्लोरक्षेत्रे समायोजितस्य दशमविश्वसंस्कृतसंमेलनस्य कार्यक्रमे भागं ग्रहीतुं महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्योपकुलपतिः श्रीमाधवराजगौतममहाभागः महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयीयप्रतिनिधिमण्डलस्य नेतृत्वं कुर्वन् तत्रोपस्थित आसीत् । तस्मिन्नेव शुभावसरे तत्र भवता उपकुलपतिमहाभागेन विश्ववन्द्यचरणाना तत्र भवतां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां साक्षात्कारस्य शुभावसरो लब्धः । यस्मिन् सन्दर्भे श्रीमतोपकुलपतिना प्रार्थ्यमानाः भगवत्पादाः महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयमपि पावयितुं दत्ताशीर्वचना अभूवन् । अतोऽत्र भवतां नेपालयात्राप्रसङ्गेऽपि दाङमण्डल एव प्रथमं शुभागमनमभूदिति यात्राया ऐतिहासिकी पृष्टभूमिः पाठकवर्यैरवगन्तव्येति वयं विनिवेदयामः ।

दाङमण्डले तेषां स्वागताभिनन्दनाय २०५३।१२।१३ मितौ महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्योपकुलपतेः श्रीमाधवराजगौतमस्याध्यक्षत्वे २५१ सदस्यीया एका स्वागताभिनन्दनमूलसमितिः सङ्घटिताऽसीत् । सहाध्यक्षपदे च दाङजनपदस्थः प्रमुखजिल्लाधिकारी श्रीबालकृष्णप्रसाईमहाभागोऽभूत् । अन्ये च विश्वविद्यालयपदाधिकारिणः, जनप्रतिनिधयः, सांसदाः, संस्थाप्रमुखाः, प्राध्यापकाः, कर्मचारिणः, समाजसेविनश्च तत्सदस्या अभूवन् । यस्याः समितेश्च सदस्यसचिवः महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्योपप्रशाशकः श्रीदिलीपभट्टराईमहाभागोऽभूत् ।

तथैव स्वागताभिनन्दनावासभोजनादिसमग्रकार्यसम्पादनार्थं विविधा उपसमितयश्च संघटिता आसन् । ताश्चेमा :-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उपसमितयः	संयोजकाः
१. व्यवस्थापन-सुपरिवेक्षणोपसमितिः	- शिक्षाध्यक्षः डा. श्रीवावुरामशर्मा पोखेलः
२. व्यवस्थापनोपसमिति :	- प्र.जि.अ. श्रीवालकृष्णप्रसाईं
३. अतिथिसत्कारोपसमितिः	- कुलसचिवः श्रीदत्तात्रेयशर्मा दाहालः
४. शास्त्रार्थ-संस्कृतकविसम्मेलनोपसमितिः	- शिक्षाध्यक्षः डा. श्रीवावुरामशर्मा पोखेलः
५. अभिनन्दनपत्रनिर्माणोपसमितिः	- प्राचार्यः श्रीस्थानेश्वरगौतमः
६. पूजामण्डप-पेयजल-विद्युदादिव्यवस्थापनोपसमितिः	- उप-प्र. श्रीचूडामणिः-अधिकारी
७. पूजासामग्री-भिक्षादान-भोगातिथि-भोजनव्यवस्थोपसमितिः	- लेखा नि. श्रीलक्ष्मणपोखेलः
८. सहस्रजनभोजनदानव्यवस्थोपसमितिः	- उप.प्र. श्रीहरिहरशर्मा अधिकारी
९. वैदिकमङ्गलाचरणव्यवस्थोपसमितिः	- उप. प्रा. श्रीस्थानेश्वरपौडेलः
१०. प्रचारप्रसारोसमितिः	- पत्रकारः श्रीदधिरामसुवेदी
११. स्वयंसेवकोपसमितिः	- स्व. वि. यू. सभापतिः श्रीबद्रीप्रसाद-गौतमः

तत्र भवतां शङ्कराचार्यभगवत्पादानां श्रीजयेन्द्रसरस्वतीनां तदुत्तराधिकारिणां श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां च प्रस्तुतनेपालागमनसन्दर्भे २०५३ चैत्रमासस्य १८ मिते दिवसे सुनौलीतः बुटवलनगरे पदार्पणमभूत्। १९ तमे दिवसे च तत्र भवद्भिः स्वामिपादैः बुटवलनगरतः दाङं प्रति प्रस्थितम्। दाङागमनसन्दर्भे मार्गे दाङजनपदस्थ-भालुवाङे, लमहीनगरे, चौघेरामठे, घोराहीनगरे, नारायणपुरे, दुधरासग्रामे च मङ्गलमयानि स्वागतद्वाराणि. निर्मितानि आसन्, तत्र-तत्रत्या जनाः पूर्णकलश-पुष्पमाल्यादि-समर्पणेन स्वामिपादानां जयकारपूर्वकं स्वागताभिनन्दनं समर्पितवन्तः। तस्यैव दिवसस्य प्रातः ९.४५ वादनसमये महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्य प्राङ्गणे भ्रमणदलस्य सदस्यैः सह तत्र भवद्भिर्दाङवासिभ्यः पवित्रं दर्शनं दत्तम्। यत्र च श्रद्धास्पदानां स्वामिपादानां दर्शनार्थमुपस्थितानामसङ्ख्यानां भक्तानां समूहैः ओङ्काराङ्कितध्वजानां दोलनपूर्वकं तत्र भवतां स्वामिपादानां करकमलयोः पुष्पस्तवकाः समर्पिताः। यस्मिन्नवसरे नयपालिपञ्चवाद्यानां ध्वनिभिः सह समुपस्थितः शङ्खघोषःपूर्णमेवाकाशमण्डलं पूरयन् विश्वस्मिन् मङ्गलमय-सन्देशं प्रचारयितुमिव सर्वतः प्रससार।

एतस्मिन्नवसरे तत्रत्या भूमिं तीर्थीकुर्वन्तः तत्र भवन्तः काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वरा जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादा तदुत्तराधिकारिणः शङ्करविजयेन्द्रसस्वतीभगवत्पादाश्च पङ्क्तिवद्धाना भक्तानामावालवृद्धवनितानां सुमनोऽञ्जलिं स्वीकुर्वन्तः मूलद्वारं प्रति शनैः प्रस्थितवन्तः। यस्मिन्नवसरे च साक्षात्तपोमूर्तय इव देदीप्यमानभसितार्चितपावनशरीरास्ते स्वामिपादाः पीयूषसोदराभिरिव परमानन्द-कारिणीभिर्दृष्टिभिर्जनसमूहानाह्लादयन्तो विश्व-विद्यालयस्य मूलद्वारं प्राप्तवन्तः। यत्र च पङ्क्तिवद्धरूपेण स्थिता वैदिका ब्राह्मणाः जयशब्दैः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सह प्रसृतं 'हर हर ! शङ्कर ! जय जय शङ्कर' इति ध्वनिं साम्रेडमुद्गीर्य वैदिकं स्वस्तिवाचनमुदचीचरन् ।

ततश्च जगद्गुरुशङ्कराचार्यस्वागतमूलसमितेरध्यक्षो महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्योपकुलपतिः श्रीमाधवराजगौतमः, शिक्षाध्यक्षः डा. श्रीबाबुरामपोखेलः, कुलसचिवः श्रीदत्तात्रेयशर्मा दाहालश्च क्रमशः श्री जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादान् श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाँश्च भद्रासनेषूपवेश्य तेषां पुण्यचरणान् प्रक्षाल्य वैदिकविधिना मधुपर्कमाल्यार्पण-पूर्णकलश-दूर्वा-बिल्वपत्र-रुद्राक्षमालिकादिसमर्पणपूर्वकं नीराजनं चक्रुः । एतस्मिन्नेवावसरे स्वागतमूलसमितेः सहाध्यक्षः दाङजनपदस्य प्रमुखजिल्लाधिकारी श्रीबालकृष्णप्रसाईमहाभागोऽन्ये च मूलसमितेः पङ्क्तिबद्धाः सर्वे सदस्या रुद्राक्षदूर्वाबिल्वपत्रमालिकादिभिस्तत्र भवतां भव्यं स्वागताभिवादनं कृतवन्तः ।

इतश्च सर्वेऽपि जनसाधारणाः 'हर हर शङ्कर जय जय शङ्कर' इति माङ्गलिकं शब्दं तारस्वरेण समुच्चारयन्त आसन्, ततश्च नवदुर्गाप्रतिमूर्तिभिर्मस्तकन्यस्तमङ्गलकलशाभिर्नवकुमारीभिश्च पुष्पगुच्छान् समर्प्य स्वामिपादानामपूर्वमाङ्गलिकं स्वागतं विहितम् ।

ततो जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादा आवासभवने नित्यकर्मादिकं समाप्य घण्टाद्वयं यावत् पङ्क्तिबद्धरूपेण समागतान् भक्तसमूहान् स्वदर्शनाशीर्वाद-प्रसाद-दानादिभिः सवात्सल्यं पावितवन्तः । श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादास्तु पूजामण्डपं समागत्य भगवत्यास्त्रिपुरसुन्दर्या भगवतः श्रीचन्द्रमौलीश्वरस्य च परम्परागतं पूजाविधानं संपादितवन्तः । स्वामिपादैर्विहितं तत्पूजाविधानं दर्शं दर्शं तत्र वैदिकब्राह्मणैरुद्घोषितं वेदपाठं च श्रावं श्रावं तत्रस्थाः सर्वेजना आत्मानं पावयाञ्चक्रुः ।

वस्तुतस्त्रिपुरसुन्दरीचन्द्रमौलीश्वरयोरेतच्च पूजाविधानमाद्यजगद्गुरुशङ्कराचार्येण कैलासाचलात् यदा साक्षात्महेश्वरकृपया स्फाटिकशिवलिङ्गं लब्धं तदा प्रभृत्येवकाञ्चीकामकोटिपीठे प्रचलद् विद्यत इति काञ्चीकामकोटिपीठस्येतिहासज्ञानां कथनम् ।

तथाहि आद्यजगद्गुरुशङ्कराचार्यपादाः शास्त्रार्थेषु सर्वविधानपि प्रतिपक्षिणो विजित्य भारतवर्षस्य पूर्वस्यां दिशि गोवर्धनमठे ऋग्वेदिनं पद्मपादाख्यं, दक्षिणस्यां दिशि शृङ्गेरीमठे यजुर्वेदिनं सुरेश्वरं, पश्चिमदिशि शारदापीठे सामवेदिनं हस्तामलकम्, उत्तरस्यां दिशि ज्योतिर्मठे अथर्ववेदिनं त्रोटकाचार्यं चैतान् शिष्यान् संस्थाप्य काञ्चीकामकोटिपीठं स्वयमेवाऽलङ्कृतवन्तः । यतः काञ्चीस्थित-स्याम्नायस्य नाम मौलाम्नायः, पीठस्य नाम कोटिः, मठस्य नाम शारदा, आचार्यस्य नाम शङ्करभगवत्पादः, महावाक्यम् ॐ तत्सत् इति विद्वत्परम्परा निर्दिशति ।

अतो लोकशिक्षायै तत्र भवन्तो जगद्गुरवः राजतमन्दिरमध्यस्थस्वर्णमन्दिरगर्भे विराजमानौ त्रिपुरासुन्दरीचन्द्रमौलीश्वरौ स्नानार्चनवस्त्राभूषण-धूपदीपनैवेद्यबिल्वपत्रार्चननीराजनादिभिर्जनानां सर्वेषामेवाग्रे (विशिष्टस्थितौ मध्ये मध्ये जवनिकया तिरोधापयन्तः) पूजयन्ति ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतो मन्दिरपूर्वभागे च आद्याचार्यजगद्गुरुशङ्कराचार्यभगवत्पादपादुकापूजाऽपि प्रचलन्त्यासीत्। या च पूजा विशिष्टां दक्षिणां समर्प्य क्रियते । सा पादुकापूजाऽत्र चतुस्त्रिंशद्भिर्जनैर्विहिता। एतच्च सर्वं निभाल्य सर्वेऽपि पटमण्डपस्था जना भूयो भूयः परमानन्दमनुभवन्ति स्म। ततः शङ्करविजयेन्द्रभगवत्पादाः पूजां समाप्य पङ्क्तिबद्धेभ्यो जनेभ्यश्चरणामृताशीर्वादप्रदानादिकं कृतवन्तः । ततः सहस्रजनेभ्यो भोजनादिदानं कृत्वा तत्र भवन्तः स्वयमपि प्रसादं गृहीतवन्तः ।

अभिनन्दनकार्यक्रम :

अतः परं दिनस्य ३-३० वादनसमये तत्र भवतां स्वागताभिनन्दनाय सुसज्जिते मञ्चे तत्र भवन्तः श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाश्च विशालजनसमुदायेन तारस्वेरणोच्चारितं 'जय जय शङ्कर, हर हर शङ्कर' इति पावनध्वनिं कर्णातिथिं कुर्वन्तः समायाताः। ततो मञ्चीयः कार्यक्रमः प्रारब्धः। यश्च कार्यक्रमः महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयकेन्द्रीय-विद्यापीठस्य प्राचार्येण श्रीस्थानेश्वरगौतमेन संचालितः। सर्वप्रथमं पूर्ववद् वैदिकब्राह्मणद्वारा स्वस्तिवाचनमभूत्। ततः १३७ संख्यकैर्भक्तजनैः स्वामिभ्यः पूर्णकलशाः समर्पिताः ।

ततश्चाभिनन्दनकार्यं प्रारब्धम्।

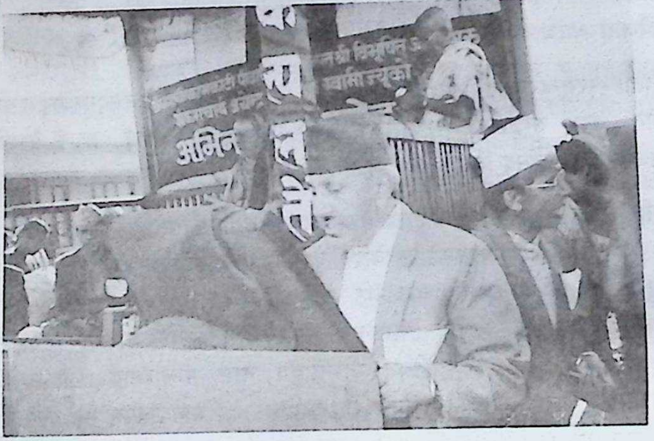

(अभिनन्दनपत्रं वाचयन्तः श्रीमन्त उपकुलपतिमहाभागाः)

यत्र च स्वागतमूलसमितेरध्यक्षेण महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्योपकुलपतिना श्रीमाधवराजगौतमेन विश्वविद्यालयस्य पद्यनिबद्धमभिनन्दनपत्रं पठित्वा स्वामिपादेभ्यः समर्पितं च। (अभिनन्दपत्रं परिशिष्टभागस्य १२० तमे पृष्ठेऽस्ति)।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(विश्वविद्यालयपक्षतः स्वामिपादेभ्य उपहारं समर्पयन्तः श्रीमन्त उपकुलपतिमहोदयाः)

श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादेभ्यः श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादेभ्यश्च क्रमशः राजतकलशराजतपात्रस्थितशालग्रामशिलारुद्राक्षमालादिकं नेपालदेशीयविशिष्टमुर्णोत्तरीयं च समर्पितम् ।

ततो महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्य शिक्षाध्यक्षः प्रा. डा. श्रीवावुरामपोखेलः कुलसचिवः श्रीदत्तात्रेयशर्मा दाहालश्च स्वामिपादेभ्यः क्रमशो विश्वविद्यालयतः प्रकाशितानि पुस्तकानि सादरं समर्पितवन्तौ ।

अस्मिन्नेव क्रमे स्वागताभिनन्दनमूलसमित्या प्रस्तुतमभिनन्दनपत्रं शिक्षाध्यक्षेण प्रा.डा. श्रीवावुरामपोखेलमहाभागेन पठितं प्रमुखजिल्लाधिकारिणा श्रीबालकृष्णप्रसाईमहाभागेन च शङ्कराचार्यभगवत्पादेभ्यः समर्पितम् । (एतच्चाभिनन्दनपत्रं परिशिष्टभागस्य १२५ तमे पृष्ठेऽस्ति ।)

ततश्च दाङजनपदवासिभिः समस्तकर्मचारिभिः समर्पिता श्रीपशुपतिनाथस्य धातुमयी प्रतिकृतिः प्रसाईमहाभागेन स्वामिपादेभ्य उपहृता । या च तत्र भवद्भिः स्वामिपादैः सहर्षं च स्वीकृता ।

> **जानाति विविधा भाषा जानाति विविधाः कलाः ।**
> **आत्मानं न स जानाति यो न जानाति संस्कृतम् ॥**

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(स्वामिपादेभ्यः पशुपतिनाथस्य प्रतिकृतिं समर्पयन्तः प्रमुखजिल्लाधिकारिणः)

(अभिनन्दनपत्रं समर्पयन् श्रीगोपीनाथयोगी)

एतस्मिन्नेवावसरे स्थानीयबिजौरी-मानपुरग्रामविकाससमित्योः पक्षतः समर्पितमभिनन्दनपत्रं बिजौरीग्रामविकाससमितेरध्यक्षेण श्रीगोपीनाथयोगिना सभायां वाचयित्वा तत्र भवतां स्वामिपादानां करकमलयोः समर्पितम्। (एतच्च परिशिष्टभागस्य १२९ तमे पृष्ठेऽस्ति।)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमेव कुमुदराज-गेहेन्द्रबहादुरबस्नेताभ्यां तत्र भवत्सु र.जतपूर्णकलशः समुपहृतः। ततो विश्वविद्यालयसभायाः पूर्वसभासदेन समाजसेविना श्रीमता अमरराजशर्मणा च राजतपात्रवेष्टितं खड्गविषाणनिर्मितमर्घ्यपात्रं स्वामिपादेभ्य उपहृतम्।

तथैव सूदयरामेश्वरशिवालयस्य पक्षतः श्रीश्रीधरशर्ममजगैंयामहाभागेन स्वरचिता मजगैंयावंशावलिः, प्रकाशमजगैंयामहाभागेन च स्वपितामहेन पं. रामप्रसादशर्मणा विरचितं १००८ स्वर्गद्वारीमहाप्रभुचरितं, दिव्यसन्देशपुस्तकं च तत्र भवद्भ्यः स्वामिपादेभ्य उपहृतम्।

एवमेव ब्रह्मचर्याश्रमस्याध्यक्षः गोवर्धनकार्किमहाभागः सादरमभिनन्दनपत्रं सोत्तरीयां रुद्राक्षमालां शालग्रामशिलां च जगद्गुरुभगवत्पादेभ्यः समर्पितवान्।

तथैव प्रजापिताब्रह्मकुमारीश्वरीयविश्वविद्यालयतो ब्रह्मकुमार्या गीतादेव्या तेभ्यः शिवस्य प्रतिमा समर्पिता, उत्तरीयं च समर्पितम्। तस्मिन्नेवावसरे विश्वहिन्दुमहासंघस्य दाङशाखाध्यक्षेण श्रीशङ्करगौतममहाभागेन, सनातनधर्मसमितेः दाङशाखाध्यक्षेण श्रीदेवराजाचार्येण, रापत्यञ्चलस्याद्वैतसंस्थाया आञ्चलिक-प्रतिनिधिना भूपेन्द्रश्वरश्रेष्ठेन क्रमशः स्व-स्व- संस्थापक्षतोऽभिनन्दनपत्राणि वाचितानि समर्पितनि च।

तत उपस्थितविशालजनसमूहं सम्बोधयन्तोऽनन्तश्रीविभूषिताः श्रीस्वामिवर्याः जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः–

श्रीचन्द्रशेखरगुरुं प्रणमामि विदां वरम्॥

(दाङवासिभ्य आशीर्वचनं प्रयच्छन्तः स्वामिपादाः)

वैदिकःसनातनधर्म एव हिन्दूधर्मः। एष धर्मो न केनापि पुरुषेण प्रारब्धः। अनादिपरम्पराप्राप्त एव। हिन्दूधर्मस्य धार्मिककेन्द्रं वेदोपनिषद्गीतेतिहासपुराणवेदान्तादीन्येव।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मानसिकशान्तेः, शारीरिकस्वस्थताया अध्यात्मज्ञानपर्यन्तस्य सर्वस्यापि कल्याणकरविषयस्य निधिरस्माकं वेद एव विद्यते। अस्माकं धर्मग्रन्थभाण्डागारोऽतीव विपुलो वर्तते। तस्य सर्वस्य प्रदर्शनेऽधुनाऽवसरो नास्ति, सामान्यतो ज्ञानायैकमात्रे हिन्दुराष्ट्रे नेपाले सर्वकारेणैकः संस्कृत-विश्वविद्यालयः स्थापितः, स एव विशेषः। योऽसावस्माभिरपि निभालितः।

यत्र वयमतीव श्रद्धाभरितैर्भवद्भिः सर्वैश्च जनैः प्रसन्नताश्रद्धाभक्त्युपहारादिभिः सम्मानिताः, तेन वयमप्यतीव प्रसन्नाः। एष च हिन्दुधर्मस्यैको विशेषः।

अस्माकमादिगुरुराद्यशङ्कराचार्यः सार्द्धद्विसहस्त्रवर्षपूर्वमेव शङ्करावताररूपेण भूमावतीर्णस्तदाप्रभृति तत्परम्परायामेव वयमपि विद्यमानाः स्मः। भगवत उपदेशान् पुण्यचरितानि च श्रावं श्रावं सर्वेऽपि हिन्दवो भवन्तो भगवन्तं प्रति एतादृशाः श्रद्धाभरितमानसाः सन्ति यत् अत्रास्माकं यः सम्मानोऽभूत्, सा सर्वापि श्रद्धाऽऽद्यगुरुं प्रति एव। अनेनैव भवतां शङ्कराचार्येण सह गभीरः सम्बन्धोऽभूत्। अत्र संस्कृत-विश्व-विद्यालयो वर्तते, तत्र काञ्च्यामपि अस्माकं गुरोश्चन्द्रशेखरेन्द्रस्वामिनः स्मृतौ एको विश्वविद्यालयः संस्कृताधार एव स्थापितोऽस्ति। एषः पुरः स्थित उपकुलपतिरपि तत्र गत्वाऽस्माकं विश्वविद्यालयस्य च दर्शनं कृत्वा इहागन्तुमामन्त्रितवानस्मान्। अद्यास्माभिरपीहागत्यास्मिन्नतीव सुन्दरे जनपदे श्रद्धावतां भवतां स्वागतं प्राप्तम्। अतोऽद्य युष्माकमस्माकञ्चात्र चिरस्थायी सम्यक्सम्पर्कः समीचीनः प्रभावश्च स्थापितोऽस्ति। अनया दृशा अस्मिन् स्थानेऽपि आयुर्वेदविज्ञानसंस्थानस्य स्थापनायास्माकं सहायता भविष्यति। (अत्र करतलध्वनिः जय जय शङ्कर ! हर हर शङ्कर इति घोषश्च जातः)। अनेन सर्वे भवन्तः प्रसन्ना वयमपि प्रसन्नाः स्मः। आयुर्वेदेनैव मनुष्यस्य पूर्णजीवनं भवति। उक्तञ्च- 'शतायुः पुरुषस्य तेनेथाः'। आयुर्वेदातिरिक्तचिकित्सायां अपक्रिया प्रतिफलञ्च दृश्यते। आयुर्वेदीयशास्त्रमौषधञ्च सर्वं सात्त्विकमेव भवतीति जनस्वास्थ्यसंरक्षणायैकमेवायुर्वेदशास्त्रम्। अधुना आङ्गलिकचिकित्सका अपि दीर्घरोगरुग्णाञ्जनान् आयुर्वेदाचार्यसकाशे संप्रेष्य, उपचारं विदधति।

अद्यत्वे भाषणे लेखने भोजनादौ आङ्गलानामनुसरणेऽपि संस्कृतिर्नैव त्याज्या, विषमपरिस्थितौ दुःखेऽपि परधर्मो नैव ग्राह्यः। स्वधर्मे एव वर्तितव्यम्, भगवान् एक एव बहुरूपधारी, उक्तञ्च- 'जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ' "माता च पार्वती देवी पिता देवो महेश्वरः, बान्धवाः शिवभक्ताश्च स्वदेशो भुवनत्रयम्" अत एव एकस्यैव भगवतः सत्त्वात् सर्वैरेव हिन्दुभिः परस्परं सम्मान्य विधर्मिणां प्रचारप्रसारयोर्निःसारतां ज्ञात्वा, चञ्चलतां विहाय स्वस्यैव धर्मे स्थिरैर्भाव्यम्। स्वधर्मसंस्थापनायैव भगवानाद्यशङ्कराचार्यः शङ्करावताररूपेण भूमावततार, तदेव च परम्परागतं कार्यं वयमपि कुर्वन्तः स्मः।

रामायणं भगवतो रामचन्द्रस्येतिहासः, तत्रैतदुद्धृतं यथा रामभरतलक्ष्मणशत्रुघ्नाश्चत्वारो भ्रातरस्तत्र च भिन्नमातृकौ रामलक्ष्मणौ, तथापि यथा च्छायाशरीरयोः पृथक्त्वेऽपि शरीरं विना छायाया अस्तित्वं नास्ति तथैव रामं विना लक्ष्मणो न विद्यते। एवमेवास्माकं हिन्दूनां भिन्नभिन्नमतावलम्बिनामपि संरक्षणं रामलक्ष्मणजीवनमिवाऽन्योन्याश्रितं भविष्यति।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परन्तु वालिसुग्रीवावपि भ्रातरावेवैतौ तु सदा परस्परं युध्यतः, परस्परं क्रुध्यत एव। तयोर्जीवनमिव नो जीवनम्। तथैव रावणकुम्भकर्णविभीषणा अपि भ्रातर एव तत्र रावणेनेव नैव भाव्यम्। कुम्भकर्णश्च केवलं खादति, पिबति, स्वपिति न किमपि कार्यं करोति तज्जीवनमपि निरर्थकमेव, अतः सत्त्वगुणवता विभीषणेनेवास्माभिरपि अध्यात्मभावनया भगवत्सेवनेनाचार्यवाणीश्रवणेनैव सदाचारवता जीवनेन जीवितव्यम्।

'विभीषणो विप्रभक्तोऽन्येषु सत्त्वगुणान्वितः।'

भगवतो रामचन्द्रस्य पशुपक्षि-वृक्षवल्लीषु-अपि कृपादृष्टिर्वर्तते। रामं विना सीता रोदिति चेत् सीतां विनापि रामो रोदिति। तथैव संसारेऽपि दाम्पत्यजीवनं सीतारामयोरिव आदर्शमयं परस्पराश्रितं भवितुमर्हति।

प्रेम कीदृग् भवतीत्यत्र एकमुदाहरणं विद्यते जलदुग्धयोः। दुग्धे जलं पृथङ्न भवति। 'क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः।' प्रतप्ते पयसि वाष्पीभूतस्य जलस्योद्‌गमने प्रकुपितदुग्धमग्निं शमयति, पुनः प्रक्षिप्ते जले आगतं मम मित्रमिति पुनः शाम्यति। अस्माकं जीवनेऽपि तथैव प्रेम्णा भवितव्यम्।

राष्ट्रं प्रति नरेशं प्रति स्वधर्मं प्रति भगवन्तं प्रति परिवारं प्रति अतिशयस्नेहवता विश्वासवता च भाव्यम्। मातृदेवो भव, पितृदेवो भव, आचार्यदेवो भव, अतिथिदेवो भव, सत्यं वद, धर्मं चर, इत्याद्युपदेशवाक्यानि श्रुत्वा विचार्य च तद्वत् आचरणशीलैर्भवितव्यम्। हिन्दुधर्मेण यदुपदिष्टं तदेवाचरणीयम्, एतदेव धर्मप्रेम।

अद्यत्वे वैज्ञानिकसमाजे सर्वं वस्तु आपणे प्राप्यते परं शान्तिस्तु कुत्रापि पण्यशालायां नैव प्राप्यते। मानसिकी शान्तिस्तु केवलं भगवच्छङ्करशरण एव प्राप्यते। स एव परमात्मा। अतस्तस्यैव भजनेन शान्तिः प्राप्या, चित्तशान्त्या एव शरीरमपि स्वस्थं भवति। वस्त्रादिमलं तु जलादिना शुद्ध्यति, परं चेतोमलं भगवद्भक्त्यैव शुद्ध्यति।

अत्र विश्वविद्यालये अस्माभिरायुर्वेदविज्ञानाय यत् सहाय्यं करिष्यते तेन शारीरो व्याधिर्दूरीभविष्यति। आधिं (मानसिव्याधिम्) दूरीकर्तुमत्र संस्कृतविश्वविद्यालयो वर्तत एव।

संस्कृते सर्वं ज्ञानं विज्ञानञ्च विद्यते। अतः संस्कृताध्ययनेन, भगवत्स्मरणेन, आयुर्वेदचिकित्सया आधिर्व्याधिश्च सर्वमपि दूरीभविष्यति।

असत्यभाषणं कदापि नं कर्तव्यम्, अत्र गुरवः सन्ति, प्रमुखः जनपदाधिकारी तिष्ठति कोऽसत्यं ब्रूयात् ? भगवति समर्पणभावेन, स्तोत्रपाठेन, सदाचरणेन धर्मो धार्यते। 'स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः, श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः, इति स्वधर्मो नैव त्याज्यः। परधर्मो नैव ग्राह्यः। प्रतिदिनं प्रातः 'श्रीहरिः शरणम्' इति मन्त्रं, सायं "जय जय शङ्कर हर हर शङ्कर" इति मन्त्रं भक्तिपूर्वकं जपित्वा जीवनं सुखमयं कर्तव्यम् इति धर्ममनुशास्य आशीर्वचांसि प्रदाय अन्ते च सर्वजनेभ्यो भगवन्नामकीर्तनं कारयित्वा विरेमुः।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततस्तदुत्तराधिकारिजगद्गुरूणां श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां शुभा-शीर्वचनानि-

अद्य वयमिह संस्कृत-विश्वविद्यालये विराजमानाः स्मः। मूलतः संस्कृतं विश्वभाषाऽस्ति। भारत एव बह्व्यः लोकभाषाः सन्ति तथैव इन्डोनेसियादिदेशेष्वपि याः भाषाः सन्ति, तासु सर्वासु संस्कृतस्य सम्बन्धोऽस्ति, तेषु देशेष्वपि हिन्दुसंस्कृतेः सम्बन्धोऽस्ति। संस्कृतमतीव प्राचीना सरला च भाषा वर्तते, संस्कृत उत्तमोत्तमविषयाः विद्यन्ते, तत्रैव सर्वप्रकारकं ज्ञानं प्राप्यते-पूर्वोत्तरमीमांसे, आयुर्वेदः, ज्यौतिषम्, साहित्यम्, गणितम्, इत्यादीनि मानवजीवनोपयोगीनि शास्त्राणि ग्रन्थाश्च संस्कृते प्राप्यन्ते।

अत्र संस्कृतशास्त्राणां पठनपाठनादिकं प्रचलत्येव, अथ च आयुर्वेदविज्ञानस्यापि पठन-पाठनं श्रीगुरुचरणानां शुभाशिषा भविष्यति। जीवने आयुर्वेदस्यातीव महत्त्वं वर्तते। शारीरस्वास्थ्याय आयुर्वेद एव दोषरहित उपायः। शरीरस्य स्वस्थतायामेव सर्वं धर्मादिकार्यं सेत्स्यति।

'शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्'।

काष्ठमण्डपे श्री ५ महाराजाधिराजेषु शुभाशीर्मङ्गलाभिषेकः देयोऽस्ति। स चास्माकं हिन्दुसंस्कृतिपरम्पराप्राप्तः कार्यक्रमः। अस्माकं हिन्दुसंस्कृतिः सृष्टिकालतो निरवच्छिन्न-रूपेण आगतास्ति, केवलमधुना अस्य प्रचार-प्रसारयोः काचित् न्यूनता दृश्यते, प्रचारः प्रसारश्च कर्तव्यः। संस्कृतेः संरक्षणेनास्माकं जीवनस्य संरक्षणं भवति, संस्कृतिरक्षणाय संस्कृतस्य संरक्षणं कर्तव्यं भवति, अस्माकं संस्कृतेर्मूलं संस्कृतमेव, संस्कृतेनैव इतिहासस्य संरक्षणं भविष्यति, अस्माकं जीवनस्य च सुरक्षणं भविष्यति।

अद्यत्वे संस्कृतपरिवारः सर्वैरेव सर्वप्रकारेण प्रोत्साहनीयः। प्रोत्साहिते संस्कृतपरिवारे संस्कृतस्योन्नतिर्भविष्यति।

राज्ञो जनतायाः साधूनाञ्च प्रोत्साहनेनैव तेषां समेषां, मानवमात्रस्य च मूलं हिन्दुसंस्कृतिः संरक्षिता भविष्यतिं। ॐ शान्तिः।

ततः सहाध्यक्षेण प्रसाईमहाभागेन स्वामिपादेषु सभासत्सु च कृतज्ञता धन्यवादाश्च विज्ञापिताः। (धन्यवादप्रदानस्य पूर्णपाठ परिशिष्टभागस्य १३१ तमे पृष्ठेऽस्ति।) अनन्तरञ्च स्वामिपादैः उपकुलपति-शिक्षाध्यक्ष-कुलसचिव-सहाध्यक्षाः उत्तरीयदानादिभिर्मञ्चे सम्मानिता अभूवन्। तदनन्तरं मञ्चीयकार्यक्रमोऽपि समाप्तिं गतः।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शास्त्रचिन्तनं कविगोष्ठी च

तद्दिनस्यैव सायं षड्वादनसमये विश्वविद्यालयविद्यापीठजनताविद्यापीठयोः प्राध्यापकैः पुण्यदर्शनानां तत्र भवतां पुरतः शास्त्रचिन्तनं प्रस्तुतम् । ततस्तत्रैव-एका संस्कृतकविगोष्ठी चायोजिता । यत्र महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्यैव कवयः कवयित्र्यश्च स्व-स्व-कवितां वाचयामासुः । (तत्र वाचिताः कविता परिशिष्टभागस्य १३३-१४२ पृष्ठेषु सन्ति ।) तदनन्तरं कवितास्तरं प्रशंसन्तस्तत्र भवन्तः स्वामिपादाः एकादशसंख्यकेभ्यः कवीभ्य उत्तरीयप्रदानादिभिस्तेषां सम्मानं कृतवन्तः । ततः स्थानीयपत्रकाराश्च तत्र भवतां पुरतोऽनेका जिज्ञासाः प्रस्तुतवन्तः । तेषां जिज्ञासानां समुचितान्युत्तराणि दत्त्वा भगवत्पादैस्ते सन्तुष्टीकृताः ।

वृक्षारोपणम्

पुनः २०५३ चैत्र मासस्य २० तमे दिवसे कृतप्रातः कृत्याः स्वामिपादाः प्रातः ६-३० वादनसमये श्री ५ महाराजाधिराजानां वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवानां राज्यसिंहासनारोहण-रजतमहोत्सवस्य पावनावसरे महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयकेन्द्रीय-कार्यालयपरिसरोद्याने वटपिप्पलयोर्वृक्षौ रोपितवन्तः । तत्र वैदिकमङ्गलोच्चारपूर्वकं वटस्य वृक्षं श्रीजयेन्द्र-सरस्वतीभगवत्पादाः, पिप्पलवृक्षं श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः परिरोपितवन्तः । यस्मिन् समये वटपिप्पलवृक्षाविवहिन्दुनरेशदम्पती चिरकालपर्यन्तं जीवतामिति तैर्मङ्गल-कामना कृता ।

(वटवृक्षं रोपयन्तः श्रीजयेन्द्रसरस्वतीस्वामिवर्याः)

तत्पश्चाद् विश्वविद्यालयस्य स्थले स्थले शिलाभिलेखादीन्यवलोकयन्तः स्वामिपादाः पुनरावासभवने विराजमानाः विद्वद्भ्यो, भक्तेभ्यः, सर्वसाधारणेभ्यश्च शुभाशीर्वचन-प्रसादादीनि दत्तवन्तः । अमृतकल्पानुपदेशाँञ्चोपदिष्टवन्तः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(पिप्पलवृक्षं रोपयन्तः श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीस्वामिनः)

स्वर्गद्वारीप्रस्थानम्

ततो १० वादनसमये विश्वविद्यालयप्राङ्गणतो हेलिकोप्टरयानेन ते स्वर्गद्वारी-पुण्याश्रमदर्शनाय स्वर्गद्वारीं प्रति प्रस्थितवन्तः ।

यत्र च स्वर्गद्वारीपुण्याश्रमे तदाश्रमस्वामिना १०८ श्रीनित्यानन्दगिरिणा शङ्खध्वनि-वैदिकमङ्गलाचरणपूर्वकं पूर्णकलशं समर्प्य तत्र भवतां जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां भव्यं स्वागताभिवादनं च कृतम् । आश्रमव्यवस्थापकेन श्रीदुर्गानन्दगिरिणा च स्वर्गद्वारीपुण्याश्रम-वासिनां पक्षतोऽभिनन्दनपत्रं समर्पितम् । (अभिनन्दनपत्रं च परिशिष्टभागस्य १४३ तमे पृष्ठे द्रष्टव्यम्) ।

अन्यैश्च श्रद्धालुसर्वसाधारणैर्जनैराश्रमवासिभिर्बटुभिर्द्विजैश्च तत्र तत्र भवतां पुष्पगुच्छोपहारादिभिः स्वागताभिवादनं कृतम् । यस्मिन्नवसरे तत्र स्वामिपादानां स्वागतार्थं महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्योपकुलपतिः श्रीमाधवराजगौतमः गुठीसंस्थानस्य केन्द्रीया-ध्यक्षः श्रीखेमराजपण्डितमहाभागश्चोपस्थितावभूताम् । तत्रैकत्रितं जनसमूहं सम्बोधयन्तः स्वामिपादाः पूर्वं सर्वेभ्यः शुभाशीर्वचनानि प्रदाय १००८ स्वर्गद्वारीमहाप्रभुणा १०० वर्षपूर्वमेव स्थापितस्याखण्डयज्ञस्य विषये श्लाघमानास्ते न्यवेदयन् यदद्यापि कलौ वर्तमानः पावनतमोऽयं यज्ञोऽस्मान् त्रेतायुगं स्मारयति । एतादृशे पुण्यकर्मणि सर्वैः सहयोगो दातव्यः । एतादृशेनाऽखण्डयज्ञेन राष्ट्रस्य, राज्ञः, लोकस्य च कल्याणं भवतीति व्याचख्युः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दाङाय प्रत्यावर्तनम्

ततश्च तेनैव नभोयानेन दाङाय कृतप्रस्थानास्तत्र भवन्तो जयेन्द्रसरस्वती-भगवत्पादाः पुनर्महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्थान् भक्तजनान् निभालयन्तो नभोयानादवतीर्णाः । ततश्चाभयमुद्रया सर्वेभ्यः पङ्क्तिबद्धजनेभ्यः शुभाशीर्वादान् विज्ञाप्य आवासभवनं प्राप्तवन्तः ।

इतः शङ्करविजयेन्द्रभगवत्पादैर्ह्यस्तनदिनवत् त्रिपुरासुन्दरी-चन्द्रमौलीश्वरयोः पूजाविधानं समाप्य भक्तेभ्य पुनश्चरणामृतं शुभाशीर्वचनानि च प्रसन्नमुद्रया दत्तानि ।

सुनवलं प्रति प्रस्थानम्

ततः पूर्ववत् सहस्रजनेभ्यो भोजनानि वितीर्य गृहीतप्रसादाः भगवत्पादाः दिनस्य ३ वादनसमये सुनवलं प्रति प्रस्थितवन्तः । तत्पूर्वं तत्र भवतां स्वागतमूलसमितेरध्यक्षमहाभागेनोपकुलपतिना पूजानीराजनादिकमनुष्ठानं सर्वं समाप्य ते प्रस्थापिताः । मार्गे च पङ्क्तिबद्धाः साश्रुलोचना जनाः श्लथस्वरेण तत्र भवतां प्रस्थाने जयध्वनिं समुच्चारितवन्तः । मार्गे च समर्पितानि पुष्पाणि स्वीकृत्य प्रसन्नमुद्रया शुभाशीर्वचनानि मन्दं मन्दं प्रयच्छन्तः प्रतस्थुः ।

(विश्वविद्यालयतः सुनवलं प्रति प्रस्थानं कुर्वन्तः स्वामिपादाः)

अत्र साश्रुलोचना जनाः निर्निमेषाश्चित्रलिखिता इव तामेव दिशं प्रणमन्ति स्म । यया च दिशा तत्र भवतां मङ्गलमयी यात्राऽभूत् । ततः स्वागतसमितेरध्यक्षस्तत्र भवन्तमनुगच्छन् दाङमण्डलस्य सीमापर्यन्तं प्रस्थाप्य पुनस्तत्रत्यान् जनान् स्वामिपादानां शुभसन्देशानश्रावयत् । धन्याः स्वामिपादाः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बिन्दुवासिनीसंस्कृतविद्यापीठे स्वागताभिनन्दनम्

२०५३ वैक्रमाब्दस्य चैत्रमासस्य २२ तमे दिवसे सशिष्यगणैः पोखरोपत्यकां प्राप्तवतामनन्तश्रीविभूषितानां शङ्कराचार्यजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां बिन्दुवासिनीसंस्कृत-विद्यापीठविकाससमितेरध्यक्षः श्रीलीलावल्लभ आचार्यः, प्राचार्यः श्रीश्रीरामबरालश्च पूर्णकुम्भसमर्पणेन स्वागताऽभिवादनं कृतवन्तौ ।

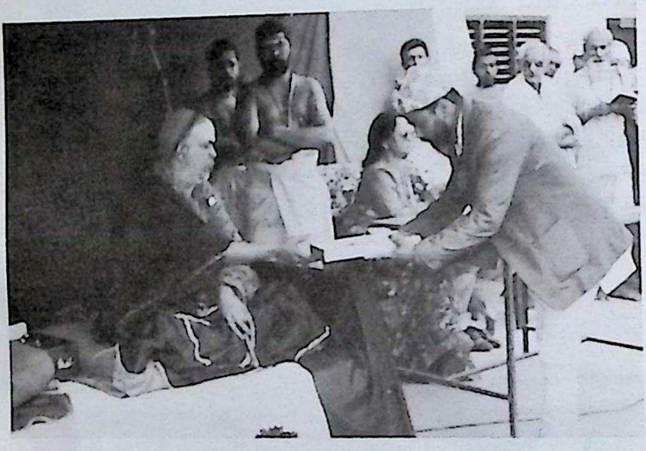

(अभिनन्दनपत्रं समर्पयन् प्राचार्यः श्रीरामबरालः)

तस्यैव दिवसस्य अपराह्णे त्रिवादने श्रीमच्छङ्कराचार्यजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः श्रीमहेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयान्तर्गतस्य पोखराभीमकालीपाटनक्षेत्रे श्रीविन्दुवासिनी-संस्कृत-विद्यापीठभवनस्य वैदिकविधिपूर्वकं शिलान्यासं कृतवन्तः । अवसरेऽस्मिन् विद्यापीठच्छात्रैः वैदिकमन्त्रोच्चारणं विहितम् ।

शिलान्यासकार्यक्रमस्यावसरे तस्य विद्यापीठस्य प्राचार्येण श्रीशङ्कराचार्येभ्यो-ऽभिनन्दनपत्रं समर्पितम् । (अभिनन्दनपत्रं परिशिष्टभागस्य १४७ तमे पृष्ठे द्रष्टव्यम्)

काष्ठमण्डपस्य कार्यक्रमः

तथैव भगवत्पादानां काष्ठमण्डपे विधीयमानानां कार्यक्रमाणां मध्ये संस्कृत-कविसम्मेलन-शास्त्रचिन्तनकार्यक्रमसम्पादनाय २०५३।१२।८ मितौ म. सं. वि. वसन्तपुरकार्यालये उपकुलपतेः श्रीमाधवराजगौतमस्याध्यक्षत्वे उपविष्टे-उपवेशे निर्णीत-निर्णयानुसोरण २०५३।१२।२७ दिनाङ्कात् २०५४।१।२ दिनाङ्कं यावत्-उपर्युक्ताः, कार्यक्रमाः पशुपतिवनकालीक्षेत्रे सञ्चालिता आसन् । तत्र संस्कृतकविसम्मेलनं २०५३।१२।२९ मितौ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सम्पन्नमासीत्। कविताश्च (१) श्रीपशुपतिनाथक्षेत्रम्, (२) नैपालकराजसंस्था, (३) विश्वस्यैकमात्रं हिन्दुराष्ट्रं नेपाल:, (४) आद्यशङ्कराचार्य:, इत्येतेषु पूर्वनिर्धारितविषयेषु लिखिता आसन्।

तथैव शास्त्रचिन्तनञ्च २७ दिनाङ्काद् वेद-न्याय-व्याकरण-साहित्य-पूर्वमीमांसोत्तर-मीमांसा (वेदान्त) धर्मशास्त्रादिषु विषयेषु पृथक्पृथक् दिनेषु सम्पन्नमासीत्। तेषु कार्यक्रमदिवसेषु प्रतिदिनं जगद्गुरव: शङ्कराचार्यजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादा: कार्यक्रमान्ते सम्बोधनसन्दर्भे शुभाशिष: वितरन्त: संस्कृतवाङ्मयस्य चर्चिततत्तद्विषयस्य च महत्त्वं प्रतिपादयन्त: सहभागिभ्यो विद्वद्भ्य: कविभ्यश्च पारितोषिकप्रसाददानादिना विभूषयाञ्चक्रु:।

सन्दर्भेऽस्मिन्नेव संस्कृतकविपरिषद् नाम्नी-एका संस्था च संघटिता। तस्या: स्वरूपञ्च यथा-

प्रमुखसंरक्षक:	-	श्रीजयेन्द्रसरस्वतीपादा:
संरक्षक:	-	उपकुलपति: श्रीमाधवराजगौतम: (म.सं.वि.)
अध्यक्ष:	-	डा. विष्णुराज आत्रेय:
उपाध्यक्ष:	-	डा. वेणीमाधवढकाल:
सचिव:	-	सहप्रा. श्रीठाकुरप्रसाद–आचार्य:
सहसचिव:	-	सहा. प्रा. अलका आत्रेय:
कोषाध्यक्ष:	-	उपप्रा. श्रीदुर्गाप्रसाद-अर्याल:
सदस्य:	-	डा. श्रीदुर्गादत्तशर्मोपाध्याय:
सदस्य:	-	सहा. प्रा. श्रीमुकुन्दप्रसादलामिछाने

तथैव २०५४।१।६ मितौ शङ्कराचार्यस्वागतव्यवस्थापनमूलसमारोहसमितिना बरगुरुनयनराजपाण्डेयाध्यक्षत्वे सार्वजनिकस्वागताभिनन्दनकार्यक्रमो वनकालीधर्मशालायां समायोजित आसीत्।

तत्र स्वागतोपक्रमे तत्समिते: सदस्यसचिवेन श्री चेतोनाथगौतममहाभागेन संस्कृतभाषायां निबद्धमभिनन्दनपत्रं वाचितम्। तत: समितेरध्यक्षा उपप्रधानमन्त्रिण: श्रीवामदेवगौतममहाभागा जगद्गुरुभ्य: सादरमभिनन्दनपत्रं समर्पितवन्त:। (तदभिनन्दनपत्रं परिशिष्टभागस्य १४८ तमे पृष्ठे द्रष्टव्यम्।)

पिण्डेश्वरसंस्कृतविद्यापीठे स्वागताऽभिनन्दनम्

नेपालाधिराज्यस्य पूर्वाञ्चलस्य भ्रमणप्रसङ्गे धराननगरीं संप्राप्ता: श्रीमच्छङ्कराचार्य-जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादा: सर्वप्रथमं विजयपुरस्थिताया भगवत्या: श्रीदन्तकाल्या अथ च श्रीपिण्डेश्वरमहादेवस्य दर्शनं पूजनञ्च कृतवन्त:।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

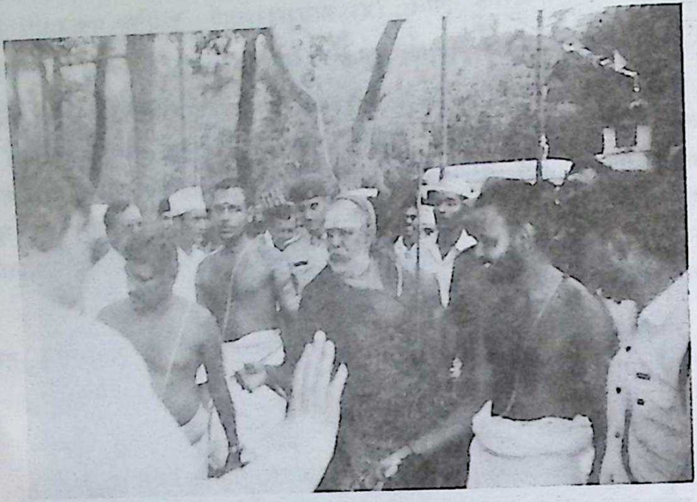

(पिण्डेश्वरविद्यापीठे स्वागतोपक्रमे श्रद्धालुभिः सह प्राप्ताः स्वामिपादाः)

२०५४ वैक्रमाब्दस्य वैशाखमासस्य १३ तमे दिवसेऽपराह्णे रुद्राक्षारण्य-माहात्म्यमहिते विजयपुरधराननगरस्थिते महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयान्तर्गते पिण्डेश्वर-विद्यापीठे शिष्यगणैः समेताः श्रीमच्छङ्कराचार्यपादाः सम्प्राप्ताः ।

तस्मिन्नवसरे विद्यापीठीयैः शिक्षकैः कर्मचारिभिश्छात्रैश्च वैदिकमङ्गलपाठेन पुष्पमालिकासमर्पणेन च श्रद्धालुभिरन्यैश्च जनैः जयजयेति शब्दघोषैर्महतोल्लासेन श्रीमद्यतिवर्याणां हार्दिकं स्वागतं विहितम् ।

मञ्चीयकार्यक्रमस्य प्रारम्भे तत्रत्यैः शिक्षकैश्छात्रैश्च सामूहिकरूपेण वैदिकस्वस्ति-वाचनं पुरुषसूक्तस्य पाठोऽपि कृतः । श्रद्धालुभिरन्यैश्च पूर्णकलशसमर्पणेन यतिवर्याणाम-भिनन्दनं सम्पादितम् ।

समारोहेऽस्मिन् पिण्डेश्वरविद्यापीठपरिवारतस्तस्य विद्यापीठस्य प्राचार्येण श्रीनारायणदत्तपौड्यालेन श्रीमच्छङ्कराचार्येभ्यो रुद्राक्षारण्यमाहात्म्यं, रुद्राक्षमालिका, अभिनन्दनपत्रञ्चोपहृतम् । (अभिनन्दनपत्रञ्च परिशिष्टभागस्य १५० तमे पत्रे द्रष्टव्यम्)

स्वामिपादेभ्यः प्राचार्येण विद्यापीठस्थानां शिक्षककर्मचारिछात्राणां परिचयोऽपि प्रदत्त आसीत् ।

जगद्गुरुवर्यैस्तस्मिन्नवसरे विद्यापीठस्य परिसरे रुद्राक्षवृक्षस्य रोपणं कृतम् । विद्यापीठस्य निरीक्षणपुस्तिकायां तैराशीर्वचनानि च समुट्टङ्कितानि ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हजारीजनकसंस्कृतविद्यापीठे स्वागताभिनन्दनम्

२०५४ वैक्रमाब्दस्य १८ तमे दिवसे शिष्यगणैः सह जनकपुरनगरस्थित-हजारीजनकसंस्कृतविद्यापीठस्य प्राङ्गणे प्राप्तवतां जगद्गुरुशङ्कराचार्यश्रीजयेन्द्रसरस्वती महाभागानां शुभागमनकाले हर्षोल्लासपूर्वकं पुष्पगुच्छमाल्यादिसमर्पणपुरस्सरं महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्योपकुलपतयः श्रीमाधवराजगौतममहाभागाः, विद्यापीठस्यास्य प्राचार्यः श्रीभीमनाथवियोगिमहाभागास्तथाचान्ये प्राध्यापकाः कर्मचारिणश्छात्राश्च स्वागतं कृतवन्तः ।

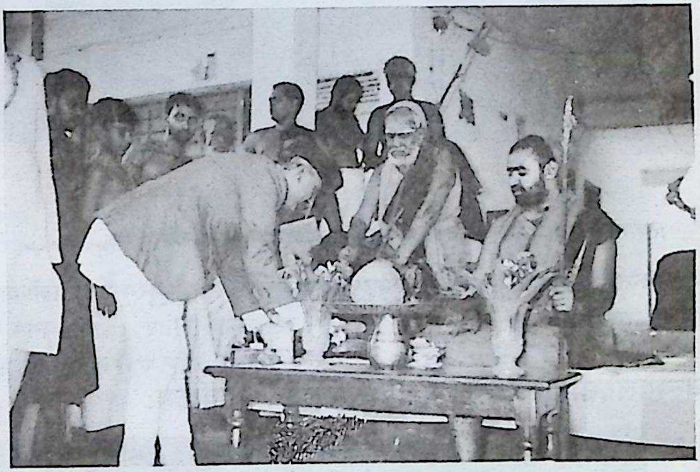

(हजारीजनकविद्यापीठेपक्षतः स्वामिपादेभ्य उपहारं समर्पयन्त उपकुलपतयः) विष्णुके सी सौजन्येन

ततो जगद्गुरूणां मञ्चे समुपवेशानन्तरं मञ्चीये कार्यक्रमे उपकुलपतिः श्रीमाधवराजगौतमः पूर्णकलशरुद्राक्षमालोत्तरीयसमर्पणपूर्वकं तेषां स्वागताभिवादनं कृतवान्, प्राचार्यः श्रीभीमनाथवियोगी संस्कृतभाषायां निबद्धमभिनन्दनपत्रं पठित्वा स्वामिपादेभ्यः समर्पितवान् । (अभिनन्दनपत्रं परिशिष्टभागस्य १५२ तमे पत्रे द्रष्टव्यम्)

ततश्चाशीर्वादप्रदानसन्दर्भे श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः धर्मस्य संस्कृतस्य च महत्त्वं बोधयन्तः कालान्तरेऽपि संस्कृतविद्यापीठाय दातॄणां सहयोगो निरन्तरं वर्धिष्यत इति शुभकामनां प्रददुः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(स्वामिपादेभ्योऽभिनन्दनपत्रसंमर्पणक्रमे प्राचार्यः श्रीभीमनाथवियोगी) विष्णुके सौजन्येन

तदनन्तरं विद्यापीठस्य परिसरे उपकुलपतिसमेता जगद्गुरव आम्राशोक्योर्वृक्षौ स्वकरकमलद्वारा रोपितवन्तः ।

याज्ञवल्क्यलक्ष्मीनारायणसंस्कृतविद्यापीठस्य कार्यक्रमः

मटिहानीस्थिते श्रीयाज्ञवल्क्यलक्ष्मीनारायणविद्यापीठे २०५४ वैशाखस्याष्टादशे दिवसे काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां जगद्गुरुशङ्कराचार्यश्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां तदुत्तराधिकारिणां श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां च शुभागमनमभूत् । नेपालराष्ट्रस्य-मासव्यापिभ्रमणसन्दर्भे तत्र भवतां स्वागताभिनन्दाय मटिहानीमठाधीशस्य श्रीजगन्नाथदासशास्त्रिवैष्णवस्याध्यक्षत्वे १०१ सदस्यात्मिका एका मूलस्वागतसमितिः संघटितासीत् । अतः पूज्यचरणानां तत्र पदार्पणसमये महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्योपकुलपतिः श्रीमाधवराजगौतमः, अध्यक्षः श्रीजगन्नाथदासवैष्णवः, याज्ञवल्क्यलक्ष्मीनारायणविद्यापीठस्य प्राचार्यः श्रीकार्तिकेयझाः, हजारीजनकविद्यापीठस्य प्राचार्यः श्रीभीमनाथवियोगी, डा. विष्णुराज आत्रेयः, राजकीयसंस्कृतमाध्यमिकविद्यालयस्य प्रधानाध्यापकः श्रीरामप्रसादसीरजः, सचिवः श्रीरामकुमारमण्डलश्च तत्र भवतां स्वागताभिनन्दनं कृतवन्तः । मार्गे पङ्क्तिबद्धभिरसंख्यनरनारीभिस्तत्र भवतामपूर्वस्वागतं विहितम् । वैदिकमङ्गलाचरणपूर्वकं कार्यक्रमः प्रारब्धोऽभूत् ।

स्वागतभाषणमभिनन्दनपत्रवाचनं च प्राचार्येण श्रीकार्तिकेयझामहाभागेन विहितम् । समर्पणञ्च प्राचार्यसहितेन कुलपतिमहाभागेन कृतम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

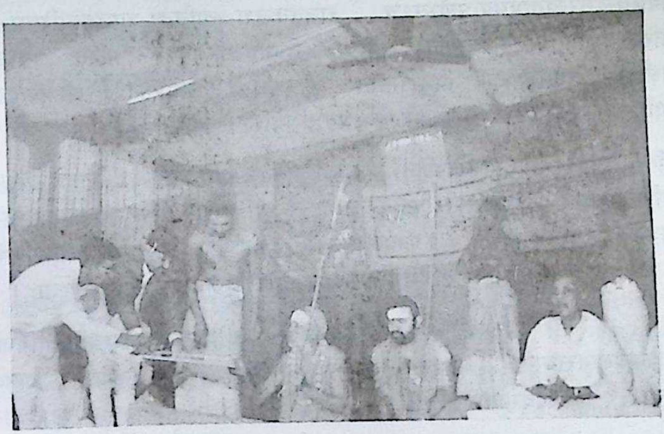

(अभिनन्दनपत्रं समर्पयन्तः सप्राचार्या उपकुलपतयः)

ततः स्वामिपादेषु मठस्य पक्षतस्तथा संस्कृतमाध्यमिकविद्यालयपक्षतश्चाभिनन्दनपत्रं क्रमशो मानमहन्तः प्रधानाध्यापकश्च समर्पितवन्तौ । (एतान्यभिनन्दनपत्राणि परिशिष्ठभागस्य १५३-१५७ पत्रेषु द्रष्टव्यानि ।)

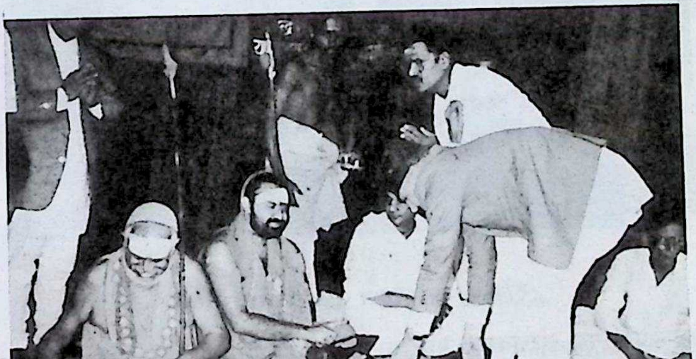

(स्वामिपादेभ्य उपहारं प्रयच्छन्तः सप्राचार्या उपकुलपतयः)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सन्दर्भेऽस्मिन् महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्योपकुलपतिना श्रीमाधवराजगौतममहाभागेन विद्यापीठप्राचार्येण श्रीकार्तिकेयझामहाभागेन च श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादेभ्यः श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादेभ्यश्च राजतकलश-स्थालिका-शालग्रामशिला-रुद्राक्ष-माला-नारिकेलादीनि मङ्गलवस्तूनि समर्प्य तत्रभवत्सु-अपूर्वा भक्तिः प्रकटिता। उत्तरीयवस्त्रैश्च स्वामिपादा विभूषिताः। छात्रसंघस्य सभापतिः श्रीवीरेन्द्रकुमार-कापरश्चाभिनन्दनपत्रं समर्प्य छात्रपक्षतस्तत्र भवतां विशिष्टं स्वागतं कृतवान्।

यस्मिन्सन्दर्भे श्रीमतोपकुलपतिना माधवराजगौतममहाभागेन २५ वर्षतो विद्यापीठेषु कार्यरतविशिष्टविद्वांसः सहप्रा. श्रीयदुनन्दनझाः, डा. श्रीगोविन्दचौधरीमहाभागाश्च सप्रशस्तिपत्रमुत्तरीयवस्त्रैर्विभूषिताः। पूज्यचरणानां जगद्गुरूणां सहयात्रिणो विशिष्टाः विद्वांसश्च तत्र भवतोपकुलपतिना सन्दर्भेऽस्मिन् सश्रद्धमुत्तरीयाम्बरदानादिभिरलङ्कृताः।

ततः संस्कृतकविपरिषदः प्रमुखसंरक्षकाणां श्रीमज्जयेन्द्रसरस्वतीस्वामिपादानां श्रीमच्छङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीस्वामिपादानां च सम्मानार्थमेका संस्कृतकविगोष्ठी २०५४ वैशाखमासस्य १९ तमे दिवसे समजनि।

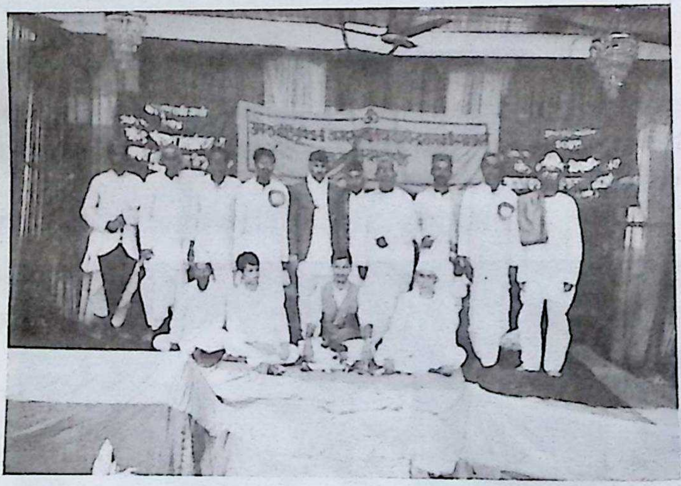

(कविभिः सह श्रीमन्त उपकुलपतयः)

संस्कृतकविपरिषदः संरक्षकाणां महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्योपकुलपतीनां श्रीमाधवराजगौतमहोदयानां सन्निधौ सम्पन्नायाः कविगोष्ठ्या अध्यक्षीयं कृत्यं परिषदोऽध्यक्षाः डा. विष्णुराज आत्रेयाः सम्पादितवन्तः। भारतीयानां नैपालकानाञ्च संस्कृतकविवर्याणामत्र सुखदसमागमोऽभूत्। यस्यां कविगोष्ठ्यामधस्तनाः कवयो भागं गृहीतवन्तः। यथा -

१. श्रीवेदानन्दझाः (दिल्लीस्थः)
२. डा. शशिनाथझाः (दिल्लीस्थः)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३. श्रीवचाउझाः (दरभंगास्थः)
४. डा. विष्णुराज आत्रेयः
५. श्रीविष्णुप्रसाददहालः
६. श्रीजयेन्द्रमिश्रः
७. श्रीकेशवराजशर्मा
८. श्रीनारायणप्रसादसापकोटा
९. श्रीपुरुषोत्तमखतिवडा
१०. श्रीभीमनाथवियोगी

गोष्ठ्याः समापनक्रमे श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीनामाशीर्वचनं वितीर्णम् । अन्ते च श्रीजयेन्द्रसरस्वतीपूज्यपादैः कवीनामुत्तरीयैः सभाजनं विहितम् । (उपलब्धाः कविताः परिशिष्टभागस्य १५८-१६४ पत्रेषु प्रस्तुताः सन्ति ।)

इत्थमेवपूज्यचरणानां भगवत्पादानां सान्निध्ये विविधविषयेषु शास्त्रचर्चा च प्रस्तुताः । शास्त्रचर्चायां पं. शशिनाथझाः, पं. श्रीविकाउझाः, पं. श्रीसुरेन्द्रझाः, पं. श्रीसहदेवझाः, डा. श्रीगोविन्दचौधरी, डा. विष्णुराज आत्रेयः, सह. प्रा. कार्तिकेयझाः, प्रभृतीनां विदुषां सहभागिताऽऽसीत् ।

(आशीर्वचनं वितरन्तः स्वामिपादाः)

अन्ते च विशिष्टमनीषिभिरलङ्कृतां तां सभां सम्बोधयन्तः श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराः समुपदिष्टवन्तः यद् 'संस्कृतभाषाऽमरभाषास्ति, यां च भाषामध्ययनमननादिभिर्भजन्ते ते स्वयमप्यमरा भवन्ति । संस्कृतभाषायामस्माकं संस्कृतेः साङ्गोपाङ्गविवेचनमस्ति । चत्वारो वेदाः, उपवेदाः, ब्राह्मणाः, आरण्यकानि, अष्टादशपुराणानि, अष्टादशोपपुराणानि, अष्टादशस्मृतयः, उपस्मृतयः साहित्य-सङ्गीत-कलेतिहास-वैद्य-शास्त्रादीनि जैनबौद्धादिशास्त्राणि च यस्यां भाषायां निबद्धान्युपलभ्यन्ते ।'

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तथा च संस्कृतभाषाया: समुचिताध्ययनाय तदर्थज्ञानायानुसन्धानाय च व्याकरणस्य ज्ञानमावश्यकम्। उक्तञ्च महाभाष्यकारेण 'षडङ्गो वेदोऽध्येयो ज्ञेयश्चेति, प्रधानं च 'षट्स्वङ्गेषु व्याकरणम्, प्रधाने च कृतो यत्न: फलवान् भवतीति' भाषमाणा: षडङ्गे च वेदे 'मुखं व्याकरणं प्रोक्तम्' इत्यस्य महत्त्वं प्रतिपादितवन्त:। गुरुकुलमहत्त्वं च दर्शयन्तस्ते न्यवेदयन् यत्- 'शास्त्रसंरक्षणादेवास्माकं संरक्षणम्। जनतासर्वकाराभ्यां मिथ एकीभूयाऽस्यसंरक्षणार्थं विशेषध्यानं दातव्यम्' यत: शास्त्रमिदं स्वत: परतश्च प्रमाणमिति तन्महत्त्वं च व्याचख्यु:। उद्‌बोधनक्रमस्यान्ते च स्वकीयाया: यात्राया: संस्मरणं श्रावयन्तस्ते कथितवन्त: यत् "संसार एव हिन्दूराष्ट्रनेपालं प्रति महतीमाशां कुर्वाण: प्रतीक्ष्यमाणोऽस्ति। भौगोलिकदृष्ट्या नेपालो यथा विश्वस्य द्वीपो मन्यते तथैव धर्मसंस्कृतिमार्गेषु च नेपालस्य सर्वोच्चस्थानं भविष्यतीत्याशासे" इति तत्र भवन्त: स्वामिपादा: नेपालं प्रति नेपालवासिन: प्रति च शुभमङ्गलकामनां वितरन्तोऽन्ते स्ववाणीं विश्रामयन्ति स्म।

अस्मिन्नेवसन्दर्भे तत्र भवतां जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां शिष्या आद्यजगद्‌गुरु-शङ्कराचार्यत: ७० तमा: पीठाचार्या: श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादा: सभां सम्बोधयन्तोऽकथयन् यद् 'हिन्दु-धर्मो विश्वस्य धर्म:, त्यागस्य सहजतायाश्चास्मिन् धर्मे पूर्णताऽस्ति। अस्य संवर्द्धनाय व्यक्ति: समाज एव न पर्याप्तम्, प्रत्युत: तस्यकृते-आचारनिष्ठसमाजस्य निर्माणमत्यावश्यकम्। शुभाशीर्वचनप्रसङ्गे तत्र भवन्तो भगवत्पादा: पुनर्ब्रूवते स्म यद् "मत्कृते महान् हर्षस्य विषयोऽयमेव वरीवर्ति यद् हिन्दुराष्ट्रनेपाले संस्कृतभाषाया वैदिकसंस्कृतेश्च समुत्थानाय प्रसाराय च महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य तत्र भवद्भि: पञ्चश्रीसमन्वितैर्महाराजाधिराजै: स्थापनाकृता। यस्यान्तर्गताऽनेके विद्यापीठा-स्तत्कार्येषु बद्धपरिकरा राष्ट्रस्य स्थाने स्थाने समुद्दीपिता दीपा इव दशोऽपि दिश आलोक्यन्तो विराजन्ते। नेपालस्य भ्रमणक्रमे कतिपयविद्यापीठानां दर्शनाय वयं लब्धावसरा अभूम। विद्यापीठानां वातावरणाच्च वयं नितरां प्रसन्ना:। यतो हि अत्रत्या: स्वल्पवयस्का बालिका अपि शुद्धोच्चारणपूर्वकं देववाण्यां लयबद्धा: कविता अस्माकं पुरतोऽश्रावयन्। तथाहि त्यागेन तपस्यया च सिद्धिरूपिणी शक्ति: साधकं वृणोति। प्रयत्नेन प्रयासेन च जन:पुण्यभाग् भवति। अस्माकं संस्कृते: सुरक्षणकर्मणि च स्वं महेन्द्रसंस्कृत-विश्वविद्यालयस्योन्नतये सहयोगाय च कृतसंकल्पा:" वयमिति जगदु:।

ध्यातव्योऽयं विषयो यद् पुण्यचरणानां तत्र भवतां श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीपादानां च नेपालभ्रमणं विभिन्नदृष्ट्याऽतीवमहत्त्वपूर्णं विद्यते। विधर्मिभिर्हिन्दूधर्मवतां जनानां मनोबले सर्वथा पातितेऽस्मिन् विकरालसमयेऽधुनापि आद्यजगद्‌गुरुशङ्कराचार्याणामिव धर्मोत्थानाय, मार्गनिर्देशनाय च भविष्यतीति नेपालीयानां महतां मनीषिणां समाजे सर्वत्र शुभाशासञ्चारो जायमानोऽस्ति।

तत्पश्चात् याज्ञवल्क्यलक्ष्मीनारायणविद्यापीठे भवनस्य शिलान्यासकार्यं तत्र भवतां जगद्‌गुरुशङ्कराचार्याणां पावनकरकमलद्वारा सम्पन्नमभूत्। ततो महेन्द्रसंस्कृतविश्व-विद्यालयस्योपकुलपतिसहितानां पूज्यपादानां स्वामिनां करकमलद्वारा रुद्राक्षवृक्षा रोपिता:। ततो विद्यापीठभवनं निरीक्ष्य स्वामिपादा आवासभवनं प्राप्तवन्त:।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्योपकुलपतेः श्रीमाधवराजगौतमस्याध्यक्षतायां शास्त्र-परिचर्चा जाता। तत्रोपकुलपतिमहाभागो गृहीतभागेभ्यो विद्वद्भ्योऽस्य विद्यापीठस्य सांस्कृतिककार्यक्रमे संलग्नाभ्यश्छात्राभ्यश्च पारितोषिकं दत्तवान्।

अस्मिन्नवसरे उपकुलपतिर्गौतमो न्यवेदयत् यद्- 'अहं महेन्द्रसंस्कृतविश्व-विद्यालयमन्ताराष्ट्रियकेन्द्रबिन्दुरूपेण विकासयितुं बद्धपरिकरः कृतसंकल्पश्चास्मि। संस्कृत-भाषा सर्वासु भाषासु पुरातनी भाषाऽस्ति। अस्या भाषायाः संरक्षणं संवर्द्धनं चास्माकं प्रमुखं लक्ष्यम्। संस्कृतभाषां जनभाषां संपादयितुं कतिपये मुख्या उपाया अस्माभिस्तत्परत-यान्वेषणीयाः। अस्य कृते कतिपये व्यवहारिका विषया अस्माभिरन्विष्टाः सन्ति। यतः समाजस्याकर्षणं संस्कृतभाषां प्रति वर्धिष्यत इत्यस्माकं विश्वासः। संस्कृतभाषायामेवास्माकं गौरवगाथा निहिताऽस्ति। संस्कृत एवास्माकमात्मप्रतिष्ठास्ति। सङ्कुचित-विचारधाराया उपर्युत्थाय यद्यस्माभिः सार्वभौमिकदृष्ट्या संस्कृतभाषां पश्येमस्तदा नूनमेवास्माकं देशो झञ्झावात-ग्रस्तं विश्वं मार्गनिर्देशनतः समुद्धरिष्यति। नेपालदेशः संस्कृतेन, संस्कृत्या, अध्यात्मचिन्तनेन च विश्वेऽस्मिन् मार्गदर्शनस्य भूमिकां पूरयिष्यति। यतो विश्वेऽस्मिन्नेवास्माकं गौरवं महत्त्वञ्च स्थापितं भविष्यतीति अस्माकं विचारोऽस्तीति। उपकुलपतिर्गौतमोऽग्रे न्यवेदयत् 'अतोऽस्यकृते समस्तविद्यापीठानां प्राध्यापकैश्छात्रैः कर्मचारिभिश्च सर्वैः सहयोगिभिर्भाव्यम्। यतोऽस्माकं लक्ष्यप्राप्तिः शीघ्रं भविष्यति। अन्ते च जगद्गुरुशङ्कराचार्याणा शुभागमनस्य सफलतायै पूरिताया भूमिकायाः कृते तत्र भवान् श्रीमानुपकुलपतिमहाभागः विद्यापीठं प्रति धन्यवादान् विज्ञापयन् सभां व्यसर्जयत्।

नेपालयात्रायाः संक्षिप्तं विवरणम्

इत्थं जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां नेपालयात्रा २०५३।१२।१८ (३१-४-१९९७ ई.) मितदिवसतः प्रारब्धाऽभूत्। तत्र भवन्तः प्रथमं बुटवलनगरं समागतवन्तः। ततः क्रमशः दाङ-स्वर्गद्वारी-त्रिवेणी-देवघाट-पोखरा-मुक्तिनाथ-काष्ठ-मण्डपादीनि स्थलान्यवलोकितवन्तः। पुनश्च हलेसीमहादेव-पलाञ्चोकभगवती-मनःकामनादिषु पुण्यस्थलेषु पुण्यमयानि तीर्थस्थलादीनि दर्शं दर्शं भगवत्पादाः पुनर्देवघाटं गतवन्तः। ततश्च हेटौंडा-वीरगञ्ज-ईटहरी-धरान-झापा-विराटनगर-राजविराजादि-नगराणि पावयन्तस्तत्र भवन्तः जनकपुरं प्राप्तवन्तः। तत्र च जगज्जनन्याः जानक्या मन्दिरे पूजानुष्ठानादिकं विधाय मटिहानीपुण्यस्थलं गतवन्तः। ततः २०५४ वैशाखमासस्य १९ तमे (१-५-१९९७ ई.) दिवसे स्वकीयं नेपालभ्रमणं तत्रैव समाप्य पुनर्भारतं प्रति प्रस्थितवन्तः। इति शम्।

जयति पुण्यमयी भरतावनिर्भगवतामवतारसुपावनी।
यदि यदीयरजोऽपि विमुक्तिदं जगति तन्महिमैव किमुच्यताम्? ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिशिष्ट खण्ड

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीनेपालभूमण्डलाखण्डलानां, यशश्चन्द्रिकाधवलितदिङ्मण्डलानां,
शाहवंशगौरवाणामादर्शहिन्दूसम्राजां, कोटिद्वयनेपालजनास्था-
केन्द्रस्वरूपाणां, राष्ट्रियैकता- प्रतीकानां, प्रजावत्सलानां,
संस्कृतवाङ्मयविकासपरायणानां, महेन्द्रसंस्कृतविश्व-
विद्यालयस्य कुलपतिपदे विराजमानानां,
श्री ५ महाराजाधिराजवीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवदेवानां
राजसिंहासनारोहणरजतमहोत्सवोपलक्ष्ये,
सादरं सश्रद्धं सभक्ति च
समर्पितम्,

अभिनन्दनपत्रम्

राष्ट्रियैकताप्रतीकाः प्रभवः !

अस्माकं देशो नेपालश्चतुर्णां वर्णानां षट्त्रिंशतो जातीनां विकसत्कुसुमोद्यानायमानो वरीवृतीति । नेपालीया वयं स्वधर्म-संस्कृति-भाषा-वेश-भूषा-जीवनशैली-विचारधारा-भिर्विचित्राभिः पल्लविताः पुष्पिता अपि वस्तुत आर्यधर्मावलम्बिनां श्री ५ महाराजाधिराजानां छत्रच्छायायामेकतावद्धाः स्मः । "एकं सद् विप्रा बहुधा वदन्ति" इति भावनानुसारेण सर्वासु प्रजासु राज्ञो, राजनि च सर्वासां प्रजानां समाहितत्वेन ग्रहैस्तारकाभिश्च समानरूपेण सवितुः शक्तिं प्राप्येव वयं सर्वाः प्रजाः शक्तिस्रोतोभ्यस्तत्र भवद्भ्यो महाराजाधिराजेभ्यः समुचितां शक्तिं समुपलभ्य देश-विकासकर्मणि परस्परं संलग्नाः स्मः । इत्थं प्रजास्वामिनस्तत्रभवन्तो महाराजाधिराजा एव राष्ट्रियैकतारूपेण विराजमानाः सन्ति ।

प्रजावत्सलाः स्वामिन : !

"प्रजाहिते हितं राज्ञः" इत्यादिराजस्य मनोःसिद्धान्तानुरूपं "प्रजासु पुष्टासु राजप्रासादो बलीयान् भवति" इति राष्ट्रनिर्मातृ-वरमहाराजाधिराजश्री ५ पृथ्वीनारायणशाहदेवानां दिव्योपदेशं, प्रजानां सुखदुःखयोः स्वकीये सुखदुःखे तेषामभिलषितमेव स्वेप्सितञ्च मन्वानैः स्वपूर्वजैः शाहवंश्यभूपतिभिः सञ्चालिताया उदात्तायाः शासनव्यवस्थायाः परम्पराञ्च विमृश्य वर्तमानैस्तत्र भवद्भिर्महाराजाधिराजै राजसिंहासनारोहणसमयादेव सदा स्वकीयानां प्रियाणां प्रजानां भावना ऊरीकृत्य शासनव्यवस्थां सञ्चालयद्भिः सर्वजनहृदयेषु स्पृहणीयं स्थानं गृहीतमस्ति । एवमुच्चविचार-प्रजावात्सल्य-क्षमा-दूरदर्शितादिभिः सद्गुणैः सम्पन्नानां परमश्रद्धेयानां महाराजाधिराजानां राजसिंहासनारोहणरजतमहोत्सवस्य सुखदे समयेऽभिनन्दनपत्रसमर्पणाय लब्धावसरोऽहं गौरवमनुभवन् साम्रेडं जयशब्दमुदीरये ।

धर्मस्य संस्कृतेश्च संरक्षका नरदेवाः !

"लोकरक्षायै विधात्राऽष्टानां लोकपालानामंशतो राजानमसृजत्" इति शास्त्रीय-सिद्धान्तानुसारं वैदिकविधिना मूर्धाभिषिक्ताः राजानः प्रभव एवेति विश्वेषां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हिन्दूनामास्थाकेन्द्रमाशाकेन्द्रञ्च तत्र भवन्तो वर्तन्ते। धर्मान्तरेष्वपि समानसम्मानप्रदर्शनैः सर्वत्र विहितसम्पर्कानपि पृथक्त्वं पावनत्वञ्च दधतो तरणिकिरणानिव भवादृशान् महाराजाधिराजान् संप्राप्य आदिराजेन मनुना राजर्षिणा जनकेन च प्रवाहितां परम्परामनुसरत्सु प्रभुषु लोकपालानामष्टानामंशांश्चरितार्थाननुभवन्नेष जनो गौरवानुभवं व्यनक्ति।

संस्कृतवाङ्मयानुरागिणः प्रभवः!

पुनश्चास्माकं भाषा-धर्म-दर्शन-संस्कृति-सभ्यतादीनां मूलस्रोतोरूपेण स्थितेषु संस्कृतवाङ्मयेष्वन्तः स्थितयोर्ज्ञानविज्ञानयोः संरक्षणाय संवर्धनाय च प्राक्तनकालादेव संस्कृतविद्यया विविधक्षेत्रे संप्राप्ता विशेषोपलब्धीः समयानुसारमध्येतुमनुसन्धातुञ्च महाराजाधिराजैस्तत्र भवद्भिः स्वकुलपतित्वे महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयं संस्थाप्य समुद्घाट्य च नेपालदेशे प्राचीनकालादेव राजसंस्थातो लब्धसंरक्षणसंवर्धनायाः संस्कृतविद्याया इतिहासे स्वर्णयुगस्य शुभारम्भो विहितः। महति पुण्यकर्मण्यस्मिन् प्रवृत्तेभ्यः श्री ५ महाराजाधिराजेभ्य भूयोभूयः सभक्ति कृतज्ञतामुपहरामि।

विकासप्रियाः महीपतयः!

"कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतं समाः" इति वैदिकमुद्घोषमनुसृत्य स्वदेशं स्वावलम्बिनं समृद्धं शान्तं सुसंस्कृतञ्च विधातुं शिक्षायोजनां प्रवर्त्य, सन्तुलितन्यायिकविकासस्य कृते विकासक्षेत्राणि विभज्य विकेन्द्रीकरणार्थं स्थानीय-निकायान्संस्थाप्य, प्रजातन्त्रञ्च सुदृढीकृत्य राजसिंहासनारोहणकालादेव अनवरतमाया-समजस्रं चिन्तनं तदितराणि च सातिशयं महनीयकर्माणि विदधतां परमप्रियाणां महाराजाधिराजानां राजसिंहासनारोहणरजतमहोत्सवं सहर्षं सम्पादयितुं लब्धावसरोऽहं स्वं धन्यं मन्ये।

परमश्रद्धेयाः सम्राजः!

अस्मिन् परमपावन-रजतमहोत्सवसन्दर्भे पुरा पञ्चविंशतितमे वर्षे दीर्घसत्रमारभ्य समृद्धिस्वरूपरजतदानपूर्वकं प्रचलितां रजतमहोत्सवसंबद्धां शास्त्रीयपरम्पराञ्च संस्मरन् महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयसकाशात् कुलपतीनां प्रभूणां श्री ५ महाराजाधिराजानां समक्षं साम्रेडं जयकारपुरःसरं दीर्घायुष्य-सुस्वास्थ्यसहितस्य सुशासनस्य कृते मङ्गलमयीं हार्दिकीं शुभकामनां समर्पयन्नभिनन्दयति।

"पूरयन्तोऽर्थिनां कामाञ्जीवन्तु शरदां शतम्"

यथा प्रभूणामादेशः। यथा चाऽनुकम्पा।

अनन्यो राजभक्तः

दिनाङ्कः २०५३।१०।१८
काष्ठमण्डपः

(माधवराजगौतमः)
उपकुलपतिः
महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अन्ताराष्ट्रियसंस्कृतकविसम्मेलने मुख्यातिथिपदमलङ्कुर्वतां महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्योपकुलपतिनां मन्तव्यस्य पूर्णपाठः

सम्मान्या अध्यक्षमहोदयाः !

श्रद्धेया गीर्वाणगवीगङ्गावगाहनधौतस्वान्ता महनीयगुणालङ्कृताः कवयः ! समादरणीयाः प्राध्यापकाः ! स्नेहभाजश्छात्राः ! कर्मचारिणः ! तथा सर्वेऽपि सम्मेलने समुपस्थिता अत्र भवन्तः संस्कृतवाङ्मयश्रद्धासुमनसौरभमोदमानमानसा आदरणीया महानुभावा महिलाः सज्जनाश्च !

नेपालभूमण्डलाखण्डलानां तत्र भवतामुदात्तचरितानां यशश्चन्द्रिकाधवलित-दिङ्मण्डलानां विद्वज्जनमानसकमलोल्लासलसत्प्रतापभास्कराणां गीर्वाणभारतीयसंरक्षण-संवर्धनपरायणानां महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयकुलपतीनां श्री ५ महाराजाधिराजवीरेन्द्रवीर-विक्रमशाहदेवदेवानां राजसिंहासनारोहणरजतमहोत्सवोपलक्ष्ये समायोजितेऽस्मिन् अन्ता-राष्ट्रियकविसम्मेलने समुपस्थितानां मित्रराष्ट्रतः समायातानां वैदेशिकानां तथा स्वदेशीयानां प्रतिभादीप्तमतीनां गुणगौरवभाजां कवीनामस्मिन् विश्वविद्यालयप्राङ्गणे स्वागतं विधातुं प्राप्तावसरोऽहमात्मनं धन्यं मन्ये । स्वागतमस्तु श्लाघनीयगुणेभ्यः कविवर्येभ्यः ।

साम्प्रतमस्मिन्सम्मेलनेऽपेक्षितं मदीयहृदयस्वरसं किमप्यभिधित्सुरस्मि अत्र भवत्सु । यदयं कविशब्दः शब्दार्थकाद् भौवादिकादादादिकाद् वा कुधातोरौणादिकेन "अच इः" सूत्रेण इ प्रत्यये निष्पन्नः । अतः कवते कौति वा शब्दानित्यर्थं बोधयति ।

पुनरयं कविशब्दो वैदिककालादारभ्याद्यावधि श्लाघ्यतममर्थं बिभ्रद्राजते । विशब्दो ह्येष वेदेष्वार्षग्रन्थेषु च बहुत्र महनीयं कमप्यर्थविशेषं द्योतयितुं विशेषणरूपेण, क्वचिच्च विशेष्यरूपेणैव सगौरवं व्यवहृतो दृश्यते । तथाहि–

[१]"कविꣳ.सम्राजमतिथिं जनानाम्" ।

[२]"तव व्रते कवयो विद्मनापसोऽजायन्त मरुतः" ।

[३]"कविर्मनीषी परिभूः स्वयम्भूर्याथातथ्यतोऽर्थान् व्यदधात्" ।

[४]"तदेतत्सत्यं मन्त्रेषु कर्माणि कवयो यान्यपश्यन्" ।

[५]"ऋग्भिरेतं यजुर्भिरन्तरिक्षꣳ. सामभिर्यत् कवयो वेदयन्ते" ।

[६]"कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसम्" ।

[७]"त्वं देव शक्त्यां गुणकर्मयोनौ रेतस्त्वजायां कविमादधेऽजः" ।

[८]"वेदान् युगान्ते कवयेऽभियाचते" ।

---

१ शुक्लयजुर्वेदसंहितायाम् ७।२४
२ शुक्लयजुर्वेदसंहितायाम् ३४।१२
३. शुक्लयजुर्वेदसंहितायाम् ४०।८ (ईशावास्योपनिषदि)
४. मुण्डकोपनिषदि १।२।१
५ प्रश्नोपनिषदि ५।७
६ श्रीमद्भगवद्गीतायाम् ८।९
७. श्रीमद्भागवतमहापुराणे ३।५।५०
८ श्रीमद्भागवतमहापुराणे ५।१८।६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमन्यत्रापि क्वचित्सर्वद्रष्टरि परमात्मनि, क्वचित्क्रान्तदर्शिनि वेधसि, क्वचिदग्नौ क्वचिन्मरुत्सु तथा कुत्रचिच्च मन्त्रद्रष्टृषु ऋषिषु, ज्ञानिषु, विद्वत्सु च प्रयुक्तोऽस्त्ययं कविशब्दः ।

लोके च प्रथमं सच्छन्दस्काया गिरः प्रणेतृत्वेनोशनसि तदनन्तरं वाल्मीकौ च प्रयुक्तोऽयं कविशब्दः कालान्तरे हृदयहारिवाक्सन्दोहरचनाविधायिषु विद्वत्सु प्रयुक्त' इति राजशेखरोक्तिर्यथार्थमेवाभाति ।

अतः कविशब्देनाभिधीयमाना सर्वेऽपि विद्वांसो गौरवभाजः सन्ति । यतो हि कवयो महत्त्वपूर्णं स्थानमादधते समाजस्य च समुन्नतये, विश्वजनीनसन्देशार्थं चेति न तिरोहितं मतिमत्सु ।

कविशब्दात् कवेर्भावः कर्म वेत्यर्थे ब्राह्मणादित्वात्ष्यन् प्रत्यये काव्यशब्दो निष्पद्यते । अथवा अवश्यं कोतुं योग्यमित्यर्थे 'ओरावश्यके" इति ण्यत्प्रत्ययेऽपि काव्यशब्दो निष्पद्यते । एतेन कवेरावश्यकं कर्म काव्यं सिध्यति । प्रतिभावन्त एव कवयो भवन्ति । तथा च-

"प्रतिभैव श्रुताभ्याससहिता कवितां प्रति ।
हेतुः ....॥" इति पीयूषवर्षेणोक्तम् ।

प्रतिभा हि त्रिविधा भवति स्मृतिर्मतिः प्रज्ञा च । तत्र भूतार्थदर्शिनी स्मृतिः । वर्तमानस्य मननकर्त्री मतिः । भविष्यदर्थदर्शिनी च प्रज्ञा । अतः कवयो मुनय इव त्रिकालदर्शिनो भवन्ति । कवीनां प्रतिभादर्पणे विश्वं प्रतिफलति । प्रतिभावद्भिः कविभिर्निर्मितं काव्यं समाजस्य दर्पणं भवतीति सर्वसम्मतम् । यस्मिन्काले यत्रत्येन कविना यत्काव्यं विरचितं तत्र तात्कालिकधार्मिकसामाजिकार्थिकराजनीतिकशैक्षिकस्थित्यादीनां तदीयायाः संस्कृतेश्च प्रतिबिम्बः स्पष्टमेव दरीदृश्यते ।

पुनश्चः कवीनामेष श्लाघनीयो व्यापारो यत्कवयः कान्तासम्मितवाक्यघटितैः हृदयाकर्षकैः प्रभावोत्पादकैः काव्यैर्जनानभिमुखीकृत्य समाजस्य त्रुटिं विकृतिं च प्रदर्शयन्तः सन्मार्गशंसिनः समाजं सुधारयितुं सक्षमा भवन्ति । उक्तं च-

अपारे काव्यसंसारे कविरेकः प्रजापतिः ।
यथाऽस्मै रोचते विश्वं तथा विपरिवर्तते ॥

पुरातनकालतोऽद्यावधि समाजस्य राष्ट्रस्य विश्वस्य च हिताय सन्देशं श्रावयद्भिरेव कविभिरेष लोक आधुनिकसभ्यतायां प्रापितोऽस्ति । यतो हि समाजस्य विविधं पक्षमवलम्ब्य क्वमानैः काव्यनिर्मातृभिः कविभिर्लेखकैश्च सविवेकं सूचितां त्रुटिं विकृतिं च निरस्य तैर्दर्शितं मार्गमनुसरन्ती मानवी सभ्यतानुदिनं विकासशिखरमारोहन्ती चकास्ति ।

एतदर्थमेवास्माकमायासो यत्काव्यसर्जने जागरूकाः कवयः स्वकीयाभिरकुण्ठिताभिः प्रतिभाभिर्भविष्यमार्गदर्शि सत्काव्यनिर्माणं विधाय विश्वजनीनं हितमाचरन्तु ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तथा च संस्कृतवाङ्मयोदधिनिमग्नानि लोकोपकारकाणि ज्ञानरत्नानि समुद्धृत्य जनताजनार्दनसमक्षमुपहरन्तु इति । नेदानीं श्रृङ्गारप्रधानः प्रशस्तिप्रधानो वा समयः । भौतिकसमुन्नतये सर्वजनसुलभा काचना नवीनतमा आविष्कृतिरिदानीं शस्यतेऽनुमन्यते च जनैः । सन्ति भौतिकसमृद्धिवर्धकान्यपि बहूनि रत्नानि संस्कृतवाङ्मयोदधिगर्भे । इयं संस्कृतभाषा ज्ञान एव न केवलं विज्ञानेऽप्याढयतमा वरीवर्ति । एतदीयानि निगूढानि विश्वजनीनानि विज्ञानमयानि रत्नान्युद्धर्तुं तत्र मज्जनोन्मज्जनकुशलानां कवीनां प्रयासोऽनवरतं भूयादिति महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्याशंसा ।

एतादृशानां मानवश्रेष्ठानां कवीनामैहिको लाभो वाञ्छितादप्यधिकः सेत्स्यत्येव । आमुष्मिकोऽप्यस्ति महाँल्लाभः । तदुक्तम् -

"उपेयुषामपि दिवं सन्निबन्धविधायिनाम् ।
आस्त एव निरातङ्कं कान्तं काव्यमयं वपुः ॥
"कीर्तिर्यस्य स जीवति"

अन्ते चास्य सम्मेलनस्य समुद्घाटनं विधातुं दत्तावसरायै आयोजकसमितये हार्दिकान् धन्यवादान् वितरन्नस्य सम्मेलनस्य सर्वतोभावेन साफल्यं कामयमानोऽहं, दूरदेशादागमने यात्रायां नानाविधं कष्टं तथा स्वकीयकार्यव्यस्ततां चाविगणय्य श्रद्धयेदं सम्मेलनं सफलयितुं समुपस्थितानां सुरभारतीचरणसरोरुहचञ्चरीकाणां विद्वद्धौरेयाणां कवीनां समक्षं सगौरवं कृतज्ञतां ज्ञापयँश्च विरमामि ।

विदुषां वशंवदः-
माधवराजगौतमः
उपकुलपतिः
महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य

२०५३।१२।२२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री ५ महाराजाधिराजानां वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवानां सिंहासनारोहण-रजतमहोत्सवोपलक्ष्ये महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयेन २०५३।१२।२२ तमे दिवसे केन्द्रीयकार्यालये वेलभुण्डीदाङे समायोजिते अन्ताराष्ट्रियसंस्कृतकविसम्मेलने प्रस्तुताः कविताः-

कवयः

१. प्रा. श्रीकुलमणिदेवकोटा
२. प्रा.श्रीचतुर्भुजशर्मा पौडेलः
३. प्रा. डा. टीकारामोधिकारी
४. प्रा. डा. टीकारामपन्थी
५. प्रा. टीकाप्रसादवस्ती
६. प्रा. श्रीठाकुरप्रसाद-आचार्यः
७. प्रा. श्रीदामोदरशर्मा चालिसे
८. प्रा. डा. दुर्गादत्तशर्मा पौडेलः
९. श्रीफणिन्द्रनारायणसिग्देलः
१०. प्रा. श्रीभरतराजपन्तः
११. प्रा. श्रीभागवतप्रसादशर्मा
१२. प्रा. श्रीमुकुन्दप्रसादलामिछाने
१३. श्रीरणजीतकुमारतिवारी
१४. प्रा. श्रीरामेश्वरशर्मा
१५. श्रीरुद्रमणिरधिकारी
१६. प्रा. डा. वेणीमाधवढकालः
१७. प्रा. श्रीशिवहरिमरहट्टा
१८. प्रा. श्रीमतीसरस्वती पोखेलः
१९. प्रा. श्रीस्थानेश्वरगौतमः
२०. प्रा. डा. हरिप्रसादोऽधिकारी
२१. श्रीखिमकुमारपोखेलः (तेन कविता वाचिताऽऽसीत्, किन्तु मुद्रणसमये नलब्धा ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शुभकामना

- कुलमणिदेवकोटा

जय जय दिव्य-राष्ट्रनयपाल-नृपालमणिस्त्वमसि समस्तविश्वजनवन्दितपादतल: ।
श्रुति-परिभाषिताखिलबल:परमाधिपतिर्वहुदल-संसदीय-विधिपूर्णमहानृपति: ॥१॥

हिमशिखरे प्रभातगत-सूर्यकर-द्युतिमत् तव नृप, दन्तपङ्क्तिगतसुस्मितमस्ति महत् ।
हरति समस्तमूढतमहृत्तितिमिरप्रचयं ननु निकटे नृपाल, चरतामतिभाग्यवताम् ॥२॥

उदयगिरिं गतस्य ननु भास्करवद्, भवतो नरपतिसिंहपीठसमलंकृतसत्त्ववत: ।
सुविगतपंचविंशति-सुहायनलक्ष्यगते रजतमहोत्सवेऽस्ति तव, विश्वमहो मुदित: ॥३॥

त्वमसि हि दानवीर भगवानिव हे भगवन्, निजजनभक्तिभाववशगो ननु योगपिता ।
समुपदिशन् प्रजा: कुरुत कर्मप्रवीणतया निजनिज-सीमनीति ननु पालकभव्यपिता ॥४॥

प्रणतजनार्तिहन् सहजतामय भाषितवन् ! बुधजनमर्मविज्ञ ! सुजरन् मनुजप्रिय हे ।
अतिशयवीरताविधृतव्यस्तसमस्तजगत्! बहुविधतान्तरे त्वमसि ह्यद्वितीयतया विदित: ॥५॥

हिमागिरिवत् स्थिरो भवतु कीर्तिचयोभवतो भवतु तनु: समस्तगतविश्वहिते निरत: ।
इति शुभकामनासहितवाङ्मयमाल्यकर: कुलमणिदेवकोटकविरेष सदा प्रणत: ॥६॥

★

ॐ

किं दर्शनं ! किञ्च ज्ञानम् !

- चतुर्भुजशर्मा पौडेल:

अनेन दृश्यतेऽर्थे च कर्मणि ल्युटि दर्शनम् ।
दृष्टिर्वा दर्शनं भावे ल्युटि सत्येव जायते ॥१॥

कर्मणि ल्युटि सत्त्वे तु दर्शनं ज्ञानसाधनम् ।
भावे तु जायते रूपं ज्ञानमेव हि दर्शनम् ॥२॥

आत्मानात्मविवेकोऽपि ज्ञानमित्यभिधीयते ।
मनोवृत्तिविशेषेऽपि ज्ञानमित्युच्यते बुधै:॥३॥

सत्यं ज्ञानमनन्तञ्च ब्रह्मरूपेण भावनात् ।
ज्ञानं ब्रह्मैव विज्ञेयं तदेवाद्वैतर्शनम् ॥४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

साक्षिणानुगतत्वेन ज्ञानं लोके प्रयुज्यते ।
दर्शनं ज्ञानपक्षेऽपि शास्त्रमेव प्रगृह्यते ॥५॥

विचारशास्त्ररूपस्य दर्शनस्य विभेदनात् ।
नास्तिकास्तिकभेदेन द्वैरुप्यं दृश्यते स्फुटम् ॥६॥

स्वर्गादि निरयञ्चास्ति मन्यते हि स आस्तिकः ।
नास्तीति मन्यते यस्तु नास्तिकोऽसौ न संशयः ॥७॥

आस्तिको वैदिकः प्रोक्तो नास्तिकोऽवैदिकः स्मृतः ।
शास्त्रेषु ख्यातप्रख्योऽसौ नास्तिको वेदनिन्दकः ॥८॥

न्यायवैशेषिकाश्चैव सांख्ययोगमीमांसकाः।
आस्तिकत्वेन गृह्यन्ते वेदशास्त्रप्रमाणकाः ॥९॥

आब्रम्हज्ञानपर्यन्तं व्यवहारस्य साधकम् ।
सर्वं हि मन्यते तस्मादद्वैतमास्तिकं स्मृतम् ॥१०॥

तापत्रयविनाशस्य परमार्थसुखस्य च ।
प्रयोजनं समुद्दीश्य दर्शनन्तु विजृम्भते ॥११॥

न्यायवैशेषिके ह्येते मानामानविचारके ।
सांख्यन्तु दर्शनं ह्यत्र प्रकृतिपुरुषाश्रयम् ॥१२॥

समाधिफलको योगः प्रसङ्ख्यानं न लङ्घते ।
परमं तत्त्वविज्ञानमेतेभ्यो न प्रसज्यते ॥१३॥

आम्नायस्य क्रियार्थत्वात्सर्ववेदप्रयोजनम् ।
कर्मण्येव हि मन्यन्ते जैमिनिप्रमुखा बुधाः ॥१४॥

सर्वाण्येतानि निर्जित्याद्वैतशास्त्रं विजृम्भते ।
वादान्तराणामेतेषां विरामो यत्र जायते ॥१५॥

अहेयत्वेऽपि न्यायादिदर्शनानां यथाक्रमम् ।
परमं ब्रह्माविज्ञानमद्वैतात्समजायते ॥१६॥

कर्मणां विहितानां हि चित्तशुद्धिप्रयोजनम् ।
प्रसंख्यध्यानयोरेवं चित्तैकाग्र्यं प्रयोजनम् ॥१७॥

उपायतां विजानीयादात्मज्ञानमुपेयताम् ।
भजते नात्र सन्देहस्तात्पर्यं ज्ञानमेव हि ॥१८॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः

- टीकारामोऽधिकारी

शब्दार्थयुग्माङ्कितकाव्यलक्षण-
स्तत्तुल्यसंदर्शितसन्निदर्शनः ।
साहित्यसंलालितमङ्गलच्छविः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥१॥

काश्मीरराजार्चितपादपंकजो
धीविक्रमेणोज्जयिनीसभाङ्गतः ।
विख्यातनामा नवरत्नविद्युतिः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥२॥

रसार्द्रचेताः कवितानुचुम्बितो
मनोहरो दीपशिखापदाङ्कितः ।
विशिष्टभावाकलितोपमाततिः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥३॥

प्रसादमाधुर्यतरङ्गिणीतटी-
विलोलशब्दार्थविहारधूर्जटिः ।
व्यङ्ग्यार्थकल्लोलविनोदकौतुकी
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥४॥

शब्दार्थसौन्दर्य विकाससुव्रतः
सदुक्तिसंधानविलासिनीरतः ।
श्रृंगारसम्पत्त्यनुभूतिसाहसी
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥५॥

व्याख्यातगौरीशकुमारसम्भवः
श्रीमेघदूतार्जितकीर्तिवैभवः ।
आख्यानवेत्ता रघुवंशसारथिः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥६॥

संगीतदुष्यन्तशकुन्तलाकृति-
र्नाट्याग्रणीर्मालविकाग्निमित्रधीः ।
तथैव संकीर्तितविक्रमोर्वशिः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीमेघदूतं ध्वनिकाव्यमुत्तमं
येनार्जितं सत्कविवृन्दगौरवम् ।
संसिद्धलोकद्वयसंगतिः कृती
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥८॥

शब्दार्थसौन्दर्यविलासगौरवा
सदैव रम्या कविता यदुद्भवा ।
व्यङ्ग्यार्थविद् यो नवकल्पनासुधीः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥९॥

यदीयमेधारसनानुगामिनी
सुविस्तृता निर्झरवाक्तरङ्गिणी ।
धन्यो वरेण्यः प्रतिभामहारथी
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥१०॥

न पात्रवाह्याकृतिमात्रचञ्चलो
न केवलं प्राक्तननीतिशिक्षकः ।
अचेतनस्वात्तकलाप्रकाशधीः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥११॥

यदीयसंस्कारमवाप्य संस्कृति-
र्बभूव हृद्याऽभिनवेव सुन्दरी ।
अन्तश्चमत्काररसानुलिप्तधीः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥१२॥

विलासिनी येन सुकाव्यकामिनी
गीर्वाणवाणीरसिकानुचुम्बिनी ।
स काव्यकल्लोल-विहारमारुतिः
श्रीकालिदासो जयतान्महाकवि : ॥१३॥

यदीयसौन्दर्यमवाप्य वाङ्मयं
शब्दार्थसाहित्यमभून्नवं नवम् ।
स वाग्विलासः स हि काव्यकौतुकी
श्रीकालिदासो जयतान्महाकविः ॥१४॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजतन्त्र-प्रजातन्त्रे जीव्यास्ताभालय ध्रुवे

– डा. टीकारामपन्थी

हिन्दूसम्राट् स्वराज्ये हिमगिरिरुचिरे राजसिंहासनस्थो
रञ्जं रञ्जं प्रजाः स्वा अशिषदधिपतिर्विंशतिं पञ्च चाब्दान् ।
संभारैरूर्जितोऽसौ रजतमहमहैर्वीर-वीरेन्द्रदेवो
दर्श दर्श सुमार्ग प्रकृतिसमुदयं हैमसंभारमेयात् ॥१॥

वैषम्य-वैमत-विसंगति-वैमनस्य-मात्सर्य-भेद-विकृतानि न सन्ति यस्मिन्,
राष्ट्रोन्नतावविरतं परिचिन्तयन्तं वीरेन्द्र-वीर-नृपतिं तमिहाश्रयामः ॥२॥

शक्तित्रयं सगुणषट्कमनर्वदृष्टिं शिष्टेश्च पद्धतिममी दलनेतृमुख्याः
विश्वाधिपात् पशुपतेर्जगदम्बिकाया ओजस्विनो नरपतेश्च समाप्नुवन्तु ॥३॥

अशन-वसन-पेयक्षीर-सूद्योग-यन्त्र-
कृषि-वन-पशु-विद्युत्-स्वास्थ्य-शिक्षाविकासे ।
अमनुत दृढशक्तिं यां हि वीरेन्द्रदेवो
विकसन-सरणिं तामभ्युपेयां प्रतीमः ॥४॥

न भवतु जनतेयं राजनीतौ विरक्ता,
जनमतमहिता सा लोकतन्त्रीयसंस्था ।
धरतु चलतु शश्वच्चिन्तयन्तो वयं स्मः
परमिह परिदृश्यं वैपरीत्यं क्रियाणाम् ॥५॥

वक्तृत्व-शिल्प-कुशलेषु-मतं समर्प्य क्रन्दन्ति चेत्थमधुना मतदा विषण्णाः ।
ग्रामं जनप्रतिनिधेश्चयने मतार्थमागत्य वल्गुवचनैर्जयिनो भवन्तः ॥६॥

रायं नु सञ्चिनुत राजत राजधान्यां नच्छादयेम भवतो न च मत्सरो नः ।
निर्वाचने निगदितं शपथं स्मरन्तो ग्राम्याञ्जनानपि विलोक्यताप्तकष्टान् ॥७॥

राष्ट्रानुरक्ति-जनतन्त्र-समाजवादाः किं भाषणेन जनता-हृदयं स्पृशन्ति ? ।
स्वो नायको विमतिम-प्रभवैर्विवादैराक्रम्यते ननु जनैः शरणं क्व मृग्यम् ? ॥८॥

राष्ट्रान्तरेषु दलपद्धतिमाश्रयत्सु कीदृङ् नयोऽन्तरदलेषु समाश्रितोऽस्ति ? ।
प्रारम्भिकी मतिरियं यदि दुर्लभा स्यात् तस्मिञ्जनः किमनुरज्यतु सर्वकारे ? ॥९॥

लोकापवाद-दलनीतिगतेतिहास-स्वाचार-मान-शपथान् सहसाऽपसार्य ।
शिष्टिं स्वहस्तयितुमेव विमुह्यते चेत् किं राजनीतिकगणेषु जनोऽनुरज्येत् ? ॥१०॥

निर्वाचितो जनतयाऽऽनतयाऽपरेद्युर्निर्वाचकान् स्मरति नैव निसर्ग एषः ।
विस्मृत्य चात्ममतदान् हृतमन्त्रिभागैराकृष्यते किमु जनो जनतन्त्रमार्गे ? ॥११॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्वक्षेत्रवासिजनता न हि यानवैति तादृग्जना: कतिपया: परिचर्य नेतृन् ।
विश्वास्य ताँश्चटुगिरा दलकार्यकृत्वे प्रोच्चं पदं समुपलभ्य विकुर्वतेऽहो ! ॥१२॥

मूलाधिकार-जनतन्त्र-समीहयाऽत्र पञ्चाशतोऽधिकसमाश्चरतस्तपस्याम्
वर्गादनेकघटका यदि चोद्भवेयु: का नाम सा भवतु राष्ट्रियता वराकी ? ॥१३॥

प्रस्तावमाददुरविश्वसनार्थमेके, तं सत्यमास्थिषत विश्वसनार्थमन्ये,
संपादितावसफलावुभकौ सदस्यैश्चित्रीयते किमु जनो विमनायते वा ? ॥१४॥

किं सांसदा अनुपलब्धनिजेप्सितार्था विप्लावयन्तु दलशासनमात्ममान्यम् ?
निन्द्या अमी किमु नृणां महिता उताहो ? निर्मत्सरो वदतु को निदधद् हृदीशम् ? ॥१५॥

एकान्तभिन्नपथगामिविचारवन्त: संभूय शासनमिमे कथमर्थयन्ते ?
अर्थोऽस्ति राष्ट्रिय उत प्रतियोगिनां स्वो दीपं प्रदीप्य मृगयेमहि यामिकं कम् ? ॥१६॥

'कस्य प्रभोर्नय इहार्थिनयायितोऽस्तु ?' शङ्क्येयमर्थरहिता महतां पुरस्तात् ।
नागाननोऽपि भगवान् गणपो बभूव दक्षोऽपि बर्करशिरा: प्रशशास लोकम् ॥१७॥

सव्यापसव्यगणमन्वहमन्वटन्ती लालाटिकी च दिधिषोर्वशगा पुनर्भू:,
यत्राफला नयविदो विमदा: सवर्णा: किन्तत्र भो फलवती भविता वराकी ? ॥१८॥

लुञ्चितैर्लुण्ठनैः कृश्यमानानना: सर्वकारास्तितां जानते नार्दिता:
ग्रासकास्त्रासका भ्रंशका भाषका: सर्वकारास्तितां जानते तर्पिता: ॥१९॥

किमिति सह वहेताम् कौशिकी- ब्रह्मपुत्र्यौ ?
किमिव हि समवेताश्चान्तका: क्रान्तिकारै: ?
अवनिमपि कृषन्ते सीरिण: सूरताप्या: ?
वितरतु वरमीश: कं स्वयं चोर्ध्वपाद: ? ॥२०॥

क्व ननु विघटितं तद् मल्लिकायोगवेद्यम् !
स्रवदसृगुपलिप्त् पिस्करं हा क्व लुप्तम् !
बलवदसुहराऽयात क्रान्तिकान्ति: क्व हन्त !
सकलकलुषजातं जातु विस्मार्यतेऽत्र ! ॥२१॥

सर्वेषु राष्ट्रियदलेषु मिलत्सु किं वा साकारतां व्रजतु मेलकनीतिरर्थ्या ?
सर्वां विसंगतिममूमपसार्य देशं निर्मापयन्तु समवेतधिया दलानि ॥२२॥

पौरस्त्या: पूर्वकाले कुलपतिगुरबोऽलोलुपा: सत्यवाचो
नेतृन् लोकस्य शास्तॄन् सकलजनहितं मार्गमादिष्टवन्त: ।
अद्यत्वे संविदा का ? वदतु नयचणो, राजनीतिश्रितानाम्
वश्यं निर्देशकं वा भवतु गुरुकुलं विश्वविद्यालयीयम् ? ॥२३॥

श्रद्धा प्रजानां नृपतेश्च हार्द-मन्योन्यमेते अविनाशिनी स्ताम् ।
प्रशासने राष्ट्रसमुन्नतौ च सहाभियान्ती भवतामिमे द्वे ॥२४॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

"बेलभुण्डी" निवेदनम्

- टीकाप्रसादवस्ती

सभ्याः ! शृणुत, भद्रं वो, नमस्कृत्य सभासदः,
आत्मवृत्तं श्रावयितुं, प्रवृत्ता भवतां पुरः ॥१॥

[१]शैलकूटोत्तराऽऽसञ्ज्ञो जनको मम विश्रुतः
कालिका-मालिका-कुक्षौ जातास्मि भाग्य-योगतः ॥२॥

'सुख-दुःखे समे कृत्वा लाभाऽलाभौ जयाऽजयौ'
सदा, सन्निधिमापन्ना सखी मे [२]शर्करावती ॥३॥

जन्मप्रभृति, भोः सभ्या न जानामि महेश्वरा-
दन्यं नु देवं कमपि 'प्रकृतिर्हि बलीयसी' ॥४॥

क्रीडायां, भोजने, स्नाने, शयने, गमने पुनः
सदा, सर्वत्र पश्यामि त्रिलोकेशं[३] महेश्वरम् ॥५॥

तन्निर्गता पितुर्गेहात् तपसे कृत-निश्चया
सखी-द्वितीया मूकाऽहं, दक्षिणेन, त्वरान्विता ॥६॥

एकान्ते विजने घोरे तं ध्यायन्ती हृदीश्वरम्,
[४]मालूरेऽत्र वने जाता 'बेलभुण्डी' ति पार्वती ॥७॥

वातवर्षाऽऽतपहिम-जन्यं कष्टमनेकशः
विगणय्य स्थिता साऽहं समाधिनिरता त्विह ॥८॥

भौतिकेनैव दुःखेन [५]जीवनं शोषितं मम
[६]सोषरा धुसरा जाता, तपस्यन्ती मनस्विनी ॥९॥

सन्ध्ये, रात्रिन्दिवं, चन्द्र-सूर्यौ, नक्षत्र-तारकाः
कमप्यहं न जानामि वर्जयित्वा, हृदीश्वरम् ॥१०॥

इत्थं व्रतपरायास्तु जीवितव्य-व्यपेक्षया
कालो महान् कियान् यातो न ज्ञातो मुग्धया मया ॥११॥

ददौ चान्ते लोकनाथो दर्शनं ह्यम्बिका-पतिः
प्रीयन्ते देवताः सत्यं, शुद्धे भक्ते दयालवः ॥१२॥

वरं हार्दमभिज्ञाय स्वयमेवान्तरात्मना,
मदीये हृदयें सोऽयं स्थितस्त्रिलोककेश्वरः[७] ॥१३॥

तस्य चैते परिषदो देवा आगत्य तं पुनः
वव्रुः समन्ताद्, हृदयं भरितं दैवतेन[८] मे ॥१४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महेन्द्र-प्रेरिताः पश्चाद् [१०]बुधा विद्यानुरागिणः
विद्याकेन्द्रं[११] देववाचो व्यधुरुच्चं, प्रियं मम ॥१५॥

रत्नोद्यानं क्लरवैः [१२]द्विजानां सुमनोहरैः
कर्णोन समापूरयति नित्यं सन्मित्र-मन्त्र-वत् ॥१६॥

इतो मठः पाठ्य-गृहमितश्च पुस्तकाऽऽलयः
प्रेक्ष्याऽऽगार इतश्चायमितश्च मुद्रणाऽऽलयः ॥१७॥

प्रशासनाऽऽवाससभापरीक्षाभवनान्यमी
विलसन्ति मदीयेऽत्र हृदये प्रसृतानि च ॥१८॥

वेद-वेदाङ्ग-विद्यानां निखिलानां मनोहरम्
श्रृणोमि सर्वतो नित्यं ध्वनिं परम-पावनम् ॥१९॥

न वनं नन्दन-वनं न वा चैत्ररथं वनम्
विद्या-केन्द्रं महेन्द्रस्य वेलभुण्डीवनं वनम् ॥२०॥

'विद्याकामस्तु गिरीशं त्रिलोकेशं यजेत' इ-
त्यन्वर्थभूतामत्रैव जाने व्यास-सरस्वतीम् ॥२१॥

[१३]देशं माहेश्वरं शिष्टाः स्नाताः सारस्वताम्बुधौ,
पुनन्तः, पावयन्त्येते विश्वं स्वाऽऽचार-संस्कृतम् ॥२२॥

'यत्र विश्वं भवत्येकनीडं' स्वच्छं समुज्ज्वलम्
'मित्रस्य चक्षुषा' सर्वे पश्यन्ति च चराचरम् ॥२३॥

'प्रेयसा' ऽऽपूरिताः सर्वे 'श्रेयसे' - श्रद्धयान्विताः,
कामयन्ते, विश्व-शान्तिमाशास्यं किमतः परम् ? ॥२४॥

पूर्णं तपो मदीयं वै परिपूर्णो मनोरथः
लब्ध्वा तुष्टास्मि हृदयेऽमुं, त्रिलोकेश्वरं, वरम् ॥२५॥

समाजोऽयं समेतानां भवतां भवतोषणात्
भवतोषाय भवताद्, भव-भूतिपरः, शिवः ॥२६॥

आराष्ट्रे राजतां राजा, प्राजातन्त्ये प्रतिष्ठितः
आराजतां सुरगवी, मान्या, कामदुघा, क्षितौ ॥२७॥

वृत्तमित्थं निवेद्यैव स्वीयमन्त्रस्थितानहम्,
अभिनन्दामि, विदुषो, बेलभुण्डी, महोदयान् ॥२८॥

१. खिल्लिकोट इति, उत्तरस्यः पर्वतः ।
२. शक्रम्, इति समीपस्यं स्रोतः ।
३. वेलभुण्ड्यां स्थितं त्रिलोकेश्वरमहादेवं च ।
४. मालुरम् -विल्वमित्यर्थः ।
५. जीवनं, जलं च ।
६. ऊपरेण सहितेप्यर्थः ।
७. स एव त्रिलोकेश्वर इति ।
८. देवानां समूहनेति ।
९. इन्द्रो महेन्द्रश्चराजा, ।
१०. बुधा विबुधा देवाश्च, ।
११. विश्वविद्यालयम्, ।
१२. पक्षिणां च, ।
१३. पशुपतेः देशं नेपालमिति, ।

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुकविमहिमा

- ठाकुरप्रसाद आचार्यः

असारे संसारे विषयविषदावानलमये
न वर्षेयुः स्निग्धा यदि सुकवयोऽकालजलदाः ।
तदा जीवेयुः के क्षणमपि सुखेनात्र मनुजाः
कवेर्वाङ्माधुर्यं किमपि मृतसञ्जीवनमहो ॥
(१)

स्वतः प्रौढाऽऽसक्ता नवरतनवार्थप्रणयिनी
प्रगाढं श्लिष्टाऽपि प्रतिपदमुरुक्लेशरहिता ।
स्वभावाद् वक्रापि प्रकृतिसरसा सद्गुणवती
कवेर्यूनो हृद्या जयति कवितेव प्रियतमा ॥
(२)

सुधां वा स्वर्वामाधरपरममाधुर्यमपि ते
मुधैवाशंसन्तु द्वयमपि परोक्षं कतिपये ।
वयं तु प्रत्यक्षान् नवरसविलासान् कविगिरां
परब्रह्मास्वादादपि हि कलयामः किमपि तान् ॥
(३)

न येषां माहात्म्यं व्रजति कविवाचां विषयतां
स्थिराऽऽकल्पं तेषां त्रिजगति कुतः कीर्तिलतिका ?
प्रभावाद्यद्वाण्याजयति यदि मर्त्योऽप्यमरतां-
न किं वाणीपुत्राः भुविसुकवयः कालजयिनः ? ॥
(४)

कवेरन्तर्दृष्टिं स्पृशति किमु साक्षाद् रविरपि ?
न वा धातुः सृष्टिः कलयतु च तन्निर्मितितुलाम् ।
स्मृतिं याति ब्राह्म्या यदि जगति गाथा भगवतो
नमस्तस्मै कस्मा अपि सुरचना यस्य जगति (ती) ॥
(५)

म्रियन्ते जायन्ते जगति कति मर्त्याः प्रतिदिनं
किमेतेषां संख्याः स्मृतिरपि कुतः कालकुहरे ।
त एते जाता यच्छुभगुणरतैर्धन्यकविभि-
र्निबध्यन्ते येषां सुचरितकथाः पावनगिरा ॥
(६)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समाधिस्थाः सिद्धा इव सुकवयो निश्चलहृदि
पदार्थद्रष्टारः खलु किमपि ते क्रान्तगतयः ।
यतस्तच्छायां ते समुचितपदैर्वर्णनमयीं
निबध्नन्त्याहुर्यां जगति कवितेत्यार्षवचसः ॥
(७)

स्वतः प्रज्ञा भिन्ना भवति कविसंस्कारवशतः
पदार्था भिद्यन्ते किमपि ननु भिन्नप्रतिभया ।
रुचीनां वैचित्र्यादपि विविधतां यान्ति विषया
विलासः कोऽप्यन्यो जयति कविवाचां मधुमयः ॥
(८)

यतस्ता एवैता अपि युवतयश्चित्रलिखिताः
कलाविद्भेदैस्ता अपि दधति चित्रान्तरधियम् ।
अहो सैषावाणी तदपि कविभेदैश्च नवतां
दधाना वैविध्यं सहृदयसमाजे विजयते ॥
(९)

प्रसन्ना चेदेषां हृदयभुवि साक्षाद्भगवती
रणद्वीणापाणिः किमपि रणयन्ती श्रुतिरवम् ।
तदा तेषु क्षुद्रैः किमिह कृपणानां कलुषितै-
र्न राहोर्वक्रत्वं फलति हि सदैवामृतकरे ॥
(१०)

गिरां देवी येषामुपरि-ऋजुदृष्टिं विकिरति
तदा वक्रावाचाः जगति खलु तेषां स्वयमपि ।
तदेतद्वैचित्र्यं भवति जगदम्बाकरुणया
प्रसन्नायां तस्यां भवति किमसाध्यं तदथवा ? ॥
(११)

परोच्छिष्टोद्गारान् पथि पथि लपन्तो दिशि दिशि
शुकाः केचित्प्रायो वितथवचसः पञ्जरगताः ।
सदालापासक्ता मुनय इव मुक्ताः कणभुजः
कुतस्ते, यद्गीतैर्गलति वसुधा, वर्षति सुधा ॥
(१२)

वाल्मीकिव्यासमुख्या दिनकरशशभृद्वंशगानां नृपाणां
नागास्यञ्चेत्सुकीर्तीस्त्रिजगति ननु ते जीविता नाभविष्यन् ।
देवादेवैर्नरैर्वा यदि कविवचसा जीव्यते दिव्यकल्पं
मर्त्याः सन्तोऽप्यमर्त्याः सुकवय इह, यत्कल्पनाविश्वमेतत् ॥
(१३)

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न जाने, आ जाने ।

- दामोदरशर्मा चालिसे

मातरं देवतां मन्तुं पितरं च गुरुँस्तथा ।
येनोक्तं प्रथमं वन्दे तमहं परमेश्वरम् ॥१॥

ततोऽहं प्रथमं वन्दे मातरं जनितां मम ।
ततोऽहं पितरं वन्दे श्रीहीरामणिपण्डितम् ॥२॥

ततो मे गुरवः सर्वे वन्धन्ते श्रद्धया मया ।
इदानीं कवितां स्वीयां श्रावयामि प्रहासिकाम् ॥३॥

क्दाचिन्नो दृष्टा नियतिरहितैः कैरपि जनैः
श्रुताऽस्त्येका रामा परमसुखरात्री रसमयी ।
मया सा सम्प्राप्ता तरुमिव लता वेष्टयतु मा-
मिति ध्याने ध्याने मम विगतवान् दीर्घसमयः ॥४॥

मया सा दृष्टा स्यादहमपि तदीयाक्षिविषयो
द्रुतं स्यां सौख्यं स्यादिति बहुतपोऽहं समचरम् ।
परं सा नाद्राक्षीत् सकरुणहृदा मां न च मया
समाप्ता तद्दृष्टिः कुत इति न जाने कथमपि ॥५॥

अदृग्घेतुं ज्ञातुं पुनरपि तपस्यां कृतवता
मया विज्ञातं यद् व्यभिचरजनेष्वेव रसिका ।
विशुद्धानां नृणां निकटगमने लज्जितमुखी
न मां शुद्धं पश्येद् व्यभिचरवती सा सुकविता ॥६॥

क्दाचिन्नो दृष्टा नियतिसहितैः कैरपि जनै :
श्रुताऽस्त्येकाऽरामा विरसपरिपूर्णाऽशिवमयी ।
तया न प्राप्तः स्यां न च भवतु सा प्राप्तिविषया[१]
मदीयेत्थं ध्याने मम विगतवान् दीर्घसमयः ॥७॥

---

१ - 'आनन्दं व्रह्म' इत्यत्र आनन्दशव्दस्य नपुंसकत्ववत् 'विषया' इत्यत्र विषयशव्दस्य स्त्रीत्वं ज्ञातव्यम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न सा दृश्या मे स्यादहमपि तदीयाक्षिविषयो
भवेयं नेत्येवं बहुतरतपोऽहं समचरम् ।
परं सा नात्याक्षीत् कठिनहृदया मामहमपि
[२] शकं तां न त्यक्तुं कुल इति न जाने कथमपि ॥८॥

अमुग्घेतुं ज्ञातुं पुनरपि तपस्यां कृतवता
मया विज्ञातं यद् व्यभिचरजनात्यन्तविमुखी ।
विशुद्धस्यान्वेष्ट्री मदितरविशुद्धाऽप्तिरहिता
त्यजेन्नो मां शुद्धं कविगण ! सतीयं मुखरता ॥९॥

★

श्री ५ वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवशुभकामना

– दुर्गादत्तशर्मा पौडेलः

राजा वीरेन्द्रवीरो जयति शुभयशा रम्यनेपालदेशे
पृथ्वीमूर्धा महोच्चो रजतगिरिवरो राजते यत्सकाशे ।
तस्याङ्के हृत्प्रदेशे सगिरिजगिरिशं ध्यानगो धारयित्वा
शेतेऽसौ योगनिद्रां निभृतसुखमयीं प्राप्य किं वैष देशः ॥१॥

यस्यां वर्णव्यवस्था प्रचलति नियता तिष्यदुष्टेऽपि काले
यस्यां सर्वोऽपिलोकः श्रमभृतमशनं श्रद्धया स्वीकरोति ।
योगक्षेमं विधातुं कठिनमपि जनाः कार्यमन्वेषयन्ति ।
चौर्यं वा लुण्ठकत्वं क्वचिदपि न तथा दुष्कृतं वाऽऽचरन्ति ॥२॥

सन्त्यऽस्मिन्स्वच्छनीरामृतजलभरणी कौशिकी, गण्डकीति
कर्णालीति प्रसिद्धा बहुजलसरितः सीम्नि काली च पुण्या
यासां कूले बहुत्राश्रमसुरभवनक्षेत्रतीर्थस्थलानि
राजन्ते पूर्वजातान् सुकठिनतपसस्तानृषीन् स्मारयन्ति ॥३॥

क्षुद्रास्ताः सरितस्तु सन्ति बहुशः सर्वोत्तरे शैलराट्
तत्पार्श्वेऽप्यजरच्छदं वनमथो तत्पार्श्वतः शोभनम् ।
पुन्नागार्जुनसर्जपीलुखदिरत्वक्सारभूर्जादिभि
र्हारीतं वनमस्ति यत्र हरयो गर्जन्ति दर्पोद्धताः ॥४॥

---

२ - आगमविधेः संज्ञापूर्वकविधेर्वाऽनित्य त्वेन अडागमाभावे शक्लृधातोर्लुङ्युत्तमपुरुषैकवचने 'शकम्' इति रूपं सिद्ध्यति, यस्यापभ्रंशो नेपाल्यां 'शकें' इति विद्यते ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्पश्चाच्च सदोर्वरा तृणयुताह्यसन्नभूमिगिरिः
कुत्राप्यस्ति सवल्वजोपलयुता नीला महाधित्यकाः ।
तत्सर्वं त्ववतीर्य दृश्यत इदं ब्रैहेयशालेयकं
क्षेत्रं भूमिरियं शुभा समतला धान्यश्रियं बिभ्रती ॥५॥

एतस्मिन्नयपालनाम्नि धरणीस्वर्गे स्थिता मानवाः
शान्ताः स्वच्छविचारमार्दवयुता जानन्ति नोऽनार्जवम् ।
फुल्लत्पङ्कजदर्शनस्मितमुखा इन्दीवराभेक्षणा
वीराः सिद्धपराक्रमाः भयमिति ज्ञातं न यैः कुत्रचित् ॥६॥

सर्वे ते राजभक्ता वयमिह नृपते राजताख्यं महान्तं
कुर्मो सिंहासनारोहणविधिशरदः पञ्चविंशे महं तत्
अस्मिन्मेचीनदीतो जलकणसुहितः पुष्पगन्धानुदूह्य
मन्दं मन्दं सुवातः प्रवहति महती कालिकां सन्निधित्सुः ॥७॥

वसन्तोऽपि समं प्राप्तो राजते सुमहोत्सवे ।
कूजन्ति कोकिला यत्र पुष्पितोपवने स्थले ॥८॥

उद्दामयशसो राज्ञः कीर्तिगानं प्रकुर्वतः।
इव मन्ये, द्रुमांश्चैतानभितः पुष्पवर्षिणः ॥९॥

दीर्घमायुष्यमारोग्यं तथा दीर्घसुशासनम्
प्रभोर्वीरेन्द्रवीरस्य स्यादेवं शुभकामना: ॥१०॥

समर्पयन् विरमति हरिदत्तसुधीसुतः
दुर्गादत्ताभिधेयोऽयं विद्वद्वर्गवशंवदः ॥११॥

★

भाव-लहरी

- फणिनारायणसिग्देलः

इदमस्ति मम प्ररोदनं न हि काव्यं नहि गीः प्रगल्भता ।
ननु भावविशेषसंविदो विबुधाः सन्ति बुधा अपि ध्रुवम् ॥१॥

शतशः पुनरुक्तयोऽत्र वै यत एषोऽस्ति जनाभिभाषिणी ।
यदि नारमिमां समाश्रयेत् फणिनारायणसंसृतिस्तदा ॥२॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुरगी: सुरभिर्दिवं गता किमु पाताल-बिलं गताऽधुना ।
अमरा न मृताऽस्त्यसौ मृत-जनतानाञ्च सदोपकारिणी ॥३॥

रतिरस्ति न संस्कृते क्वचिन्न च रागो निजसंस्कृताविह ।
वत राष्ट्रियता विषीदति न हि सैकात्मकभावनाऽधुना ॥४॥

सुरवागमृतार्णवं प्रियं वत पाश्चात्यविकार वाडवः ।
परिशोषयते निरन्तरं सुधियस्तस्य निवारणं कथम् ? ॥५॥

जनकामदुघः सुरद्रुमः परभाषादिकुठारखण्डितः
किमयं पतनोन्मुखोऽधुना जनभाषाविधिरीतिशाख ए ! ॥६॥

परसंस्कृतिराहुपीडितः किमदृश्यः सुरगीः सुधाकरः ?
निजसंस्कृतिरक्षणक्षमो वुधचक्री न हि यच्छिरो हरेत् ॥७॥

जननीरहिता सुदुःखिता कृशकाया परतापपीडिता ।
न हि दीव्यति रोदिति ध्रुवं, जनभाषा-जनरीति-नन्दिनी ॥८॥

इह गुप्तशरीर आगतः किमु वातापिगणैः सहापरः।
जनरीतिमुनीन् निहन्ति स वत चैतज्जठराण्यधिष्ठितः ॥९॥

परसंस्कृति-सिन्धु-शोषको न बुधागस्त्यइहाद्य दृश्यते
स हि तौ सगणं विनाशयेत् परभाषाविधिरूपिणौ खलु ॥१०॥

अहहा ! परितोऽभियाति नः परभाषादिहलाहलो दहन् ।
निजधर्मकलासुरक्षको बुधशम्भुर्नहि दृश्यते क्वचित् ॥११॥

जनगीर्विपिनद्रुमान् बहून् परभाषाद्विविदो लुनात्यहो ।
धृतमुद्रणरुप आगतः पदवातावरणं क्षिणोत्यसौ ॥१२॥

इह लक्षशिरा मदोद्धतः परभाषाविधिरीतिरावणः ।
ध्वनिरूपपदप्रसारकैर्बहुसञ्चाररथैःरूपागतः ॥१३॥
यतिरूपधरश्छलेन वै दशशीर्षा स जहार जानकीम् ।
न हि तत्र च तामदूषयत् स च रामेण शरैर्विहिंसितः ॥१४॥

न हि लक्ष (क्ष्य) शिरा पलायते जनहृद्पद्मगतोऽस्त्यसौ किमु
अहहाऽयमिहैव गर्जति जनभाषाजननीं प्रदूषयन् ॥१५॥

प्रथमं वसनान्यहापयद् विधिरीतिस्थितिमान्यताः क्रमात्
अथ राष्ट्रियतां-स हापयन् सकलान् दास्यसृतौ युनक्तिनः॥१६॥

इह तन्मदिरामदोद्धतैस्तनुजैः स्वा जननी विगीयते
असुरेण निपीड्यते भृशं स्वसुतैस्तच्च सहर्षमीक्ष्यते ॥१७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जननीं स पदार्थरूपिणीं ध्वनिमस्यावयवानि चान्वहम् ।
अदयः प्रहसन् छिनत्ति हा. जनभाषाजननी प्रणश्यति ॥१८॥

स्वपदावयवा न गीस्तनुर्ध्वनिरप्यस्ति निजो न भाषणे ।
नियताऽस्त्यधुना विभक्तिषु चरमे वाक्यविधौ क्रियास्वियम् ॥१९॥

न पिता न 'बुबा' न 'बा' पदान्यधुनाऽऽमा जननी न 'सानिमा' ।
सक्ला-नि-हता-नि सर्गतः परभाषाविधिरीतिदानवैः ॥२०॥

न तथा मनुजो निपीड्यते रिपुशस्त्रव्रणराशिभी रणे ।
स यथा निजबुद्धिनाशकैरिह सञ्चारशरैर्निरन्तरम् ॥२१॥

समयौषधिभिर्भिषग्गणैः परिपूर्यन्त इह व्रणाः क्वचित्
परमर्बुदतां प्रयान्त्यमी बत सञ्चारशरार्बुदव्रणाः ॥२२॥

छलकूटघृतैः प्रवर्धते परधर्मज्वलनः प्रतिक्षणम् ।
न हि तत्प्रशमक्षमो नवो बुधमेघावलिरद्य दृश्यते ॥२३॥

सक्ला जनताः सुरारता इति विज्ञाय सुरारता किमु ।
सुधियश्च निराशतागरं किमुतालस्य सुरां पिबन्ति कौ ॥२४॥

न हि चेन्नभवेत् क्दापि तन्निजदेशेऽपि विदेशगौरवम् ।
निजसंस्कृतिधर्मपालकापचयोऽस्मद् विधिरीतिगर्हणा ॥२५॥

क्व गतः करुणासुधार्णवः क्व गताऽध्यात्मिकभावजाह्नवी
सक्लाः सुखिनोभवन्त्विवति क्व गता सा श्रुतिभावनाऽधुना ॥२६॥

विधुरं किमतः परं परैरवगीतां गमिता दशामिमाम् ।
न हि जाग्रति सांसदा अपि न च नेतृप्रमुखा अपि क्वचित् ॥२७॥

अयि संस्कृतसूर्यराजिता बुधचन्द्रा विधिहेतवो बुधाः ।
म. वि. क्ल्पतरुं समाश्रिताः क्व गताः सन्ति भवन्त आपदि ? ॥२८॥

मम राष्ट्रमिदं वपुर्मतं करणानि स्थितिमान्यतागिरः
वपुरस्त्यखिलाङ्गसंयुतं न पृथक् तन्न च तानि कर्हिचित् ॥२९॥

मुखमस्त्यखिलाङ्गपोषकृज्जनभाषावपुषः स्वराष्ट्रगीः
ग्रहवेदखनेत्रवत्सरे (२०४९) पिहितं तन्मुखमुद्धतासुरैः ॥३०॥

न मुखेन विना क्दापि तन्ति देहस्य भवेत् सुपोषणम्
अत एव दशेदृशी वयं बलहीना विवशाः क्रमादहो ! ॥३१॥

भवनं किल राष्ट्रनामकं परिवारो जनताः स्वमार्गगाः ।
न तृणेन वशेऽप्यजो भवेत् तृणसंघैस्तु करी च गृह्यते ॥३२॥

जन संस्कृतिनन्दने वने बहुरीतिस्थितिमान्यताद्रुमाः
पररीतिसमीरणोद्धता नहि नश्यन्तु मिथोऽभिघट्टनैः ॥३३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सकला: खलु राष्ट्रसम्पद:सकलानां खलु राष्ट्रवासिनाम् ।
इदमस्ति ममेति गौरवं सकलेष्वस्तु जनेषु सन्ततम् ॥३४॥

जनगीर्विधिरीतिमान्यता विषयेष्वस्तु ममत्वमालयम् ।
इदमेव हि राष्ट्रगौरवं न तु भूमिर्दमनान् निजीकृता ॥३५॥

गिरिराजशिरा गिरिस्तनी क्षितिवक्षा च नदीपयस्विनी ।
जननी नहि मृण्मयी मम ननु दृश्या शुभभावलोचनै : ॥३६॥

नयनद्वयनिष्प्रभैरतो विकलैर्हृद्गतभावलोचनै : ।
जननी स्थितिरीक्ष्यते यथा न तथैषा किमु चर्मलोचनै : ? ॥३७॥

मम राष्ट्रहरिर्विराजते जननी राष्ट्रियता रमा तथा
मम तद्द्वितयेऽस्तु सर्वदा जनतन्त्रात्मकचिन्मये रति : । ॥३८॥

वसनं किल तद्द्वयस्य च समभावोऽस्तु समाजवाद उ ।
उभयोर्नहि भिन्नता यदि जनकृष्णादरभावनाहृदि ॥३९॥

पदयुद्धमिदं पदाय वै जनसेवाविधये न तत् क्वचित् ।
अत एव पदं गता जना धनलिप्साभिरता विशेषत :॥४०॥

निजसंस्कृतिरीतिजं प्रियं त्यजतु स्वादु न कर्कटीफलम् ।
परदास्यसृतीन्द्रवारुणीफलमश्नातु कदापि न भ्रमात् ॥४१॥

अमर: शिविरस्ति कर्मणा निजमांसै: स कपोतरक्षक: ।
सुखवर्गहिताय देहद: स दधीचिर्ननु सद्गुरुर्मम ॥४२॥

निज राष्ट्रियता सुरक्षणाऽर्पितदेहो मनुज: सदाऽमर: ।
स मृतोऽप्यमृतो मत: सदा विपरीतस्तु मृतोऽमृतोऽपि स: ॥४३॥

जनजागरणो दिवाकर: पररीत्यादितमांसि नाशयेत् ।
जनमानसपङ्कजानि स जनभाषादिसर:सु कासयेत् ॥४४॥

★

उल्लासवल्ली

- भरतराज: पन्त:

अस्मिन् सुरम्ये नयपालदेशे
श्रीपञ्चवीरेन्द्रमहीपतीनाम्
सिंहासनारोहणराजतेऽब्दे
वर्धापनी वर्षती भारतीयम् ॥१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आबालवृद्धा वनिता: समस्ता:
प्रफुल्लचित्ता मनुजा नतास्या:
मुदा जयोद्गारमुदीरयन्तो
विभिन्नकार्यक्रममाचरन्ति ॥२॥

इतोऽपि काली परतश्च मेची
तथोत्तरस्यां दिशि शैलराज:
वसुन्धरेयं पुरतो विशाला
समुन्नतोऽसौ नयपालदेश: ॥३॥

उदेति भास्वान् सकलं च चन्द्र :
समीरण: सौख्यकर: प्रवाति
हिमाद्रिमानी सरित: स्रवन्ती
लतासु पुष्पाणि तरौ विहङ्गा: ॥४॥

कर्पूर नीराजितचन्द्रमौलि:
खद्योतविद्योतितविष्णुपाद:
गणाधिपो भाति विमर्शविज्ञो
धनध्वनी राजति राजभक्ति: ॥५॥

★

वासन्ती जाड्यलहरी

– भागवतप्रसादशर्मा

अरण्ये कोकिलो रौति काक: कूजति नन्दने ।
विदुषां समवाय: किं न लग्न: स्तुतिगायने ॥१॥

वराटै रचितं रम्यं कामिनीकुचभूषणम् ।
गोपालशिशवो रत्नै: क्रीडन्ति पादताडनै: ॥२॥

उदरेषु दरी रम्या ध्यानकेन्द्राय विस्तृता: ।
विधातुं श्रमशीलो नो वन्द्यो नेतृगणो जनै: ॥३॥

एतद् विज्ञापनं नूत्नं श्रूयतां सावधानत: ।
श्रुत्वा ग्राह्यं च तच्छीघ्रं धार्यं सम्मानत: सदा ॥४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महार्घमुपनेत्रं नः पार्श्वेऽस्तीष्टप्रदं शुभम् ।
दलयन्त्रेण रचितं प्रयोज्यं शिक्षणालये ॥५॥

विश्वविद्यालये चेदमुपयोगिविशेषतः ।
नीयतां क्रीयतां सर्वैर्वाञ्छितार्थोपलब्धये ॥६॥

सर्वोच्चं हिमश्रृङ्गं तत् गभीरं सागरादपि ।
यस्योपयोगान्नेत्रे वो द्रष्टुं संप्रभविष्यतः ॥७॥

वहिः स्थितोऽपि दृश्येत प्रकोष्ठाभ्यन्तरे स्थितः ।
समीपस्थोऽपि संयाति दूरे येनेच्छया क्षणात् ॥८॥

कुर्वाणोऽपि क्वचित् कार्यं शयान इव दृश्यते ।
सुप्तः सजागरो नित्यं भासते कार्यतत्परः ॥९॥

चाटुकारस्य लाभाय सेवाधर्मविदस्तथा ।
कर्णेजपस्य फलदं राजनीतिरतस्य च ॥१०॥

ब्रह्मज्ञाने यथाभेदो नश्यति ब्रह्मजीवयोः।
सत्यमिथ्यागतो भेदस्तथानेन प्रणश्यति ॥११॥

जलाधारं कश्चित्सफलकृषिहेतोर्मृगयते
जनाधारं कश्चिन् मतकलनहेतोर्मृगयते ।
फलाधारं कश्चिज्जठरभृतिहेतोर्मृगयते
दलाधारं कश्चित् पदभरणहेतोर्मृगयते ॥१२॥

तिरस्कारः प्रेम्णो दहति हृदयं तत्प्रणयिनः
प्रहारो वा युद्धे फलति धृतशस्त्रस्य नियतम् ।
पुरस्कारोऽनर्हे फलति तदकृत्यं विषफलं
अवज्ञा प्रज्ञाया निखिलमपि राष्ट्रं व्यथयति ॥१३॥

अकाले दृष्टा सा जलदपटली वर्षणपरा
प्रवातो वातो वा क्षणमिह हि जाड्यं प्रथयति ।
परं प्रज्ञावज्ञा कथमपि कृता शिक्षण-पथे,
युगान्तं लोकेऽस्मिन् सृजति सततं जाड्यलहरीम् ॥१४॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राष्ट्रवादः

- मुकुन्दप्रसादलामिछाने

विकास-कार्याणि मनोहराणि
विज्ञापयन्ति प्रियकर्गजानि ।
सम्मेलने संसदि भाषणानि
यथा वृथा वायस-कूजितानि ॥१॥

श्रुतानि नामान्यपि दूषितानि
तपांसि तप्तान्यपि विस्मृतानि ।
विकासमायान्ति प्रजल्पितानि
क्लान्तराणीव सुशिक्षितानि ॥२॥

लाभांशलाभे खलु सम्मतानि
निर्माणकार्ये च विभाजितानि ।
मतानि सर्वत्र समुन्नतानि
वृद्धिंगतानीव कलेः कुलानि ॥३॥

रिरंसवो लोहितनिर्झरेषु
दिदृक्षवो राष्ट्रजनान् विपत्सु ।
स्वदेशहृल्लोहित-शोण-सिन्धोः
पिपासवः साम्प्रतमेव सन्तः ॥४॥

दिवाकरे सन्निहितेऽपि दीप्ते
विकासमायान्ति न पङ्कजानि ।
न हर्षितं साधु रथाङ्गनाम्नां
युग्मं, धरायां किमिदं विचित्रम् ॥५॥

विवेक-विध्वंस-परायणानां
कुत्रास्ति दिव्यः खलु राष्ट्रवादः ।
न वानराणां रचना-प्रयासः
न वा नराणां रचना-विनाशः ॥६॥

आचारसिद्धान्तविनिर्गतानां
किं शोभते जल्पवितण्डवादः ।
को नाम मूढो गणिकाप्रलापं
दिव्योपदेशं मनुतेऽर्थपूर्णम् ॥७॥

विचार-विश्वास-विनाशभाजां
श्रद्धा समारोहति किं जनानाम् ? ।
वातैः समूलं विनिपातितानां
न पल्लवानामुदयस्तरूणाम् ॥८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उद्योग-निर्माण-पथच्युतानां
न शोभते संसदि सिंहनादः ।
निवृत्य युद्धात्स्वगृहागतानां
क्व रोचते वाग्पटुता-प्रलाप : ॥९॥

संस्कारजातानि मनोरमाणि
स्त्रीभिः स्वकेशैः सह पातितानि ।
यूनां शिरोभिः परिवर्धितानि
पाश्चात्यसंस्कारजटामुखानि ॥१०॥

वसन्ति कण्ठे न सुभाषितानि
लसन्ति तस्मिन् गलबन्धनानि ।
पटच्चराणीव नवाम्बराणि
पाश्चात्य-संस्कारपरायणानि ॥११॥

अनावृत्ताङ्गानि पुराङ्गनानां
चलानि चित्राणि विनाशकानि ।
गञ्जासु लभ्यानि रसायनानि ।
चिन्हानि राष्ट्रस्य क्षयोन्मुखस्य ॥१२॥

नायं नयो यत्र विपक्षपातो
न केवलं स्यादिह पक्षपातः ।
यत्रास्ति नीतेरुभयप्रकाशो
विराजते तत्र हि राष्ट्रवादः ॥१३॥

हिमालयानामिव दिव्यहासः
महाकविनामिव कीर्तिभासः ।
यथा च ज्यौत्स्न्यां द्विजराजवासः
प्रकाशितः स्याद्धृदि राष्ट्रवादः ॥१४॥

प्राप्ते प्रवेशे परदेशभूमौ
भवेत् स्वदेशो ह्यचिरेण रिक्तः ।
स्वबान्धवानां हृदयाद् विभक्तः
निराश्रयः स्यास्यति राष्ट्रवादः ॥१५॥

नोद्भिद्यते ह्यात्म-शरीरबन्धः
नाधेयताधारविभक्तियुक्तः ।
न चन्द्रिका चन्द्रमसोर्विभेदः
कथं स्वेदेशात् पुरुषस्य भेदः ॥१६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देशे नवालोकमये स्वतन्त्रे
प्रवर्तते नो परिपन्थिवादः ।
यथा च ज्यौत्स्न्यामभिसारिकाणा-
मसम्भवः स्वैर-कला-विनोदः ॥१७॥

सिद्धान्तशय्यासनसंस्थितानां
विचारचाञ्चल्यमदः कथं स्यात् ।
महार्हशय्याधिगतेऽपि दिव्ये
नागासनं वाञ्छति कैटभारि : ॥१८॥

प्रवर्तते यत्र सदा विवादः
सिद्धान्तहीनो न स राष्ट्रवादः ।
हुतात्मनामात्मनि यश्च भावः
स राष्ट्रवादः खलु राष्ट्रवादः ॥१९॥

★

जयति रजतोत्सवः

- रणजीतकुमारतिवारी

जयतिनेपालाख्यं भव्यराष्ट्रं
जयति हिन्दुसंस्कृतेर्महिमा ।
जयति चायं शुभदिवसो
जयति रजतोत्सवः समारोहः ॥१॥

जयति संस्कृतगीः सुरम्या
जयति तदुपासकः कविसमूहः ।
जयति राजराजो महाराजो
जयति रजतोत्सवः समारोहः ॥२॥

संस्कृतस्य हिते लग्नाः जयन्ति कविपुङ्गवाः ।
आयोजकाश्च ते धन्याः देववाक्समुपासकाः ॥३॥

देववाण्याः प्रचाराय संनद्धाः सन्तु सज्जनाः ।
नो चेद् विनष्टं जानन्तु, धर्मतत्त्वं सनातनम् ॥४॥

नाधिकं वक्तुमिच्छामि प्रार्थनैकैव वर्तते ।
रक्षितुं संस्कृतिं रम्यां रक्षन्तु देवतागवीम् ॥५॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शुभकामनैकत्रिंशी
चिरञ्जीवाऽऽशिषः सन्तु नः

- रामेश्वरशर्मा

चेतः प्राप्य निशि प्रसन्नहृदयात्सोमात्सदानन्दतः
बिन्दून् व्याकरणादि तर्कसबलोर्जत्काव्यपाथोनिधेः ।
पायं पायमनन्तसंस्कृतसुधाधाराधरैः सङ्गतः
आबाल्यादपि नौमि तान् गुरुवरान् सारस्वतान् सेवकः ॥१॥

यैः सर्वोच्चहिमालयैरिव पुरा शिक्षासुधासिन्धवः
पूज्याचार्यपरम्परान्तरगतैरावाहिता हिन्दवः ।
तान् श्रीपण्डितराजराजतिलकश्रीशास्त्रचूडामणीन्
अद्य प्राज्ञजनाँश्च जीवयति यो राजा चिरं जीवतु ॥२॥

विद्याबुद्धिविवेकशुद्धविधिवद्राज्याभिषेकोज्ज्वलः
दुर्भेद्याऽभयलौहविग्रहदृढः सिंहासनारोहकः ।
राजत् पारदराजयोगविधिनाऽब्देपञ्चविंशे गते
शुद्धोऽग्नौ रजतच्छविर्विजयसे राजन् हिमालोज्ज्वलः ॥३॥

येनाऽस्मिन्रजतोत्सवे महति साम्राज्यान्तरक्षेत्रजे
हर्षोल्लासित-राजभक्तजनताऽऽनन्दाभिनन्देन ते ।
भाविस्वर्णकहीरकोत्सवकृतेऽप्यारोग्यरोचिष्मते
दीर्घायुश्चिरजीविनो हरिहरौ ब्रह्मा च दद्युर्महे ॥४॥

शक्तिः कालिकया समृद्धिरपि ते लक्ष्म्यास्तु वाण्या मतिः
आभिः श्रीविधिविष्णुशङ्करमहोर्जाभिर्मिलेदुन्नतिः ।
विश्वस्मिन् जयकारहारसहितः सम्मानपुष्पाञ्जलिः
लोकैश्चान्तरराष्ट्रतोऽपिनृपतेर्वृष्टाऽऽशिषामावलिः ॥५॥

त्वं विप्रादिचतुष्कमन्त्रिभिरभूराज्येऽभिषिक्तो नूरः
नेपालादिकविश्वसिन्धुसरितां पुण्यैर्जलैःस्नापितः ।
नीहाराचलमुख्यपर्वतनृपद्वारेभवेश्यालय-
द्वार्मृद्भिर्वनराजवृक्षमणिभिश्चेद्धो नरेन्द्रोऽजयः ॥६॥

राजन् ! भारतशासकैर्द्विरपि विक्रान्तैः क्रमाद्गोधने
क्षुण्णे वैदिकधर्मकर्मणिलसद्गोविन्दगोवाहने
गोरक्षास्तवपूर्वजाः सहकृता गोरक्षनाथादिभि-
र्हिन्दूराष्ट्रमकल्पयन्हिमगिरौ श्रौताध्वगोरक्षिभिः ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूर्वं गोश्रुतिधर्ममन्दिरविनाशाद्यैः प्रजा व्याकुलाः
कष्टान्यन्वभवन् शरोन्मितशतानब्दाननथाऽऽश्वासिताः ।
दक्षैराङ्गलवाचिशिक्षणगताऽऽगत्यादिभिः किन्तु तत्
स्वत्वं सानलवर्तितैलविधया नः संस्कृतेः शोषितम् ॥८॥

हिन्दूशक्तिहरैस्त्वहिंसकरवा बौद्धाश्च ये वैदिकाः
ध्वस्ता वैदिकसौगताऽमरगवीरक्षालया ज्वालिताः ।
शिष्टेष्वप्यनुसन्दिधित्सुचरितैरालोड्य वेदाम्बुधेः
कैश्चिज्ज्ञानमयूखरत्नकलशा नीता गतैः स्वाश्रये ॥९॥

एतस्यामपि दुःस्थितौ भरतभूहिन्दुप्रजाभिः शुभा-
ऽऽशंसाभिर्यतिराज भूपतिवरैराकाङ्क्षिता सर्वदा ।
हिन्दूराष्ट्रियकल्पनाऽत्रयदभूत्सार्थाततोभारत-
नेपालादिकविश्वहिन्दुजनता गर्वं विधत्तेऽर्वशः ॥१०॥

अन्ताराष्ट्रियराष्ट्रियप्रतिनिधिप्राज्ञैः श्रुतिज्ञैर्द्विजैः
मन्त्रैर्मूर्ध्न्यभिषेचनात्स्थिरचरक्षेमाय योगाय च ।
राज्येऽस्मिञ्जनताभिरेव नृपतेर्दत्ताधिकारस्य ते
साक्ष्यं धारयतोऽपि शक्तजनतासु प्रत्तशक्तिस्थितेः ॥११॥

योगक्षेमकराः फलन्तु शतशो राष्ट्रस्थिता योजना
इत्याकाङ्क्षसि पूर्ववत्क्षितिपतेस्त्वं शासकैः शीलिभिः
धर्मे संस्कृतिसभ्यतासु च गतैर्भूमीहिमालाऽऽपगा-
तीर्थाऽरण्यगतैश्च कर्मभिरलं राष्ट्रोन्नयं चेच्छसि ॥१२॥

शीलं नो यदि धर्म सद्बलसदाचारश्रियो निर्गताः
स्युर्नृणां क्रमशोऽपि पात्रचयनो धर्मादयः स्युः स्थिताः ।
बुद्ध्वैतन्नृपशक्तिशालिजनतामन्त्रिप्रधानादयो
रक्षित्वा नृपशीलमेव नृपतिं सन्तोषयामोऽभितः ॥१३॥

हिंसाऽसत्यसमेतचौर्यसहितोऽवैधौ विलासोऽधिकः
सम्पत्तेरपि सञ्चयश्च मदकृद् दुःशीलमेतानि यः ।
त्यक्त्वा धर्मबलादिभिः सहचरान् राजाऽर्हशीलोचितान्
भावान् राष्ट्रियसेवको धरति यस्त्वां प्रीणयन् स्यान्महान् ॥१४॥

नैपाली जननीह सूचयति यत् व्याख्यायतां संविधिः
वक्तुं दिग्भ्रमिणो नृतन्त्रसुपथं राजाऽधिकार्यास्त्विवति ।
'छिन्नाऽरण्यविपन्नपक्षिहरिणव्याघ्रैर्हतैर्ग्रामजैः
हिंसाऽऽतङ्कनिपीड्यमानमनुजै रक्षार्थिभिः' कथ्यते ॥१५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्राजातन्त्रिकशासनं त्रिभुवनो युद्ध्वाऽऽनयत्तत्पुनः
यातं नान्वयतो मिथो नरपते प्राप्तं नृणामन्वयात् ।
भूयो मास्त्वधिकारमानविभवान् वैयक्तिकान् केवलं
लिप्सूनामसमन्वयात्तव पुरो लुप्तं न लज्जावताम् ॥१६॥

राष्ट्रस्थायिगृहस्थजीवनविनाशोद्युक्तमद्यादिभी
राष्ट्रियार्थचरित्रंधर्महरणैराष्ट्रं त्वधोऽधोनयैः ।
दुःशीलैर्नृपते ! स्वराष्ट्रमभितः शीलेन धर्मेण च
प्रोत्तिष्ठापयिषोर्न ते मनसि किं कुण्ठाऽधुना वर्तते ॥१७॥

राज्ञो तेऽधिकृतिं प्रयोक्तुमधुना लब्धाधिकारा जनाः
राजानो बहवो बभूवुरधुना किं नेतृनामाङ्कनाः ।
तेषां नास्ति समन्वयो नरपते ! लोकेषु संस्थासु च
न प्राप्ता जनतन्त्ररश्मिरनयानेतॄंस्त्वमुन्मीलय ॥१८॥

अन्ताराष्ट्रियसंस्कृतज्ञविबुधैः संमेलना निश्चिता
शिक्षा संस्कृतवाङ्मयस्य भविता स्वर्ग्येण पित्रेप्सिता ।
स्याद्विश्वस्य हितेऽप्यघोषि भवता विद्यासु विज्ञानदृक्
निर्देशो नवसूत्रितोऽस्तु कृतिभिः कार्यान्वितो विश्वदृक् ॥१९॥

दीप्यन्तेऽन्तरराष्ट्रसंस्कृतमहाकाव्यादिरत्नाकर-
स्रोतांसीह विवेचयन्तु कवयोऽस्योत्थाननीतेर्विदः ।
हत्याऽऽतङ्कबलात्कलंककृतयोऽसद्ध्वान्तमृत्यूपम-
दुःशीलानि निरस्य सत्सुखसुधाज्योतिः प्रशिक्षाऽस्तु नः ॥२०॥

हर्षेऽस्मिन् रजतोत्सवस्य रजताकारो हिमालो हसन्
स्वोत्पन्नौषधरत्नसिन्धुसलिलै राजानमासेचयन् ।
स्रोतोभिर्विविधैः किमेत्य जलधिं प्राह त्वमासेचयन्
भूपं हैमवतं मरुद्रविकरैर्मूलं च मां पूरयेः ॥२१॥

दान्ता राष्ट्रियसर्वकार्यकुशलाः प्रागद्यकालोचित-
शिक्षाः संस्कृतवागनल्परुचयश्छात्रा हिमालादिव ।
अन्विष्यान्तरुपेत्य संस्कृतिसुधारत्नाकराच्छान्तये
दद्युः सर्वसुखाय संस्कृतलसद्रत्नोपदेशान् युगे ॥२२॥

सर्वैर्वाञ्छितमद्यसंस्कृतमहाविद्यालयस्नातकैः
कार्यं सत्पथशिक्षणादिकमितोविद्याविनीत्युज्ज्वलैः ।
दैवाऽऽध्यात्मिकसंपदैव जगतां शान्तिर्भवेद्धर्मतः
स्वान्तर्विश्वदृशाऽपि विश्वमभितः स्वात्मक्षयैवान्ततः ॥२३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दु:खं किन्तु कथं क्वशास्त्रबलभृच्छात्रा मिलेयु: क्दा
दुश्चिन्तां परिहाय दूरगदृश: स्वान्योऽन्यमेकत्रिता: ।
सज्जीभूय जहत्वशेषपरिवारैरात्महीनस्थितिं
स्यादस्याऽऽयतिरुज्ज्वला कथमिदं निर्धारयन्त्वाश्वलम् ॥२४॥

प्रज्ञानं हृदि दीपयन्तु गुरव: शास्त्रप्रदीपं निज-
ग्रन्थाऽऽलोडनवीतसंशयमृषाज्ञाना: स्फुरन्तु स्वत: ।
शिष्यश्रेणिधरा: प्रशिक्षणसमुन्मीलन्मनीषा: पुन-
राचार्यै: पदमर्हशिक्षणकरं सार्थं प्रकुर्वन्तु न : ॥२५॥

ज्ञाप्यं संस्कृतविश्वपाठ्यमभितो राष्ट्रं सवासाशनं
सौविध्यं पठतां च संस्कृतगता: सन्देहपक्षा नृणाम् ।
निर्मूला: समय व्ययाऽऽयविविधज्ञानेषु द्वित्रिश्चतु-
र्लाभा: संस्कृतविश्वशिक्षणगता: संबोधनीया नृषु ॥२६॥

मूलं वैदिकधर्मशास्त्रसरितां वेदा हिमाला इव
तान् पातुं गुरुयोजना कुलपते ! राजँस्त्वयाऽकार्यत ।
कार्याऽऽरम्भपथेऽस्ति साश्रुतवतां कार्यं पुरो दृश्यतां
तस्याङ्गैरपि योजनाभिरभितो विश्वं रुचिर्दीयताम् ॥२७॥

कोशव्याकरणादिघोषणसुबोधाऽध्वा नवस्संमत:
तत्कार्यान्वयकाल एष लघुभि: सूत्रै: क्रमादागत: ।
कालाध्वान इमे ददत्वभिनवान् व्युत्पन्नशिष्यानित:
नव्ये प्राच्यपथे च संस्कृतमतीनादाय यामोऽग्रत: ॥२८॥

विद्वत्केशरिण: स्युरश्रुतिगतश्रौताध्वपूर्वोत्तर-
शास्त्रार्थानुभयत्रदर्शनरुचे: स्युश्चालयन्तो नरा: ।
विद्वच्छात्रगुरूत्तमा: सुरगवीसेवार्थिनो नात्मनां
हीनत्वं पथिदर्शयन्तु जगतां सन्मार्गदा: स्युर्नृणाम् ॥२९॥

राजन् ! वैदिकसंस्कृतौ जनिमतां नृणां चिरंजीविनां
तामुत्थापयतां तयैवदिविसंस्थानां मृतिर्नश्रुता ।
अक्षय्योदकमापिबन्ति पितरस्तत्संस्कृते रक्षिता
पितृणाममृतत्वधामनि 'पिताऽऽसूर्येन्दु ते जीविता ॥३०॥

त्वं भूपाल ! नरान्नरेन्द्र इति यद्राजापि जेगीयसे:
कृष्णादेर्हिमशैलतोऽब्धिमपि यत् संस्कारमूलश्रुते:
अज्ञानामपि हिन्दुराष्ट्रनृपते रक्षासुभिक्षार्थिन:
भक्तस्त्वं पितुरनृणो जय चिरं जीवाऽऽशिष: सन्तु न :॥३१॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री ५ महाराजाधिराजेषु शुभाशीर्वचनानि

- रुद्रमणिः-अधिकारी

हिमालये पर्वतराजिरम्ये समस्तविश्वोपरिवर्त्तमाने ।
आर्यस्य भूमिः श्रुतिमार्गवर्त्ति नेपालसंज्ञं ह्यधिराज्यमस्ति ॥१॥

अत्राधिराज्येऽधिकृतोऽधिराजो महान्महात्मानयपारदर्शी ।
विद्वद्वरेण्यः सुधियां शरण्यो वीरेन्द्रनामा विदितो जगत्सु ॥२॥

अनेकराजन्यजघन्यवृत्तान्नेपालमाखण्डितमस्य पूर्वः ।
एकीचकारात्मबलेन पृथ्वीनारायणः साहकुलप्रदीपः ॥ ३॥

पितामहोऽस्यप्रथितप्रभावस्त्रिपूर्वकः श्रीभुवनोऽभिजातः ।
कठोरराणाकुलशासनार्त्तप्रजार्त्तिहर्तामहनीयकीर्त्ति : ॥४॥

पाटच्चर प्रेमवचोऽभिभूतप्रजाभिरक्षोजनकोऽस्य धीमान् ।
पञ्चायतं स्वस्य प्रजानुकूलं व्यधाद्विधानेन महान् महेन्द्र :॥ ५॥

प्रजार्थमात्रार्पितचित्तवृत्तिर्विशिष्टबुद्धीन् विषयेषु युञ्जन् ।
विज्ञोविधानेनविकासमूलं प्रस्फोटयत्येष निजाधिराज्ये ॥ ६॥

दिग्देश कालोचितकार्यकर्ता देशाटनप्राप्तविभिन्नबोधः ।
आर्याधिराजः खलु धर्मधुर्यो विराजते साम्प्रतमेष एव ॥७॥

नेपालवीरा विजितारिपक्षा विचक्षणा वस्तुविकासविज्ञा : ।
यमाश्रिता सन्ति गतव्यलीका वीरेन्द्रदेवोऽस्ति यथार्थनामा ॥८॥

वीरं वदान्यं प्रकृतिप्रियं प्रभु प्रेम्णा प्रपद्यामह एव सादरम् ।
पिपर्त्ति यो नो मनसोऽभिकामनां श्रीसाहवंशमतः प्रतापवान् ॥९॥

सूर्यो यथाऽनेककरान् विधार्य तैरेव लोकेषु तमो निरस्यन् ।
प्रकाशयत्यर्थचयं प्रदीप्तो वीरेन्द्रदेवोऽपि तथा यतात्मा ॥१०॥

सूर्यः शशी भौम वुधामरेज्याः शुक्रः शनिः राहुयुतश्चकेतुः ।
वीरेन्द्रदेवं निरुजं सभार्यं शतायुषं शुद्धधियं च कुर्युः ॥११॥

एकादश इमेश्लोकाः श्रीरुद्रमणिनिर्मिताः ।
दद्युर्जनेषु सद्भक्तिं सदा देशनरेशयो : ॥ १२॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्वर्गद्वारिमहाप्रभोः हूङ्कारः

– वेणीमाधवढकालः

गतरात्रौ स्वप्ने मया यतिसम्राट् स्वर्गद्वारिमहाप्रभुर्दृष्टः
जटाजूटमण्डितो रुद्राक्षभरणो गैरिकवसनविशिष्टः
ससम्भ्रमं पादयोः प्रणमन्नहं प्रभुणा तारश्वरेण पृष्टः
हंहो ! किन्नामधेयोऽसि त्वं कथमस्मिन् बेलभुण्डीग्रामे दृष्टः ।

मयोक्तं प्रभो ! स्पृहणीयेण कविसम्मेलनेन दूरादेवाकृष्टः
वेणीमाधवनामास्मि विश्वविद्यालयपरिसरे प्रविष्टः
प्रभो ! देहि मह्यं निगमागममर्मस्पर्शिनीं मेधां
कालिदासादिमहाकविजननिषेवितां सकलार्थप्रतिभासिनीञ्च प्रतिभाम् ।

श्रुत्वा रोषारुणनेत्रो महाप्रभुः सगर्जनं प्राह
मुञ्च मेधां परिहर प्रतिभां विश्वविद्यालयञ्च विहाय
राष्ट्रियराजनीतिकदलानां केन्द्रीयकार्यालयेषु धाव
तेनैव स्यात् प्राज्ञिकैः प्रतिभाशालिभिश्च दुरापः ।

तव महान् लाभः
सावधानतया 'जयनेपालेतिमन्त्रं जप'
अथवा
'मुष्टिप्रदर्शनपूर्वकं रक्तिमम् अभिवादनं चर'
यद्वा
दास्यभावमङ्गीकृत्य सद्यःफलदायकं 'जय देश जय नरेशेति'
स्तोत्रं पठ,
ततश्च नेतृपुङ्गवानां पुच्छानि गृहीत्वा दुःखदारिद्र्यचवैतरणीं तर
अथ गर्जनभयभीतं मां महाप्रभुर्दृष्ट्वा
पुनराह मन्दस्वरेण मुखमण्डलं गम्भीरं कृत्वा
अये चिन्तय, सर्वदा मननीया औपनिषदी शिक्षावल्ली
किं किम् अवादीत् ?
अये विचारय पुरा तक्षशिलानालन्दादिविश्वविद्यालयेषु
कीदृशं प्राज्ञिकं वातावरणमासीत् ?
अये मन्त्रय कथमाचार्यैः समाम्नात आध्यात्मिकः साम्यवादः
अये विश्लेषय महापुरुषैः केन हेतुना व्याख्यातो वसुधैककुटुम्बवादः
अये तर्कय तारकोपासकैः कथमङ्गीकृतः
सर्वसिद्धान्तसमन्वयवादः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
अपि तव व्यक्तित्वे एतेषां विषयाणामस्ति कश्चन प्रभावः ?
यदि नास्ति कथं त्वयाऽपात्रेण याच्यते प्रज्ञायाः प्रतिभायाश्च
फलाधायको महान् आशीर्वादः ।
पुनश्च श्रुणु,
पुरा स्वर्गद्वारिगिरिशिखरेऽखण्डयागारम्भसमये
कल्पनायाश्चक्रावर्तं गतागतमासीन्मम हृदये
यज्ञपुरुषानुकम्पयाऽस्मिन् क्षेत्रे संस्कृतविश्वविद्यालयो भविष्यति
स च
विश्वस्मिन् मानवधर्मं प्रचारयिष्यति
अनेकान् ज्ञानयज्ञप्रवर्त्तकान् याज्ञवल्क्यान् जनयिष्यति ।
विश्वशान्तिप्रबुद्धान् विविधान् बुद्धान् समुत्पाद्य
लोकमङ्गलं विश्वशान्तिञ्च विधास्यति
जने जने गेहे गेहे ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे च
जनकद्दर्शनं प्रापयिष्यति
मर्यादामहनीया अगणनीया जानकीर्जनयित्वा
विश्ववन्द्यं आर्यनारीधर्मं विश्वस्मिन्
प्रसारयिष्यति ।
संस्कृतवाङ्मयरत्नाकरे निगूहितान्
ज्ञानविज्ञानप्रविधिकलारत्नराशीन् गवेषयित्वा
तान् युगसमाजानुकूलतया लोके सञ्चारयिष्यति
नेपालाधिराज्यमिदञ्च संस्कृताध्ययनविशिष्ट-
केन्द्रत्वेन विश्वस्मिन् प्रख्यापयिष्यति
परमेश्वरेण मदीयः हृदयनिनादः समाकर्णितः
कालान्तरे च
वेलभुण्डीग्रामेऽस्मिन् संस्कृतविश्वविद्यालयः
प्रतिष्ठापितः ।
परं सम्प्रति
विश्वविद्यालयेऽस्मिन् प्रविश्य मन्दविषं प्रसारयन्ती
विषोल्वणाभिः फणाभिः प्राज्ञिकानां शिरःसु ताडयन्ती
छात्राणां गुरूणाञ्च तरसा हृदयानि विदारयन्ती
राजनीतिसर्पिणी दर्शं दर्शं नितान्तमेव खिन्नोऽहं
अस्या भयानकं परिणामञ्च सम्भाव्य अत्यन्तमेवोद्विग्नोऽहम् ।
यदि वाञ्छसि कल्याणं राजनीतिव्यालीमिमां
विश्वविद्यालयाद् विस्थापय
विद्यामन्दिरेऽस्मिन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सर्वेषां विश्वासानां सर्वासामास्थानाञ्च समानं स्थानं सम्मानं च परिकल्पय ।
पुनश्च लोकपावनेऽस्मिन् सरस्वतीसंसारे
सारस्वतानामेव भद्रं साम्राज्यं विरचय्य
प्राज्ञिकं वातावरणं समेधय ।
श्रुत्वा महाप्रभोर्भावगम्भीरं पवित्रं वचनं
मया निवेदितं-प्रभो ! सम्प्रति नेपालेऽस्मिन्राजनीतिरेव शरणम्
तस्याः सुदृढमाश्रयं विना जीवनमपि मरणम् ।
क्षणं चिन्तयतु भवान्, नास्त्ययं मुक्तमायो ब्रह्मलोकः
नास्ति चायं मन्त्रकायो देवलोकः
परमयन्तु कामक्रोधलोभमोहपीनो मर्त्यलोकः
अत्र स्थावरेषु जङ्गमेषु च राजनीतेरेव प्रभावः ।
राजनीतिं विनाऽत्र ब्रह्मविद्यानायिकाया अपि नीरसो
भवति भावो यद्वा हावः ।
सत्यमपि नितान्तमेवाप्रियं मदीयं वचनं श्रुत्वा
नेत्राभ्यामग्निज्वालां विकरालां च सृष्ट्वा
महाप्रभुः प्रलयजलधरघोषं हुङ्कारं कृतवान्
स एवाग्नेयो हूङ्कारः सहसा मम स्वप्न-श्रृङ्खलां भस्मसात् विहितवान् ।

★

स्वागतं स्वागतं वः

- शिवहरिमरहट्टा

१ नद्या वृद्ध्या सपदि पथिषु व्याघ्रसंदर्शनादेः
ये भक्तानां व्यथनदलने गुप्तसामर्थ्यभाजः ।
तत्तद्-भावैः कलितहृदयैर्दूरतोऽपि प्रसिद्धाः
सिद्धा आसन् प्रसृतयशसस्तैः सदा विश्रुतोऽहम् ॥

२ उद्धूयन्ते गिरिशिखरतो यज्ञधूमाः समन्तात्
सायं प्रातर्ध्वनिरपि श्रुतौ याति मन्त्राक्षराणाम् ।
यैर्यत्रान्तर्हृदयनिहितं भावमाभाष्य सद्यः
भक्ताः सर्वे चकितचकिताः सन्तपादैः कृताश्च ॥

३ संश्रुत्यैवाश्रमपरिसरे स्वर्णनिर्माणवार्त्तां
चारत्वेनाधिकृतपुरुषाः शासनेनात्र प्राप्ताः ।
तत्तत् सर्वं स्वयमधिगतं, गाः समस्ता विमुच्य
हंसानन्दा वनमुपगता धेनुभिस्तैः समं च ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४ गावोऽरण्यं प्रति निगमने सोत्सुकाः स्युस्तथापि
सार्धं सिद्धैरिव तदितरैर्नो वनादौ रमन्ते ।
गोयूथे तु तृणसुखरते पादपारोहकम्पैः
तेषां, जम्बूफल-दलयुताः स्वर्णमुद्रा अवर्षन् ॥

५ यस्मिन् वृक्षे फलभरनुते पक्वजम्बूफलानि
सन्दृश्यन्ते, कनकरचितं वस्तुजातं कुतस्त्यम् ।
किं वाऽऽकाशेऽनियमवशतो वायुयानस्थितं तत्
त्यक्तं भीतेरिति समुदिता नैककल्पा जनेषु ॥

६ यद्वा माल्यं गगनपतितं जीविता[1]पायि जातं
तद्वद् भूमौ कनकपतने स्यात्तथा बीजमेकम् ।
आहो दृष्टं कनकमखिलं योगिसामर्थ्यचिह्नं
वृत्तान्तोऽयं नहि सुविदितो दूतचारैश्च पूर्वम् ॥

७ आसीत् पूर्वं विपिनमभितः सूर्यरश्मेरभेद्यं
सिंहव्याघ्रैर्मृगखगदलैः संकुलं सद् विशालं ।
नानानद्यो गिरिनदशतं यत्र वेगं वहन्ति
कस्तूरीणां पवनप्रसरैः स्थानमाह्लादकञ्च ॥

८ वोढुं धर्मस्थितिविषयकं प्राक्तनादर्शजातं
भ्रामं भ्रामं दलबलयुतान् काञ्चिपीठाधिरूढान् ।
अस्मिन् सिद्धाश्रमपरिसरे श्रीजयेन्द्राभिधानान्
दर्शं दर्शं प्रमुदितमना अद्य को नो भवेत् किम् ? ॥

९ तत्तत् सान्द्रं न वनमधुना सन्ति सिंहादयस्ते ?
तास्ता नद्यो नहि गिरिनदा नैव वर्षातिरिक्ते ।
सेनाक्रीडास्थलमिव तता धूसरा शोभते भूः
राष्ट्रस्यैव प्रथितविततोपत्यकायामिदानीम् ॥

१२ दैवीवाचोऽध्ययनमननप्रेरणाप्राप्तिहेतोः
संसारेऽस्मिन् विलसततरां संस्कृतस्योच्चकेन्द्रम् ।
एतद्-गर्वं वहति च न वा विश्वविद्यालयोऽयं
स्वस्मिन् स्वस्मिन् हृदि हृदि करं न्यस्य सर्वैर्विचिन्त्यम् ॥

११ नेतारस्ते जनजनहृदि प्रक्षिपन्तो भुसुण्डी
हिंसा हत्या चलति बहुधा दुर्दिनं राजतेऽस्मिन् ।

---

[1] अज-जायायाम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

घोरं दुःखं प्रसरति न किं चान्यतो भूतभूमे-
रेतत् सर्वं कुशलमनसा नानुभूयेत केन ? ॥

१४ यां यत्रत्यां विधिनियमजां सुव्यवस्थां विधातुं
गार्हस्थ्यं स्वं सुतधनसुखं ये परित्यक्तवन्तः ।
ते ते योगेश्वरप्रभृतयोऽप्याहता दुखिताश्च
व्याख्यातं स्यान्निखिलचरितं दुष्कृतामत्र येन ॥

१३ युष्मत्तेजोधनबलशतैर्भौतिकैरात्मिकैश्च
ह्येतद् वातावरणमखिलं स्वच्छतां यातु नूनम् ।
क्षेत्रञ्चैतद् भवतु सुखदं दर्शनं प्रेरकं वो
दृष्टे योगप्रकटितबले को न विश्वासमेति ॥

१४ अन्वेष्टव्योऽधिगतफलदः शङ्कराचार्यमार्गः
किं वाऽस्माकं सुकृततितिना प्राप्तवन्तो भवन्तः ।
स्वर्गद्वाराश्रमगिरिरहं गौरवं चादधान-
एभिर्नानावचनकुसुमैः स्वाागतं स्वागतं वः !!

★

नेपालः

- सरस्वती पोखेरेलः

धरां समस्तां नयनाभिरामां
निभालयन् राजति हैमकूटः ।
अगण्यरत्नैरिह कान्तिमद्भिः
सन्दीपितः सौम्यतरो नगेन्द्रः ॥१॥

स्वनामधन्याऽखिलभेदशून्या
जगत्यनन्या, नयपालभूमिः ।
अस्या धरण्यास्तनया वरेण्याः
धन्याः भवेयुस्त्रिदशैः प्रणम्याः ॥२॥

जलं नदीनाममृतेन तुल्यं
निपीय जीवन्ति नराः प्रसन्नाः ।
विधूय वैरं सुखिनोऽत्र सौम्याः
जना विभिन्ना निवसन्ति रम्याः ॥३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

निराकरिष्णोः परकीयसूक्ते-
रलङ्करिष्णोर्हिमसभ्यतायाः ।
बुद्धस्यजातं जननं धराया
मद्यास्ति तत्कीर्ति-रतो जगत्याम् ॥४॥

भूपालवीरोऽप्यजनिष्ट धीरः
नारायणः श्रीयुतवीरपृथ्वी ।
यो विस्तृतां गां निज-बुद्धियोगाच्
चकार नेपालमखण्डमेकक: ॥५॥

यदीयकाले सक्लाः प्रजाः सुखात्
समाश्वसन्ति स्म परस्परं मुदा ।
शल्यानकूटाम्बिकयाऽऽप्तशक्तिकः
शशास राज्यं नृपतिश्चिराय सः ॥६॥

अद्यापि तद्हस्तकराग्रशाखकं
तद्देहचित्रञ्च विलोक्य मानवः ।
सविस्मयः को न भवेद् वसन्निह
कृतिस्तदीया वरिवर्त्यलौकिकी ॥७॥

भूपाल आसीत् पृथिवी सुकीर्तिः
पराक्रमी सन्नपि सौम्यमूर्ति : ।
स्मेराकृतित्वेऽप्यहित-प्रघाती
चित्रं च भूयो सुखादाऽस्य मैत्री ॥८॥

महीयसी याऽजनयत् तमेकं
वीरं यतो भूम्यभवच्च मान्या ।
शत्रूनजैषीदपराङ्मुखः सन्
न किं स लोके प्रथितो यशस्वी ॥९॥

विहिता कविताऽतिमेधसां
विदुषां मध्यगता सती भवेत्
नवभास्करसन्निधौ यथा
खलु चान्द्री स्थितिवद् नभस्तले ॥१०॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कविताषट्‌कम्

- स्थानेश्वरगौतमः

नमामिविघ्नेश्वरपादपल्लवान्
सभापतीन् काव्यकला-सु-कोविदान् ।
नमामि सभ्यान् कवितामुखोन्मुखान्,
समीक्षकान् काव्यप्रसूनषट्पदान् ॥ १॥

कदावतीर्णा ? कविते ! कलाकुले
तमः समाहर्तुमिहैव सच्चिदाम् ।
त्वमीदृशी पक्षपरायणा सती
कथं नु भज्येत हृदा दुरात्मभिः ॥२॥

बहूद्भटैः कर्कशवर्णवर्णितैः,
प्रभाषणैः कृष्टपदेव शासितिः
द्रुहाप्लुतान् वीररसेन गर्जितान् ,
परस्परान् योधयितुं च तत्परा ॥३॥

दयार्द्रभावा करुणैकदर्शिनी,
तन्वङ्गिका कोमलवर्णरूपिणी ।
विभाव्य पीडां सरलान्तरात्मनां
चेतः समाकर्षति नो दुरासदाम् ॥४॥

करोति किं केलिकलासुलम्पटान्,
मधुव्रताँल्लीढप्रशस्तपुस्तकान् ।
तपः फलं भोजयतीव, मोहिनी,
ह्यालिङ्गनानन्दरसेन नन्दितान् ॥५॥

कदाचिच्छ्वस्या त्वं सुललितनवोढेव युवतिः,
प्रशस्ता कैश्चित्त्वं कुरगनयनी मुक्तहृदया ।
क्वणत्गूढावाणी परवचनवेद्या क्वचिदपि,
यतस्त्वाऽहं मन्ये ह्यविदितशयां ब्रह्मसदृशीम् ॥६॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नेपालराजसंस्था

- हरिप्रसाद-अधिकारी

पशुपतिं भवतापनिवारकमखिलविश्वसमर्चितविग्रहम् ।
सुवरदं प्रणतार्तिहरं परं शुभकरं नयपालपतिं नुमः ॥१॥

सकलहिन्दुजनैरनुमोदितो निखिलविश्वसमर्थितशासनः ।
नयविदामपि मान्यतमोत्तमो विजयतां नयपालनृपालकः॥२॥

नव्यान् श्रव्यान् विचारान् शुभगुणगणितान् दर्शयन्सर्वलोके ।
देशस्यैक्यं विधातुं नवनयविलसन्मानसो यश्चचार ॥
नेपालं रम्यराष्ट्रं भुवनसुविदितं निर्ममे यो विशालं
पृथ्वीनारायणोऽसौ जगति विजयते पूर्वनेपालपाल : ॥३॥

सकलभुवनमूर्ध्निर्नख्यातकीर्तिर्यशस्वी
त्रिभुवनवरवीरः शाहवंशावतंसः ।
निगडितनयपालोद्धारकृन्नीतिनिष्ठो
जयति नृपवसोऽसौ लोककल्याणकारी ॥४॥

सुरेन्द्र-राजेन्द्रमुखा नृपास्ते
पृथ्वीन्द्रभूपानुगता जयन्ति ।
येषां प्रभावान्नयपालदेश-
श्चकास्ति विश्वान्तरलब्धकीर्तिः ॥५॥

गुह्येश्वरीपदसमर्चनपुण्यभूमौ
श्रीशाहवंशपरिभावितभव्यभूमौ ।
जङ्गादिवीरवररक्षितकर्मभूमौ
रराजते नृपवरो नयपालभूमौ ॥६॥

यस्यासीज्जनको महेन्द्रनृपतिर्विद्वद्वराप्तादर-
स्तज्जन्यः सुजनप्रसादनपरो विभ्राजते भूतले ।
वीराणां धुरिधुर्यभावमभजद् नेपालराष्ट्रे च यो
वीरेन्द्राख्यनृपो महागुणनिधिर्भास्वत्प्रभो भासताम् ॥७॥

पूर्वेषां भूपतीनां सुविदितयशसां पालयन्नीतिमार्गान्
धर्म्यं कर्मप्रसारं शुभगुणभरितं ख्यापयन्सर्वदिक्षु ।
राज्ञां प्रेष्ठो वरिष्ठो विबुधकुलसमुन्नायको नायकोऽयं
वीरेन्द्राख्यो नृपालो जगतिविजयतां भव्यनेपालभाल : ॥८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गोविप्रपूजनपरं परमं कृपालुं सन्नीतिपालनपटुं सुधियां वरेण्यम् ।
नेपालदेशजमणिं प्रसरत्प्रकाशमासाद्यभूपतिवरं मुदमावहाम : ॥९॥

जयति जयति लोके हिन्दुनेपालराष्ट्रं
जयति रुचिरधारा संस्कृतिर्विश्वसारा ।
जयति जगति सोऽयं पुण्यकालोपलभ्य:
कविकुलसमवायो देवभाषोदयाय ॥१०॥

काश्या: सकाशादुपवर्णितं मया
नेपालराजस्य यशोऽति निर्मलम् ।
महीयतेऽस्मिन् रजतोदितोत्सवे
मुदा बुधानां परिषत्पुरस्कृतम् ॥११॥

हरिप्रसादेन मया प्रसादिता
सरस्वती राजगुणानुवर्णिनी ।
भूटानदेशाभिजनेन सा सतां
शुभाय भूयाच्च सुखाय भूयसे ॥१२॥

धीरो युवा माधवराजनामा
श्रीगौतमो गौतमवंशसेतु: ।
कुलोपपन्नोपपतित्वमाप्य
प्रियत्वभावं सुलभं लभेत ॥१३॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रधानमन्त्री श्री शेरवहादुर देउवाज्यूले हजारीजनक संस्कृत विद्यापीठमा दिनुभएको भाषणको पूर्णपाठ

सभापति महोदय,

भद्र महिला तथा सज्जनवृन्द ।

राष्ट्रिय विभूति सीताको जन्मभूमि यस पवित्र तीर्थस्थल सुन्दर नगरी जनकपुरमा हजारी जनक संस्कृत-विद्यापीठको नव निर्मित भवन उद्घाटन गर्ने सु-अवसर पाएकोमा म आयोजक मित्रहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

ऋषि-महर्षि सुचिन्तक, दार्शनिकहरूको तपोभूमि र साधनास्थलीका रूपमा उपनिषद् कालदेखि चर्चित नेपालमा मिथिला भूमि र मैथिल मनीषीहरूको योगदान महत्त्वपूर्ण रही आएको कुरा निर्विवाद छ। राजर्षि जनकको अध्यात्म, निष्ठा र ज्ञानको गरिमाले आकृष्ट भएर याज्ञवल्क्य, अष्टावक्र, शुक्देव जस्ता तत्त्वद्रष्टा महर्षिहरूले पनि मिथिला भूमिलाई साधना स्थल बनाउनु भएको प्रसङ्ग प्राचीन ग्रन्थहरूमा प्रशस्त पाइन्छन्। उपनिषद्हरूमा प्रमुख बृहदारण्यकोपनिषद्को रचना यहीं भएको विश्वास गरिन्छ। यस प्रकार विदेह राजर्षि जनकको साधना भूमि भएकाले मिथिला क्षेत्र प्रारम्भदेखि नै शिक्षाको प्रमुख केन्द्रको रूपमा स्थापित रहेको कुरा सर्वविदितै छ ।

नेपालमा संस्कृत विद्याले वैदिककाल, पौराणिककाल, लिच्छविकाल र मल्लकालसम्म पर्याप्त राजकीय सम्मान पाएको तथ्य प्राचीन ग्रन्थ एवं अभिलेख आदिका अनुशीलनबाट ज्ञात हुन आउँछ। त्यसै परम्परा अनुरूप गुरुहरूले आ-आफ्ना घर-घरमा विद्या अध्ययन गराउने परम्परा निकै पछिसम्म देखापर्दछ। संस्थागत रूपमा भने संस्कृत शिक्षाको विकास विक्रम सम्वत् १९३२ देखि दिङ्ला र १९३४ देखि काठमाण्डौमा संस्कृत विद्यालयहरूको स्थापना पछि भएको देखिन्छ। आधुनिक कालमा त्यसै क्रमलाई अगाडि बढाउँदै जनकपुरमा याज्ञवल्क्य-संस्कृत-महाविद्यालय मटिहानीमा लक्ष्मीनारायण राजकीय संस्कृत महाविद्यालय आदिको योगदान पनि निकै महत्त्वपूर्ण रहेको तथ्य त्यहाँबाट निस्केका अध्येताहरूको लामो परम्पराबाट स्पष्ट हुन आउँछ ।

देशमा प्रजातन्त्रको पुनर्वहालीपछि सबैभन्दा पहिले संस्कृत शिक्षाको क्षेत्रमा कार्य गर्दा जनकपुरमा राजर्षि जनकका स्मृतिलाई जीवन्तता दिन मिथिलाको प्राच्य विद्या परम्पराको प्रतीकका रूपमा यस विद्यापीठको स्थापना हुन सक्यो ।

संस्कृत विद्याको उत्थान र विकासमा जनकपुर निवासी जनताको सहयोग पनि उल्लेखनीय छ। आज उद्घाटन भएको नवनिर्मित यो भवन पनि जनस्तरबाट निर्मित भएको भन्ने सुन्दा ज्यादै प्रसन्नताको अनुभव भएको छ ।

आफ्नो प्राचीन विद्याहरूको पठन-पाठन र संरक्षणमा यस हजारी-जनक-संस्कृत महाविद्यालय (क्याम्पस) ले महत्त्वपूर्ण भूमिका कायम गरोस् भनी शुभकामना व्यक्त गर्दछु। यसमा सहयोग गर्ने महानुभावहरू प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यस महाविद्यालयको उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दछु। धन्यवाद ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रुरुसंस्कृतविद्यापीठे म. सं. वि. उपकुलपतिसमक्षे छात्रावासभवनोद्घाटनावसरे प्रस्तुता: कविता:-

मधुमासवर्णनम्

- केशवमणिघिमिरे

जनानामानन्दो विकसितलतानां किसलयं
परिस्पन्दो वाचां मधुररसिकानां प्रतिपदम् ।
सुपद्मं पद्मिन्या सरससरसीनामधिगतं
प्रसादोऽपूर्वो वै सरति मधुमासोऽधिभुवनम् ॥१॥

परिस्फुरत्सौरभगन्धसंयुता:
समुच्छलद्वन्यमृगोपलालिता: ।
सदा प्रसन्ना: पिकहंसचुम्बिता:
समागता: किं मधुमासवासरा: ॥२॥

इतस्ततो भक्षणपल्लवेष्वपि
धरां चरन्तोऽश्वकुरङ्गजन्तुभि: ।
विलोकिता: शान्तसुखावहास्तथा
समागता: किं मधुमासवासरा: ॥३॥

प्रिये कथं मां परिमुञ्चसि क्षणं
तवाधरास्वादनकारिणं तथा ।
न चिन्त्यते किं ममजीवनं सकृत्
तुषारनष्टं सरसीरुहं यथा ॥४॥

स्मारम्यहं हे सरसीरुहेक्षणे
सदैव युक्तं सह भाषितं तथा ।
स्मराम्यहं तत्स्मितमाननं मुदा
मनोहरं कौतुमदर्शनं तव ॥५॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हिमालयः

- गणेशपाण्डेयो 'बल्कल':

कर्पूरैर्वासिताङ्गः शशिधवलजटाजूटसंलम्बिगङ्गो
भूत्याऽनन्तेन लिप्तो द्युतिधवलशिवो राजते मल्ललाटे ।
इत्येवं गर्ववृद्धो ह्यचलकुलपतिः श्वैत्यमातन्वते किं
किं वाऽयं पुण्यरूपोऽमरपदगमने हेतुभूतो हिमालः ॥ १॥

एतद्दिगन्तपृथिवीमनुशासनेन
विस्तारितं किमु यशः प्रभुणा शिवेन ।
यो दर्शनान्नयनयोर्मुदमातनोति
चेतो विकासयति सत्त्वगुणोदयेन ॥ २॥

नायं हेम्नः समूहो न च धवलयशो हेमकूटः सुरात्मा
नैवायं शैलराजो मुनिगणसुखदो नैष रत्नाढ्यशैलः ।
सोऽयं शंभोर्मुखाब्जात् कलिमलदहने निर्गतो ज्ञानराशिः
यस्यालोकेन चेतः क्लुषमपि क्षणान्निर्मलत्वं प्रयाति ॥ ३॥

★

'स्वागतम्'

- नवराजपाण्डेयः

पुण्यप्रदेशे रुरुनामतीर्थे कृष्णातटेऽद्यात्र वसन्तकाले ।
समागतानां महिमान्वितानां करोमि सुस्वागतमुत्सवेऽस्मिन् ॥१॥

वासन्तिकं प्राकृतिकं विलोक्य सुस्वागतं वै मधुरैवचोभिः ।
पिको यथाऽरण्यलतान्तराले तथैव मुग्धैः कुरुते वचोभिः ॥२॥

भाग्योदयेनाद्य समुत्सवोऽयं सृष्टोविधात्रा दययार्हणीयः ।
शुष्का न शब्दा मम गर्हणीया यथा सुदाम्नः कणिकास्तथैव ॥३॥

श्रद्धान्वितं शाकतृणं सुयोग्यं फलं बदर्या बुभुजे स रामः ।
तथाद्य श्रद्धाकुसुमं समर्प्य सुस्वागतं स्वागतमेव वच्मि ॥४॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सरसीरुह सौरभता लभताम्

- मुरलीमोहनशर्मा

विमलेन विदा सततं सुमना रमयन् विबुधान् मनसा वचसा ।
सुविवेकगुणो रमतां मनसा रमते विमले स मराल गणः ॥१॥

कमले विमले मधुपो भ्रमरः मधुरं रणनं वृणुते सततम् ।
यदि चेन्न मधु मधुपो लभते मधुरं निनदं स कथं वृणुयात् ॥२॥

मधुना मकरन्दरसेन निर्भरस्तनुते निनदं मदमोदयुतः ।
चरति भ्रमरो लभते मधुरं सरसीरुहसौरभतां लभताम् ॥३॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूज्यचरणानां परमहंसपरिव्राजकाचार्याणां वैदिकधर्मदर्शनपरिपालकानां सकलशास्त्रार्थपारावाराणां संस्कृतवाङ्मयपरिपोषकाणां काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां जगद्गुरु-शङ्कराचार्याणामनन्तश्रीविभूषितानां यतीन्द्रवर्याणां जयेन्द्र-सरस्वतीभगवत्पादानां

समभिनन्दनम्

पूज्यचरणाः परमहंसपरिव्राजकाचार्याः !

श्रीमज्जगद्गुरुपदे सुविराजमाना विद्याप्रकर्षगुणगौरवभासमानाः ।
आतिथ्यमस्तु भवतां सुमनोऽर्पणेन सन्तो भवन्ति हि सदा सुमनःप्रसन्नाः ॥

पुण्या श्रुतिर्भगवती तमगाधबोधं भूयोऽनुशास्ति महिमानमिहातिथीनाम् ।
ये केचिदप्यतिथयो गृहमेधिनां नो देवैर्भजन्ति समतां, यतयस्ततोऽपि ॥

सतां विवेकोदयकारिणस्तथा मनोहराः प्रीतिकथारसोज्ज्वलाः ।
मुहुर्नवाः पुण्यफलोपदेशिनः सदागमाः सन्ति सदागमा इव ॥

प्रभोः पुनस्ते कृपया जगद्गुरोः स्वयं विभोराद्यजगद्गुरोरिव ।
सुदर्शनं यद्भुवि देवदुर्लभं लब्धं सुधन्यैर्नयपालवासिभिः ॥

तपोधामा नित्यं मुनिरिव हिमानी-स्मितमुखः
हिमालो यस्यास्ते शिरसि गिरिजाशंभुसहितः ।
विचाराः शास्त्राणामिव सलिलधाराश्च सरितां
स देशो नेपालः श्रुतिसरणिपालो विजयते ॥

तीर्थीकर्तुं स्वजनसहितं हिन्दुराजाधिराजम् ।
प्राप्ता यूयं नृपतिसदने पुण्यतीर्थाभिषेकैः ॥
सन्दर्भेऽस्मिन् वयमपि विभो ! पाविता दर्शनैर्वः ।
नेपालोऽयं जयति सततं विश्वविद्यालयश्च ॥

आद्यजगद्गुरुप्रतिष्ठापितमर्यादापरायणाः !

गुरुपरम्परयात्र समागताः सकलसंस्कृतिधर्मपरम्पराः
जगति पोषयितुं परिरक्षितुमपि जयन्ति जयेन्द्रयतीश्वराः ।

तपोमूलं विश्वं तपसि खलु सिद्धिर्यमवताम्
तपो विद्यामूलं जगति शिवशान्ती च तपसा ॥

यतस्तद्रक्षार्थं यदपि भवतां चिन्तनमिह
तदर्थं लोके त्वां सततमभिनन्दन्ति सुधियः ।
नेपाले हिन्दुराष्ट्रे नयविनयवतां भूभुजां जायमानः
काञ्चीश्रीकामकोटीश्वरवरयमिनां पावनः संगमोऽयम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अत्रत्यान् सर्वमर्त्यान्, नहि नहि, जगति प्राणिनो विद्यमानान् ।
गङ्गाकाल्योः पवित्रं मिलनमिव करोत्यद्य पूतान् समस्तान् ॥

वैदिकधर्मविद्यामूर्तयो जगद्गुरवः !

सुरक्षितो रक्षति यः स्वरक्षकान् स धारणाद्धर्म इतीर्यते बुधैः ।
अतो भवन्तः श्रुतिधर्ममूर्तयो याताः स्वयं दृष्टिपथं शिवाय नः ॥
समुदये सदयस्य जगद्गुरोर्दिवि रवेरिव ते भुविचारिणः ।
अपि विधर्मवतां तमसामिव विलयता तपसास्तु च संहतेः ॥
असंस्कृतं यत्किमपीह वस्तु भवेन्न पथ्याय न सिद्धये च ।
अतस्तदुत्थानगृहीतसद्व्रतान् जयेन्द्रपादानभिनन्दयामः ॥

सकलदर्शनसिद्धान्तपरिपालका आचार्याः !

यद्द्वैतभोगिविनिगीर्णजगद्विमुक्त्यै भव्या भजन्त्वमरवाङ्मयगर्भसारम् ।
अद्वैततत्त्वमिति निश्चयमात्मविद्भिराम्नातमेव मुनिभिर्निगमागमेषु ॥
यत्रात्मनः श्रुतिविदस्तदखण्डबोधं जातित्ववादमतिशाय्यधिगम्यतत्त्वम् ।
उद्घोषयन्ति भुवि मानवधर्ममेकं तद्दर्शनं न किमु विश्वसमन्वयाय ॥
तस्मादुपक्रम इहास्ति यथा कथञ्चित् संवर्धनाय खलु संस्कृतवाङ्मयस्य ।
भाग्योदयेन बहुजन्मसुसञ्चितेन लब्धं सुदुर्लभजगद्गुरुदर्शनञ्च ॥

संस्कृतवाङ्मयपरिपोषका भगवत्पादाः !

महेन्द्रवीरेन्द्रयशःसमुज्ज्वलं प्रकाशयन्नेव विदिक्षु दिक्ष्वपि ।
सुविश्वविद्यालय एष राजतां सज्ञानविज्ञान-कलासमुन्नतः ॥
प्रयोगशालाञ्चितपुस्तकालया भवन्त्वनेकाश्च जगद्विशालाः ।
पठन्तु वेदान् वटवः समुज्ज्वला अनेकशास्त्रे पटवो धियाऽमलाः ॥
विशल्य-सन्धान-सवर्णकारिणी संजीवनी चापि सदा विवेकिनी ।
सुषेणविद्योज्ज्वल-शिष्यमण्डली विराजतामत्र वरैर्जगद्गुरोः ॥
खगोलभूगोलकवास्तुकान्यथ भूगर्भशास्त्राणि च दर्शनान्यपि ।
गवेषयन्त्वत्र महामनीषिणः सदा शुभाशीर्वचनाज्जगद्गुरो ः॥
कुटीरे भक्तानां यदपि फलशाकादि भवतो न योग्यं त्वातिथ्यं तदपि विदुरस्येव हरये ।
मुदे स्यात्ते नाथ ! प्रणतजनभक्त्यार्पितमिति स्वभावः साधूनां भवति हि सदा मङ्गलकरः ॥
भजन् त्रिपुरसुन्दरीमपि च चन्द्रमौलीश्वरममन्दरसमाधुरीमनुभवञ्च भक्त्युद्गताम् ॥
चराचरमयं जगद् भगवतः स्वरूपं यथा सदार्चयति यो भवाञ्जयति योगिचूडामणिः ॥

भगवत्पाद-सेवकः

दिनाङ्कः वि. सं. २०५३ चैत्र १९ भौमवासरः
१ अप्रैलः ११९७ ई.
बेलभुण्डी, दाङ्गः नेपालः ।

माधवराजगौतमः
उपकुलपतिः
महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संस्कृतबाट नेपालीमा रूपान्तर -

॥ ॐ ॥

श्रीपूज्यपाद परमहंस परिव्राजकाचार्य वैदिक धर्म-दर्शनका परिपालक
सकलशास्त्रार्थसागर संस्कृत वाङ्मयका परिपोषक, काञ्ची-
कामकोटीपीठाधीश्वर जगद्गुरुशङ्कराचार्य
अनन्तश्रीविभूषित योगीन्द्रवर जयेन्द्र
सरस्वती भगवत्पादमा
चढाएको

अभिनन्दन-पत्र

पूज्यचरण परमहंस परिव्राजकाचार्य स्वामीज्यू !

अनन्तश्री जगद्गुरुपदमा विराजमान अध्यात्मविद्या र गुण गौरवले विभूषित पावन श्रद्धा भक्तिबाट प्रसन्न हुने प्रभुपादमा अन्तर्हृदयले "पत्रं पुष्पं फलं तोयम्" समर्पण गरी सभक्ति अतिथिसत्कार चढाउँदछौ । "अतिथि देवो भव" का वैदिक परम्पराका अनुयायी हामी गृहस्थका लागि सिद्ध साधुहरूको स्वागत गर्न पाउनु गौरवको विषय हो मीठा–मीठा भक्तिरसका उपदेशबाट सज्जनहरूलाई कथामृत पान गराउँदै सद्बुद्धि र सद्विवेकको उदय गराउन समर्थ साधु सन्तको शुभागमन गृष्मऋतुमा अमृतमय जलवृष्टि गर्न प्रवाहित मन्द सुगन्ध शीतल वायुको आगमन जस्तै सकलप्राणीमा हितकर हुन्छ ।

परमपूज्य स्वामीज्यू !

प्राचीनकालमा आद्यजगद्गुरुको देव–दुर्लभ दर्शन प्राप्त गरी नेपालवासी कृतकृत्य भए झैं वर्तमानमा स्वामीज्यूको दर्शन पाएर हामी अनुगृहीत भएका छौं । अनवरतको तपः प्रभावद्वारा तेजस्वी मुनि झैं शिव-पार्वतीको क्रीडाभूमि हिमपुञ्जद्वारा चम्किलो हिमाललाई शीरमा राखेको नेपालमा एउटै शास्त्रबाट अनेक विचारधारा निस्के झैं सयौं हिमनदी प्रवाहित भएका छन्। त्यस्तो हिन्दू-राष्ट्र नेपालको कीर्ति पताका स्वामीज्यूको आशीर्वादबाट अनन्तकालसम्म फर्फराओस् भन्ने हाम्रो चाहना छ ।

हाम्रा हिन्दू-सम्राट श्री ५ मा पुण्यतीर्थहरूको पावन जलबाट अभिषेक प्रदान गर्न स्वामीज्यू यो हिन्दू अधिराज्यमा पाल्नुहुँदा प्रभु-पादको दर्शन पाएर हाम्रो मानव जन्म सफल भएको छ भने हाम्रो देश नेपाल र यस संस्कृत विश्वविद्यालयको पनि कल्याण हुनेछ ।

आद्य जगद्गुरु शङ्कराचार्यद्वारा प्रतिष्ठापित धर्म मर्यादाका पालक स्वामीज्यू !

गुरुपरम्पराद्वारा सञ्चालित धर्म-संस्कृति तथा परम्पराको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्ने कार्यमा जगद्गुरु जयेन्द्रसरस्वतीको सदा विजयको कामना गर्दै अध्यात्म विद्या, अध्यात्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दर्शन, वैदिकधर्मसंस्कृति तथा विश्वशान्ति र विश्व कल्याणको रक्षाका लागि पाल्नु भएका प्रभुको चरणकमलमा हार्दिक स्वागताभिनन्दन चढाउँदछौं ।

प्रकृतिरञ्जक हाम्रा राजा र काञ्चीकामकोटी-पीठाधीश्वरको यो पवित्र मिलन गङ्गा र गण्डकीको संगम जस्तै पवित्र छ, यस्तो पवित्र मिलनले यहाँका सम्पूर्ण मानव मात्र नभएर सम्पूर्ण प्राणीलाई पवित्र गरोस् भन्ने हाम्रो कामना छ ।

वैदिक धर्म र विद्याका मूर्ति जगद्गुरु !

धर्मको रक्षा गरेपछि रक्षकको पनि रक्षा हुन्छ र धारण गरिने हुनाले धर्म भनिन्छ । अत: त्यस्ता धर्म र विद्याका मूर्ति स्वामीज्यू ! कृपापूर्वक हाम्रो कल्याणको लागि स्वयं प्रकट हुनुभएको छ जुन हाम्रा लागि प्रेरणाको स्रोत बनेको छ ।

परमपूज्य जगद्गुरु !

आकाशमा विचरण गर्ने सूर्यको उदयमा अन्धकार हराए जस्तै स्वामीज्यूको कृपापूर्ण अभ्युदयमा यस भूमण्डलमा पनि विधर्मको प्रभाव हराएर जानेछ। जसरी असंस्कृत (संस्कार नगरिएको) भोजनपथ्य हुँदैन त्यसरी नै असंस्कृत विद्याबाट पनि सिद्धि प्राप्त हुँदैन । त्यसकारण संस्कृत र संस्कारको उत्थान गर्ने व्रत लिनु भएका जयेन्द्र स्वामीपादको हार्दिक अभिनन्दन गर्दछौं ।

सम्पूर्ण दार्शनिक सिद्धान्तका परिपालक आचार्यज्यू !

सर्पको मुख जस्तो द्वैतवादी र भोगवादी भवसिन्धुबाट मुक्त हुन संस्कृतवाङ्मयको गम्भीरगूढ तत्त्व बुझ्नु पर्दछ । व्यावहारिकरूपमा जे भए पनि आत्मज्ञानी मुनिहरू र सबै निगम-आगमले यस जगत्को मूल कारण र अन्तिम सत्य अद्वैत नै हो भनेका छन्। जातित्ववाद प्रपञ्चमा आधारित छ र क्षणिक छ, अखण्ड तत्त्व त मानवता मात्र हो भन्ने संस्कृतवाङ्मयको उद्घोषलाई आत्मज्ञानी वेदवेत्ता मनीषीहरूले तत्त्वज्ञान गरिसकेपछि पनि स्वीकारेका छन्। अत एव संस्कृतवाङ्मयको यो उद्घोषलाई विश्वसमन्वयको लागि व्यवहारमा लागु गर्न यहाँको सत्प्रयास सफल हुने कुरामा हामी पूर्णरूपमा विश्वस्त छौं। यसै उद्देश्य लिई स्थापित यस संस्कृत विश्वविद्यालयको पावन भूमिमा जगद्गुरुको अमूल्य दर्शन प्राप्त गर्नु हाम्रो अहोभाग्य हो ।

संस्कृतवाङ्मयका परिपोषक भगवत्पाद !

स्वामीज्यूको आशीर्वचनबाट श्री ५ वीरेन्द्रको उज्ज्वल कीर्ति प्रसारण गर्दै ज्ञान-विज्ञान र कलाको समुन्नति तथा संस्कृत विद्यालाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा ज्ञानको केन्द्र तथा प्रेरणाको स्रोतको रूपमा विकास गर्ने कार्यमा विश्वविद्यालयको कीर्ति दिग्दिगन्तसम्म चम्कियोस्। प्रयोगशाला साहित्यका समृद्ध पुस्तकालयादि भवनहरू र वेदादि अनेक शास्त्राध्ययनबाट स्वच्छ बुद्धि र उच्च विवेक भएका स्नातकहरूको उत्पादन होओस्। जगद्गुरु ! यस विश्वविद्यालयका सुषेणले प्रयोग गरेका विशल्यकारिणी सन्धानकारिणी, सवर्णकारिणी र सञ्जीवनी आदि आयुर्वेद शास्त्रको उच्च अध्येताहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

होऊन् । साथै खगोल, भूगोल, वास्तु, भूगर्भ र विभिन्न दर्शनशास्त्रमा विशिष्ट विद्वान्हरूले उच्च अध्ययन अनुसन्धान गरून् ।

भक्तको यो कुटीरमा स्वामीज्यूलाई समर्पण गरिएको यथोपलब्ध पत्र र पुष्प फलादिले यथेष्ट सम्मान पुगेको छैन तापनि विदुरले भगवान् श्रीकृष्णलाई प्रेमपूर्वक अर्पण गरे झैं भक्तिपूर्वक समर्पित हाम्रो शब्द श्रद्धावाट पनि साधु महात्माहरूको स्वभाव सदा मङ्गलकारी हुने भएकोले स्वामीज्यूको आगमन हाम्रा लागि मङ्गलमय हुनेछ । यो चराचर जगत् नै जसको स्वरूप हो त्यस्ता जगदीश्वर भगवान् चन्द्रमौलीश्वर तथा जगदम्बा भगवती महात्रिपुरासुन्दरीको अखण्ड भक्तिरसमा निमग्न भएर आराधना गर्नुहुने योगी-चूडामणि प्रभुपादको अनन्तकालसम्म विजय कामना गर्दछु ।

भगवत्पाद-सेवक

दिनाङ्क : वि. सं. २०५३ चैत्र १९ मङ्गलबार
अप्रैल १ तारीख १९९७ ई.
बेलझुण्डी, दाङ, नेपाल

माधवराज गौतम
उपकुलपति
महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालय

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनन्तश्रीविभूषितानां वैदिकधर्मस्थापनमहाव्रतानामार्यवृन्दानुलालितचरण-युगलानां श्रीमदाद्यशङ्कराचार्यभगवत्पादपरम्परागत-काञ्चीकामकोटि-पीठाधीश्वर-जगद्गुरुशङ्कराचार्यश्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां करकमलयोः सश्रद्धं सभक्ति च

समर्पितमभिनन्दनम्

महनीयचरिताः पुण्यदर्शना जगद्गुरवः !

पूर्वजन्मार्जितैः पुण्यराशिभिर्लभ्यं सकलकल्मषनाशनं भविष्यन्मङ्गलाशंसि भवादृशानां महात्मनां दर्शनं महता भाग्येन लभ्यते । अतोऽद्य भवतो विश्वविद्यालय-प्राङ्गणेऽभिनन्दयितुं लब्धावसरोऽहमात्मानं धन्यं कृतकृत्यं च मन्ये ।

आद्यशङ्कराचार्यपरम्परापरिपालकाः परिव्राट्सम्राजः !

वैदिकधर्मसंरक्षणमहाव्रतैराद्यशङ्कराचार्यभगवत्पादैर्व्यवस्थापितमादर्शहिन्दूधर्मं प्रचारयन्तः प्रसारयन्तश्च भवन्तो लोकेऽस्मिन् धर्मधूर्वहाः निखिलायामप्यार्यावर्तभूमौ पुण्यश्लोकाः प्रातः स्मरणीयचरणयुगलाः साक्षान्महेश्वरस्वरूपाः सन्तीति मन्ये ।

धर्मस्य संस्कृतेश्च संरक्षकाः स्वामिनः !

तीर्थाटनादिमिषेण भुवं बम्भ्रम्यमाणैर्भवद्भिर्धर्मरक्षार्थमेवानुशासनं सदाचारं मानवधर्मं च शिक्षयित्वा धर्म एवाऽस्माकं संरक्षकोऽस्तीति मनूक्तां वाचं जनेषु हृदयङ्गमं कारयद्भिरेष लोको विश्वजनीनाय धर्मायाभिप्रेरितो वर्तते । क्वचिच्च श्रद्धालुजनश्रद्धाद्रवीभूतस्वान्तैर्भवद्भिर्देवमन्दिरादिनिर्माणं विधाय क्वचिच्च वेदोपनिषद्गीतादिधर्मग्रन्थानां सुस्पष्टं व्याख्यानं विधाय वागमृतधारया जिज्ञासूनां ज्ञानपिपासां च शमयित्वा लोके धर्मस्य संस्कृतेश्च संरक्षणं विहितमस्ति । जनमनोमोहवर्धने कलिकालेऽप्येवमेष वैदिको धर्म इयं च हिन्दूसंस्कृतिर्भवतां कृपादृशा समुन्मिषन्तीवाभाति ।

लोकोपकारनिरताः तपस्विवर्याः !

महत् कष्टमप्यविगणय्याङ्गीकृतपदयात्राभिर्भवद्भिरासेतुहिमालयं यावदेष आर्यावर्तभूभागः पादरजोभिस्तीर्थीकृतो वर्तते । तत्र तत्र च लोकोपकारार्थं क्वचिदौषधालयानां क्वचिद् विद्यालयानां, क्वचित्पेयजलादीनां व्यवस्थां च विदधद्भिर्भवद्भिः स्वकीयाया लोकोपकारव्यसनितायाः परिचयः प्रत्तोऽस्ति ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वैदिकहिन्दूधर्मप्रिया योगिराजाः !

नेपालदेशोऽयं वैदिकविधिना मूर्धाभिषिक्तैर्वैदिकधर्मस्थितिस्थापनपरायणै राजभिर्विजातीयाक्रमणदावानलज्वालाकवलीकरणतो निरपायमभिरक्षित इति भगवत्पादानामस्ति श्रद्धाभाजनम् ।

अत इदानीं वर्तमानस्य नेपालभूमण्डलाखण्डलस्य हिन्दूसाम्राज्यसार्वभौमस्य समस्त भूमण्डलवासिहिन्दूसम्राजः श्री ५ वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवस्य राजसिंहासनारोहणरजतमहोत्सवोपलक्ष्ये अत्र भवतां मङ्गलमयं दर्शनं प्राप्तं नेपालदेशीयैरस्माभिः । तत्रापि दाङस्थो महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयोऽयं कृपाकटाक्षगोचरीकृत इति धन्या वयं दाङवासिनः सर्वेऽपि जनाः ।

सुरभारतीप्रिया विद्वद्धौरेयाः कृपापारावाराः स्वामिनः !

गीर्वाणवाणीसंरक्षणसंवर्धनपरायणानामत्रभवतां स्वामिनां सौमङ्गल्यभाजा कृपाकटाक्षपातेनायं विश्वविद्यालयोऽवश्यमेव कामपि विलक्षणामुन्नतिश्रियं सन्धास्यतीति विश्वसिमि । अन्ते स्वामिनां चरणसरोरुहयोर्नतमौलिस्त्रुटिषु क्षमामाशासानो विरमामि ।

भवतां चरणसरोरुहचञ्चरीकः
माधवराजगौतमः
उपकुलपति : (म. सं. वि.)
अध्यक्षः
श्री काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वर-
जगद्गुरुशङ्कराचार्य-
स्वागताभिनन्दनसमारोहमूलसमितेः ।
(महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य)

दिनाङ्कः २०५३।१२।१९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ॐ ॥

अनन्त श्रीविभूषित वैदिक धर्मस्थापनमहाव्रत सम्पूर्ण आर्यवृन्दानुलालित चरणयुगल श्रीमदाद्यशङ्कराचार्य भगवत्पादपरम्परागत काञ्ची-कामकोटी पीठाधीश्वर जगद्गुरु शङ्कराचार्य श्रीजयेन्द्र-सरस्वतीभगवत्पादस्वामीज्यूका कर-कमलमा श्रद्धाभक्तिसहित समर्पित

अभिनन्दन-पत्र

महनीयचरित पुण्यदर्शन, जगद्गुरु स्वामीजी महाराज !

पूर्वजन्मोपार्जित पुण्यराशिले मात्र संभव सकलकल्मषविनाशी भविष्यका मंगलसूचक यहाँजस्ता महात्माको दर्शन ठूलो भाग्यले मात्र पाइन्छ । अत: आज यहाँलाई विश्वविद्यालयको प्राङ्गणमा अभिनन्दन गर्ने अवसर पाउँदा म आफूलाई धन्य एवं कृतकृत्य ठान्दछु ।

आद्यशङ्कराचार्यपरम्परापालक परिव्राट्चक्रवर्ती स्वामी महाराज !

वैदिक धर्म-संरक्षण नै महाव्रत भएका आद्यशङ्कराचार्य भगवत्पादद्वारा व्यवस्था गरिएको आदर्श हिन्दूधर्मको प्रचार र प्रसार गर्ने यस संसारमा धर्मधुरन्धर सम्पूर्ण आर्यावर्तभूमिमा पुण्यश्लोक प्रात:स्मरणीय चरणयुगल साक्षान्महेश्वरस्वरूप हुनुहुन्छ भन्ने सम्झेको छु ।

धर्म र संस्कृतिका संरक्षक स्वामीज्यू !

तीर्थाटन गर्ने इच्छाले बारम्बार पृथ्वी पर्यटन गर्दा यहाँबाट धर्मरक्षाका निमित्त नै अनुशासन, सदाचार र मानव-धर्मको शिक्षा दिएर धर्म नै हाम्रो संरक्षक हो भन्ने मनु महाराजको उक्तिलाई जनमानसमा हृदयङ्गम गराएर यहाँद्वारा यस लोकलाई विश्वजनीन धर्मका मार्गमा लाग्न प्रेरित गरिएको छ । कहीं श्रद्धालु जनहरूका हृदयमा रहेको श्रद्धाले द्रवीभूत भएर मन्दिर-निर्माणादि गरेर, वेदोपनिषदादि धर्म-ग्रन्थहरूको सुस्पष्ट व्याख्यान गरेर वचनामृत-धाराले जिज्ञासुहरूको ज्ञान पिपासुहरूको ज्ञान-पिपासा शान्त गरेर लोकमा धर्म र संस्कृतिको संरक्षण गर्नुभएको छ ।

चारैतिरबाट जनताहरूको मनमा अविवेक बढाउने यस कलि-कालमा पनि पूर्वोक्त महत्त्वपूर्ण कार्यद्वारा यो वैदिक धर्म र हिन्दू-संस्कृति पूज्यपादको कृपादृष्टिले पुन: विकसित हुन लागेको देखिएको छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे लोकोपकारनिरत तपस्वी श्रेष्ठ !

ठूलो कष्टको पर्वाह नगरी पद-यात्रा स्वीकारेर सेतुबन्ध-रामेश्वरदेखि हिमालय सम्मको समस्त आर्यावर्तलाई आफ्ना पाउका धूलाले पवित्र गर्नुभएको छ । ठाउँ-ठाउँमा कहीं औषधालय, कहीं पेय-जल आदिको व्यवस्था गरेर पनि यहांले आफ्नो लोकोपकारव्यसनिताको परिचय दिने गर्नुभएको छ ।

वैदिक हिन्दुधर्मप्रिय योगिराज !

यो नेपाल देश वैदिक विधिले मूर्धाभिषिक्त एवं वैदिक मर्यादास्थापनपरायण राजाहरूद्वारा विजातीय आक्रमणरूपी डढेलोबाट भस्म हुन नदिएर निर्विघ्नरूपमा सुरक्षा गरिरहेका हुनाले नै यो देश हिन्दुमात्रको सम्पूर्णरूपमा श्रद्धाभाजन बन्नगएको छ ।

अतएव वर्तमान नेपाल-नरेश हिन्दू-साम्राज्यका विश्व-हिन्दू-सम्राट् होइबक्सिन्छ, मौसूफ सरकार श्री ५ वीरेन्द्र वीरविक्रम शाहदेवको गद्दीआरोहण रजत महोत्सवको पुनीत उपलक्ष्यमा पाल्नु भएका जगद्गुरुको मङ्गलमय दर्शन हामी नेपालीहरूले पाउन सक्यौं । त्यसमा पनि दाङको भू-भागमा अवस्थित यस संस्कृतविश्वविद्यालयले समेत स्वामीज्यूका कृपाकटाक्षको विषय वन्ने मौका पायो । अत: यतिखेर दाङनिवासी हामीहरू सबै धन्य भएका छौं ।

कृपासमुद्र-संस्कृतभाषाप्रेमी-विद्वद्धुरन्धर श्रद्धेय स्वामीज्यू !

संस्कृत भाषाको संरक्षण र सम्वर्धनमा परायण पूज्यपाद जगद्गुरुको कृपाकटाक्ष परेर यस विश्वविद्यालयले कुनै विलक्षण अभ्युन्नतिमा अभिप्रेरित हुनेछ भन्ने कुरामा हामी आशान्वित छौं ।

अन्तमा स्वामी-महाराजका चरणतलमा सदा सर्वदा नतमस्तक भई ज्ञाताज्ञात त्रुटिहरूका निमित्त क्षमाशील कृपासागर जगद्गुरुसँग सभक्ति क्षमा-याचना गर्दै यहीं नै विन्ती बिसाउँदछु ।

चरणकमलको भ्रमर

माधवराज गौतम
उपकुलपति (म. सं. वि.)
तथा
अध्यक्ष,
श्री काञ्चीकामाकोटी-पीठाधीश्वर जगद्गुरु
शङ्कराचार्य-स्वागताभिनन्दन
समारोह-मूलसमिति,
दाङ, रापती-अञ्चल, नेपाल ।

दिनाङ्क : २०५३-१२-१९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीकाञ्चीकामकोटीपीठका पीठाधीश्वर अनन्त श्रीविभूषित जगद्गुरु
शङ्कराचार्य जयेन्द्र सरस्वती स्वामीज्यूका चरणमा
समर्पित

सादराभिनन्दनम्

अनन्त श्री विभूषित जगद्गुरु !

हिन्दू अधिराज्य नेपाल अन्तर्गत पवित्र स्वर्गद्वारी यज्ञको अखण्ड धुवाँद्वारा पावन तथा गुरु गोरखनाथका शिष्य रत्ननाथद्वारा संरक्षित कालिका तथा सिद्धपीठ मालिकाको आशीर्वाद प्राप्त शीतल सरयूनदीको मूलस्थली र प्राकृतिक सुषमा परिपूर्ण समस्थली यस दाङ उपत्यकाभित्र सूदय रामेश्वर महादेव, त्रिलोकेश्वर महादेव र मानपुर महादेवबाट वरदान प्राप्त विजौरी गाउँ विकास समिति र मानपुर गाउँ विकास समितिको मध्यस्थल वेलझुण्डीको पावन परिसरमा अनन्तश्री विभूषित जगद्गुरुलाई साक्षात् देख्न र भेट्न पाउँदा दुबै गाउँ विकास समितिका धर्मप्राण जनता हर्ष-विभोर भएका छौं ।

स्व-धर्मलाई मुटुको स्पन्दनमा साँची राख्ने परम्परागत आफ्ना नीति, मूल्य र मान्यतालाई सदा जीवन्तता दिदै "स्वधर्मे निधनं श्रेय: परधर्मो भयावह:" को वैदिक सिद्धान्तमा हामी अडिग छौं तापनि आजको भौतिकवादको चाकचक्यले भयभीत भएको आध्यात्मिक अवधारणालाई पुन: उद्बुद्ध पार्दै धार्मिक सद्भावको पवित्र सन्देशका संवाहक रहनुभएका साक्षात् शङ्करावतारको दिव्य दर्शन र पवित्र भ्रमणले नै मानिसमा रहेको 'किं कर्तव्य विमूढता' को अन्त्य भई आत्मज्ञान र आध्यात्मिक चेतनाको पुन:प्रस्फुटन हुनेछ भन्ने आशा राखेका छौं ।

हिन्दूधर्मका संरक्षक !

विश्वका विभिन्न धर्म प्रचारको प्रतिस्पर्धामा हाम्रो हिन्दू धर्मलाई "सेवा हि परमो धर्म" भन्ने शाश्वत मान्यतालाई आत्मसात् गर्न सेवामूलक भावमा यहाँबाट भारत र अन्य मुलुकमा पनि विभिन्न संघ-संस्थाहरू स्थापना भएकै छन् जो हिन्दू मात्रको गौरवको विषय हो । यसै सेवाभावलाई जीवन्तता र निरन्तरता दिदै सगरमाथादि हिमशिखरहरूबाट अलंकृत पशुपतिनाथको देश नेपालको एक मात्र संस्कृत-विश्वविद्यालय बेलझुण्डी, दाङ्मा अनन्तश्री विभूषित जगद्गुरु चन्द्रशेखरेन्द्र सरस्वतीज्यूको पुण्यस्मृतिमा आयुर्विज्ञान-संस्थान स्थापना गरी हिन्दूधर्मको संरक्षक संस्था काञ्चीकामकोटीपीठ र विश्वको एक मात्र हिन्दू-अधिराज्य नेपालबीचको परम्परागत रूपमा रही आएको सुदृढ आध्यात्मिक सम्बन्ध अझ प्रगाढ एवं चिरस्थायी रूपमा विकसित हुनेछ भन्ने आशा राखेका छौं ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हिन्दू धर्मावतार !

हामीलाई आज हाम्रै घर-आँगनमा साक्षात् भगवान्को दर्शन पाएको अनुभव भएको छ । यहाँका चरणरजबाट यो भूमि पवित्र भएको छ । यो वसन्त ऋतुको आगमनसँगै यहाँको आगमनले हाम्रा आस्था र विश्वासका नयाँ मुनाहरू पल्लवित भएका छन् । हाम्रो भौतिक जीवनमा आध्यात्मिक फूलहरू फुलेका छन् । यिनै हृदयोद्‌गारबाट प्रस्फुटित विजौरी र मानपुर गाउँ विकास समितिका सम्पूर्ण जनताका तर्फबाट भावपूर्ण श्रद्धा शब्द-कुसुम सभक्ति सादराभिनन्दन चढाउँदछौं ।

जयतु देश, जयतु महेश, जयतु नरेश,

दिनाङ्क :- २०५३ साल चैत्र १९ गते ।

परमभक्त द्वय,
गोपीनाथ योगी तथा गोविन्द मजगैयाँ
अध्यक्ष,
विजौरी एवं मानपुर गाउँ विकास समिति, दाङ्ग

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धन्यवादज्ञापनम्

॥श्रीः॥

पूज्यचरणाः काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराः अनन्तश्रीविभूषिता जगद्गुरवः ! शङ्कराचार्याः जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः, एवमेव भवतामुत्तराधिकारिणः शङ्कराचार्या विजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः ! भगवच्चरणदर्शनेन नीरजस्कमानसाः समुपस्थिताः सर्वे सज्जनाः देव्यश्च !

अद्यास्माकं महाभाग्येन स्वशिष्यगणपरिवृतस्य भगवतो वेदव्यासस्येव उत्तमश्लोकानां जगद्गुरूणां पवित्रदर्शनेन, आयुर्वेदाध्ययनसंस्थानस्थापने सहयोगप्रदानोद्घोषणेन भवन्मुखकमलोद्गीर्णाध्यात्मकथामृतपानेन च वयमतीवाप्यायिताः स्म इति । एतदनुभूतिं केनापि शब्देन वर्णयितुमशक्नुवन् गुरुचरणेषु केवलां सभक्ति कृतज्ञतां समुपहरामि ।

स्वागतोपक्रमे घटिता याः का अपि अज्ञानमय्यस्त्रुटयश्च स्युस्ताः क्षमार्हा भवन्त्विति च प्रार्थये ।

किञ्च भगवच्चरणदर्शनाभिलाषोत्सुकाः सनातनधर्मानुयायिनः समुपस्थिताः मातरः, भगिन्यः, सज्जनाः, जनप्रतिनिधयः, राष्ट्रसेवकाः, विभिन्नकार्यालयप्रमुखाः, विद्वांसः शिक्षकाः, छात्राः, संघाःसंस्थाश्च सर्वे धर्मसभायामस्यां भगवत्प्रभावेणैव स्वस्वकार्यपालनतत्परा अभूवन्निति मुदितोऽस्मि । अतः सर्वकल्याणार्थं भगवन्तं भूतभावनं संप्रार्थ्य सर्वेभ्योऽपि जनेभ्यो धन्यवादान् वितरामि । ॐ शान्तिः ।

विनीतः-

दिनाङ्कः २०५३।१२।१९

बालकृष्णप्रसाई
स्वागतसमितेः सहाध्यक्षः
दाङ्गजनपदस्य प्रमुख-जिल्ला-अधिकारी ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कृतज्ञता ज्ञापन

पूज्यपाद काञ्चीकामकोटी पीठाधीश्वर अनन्तश्रीविभूषित जगद्गुरुशङ्कराचार्य जयेन्द्रसरस्वतीज्यू, उत्तराधिकारी जगद्गुरु शङ्कराचार्य शङ्कर विजयेन्द्र सरस्वतीज्यू, स्वामीज्यूहरूको दर्शनगर्नाले हृदय पवित्र पार्नुहुने समुपस्थित सम्पूर्ण सज्जन तथा देवीज्यूहरू !

आज हाम्रा अहोभाग्यले आफ्ना शिष्यगणसहित भगवान् वेदव्यास जस्तै उत्तमचरित्र जगद्गुरुको पवित्र दर्शन पाएर र आयुर्वेद अध्ययनसंस्थानको स्थापना गर्न सहयोग पुऱ्याइदिने वचन जगद्गुरुका मुखारविन्दबाट नि:सृत एवं अध्यात्म कथारूपी अमृतपान गरेर हामी यति आनन्दित भएका छौं कि, जसको अनुभूति म कुनै पनि शब्दले वर्णन गर्न सकिरहेको छैन । यसकारण गुरु चरणमा म केवल हार्दिक भक्तिपूर्वक कृतज्ञता समपर्ण गर्दछु । साथै स्वागत सभामा अज्ञानवश कुनै त्यस्ता त्रुटी रहेका भए त्यसको लागि पनि म क्षमा प्रार्थना गर्दछु ।

यसरी नै स्वामीज्यूहरूको दर्शनको लागि प्रसन्न भई आ-आफ्नो कुलरीतिको धर्माचरणपूर्वक उपस्थित हुनुभएका माताज्यू तथा बहिनीहरू, सज्जनवृन्द, जनप्रतिनिधिज्यूहरू, राष्ट्रसेवक एवं विभिन्न कार्यालयका प्रमुखज्यूहरू, संघसंस्था एवं साहुमहाजनहरू, विद्वान् शिक्षकवर्ग एवं छात्रछात्राहरू सबैबाट आ-आफ्नो तर्फबाट हुनुपर्ने काममा जुन तत्परता र सक्रिय सहयोग प्राप्त भएको छ, त्यसको लागि र यो सभामा सबैले अतिशय अनुशासित भएर यो धर्मसभालाई समेत सुसम्पन्न बनाइदिनुभएकोमा भगवान् भूतभावनले सबैको कल्याण गर्नुहुनेछ भन्ने प्रार्थना गर्दै जगद्गुरु-स्वागतसमितिको तर्फबाट र आफ्नो तर्फबाट पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । धन्यवाद । ॐ शान्तिः ।

विनीत:-

दिनाङ्क: २०५३।१२।१९

बालकृष्णप्रसाईं
स्वागतसमितिका सहाध्यक्ष तथा
प्रमुख-जिल्ला-अधिकारी, दाङ्ग ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२०५३ चैत्रमासस्य एकोनविंशंदिवसस्य सायमनन्तश्रीविभूषितानां जगद्गुरु-शङ्कराचार्याणां समक्षे संपन्ने कविसम्मेलने प्रस्तुता: कविता:

हिन्दुराज्यं नेपाल:

- गदाधरपौडेल:

श्रीमद्भिर्भूमहेन्द्रैर्दलितरिपुदलै: शाहवंशप्रदीपै-
भूपालै: पालितोऽयं पशुपतिवसतिर्धन्यनेपालदेश: ।
यत्रास्ते हैमशृङ्गो निखिल-भुवन-विख्यातनामा नगेन्द्रो
मेची-काली-प्रमुख्या हितमहितजला यत्र नद्यो वहन्ति ॥१॥

जातावत्रैव पुण्यौ जनकसुगतकौ जानकी शुद्धशीला
यन्नामग्राहमात्रं कलिकलुषधियां कल्मषक्षालनार्थम् ।
प्राज्या: प्राच्येऽत्रदेशे सकलसमदृशामाश्रमास्तापसानां
सर्वश्लाघ्या व्यवस्था श्रुति-विधि-महती हिन्दुवर्णाश्रमाणाम् ॥२॥

मर्यादां मान्यतां नो हृदि निहितपदां संस्कृतिं वेदमूलां
ज्ञानं विज्ञानजातं विविध-विधि-कलाकौशलं शिल्पशैलीम् ।
उन्नेतुं देवभाषां दृढितपरिकरो विश्वविद्यालयोऽयं
वीरेन्द्रो हिन्दुसम्राट् कुलपतिपदभृत् प्राज्ञमूर्धन्यधामा ॥३॥

प्राजातन्त्री प्रणाली बहुलदलमता सांसदी राजनीति:
संमान्या राजसंस्था प्रकृतिरभिमता संविधानं स्वतन्त्रम् ।
संरक्षा मानवानामधिकृतिरमला पद्धति: साधुसेव्या
भाषावेषादिभिन्ना सहृदयजनता भावनैक्ये सुबद्धा ॥४॥

कूजन्त: कोकिलाद्या: कुसुमितलतिके कुञ्जपुञ्जेऽलिगुञ्जे
खेलन्त: पक्षिसंघा मृदुलकलरवा: खे जले वा स्थले वा ।
फेवायां सुप्रभायां हिमशिखरवतो यत्र विम्बानि भान्ति
रारायां चारुमालास्त्रिदिवयुवतिवत् पद्मिनीनां लसन्ति ॥ ५॥

अध्यात्म-ज्ञानगम्यं बहुविबुधमहन् मेलनं मण्डलेऽस्मिन्
दाङ्गे जातं प्रसिद्धं निगम-मतिमतां कोविदानां च पूर्वम् ।
सौभाग्यात् बिल्वकुञ्जे शुभशिववसतौ संस्कृत-प्राञ्जलेऽत्र
श्रीमन्त: स्वामिवर्या नयनविषयिता: शङ्कराचार्यपादा: ॥ ६॥

आर्यावर्तो धरायामुपदिशतु सदा सभ्यमार्यं चरित्रं
सर्वोच्च: शैलराज: प्रकृतिकृतिमहान् राष्ट्रियं स्वाभिमानम् ।
शान्तिक्षेत्रं पवित्रं वितरतु सततं बुद्ध-सन्देशवाक्यं
नेपालो हिन्दुराज्यं जगति विजयतां विश्व-सम्मानपात्रम् ॥७॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

'जगद्गुरोः स्वागताभिनन्दनम्'

- ठाकुरप्रसाद-आचार्यः

शक्ति-श्लेषाञ्जनरसमयं वक्रभूषाभिरम्यं
सेव्यं सङ्घैरपि सुमनसां भोगयोगैरगम्यम् ।
नान्द्यानन्द-प्रहसनरतं सत्पदार्थप्रपञ्चं
ध्येयं तत्त्वं किमपि हि गिरामर्धनारीशरूपम् ॥१॥

समदपण्डितमण्डनखण्डने श्रुतिविदात्मवतामपि मण्डने ।
यमवतामिव मेऽपि जगद्गुरौ सततमस्तु रतिर्विरतिर्भवे ॥२॥

निपीत-निगमागमादिक-समस्त-शास्त्रार्णवो
जगद्गुरुपदं भजन् प्रथमपीठकाञ्च्याश्रितः ।
महात्रिपुरसुन्दरीसहित-चन्द्रमौलीश्वर-
समाश्रितपदः सदा विजयते जयेन्द्रो यतिः ॥३॥

प्रजापतेर्लोकगुरोः सुदर्शनात्
पुरा पुरस्ताच्च सुरासुरा इव ।
जगद्गुरोः पावनदर्शनाच्च ते
जाता वयं धन्यतमा इहाधुना ॥४॥

विभो सशिष्यस्य शुभागमोऽद्य ते
सुपावनो व्यासवसिष्ठयोरिव ।
सुपुण्यभाजां नयपालवासिनां
विवेकसञ्चारकरो भवे भवे ॥५॥

जगद्गुरोः पावनपादपद्मयो-
र्मनीषिणामद्य मनोऽलयोऽधुना ।
लयं प्रयाता इव निश्चला इमे
यथा तदद्वैतपदे मुनीश्वराः ॥६॥

योऽखण्डभूमण्डलमेव पूरयन्
प्रभोः प्रयाणे जयमङ्गलध्वनिः ॥
स एव नः स्याद् भुवि मङ्गलायनो
विधर्मिणां नित्यममङ्गलाय च ॥७॥

तृप्यन्ति येषां पितरः सुरा अपि
तेषां भवेज्जन्मसु साधुदर्शनम् ।
ऋते शुभाशीर्वचनान्महात्मनां
न सद्विवेको न च मङ्गलोदयः ॥८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सतां जितं येन मनो मनीषिणां
स्वयं गुणैश्चेद् गुणपक्षपातिनाम् ।
नतं भवन्तं न नमन्तु वा नृपा:
कथं न ता: स्युर्जनता नताननाः ? ॥९॥

श्रीव्यास-वाल्मीकि-वचोभिरादृतां
सनातनीं तां सरणिं प्रकाशयन् ।
जयत्यशेषावनिमण्डले भवान्
श्रुतिप्रकाशैर्धवलीकृतं यश: ॥१०॥

आकीटाद्यो ब्रह्मपर्यन्तमेव
साम्यं धत्तेऽखण्डविश्वात्मदृष्ट्या ।
तन्माहात्म्यं वर्ण्यतां केन वाचा
श्रद्धाभक्त्या केवलं त्वां नमाम: ॥११॥

भुवि जयन्ति जयेन्द्रसरस्वती-
चरणपङ्कजधूलिकणा अपि ।
कलुषसङ्घहरा भजतां सतां
श्रुतिविवेककरा: सुरसोदरा: ॥१२॥

चरणपङ्कजषट्पदमानया
जनतया नतया स्थितया ततौ ।
सुमनसा मनसाऽप्यभिनन्दितं
भवतु नाथ ! सतां भवतां मुदे ॥१३॥

जगति मान्तु च तुच्छचराचरा
दिवि च तारकसंहतयोऽपि वा ।
न तु जगद्गुरुदर्शनसंभवा
मनसि हर्षतरङ्ग-परम्परा : ॥१४॥

संस्कृतं संस्कृतेर्मूलं विद्यामूलं च संस्कृतम् ।
रक्षिते संस्कृते तस्मात् सर्वा विद्या: सुरक्षिता: ॥१५॥

विश्वविद्यालयोऽस्माकं माहेन्द्रीकीर्तिभासुर: ।
शुभाशीर्वादभागित्वं लभतां श्रीजगद्गुरो: ॥१६॥

जयति हिन्दुकिरीटमहीपति -
र्जयति वन्द्य-जयेन्द्रसरस्वती ।
जयति पुण्यहिमावनिसंस्कृति-
र्जयति विश्वनुता सुरभारती ॥१७॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

'जयेन्द्रविजयेन्द्रौ वा भक्त्या समभिनन्दये'

- दामोदरशर्मा चालिसे

प्राच्यविद्यापोषणविचारा अनन्तश्रीचरणाः ! श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादाः !

आयुर्वेदे पद्धतिर्विद्यमानास्फीता याऽऽसीत् पूर्वकालेऽधुना सा ।
ह्रासं याता श्रीपदद्वन्द्वमेतत् स्वस्याः पुष्ट्यै लोक्यते स्वाश्रयन्ती ॥१॥

सा चेत् पुष्टा पद्धतिः स्यादिदानीं भ्रष्टा नष्टाः सर्वरोगा भवेयुः ।
तत्पुष्ट्यै स्यात् पाठनादेर्व्यवस्था नो चेत् पुष्टा नैव सा स्यात् कदाचित् ॥२॥

अस्यै च श्रीपादपद्मं विलोक्य हृष्टाऽऽश्वस्ता लोक्यते पद्धतिः सा ।
लोकोऽयं च श्रीपदद्वन्द्वदृष्ट्या तत्राऽऽश्वस्तो दृश्यते मोदमानः ॥३॥

हिन्दूसङ्घटनमनस्काः श्रीभगवत्पादाः !

हिन्दून् प्रायो विघटनपरान् भेदभावेन युक्तान्
लोकं लोकं व्यथितहृदयाः साम्प्रतं श्रीभवन्तः ।
तेषामन्तस्करणचरणामेकतां कर्तुकामा-
स्तादृक्छिक्षावितरणपराः सन्ति नित्यं भ्रमन्तः ॥४॥

धर्मावताराः श्रीजगद्गुरवः !

बौद्धैः कृतं धर्मविलोपनं भुवि श्रीशङ्कराचार्यमहोदयैः पुरा ॥
आद्यैर्व्यलोप्यद्य तु ते न सन्ति, ह्रासस्तु धर्मेऽन्तिमसीमयातः ॥५॥
अद्यापि दृष्टोऽस्ति, तथा भवेन्न, ह्रासस्य लोपः खलु तस्य कार्यः ।
ध्यात्वेत्थमद्यास्त्यवतार एष भवत्कृतोऽस्तीति वयं प्रविद्मः ॥६॥

सम्मान्याः श्रीचरणाः ! वयं मन्यामहे !

नेपालं हिन्दुराष्ट्रं नयविनययुतं राजते यत् पवित्रं
यश्चायं हिन्दुसम्मेलनविधिनिरतः श्रीजयेन्द्रः पवित्रः ।
श्रीगङ्गागण्डकीसङ्गम इव च तयोः सङ्गमोऽयं पवित्रो
विश्वस्थान् सर्वजीवान्, नहि नहि, कुरुते सर्वविश्वं पवित्रम् ॥७॥

सम्मान्यगुरुभक्तिलसितश्रीविजयेन्द्रसरस्वतीचरणविषयेऽपि-

जगच्छिक्षाभारो गुरुषु निहितो योऽस्ति विपुलो मयाऽप्येतद्भारो भवति वहनीयोऽवहितितः ।
इति श्रीमन्निष्ठा धवलतमबुद्धिः समजने तथा बुद्धिं दत्ते जगति विजयेन्द्रा यतिवराः ! ॥८॥

अन्ते अनन्तश्रीलसच्चरणेष्विदं नम्रनिवेदनम् -

श्रीमद्दृष्ट्या मुदितहृदयै राष्ट्रनेपालसंस्थैः श्रीमत्पादाम्बुजमधुकरैरुक्तमेतत्कृतं च ।
सर्वं दिव्यं भवतु भवतां सन्निधेः सुप्रभावात् सर्वे स्मो वो जयजयसुकराःश्रीजयेन्द्रा यतीन्द्राः ॥९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किं च,

श्रीकाञ्चीकामकोटीश्वरवरचरणान् विद्यमानान् समक्षे
संप्राप्य प्राप्तमोदो वचनमतिगतो यः समेषां जनानाम् ।
तज्जातसंभ्रमत्वाच्छ्वरतनयिकातुल्यतां प्राप्तवद्भि -
रस्माभिः संस्मृतं स्यादनुचितमुचितं क्षम्यतां तद् भवद्भिः ॥१०॥

★

श्रीशङ्करः

– *दुर्गादत्तशर्मा पौडेलः*

नानापुराणनिगमागममन्थनेन
ज्ञातं मया सुबहुकालमिदं प्रयत्य ।
सौम्यः समस्तजगतः कलनासु दक्षो
योऽसौ स एक इह सच्छिवमूर्तिरीशः ॥१॥

तन्त्राणि सन्ति बहुधा विबुधोदितानि
नानेव भान्ति विधयस्तदुपासनायाः ।
किन्त्वाशु तत्र महनीयमहः सनाथं
पश्यामि देवमजमेकमहं वरेण्यम् ॥२॥

जानामि सर्वधिषणाशयितेन तेन
वेद्यन्त एव निखिला गतयो जनानाम् ।
तस्मात्तदीयवसतिं मतिमन् ! मतिं स्वां
निष्पङ्किलामनुविधाय भवेरमोघः ॥३॥

भूर्भुवः स्वरिति व्याहृतित्रयं यस्य दीव्यतितमां हि दृक्त्रयम् ।
तं गिरीन्द्रशयमुद्भवस्थितिध्वंसहेतुमजरं शिवं भजे ॥४॥

सर्वदिवसवितुः शिवस्य यस्तद्वरेण्यमनुयाति सन्महः ।
फल्गु सर्वविषयं परिहाय मोक्षमेव लभते भवबन्धात् ॥५॥

भर्ग एष भजतां भवभीतेर्भञ्जकः करधृताजगवश्च ।
अस्य सर्ववशदेववरस्य धीमहीतभयमद्वयं पदम् ॥६॥

नो धियो हि सततं प्रचोदयाच्छुद्धकर्मणि दिवानिशं शिवः ।
सर्वमस्तु सुकृतं न दुष्कृतं संवृणोतु मम निर्मला मतिः ॥७॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हिन्दुराष्ट्रं नेपाल:

- भागवतप्रसादशर्मा

उच्चैः शुभ्रं हिमगिरिशिरो गौरवादुन्नमय्य
राष्ट्रीयं तद् रविशशिचितं केतनं संविधूय ।
दर्शं दर्शं प्रकृतिविभवं लोकमाकर्षयंश्च
नेपालोऽसौ भुवि विजयते हिन्दुराष्ट्रं प्रसिद्धम् ॥१॥

यत्पार्वत्यां समधिकरसस्तत्पितुः कक्षमध्य-
मध्यास्तेऽसावथ पशुपतिस्त्यक्तकैलाशवासः ।
ब्रह्माण्डेऽस्मिन्- अनुभवगतं शाश्वतं तथ्यमेतत्
प्रीतिः सान्द्रा कलयति हि तद्बान्धवेऽपि प्रतीतिम् ॥२॥

बुद्धोऽहिंसाविमलसरितो निर्झरं वाहयित्वा
शान्तिज्योतिर्जगति सकलेऽदीपयद् यन्महात्मा ।
अस्माद् देशात्परमकरुणास्यन्द आविर्बभूव
शान्तिक्षेत्रं भवति च ततो घोषितं विश्वमञ्चे ॥३॥

आसर्गाद् वा हिमगिरिगुहानिःसृतो ज्ञानरश्मि-
र्दृष्टः प्राच्यैरृषिभिरनघैर्लोककल्याणहेतुः ।
राष्ट्रे चास्मिन् जनकनृपतिः पाणिनिर्याज्ञवल्क्यो
वाल्मीकिर्वा निजगुणगणैर्गौरवं स्वं वितेनुः ॥४॥

प्राच्यां मेची प्रवहति सदा याति काली प्रतीच्यां
मध्ये नद्योऽमृतझरभरा गण्डकीपूतमध्याः ।
यस्योदीच्यां जयति शिखरैरुन्नतोऽसौ हिमालो
मैत्रीपूता विलसति तथा भारती भूरवाच्याम् ॥ ५॥

हृद्या विद्या व्यपगतमला पूज्यते संस्कृतस्था
सम्मान्या सा शिरसि विधृता संस्कृतिर्विश्ववारा ।
श्रेष्ठः प्रेष्ठो विमलमहिमा प्रीतिमैत्रीसमेतो
नेपालोऽयं भुवि विजयते हिन्दुराष्ट्राभिमानी ॥६॥

सोऽयं देशस्तदतिशयतामाप्तवान् शङ्करस्य
पादस्पर्शाद् गुणगणगुरोः श्रीजयेन्द्रस्य चाद्य ।
धन्याः पुण्या मुदितमनसो नागरा देशभक्ताः
श्रद्धानम्रा विमलचरितं नन्दयामो भवन्तम् ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीरामाङ्घ्रिप्रसृतिरजसा गौतमीवेयमत्र
नूनं पद्भ्यामविददवनिश्चेतनां तेऽद्यपूता ।
आरामोऽयं भवति च मुनौ स्वामिनि भ्राजमाने
फुल्लो भृङ्गैर्जयजयजयोद्घोषमद्यातनोति ॥८॥

हर्षोद्रेकाद्रसितरसनास्त्वज्जयं घोषयन्त-
स्त्वद्वात्सल्यं युगमनुयुगं हृद्गतं याचमानाः ।
श्रद्धासूत्रं पदकुसुमकं भावनाप्रोतमेतत्
कृत्वा माल्यं तवचरणयोरर्पयामः सभक्ति ॥९॥

शान्तिपियूषनिष्यन्दा धर्ममर्मविशारदाः ।
जयन्ति शङ्कराचार्यचरणाङ्कितरेणवः ॥१०॥

धन्यो नेपालदेशोऽयं विश्वविद्यालयस्तथा ।
धन्यास्मो विनताः सर्वे शङ्कराचार्यदर्शनात् ॥११॥

★

हिन्दुराष्ट्र नेपालः

– मधुमालती खत्री

तपःस्थली महर्षीणां शैलजाखेलनस्थली ।
जन्मभूर्जानकीदेव्या बुद्धस्य कर्मभूस्तथा ॥१॥

शुभ्रस्निग्धहिमाच्छन्नै-र्नगश्रृङ्गैः सुभूषिता ।
गण्डकीकौशिकीपूता कर्णाल्या च विराजिता ॥२॥

आद्यश्रीशङ्कराचार्य-पादरेणुविभूषिता ।
धन्येयं हिन्दूनां भूमिर्जयेन्द्रेण सनाथिता ॥३॥

वयं पशुपतेर्भक्ताः सत्यमद्य रमामहे ।
जगद्गुरोर्दर्शनेन शङ्करस्य महात्मनः ॥४॥

हिन्दुराष्ट्रमिदं सत्यं विभाति सुन्दरं शिवम् ।
कृतकृत्यं पुनर्जातं विजयेन्द्रसनाथितम् ॥५॥

नेपालो हिन्दुराष्ट्रत्वे सार्थक्यं लभतेऽधुना ॥
शङ्कराचार्यदेवानां हार्दिके चाऽभिनन्दने ॥६॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आद्यः श्रीशङ्कराचार्यः

- विष्णुप्रसादशर्मा देवकोटा

नमः शङ्करपादाय ब्रह्मैक्यपद्मभानवे ।
विदिताखिलवेद्याय दीननिर्व्याजबन्धवे ॥१॥

प्रत्यग्ररक्तसरसीरुहतुल्यशोभौ,
विद्यावतामपि मनःसु सदा वसन्तौ ।
संसारसागरसमुद्धरणे प्रवीणौ
श्रीशङ्करार्यचरणौ शिरसा नमामि ॥२॥

सौशील्य-शान्ति-समताऽऽश्रितवत्सलत्व-
सौहार्द-सौम्य-करुणाऽर्जितसर्वकीर्तेः ।
ज्ञानाग्निदग्धमदमत्सरतूलराशेः
श्रीशङ्करस्य चरणौ शिरसा नमामि ॥३॥

बौद्धादितर्कनिवहान् वचसा निरस्य-
न्नद्वैतमाविरकरोच्छ्रुतिमौलिवेद्यम् ।
यस्तं भवाब्धितरणे प्रवणं मुनीना-
माद्यं नमामि जगतो गुरुमात्मबोधम् ॥४॥

श्रीचन्द्रमौलीश्वरनित्यपूजया
कालाटिके केरलदेशभाविनि ।
ग्रामे, विशिष्टाशिवयुग्मतोऽजनि
श्रीशङ्करो वैदिक-धर्मपालकः ॥५॥

स सप्तवर्षश्श्रुतिपारदृश्वता-
मवाप, गोविन्दगुरोः प्रसादतः ।
ततो विजेतुं विमतान् दिशो ययौ
श्रुतीस्तदन्ताँश्च प्रचारयन् बभौ ॥ ६॥

मायाप्रपञ्चो व्यवहारमात्रको-
लोकोऽस्ति वैवर्त्तिक एष वेधसः ।
ब्रह्मैव नित्यं परमार्थसद् विभुः
प्राचीचरत्सागरमेखलां भ्रमन् ॥७॥

निरीश्वराणामपि शून्यतात्मतां
कुतान्त्रिकाणामथ दम्भभावनाम् ।
निरासयन् वैदिकधर्मसाधना-
मतिष्ठिपत् भारतवर्षविस्तृताम् ॥८॥

गच्छन्सुवादेषु परान् निरासयन्
शास्त्रेषु दक्षो बदरीं प्रविष्टवान् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ब्राह्मीं व्यवारीन्मृदुसूत्रसम्पदं
गीताद्यपि द्वादशकोऽप्यसौ स्फुटम् ॥९॥

प्रवर्त्ततां राष्ट्रियगौरवोन्नति-
र्विवर्धतां वैदिकधर्मसन्ततिः ।
महीयतां प्रोन्नत-संस्कृतस्थितिः
समेधतां शङ्करवर्त्मविस्तृतिः ॥१०॥

जयन्ति वेदान्तयुगप्रवर्त्तक-
परम्परायां महनीयकीर्त्तयः ।
जयेन्द्रपादा विजयेन्द्रभूषिताः,
सुदुर्गतानामपि दर्शनङ्गताः ॥११॥

त्रयं त्विदानीमतिशोचनीयतां,
गतं महात्मन् ! युगधर्मतो दृढात् ।
सदा शुभे वैदिक-धर्म-संस्कृती,
समृद्धिभागेव च संस्कृतं वचः ॥१२॥

सनातने धर्मतरौ हि देशिक !
परश्शताः सन्ति च तीक्ष्णघाताः ।
धनस्य लोभादपि कूटनीतितः
स्वकीयधर्मं परिवर्त्तयन्ति हि ॥ १३॥

नेपालदेशेऽथ च दुर्गमादिषु,
ग्रामेषु, दीनेषु च 'यीसुमानिनः' ।
दुर्लोभतोऽर्थे सहयोगकैतवात्,
तद्धर्ममेवोपदिशन्ति निर्भयाः ॥१४॥

स्वधर्मनिष्ठाह्रसनात् कुशिक्षणात्
विदेशिनां दूषणमात्रदीक्षणात् ।
विचार-शौचाचरणाद्युपेक्षणात्
विदीर्यते वैदिक-संस्कृतिर्बत ॥१५॥

नवीन-शिक्षाप्रणयेन संस्कृतं,
न सर्वकैः पठ्यत एव साम्प्रतम् ।
भुवः सुधाराज्यनिवृद्धितोऽपरान्-
न तत्प्रदानेन च संस्कृतोन्नतिः ॥१६॥

वैगुण्यमेतद्धि निरासितुं प्रभो !
विज्ञोऽसि योग्यश्च सुसाधनः कृती ।
कुर्वाण एवासि च जैविकं हितं,
तेनैव वस्तुस्थितिरिङ्गितैव हि ॥१७॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कल्याणमस्तु जगतः

- डा. विष्णुराज-आत्रेयः

काञ्चीपुरस्य महिमामयकामकोटि-
पीठेश्वरं च जगतो गुरुमत्र पूज्यम् ।
शास्त्रं करामलकवद्विहितं च येन
तं श्रीजयेन्द्रयतिवर्यमहं नमामि ॥१॥

साक्षात् शिवस्त्वमसि वैदिकधर्ममूर्ते
लोकोपकारकरणाय तवावतारः ।
कालःक्लेर्जगति नास्त्यनुकूल एषः
धर्मान्तरेण पतनोन्मुखमस्तिराष्ट्रम् ॥२॥

धर्मध्वजस्य तु सनातनवैदिकाना-
मुद्धूननाय भवतो विजयस्य यात्रा ।
कल्याणमस्तु जगतो भगवत्प्रसादात्
राष्ट्रस्य धर्म-नय-संस्कृत-संस्कृतीनाम् ॥३॥

★

स्वागताऽभिनन्दनम्

- सरस्वती पोखेलः

सुखदागमनेन ते वयं सकलाः शङ्करभक्तिपाविताः ।
अतिहर्षितसाश्रुलोचनैरभिषेको यतये प्रदीयते ॥१॥

कुसुमावलिभिर्न मालिका रचितात्वद्धृदयावलम्बिनी ।
विहिता खलु पुष्पसन्निभैर्वचनैः साधुतया समर्चना ॥२॥

अतिदूरधरातलादिह शुभसंप्राप्तिमतां महात्मनाम् ।
अपनोदयितुं परिश्रमं न च हैमासनमेव निर्मितम् ॥३॥

विनयादतिमन्दगामिभिरिह वातैः कुसुमं विकीर्यते ।
मधुरैर्जलदैर्विधीयते नववृष्टिर्भवतां प्रहर्षिणी ॥४॥

सकलं मम जीवनं विभो । परिपूर्णं नितरां वितन्वति ।
त्वयि राजति नेत्र सन्निधौ तिमिरं हार्दिकमेव लीयते ॥५॥

उररीकुरु मेऽभिनन्दनं मनसा वा वचसा समर्पितम् ।
इति नम्रतया सरस्वती करबद्धाञ्जलिका निर्वतते ॥६॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ॐ ॥

अनन्तश्रीविभूषितानां काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां जगद्गुरु-
शङ्कराचार्याणां जयेन्द्रसरस्वतीभगवत्पादानां

समभिनन्दनम्

यः स्वर्गद्वारमुद्घाट्य स्वर्गमानीतवान् भुवि ।
लीलागोविन्दरूपाय तस्मै श्रीप्रभवे नमः ॥१॥

लीयन्ते सृष्टिकल्पाः क्षणमिव सततं कालगर्भेष्वनन्ताः ।
क्षीयन्ते चन्द्रलेखा इव नियतिवशाद् द्वैपरार्ध्येषु लेखाः ॥
स्थाणुत्वं किन्त्वखण्डं भजति पशुपतिर्यश्च मृत्युञ्जयोऽसौ ।
सोऽव्यात्तापत्रयान्नः सह गिरिसुतया भक्तिभावप्रसन्नः ॥२॥

आद्यं जगद्गुरुं वन्दे शङ्करं लोकशङ्करम् ।
यस्याद्वैतपथे सिद्धे विग्रहो नाग्रहिष्वपि ॥३॥

निगमागमभाष्ये वा योगे काव्यकलास्वपि ।
सदाऽद्वितीयमद्वैतमीश्वरं तं भजामहे ॥४॥

उद्धाराय महात्मनामिह क्लौ त्राणाय धर्मस्य च ।
शिष्यान् दिव्यगुणानशिक्षयदयं पीठेषु साक्षाच्छिवः ॥
तत्कल्याणपरम्परासु गुरवो ये ये तपोमूर्तयः ।
ते वन्द्याः शिरसा सदैव जगतां श्रीशङ्करांशा यतः ॥५॥

सरित इव सुपुण्याः सिन्धुमार्गं भजन्तीः श्रुतिपथमनुयान्तीर्ब्रह्मविद्याः पिबन्तः ।
घृणय इव च पूष्णः श्रीजयेन्द्रार्यपादाः सततममृतधारावर्षिणस्ते जयन्ति ॥६॥

पूज्या भवन्त्यतिथयः सकलाः समेषां तत्रापि लोकगुरवस्तु महेशकल्पाः ।
तत्स्वागतं भवतु वोऽद्य तपोवनेऽस्मिन् वन्यैः फलैश्च कुसुमैः कलशाभिषेकैः ॥७॥

पुण्याश्रमं भजति जङ्गमतीर्थपादे जाता वयं हि यतयोऽपि विधूतपापाः ।
भाग्येन पुण्यफलदेन सुदर्शनं वो लब्धं सुदुर्लभमिहात्र जगद्गुरूणाम् ॥८॥

प्रभुः श्रीगोविन्दः खलु सरसराधासहचर-
स्तथैवाद्याचार्यः स्वयमिह हरश्चन्द्रमुकुटः ।
उभौ कल्याणार्थं भुवि समवतीर्णौ करुणया
न भेदः साधूनां हृदि भवति गोविन्दहरयोः ॥९॥

साक्षाच्छिवं त्वामपि मन्यमाना वन्दामहे ते चरणौ वयं च ।
दत्त्वा शुभाशीर्वचनानि देव ! तपस्विनोऽस्मानपि तारयाऽद्य ॥१०॥

प्रभोर्गुरुर्नः स्वयमेव शङ्करः शिवोऽपि रामं भजते स्वयं हरिम् ।
अभिन्नभावेन च भावितात्मनोर्जयन्ति लीलाः सरसा हरीशयोः ॥११॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गृहं त्यक्त्वा बाल्ये प्रभुरपि समाधिस्थिरमति-
र्जगत्कल्याणार्थं विविधमनुतिष्ठन् मखविधिम् ।
ततः संस्थाप्येमं गिरिशिरसि पुण्याश्रममिमं
गतो निर्वाणाख्यं पदमिह स चाद्यो गुरुरपि ॥१२॥

कृता लीला रम्या ननु भगवता लोलहरिणै-
स्तथागोभिर्वत्सैर्विहग-कपिबालैश्च चपलैः ।
तथा मर्त्यैर्यस्य त्रिजगति हि हस्तामलकव-
दविज्ञातं नाभूत्किमिह विनिवेद्यो विरहिभिः ॥१३॥

लताकुञ्जे वृक्षेष्वपि च विजने कन्दरगृहे
विराजन्तेऽद्यापि प्रभुसरसलीलालहरयः ।
प्रतीक्षां कुर्वाणा वयमिह तु साक्षादिह विभो-
र्वसामो, जानीमो न किमपि-ऋते पुण्यचरणात् ॥१४॥

वर्धतां हिन्दुधर्मोऽयं हिन्दुराजोऽपि राजताम् ।
साक्षात्त्वदुदये नाथ ! द्वयं तत्प्रार्थयामहे ॥१५॥

पुण्याश्रमस्य कुसुमैः सलिलाभिषेकै-
र्भूयो जगद्गुरुवरं स्वभिनन्दयामः ।
उच्चारयन्ति वटवः श्रुतिमाश्रमस्थाः
संबीजयन्ति चमरैरपि धेनवश्च ॥१६॥

सन्तुष्यतु प्रभुरखण्डजगत्स्वरूपो देवेश्वरः पशुपतिश्च स शैलपुत्र्या ।
संवर्धतां च सततं नयपालराष्ट्रं, यात्रा भवन्तु भवतां भुवि मङ्गलाय ॥१७॥

दिनाङ्कः: २०५३ सौरचैत्रः २०, वि.सं.
२ अप्रैलः १९९७ ई.
स्वर्गद्वारीआश्रमः,
नेपालः ।

समर्पकाः-
प्रभुभक्ताः श्रीस्वर्गद्वारीपुण्याश्रमवासिनः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नेपालीमा रूपान्तर

॥ ॐ ॥

अनन्तश्री विभूषित काञ्चीकामकोटी पीठाधीश जगद्गुरु-
शंङ्कराचार्य-भगवत्पादमा गरिएको

शुभ-अभिनन्दन

श्रद्धेय जगद्गुरु शङ्कराचार्यज्यू !

जसले स्वर्गद्वारी आश्रम खोलेर स्वर्गलाई झण्डै पृथ्वीतलमै ल्याउनुभयो, लीला गोविन्द श्रीकृष्णरूप श्री प्रभुमहाराजलाई हामी नमस्कार गर्दछौं । यस्तै यी कति अनन्त सृष्टि र प्रलयहरू कालको गर्भमा मानौ एकैक्षण जस्तो गरी बिलाइरहेका छन्, ब्रह्माको द्वैपरार्ध्य आयु पुग्दा देवताहरू कतिपटक चन्द्रमाका क्लाजस्तो हराउने र देखिने गरिरहेका हुन्छन् तर सधैंभरी ठूटो जस्तो र निर्विकार बनेर जो अखण्ड र उस्तै रहेर कालजयी बन्नुभएको छ त्यस्ता भगवान् शंङ्करले हाम्रा भक्तिभावले खुशी बनेर हाम्रा आध्यात्मिक आधिदैविक र आधिभौतिक तीनै प्रकारका तापहरूबाट मुक्त बनाउनुहोस् । लोक-कल्याणकार आद्य जगद्गुरु शंङ्कराचार्यलाई पनि हामी नमस्कार गर्दछौं जसको अद्वैतमार्ग सिद्ध भइसकेपछि आग्रहले ग्रस्त तथ्यहीन र कति सांप्रदायिकहरूमा पनि अब सैद्धान्तिक कलह हुन छोडिसकेको छ । चाहे निगम आगमको भाष्यमा होस्, चाहे सुन्दर र प्रौढ काव्यको रचना गर्नुमा होस् आफू सधैं अद्वितीय र अनुपम सिद्ध बनिसकेका ईश्वरस्वरूप ती शंङ्कराचार्यलाई नमस्कार गर्दछौं । यस अघोर कलिमा सन्त महन्तहरूको उद्धार धर्मको रक्षाको लागि जुन साक्षात् शंङ्कर आद्य जगद्गुरु शंङ्कराचार्यले दैवी गुण संपन्न आफ्ना शिष्यहरूलाई आफ्ना पीठहरूमा प्रशिक्षित गरी नियुक्त गर्नुभयो र त्यस कल्याणमय परम्परामा जुन जुन तपस्याका मूर्तिहरू हुनुहुन्छ वहाँहरू सबै संसारका नै वन्दनीय हुनुहुन्छ । किनभने वहाँहरू सबै नै शंङ्करका अंशावतार हुनुहुन्छ । समुद्रलाई पीछा गर्ने गंगानदीहरू जस्तै ब्रह्मविद्या वेदलाई पीछा गर्ने सारा शास्त्रहरूलाई सूर्यका किरणहरूले पानी सोसे झैं ग्रहण गरेर तपाई जयेन्द्र सरस्वती महाराजले पनि मेघले अमृतका धारा जस्तै विद्याका धारा बर्साउने भएकोले तपाईं धन्य हुनुहुन्छ । एक त अतिथिहरू सबै सबैका नै पूज्य हुन्छन् त्यसमा पनि झन् जगद्गुरु भने पछि त तपाई साक्षात् महेश्वस्वरूप नै हुनुहुन्छ यस्तो भएकोले हे जयेन्द्र सरस्वती महाराज । हामी आश्रम-वासीहरूले तपाईलाई यिनै वनका फलफूल र पुण्य कलशका अभिषेकहरूले तपाईको श्रद्धाभक्तिसहित स्वागत गर्दछौं । आज साक्षात् डुल्ने तीर्थजस्ता तपाईं जगद्गुरु शंङ्कराचार्य हाम्रो पुण्याश्रममा पनि पाल्नु भएकोले हामी तपस्वीहरूलाई पनि पवित्र हुने अवसर मिल्यो । आज पुण्यको फल दिने भाग्यले हामीले तपाईं जगद्गुरुको यहीं नै बसेर पनि देवदुर्लभ दर्शन गर्ने अवसर पाएकोले हामी धन्य छौं । जगद्गुरु महाराज ! हाम्रा स्वर्गद्वारीका महाप्रभु राधाका स्वामी साक्षात् श्रीकष्ण नै हुनुहुन्छ र आद्य जगद्गुरु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शङ्कराचार्य चाहिँ चन्द्र मुकुटधारी साक्षात् शिव नै हुनुहुन्छ । यी दुवै ईश्वरावतार वास्तवमा करुणाले मात्र भएका हुन् । हामीलाई हाम्रा कृष्णका अवतार महाप्रभुमा र शिवका अवतार जगद्गुरु शंङ्कराचार्यमा उत्तिकै श्रद्धाभक्ति छ । किनभने सच्चा साधुको हृदयमा कहिल्यै पनि हरि र हरमा भेदभाव रहन्न । केवल वहाँ मात्र हैन आज तपाईंलाई पनि हामी साक्षात् शिव नै मानेर तपाईंका पुण्यचरणको वन्दना गर्दैछौं तर हामीलाई शुभाशीर्वाद दिएर संसार सागरबाट पार लगाउनुहोस् । पुण्यदर्शन महाराज ! हाम्रा महाप्रभुका गुरु पनि साक्षात् शिव नै हुनु भएकोले विष्णुले शंङ्करजीलाई त गुरु नै मान्ने हुनुभयो तर स्वयं शिवले पनि मर्यादा पुरुषोत्तम रामलाई पूज्य गुरु मानेको कुरा हामी शास्त्र-पुराणहरूमा देख्दछौं । यसरी आफू आफूमा भेदभाव नराखेर परस्परमा सम्मान गर्दै दुनियाँको लागि गरिने नारायण र शिवजीका लीलाहरू पनि धन्य नै हुन् । स्वामी महाराज ! हाम्रा महाप्रभु बालतपसीले बालखैमा घरबार छोडेर योगमा रुचि राख्दै उहाँले तपस्याको साथै जगत्कल्याणको लागि ठूला-ठूला यज्ञहरू पनि गराउनु भयो र पछि यो उच्च पहाडको शिखरमा आएर पुण्यधाम स्वर्गद्वारी आश्रमको स्थापना गर्नुभयो । अन्तमा वहाँ यो संसारबाट विदा लिई ब्रह्मलीन हुनुभयो, भगवान् जगद्गुरु शङ्कराचार्यको सम्वन्धमा पनि करीव करीव यस्तै यस्तै समानता पाइन्छ । हाम्रा बालतपसी महाराजले यहाँ मान्छे, हरिण, गाई बाच्छाबाच्छी र चराचुरुङ्गीहरूसँग र बादरका बच्चाहरूसँग पनि यस्ता अवर्णनीय लीलाहरू गर्नुभयो जसको वर्णन गर्दा हाम्रो मुटु फुटेर आउन खोज्छ किनभने हामीहरू प्रभुको विछोडमा साह्रै विरही छौं । त्यस्तै यिनी लताकुञ्ज रुखहरू र एकान्तका यी गुफाहरूमा आज पनि उनै प्रभुका लीलाहरू ताजै भए जस्तो लाग्दछ त्यसैले हामी फेरि पनि उनै प्रभुको दर्शन पाइहालौंला कि भनेर प्रतीक्षा गरिरहेका छौं । पूज्यस्वामीज्यू ! हामी केही जान्दैनौं केवल प्रभुको भक्ति र वहाँको चरण मात्र हाम्रो शरण हो भन्ने कुरा जानेका छौं । हे जगद्गुरुवर ! तपाईसँग यस प्रसंगमा मुख्य केवल दुईवटा आशीर्वाद माग्दछौं त्यो के भने एउटा हाम्रो हिन्दूधर्म दर्शन बढ्दै जाओस् र दोस्रो चाहिँ हाम्रा हिन्दू राजा अझै वर्चस्वी बनून् यत्ति माग्दछौं । साथै फेरि पनि पूज्य अतिथि जगद्गुरुज्यू ! हामीले उनै फलफूल र जल कन्दमूलहरूले तपाईंको अभिनन्दन स्वागत गर्दछौं । अहिले तपाईंलाई हाम्रा ब्राह्मणवटुहरूले वेदको मंगलगान गर्दै जयगान गर्दैछन् भने आश्रमका गौमाताहरूले आफ्ना पावन चामर डोलाउँदै अभिनन्दन स्वागत गर्दैछन् । आज तपाईंको यो शुभागमनले साक्षात् अखण्ड जगत्स्वरूप हाम्रा महाप्रभु पार्वतीसहित श्री पशुपतिनाथ पनि खुशी हुनुहोस् र हाम्रो नेपाल हिन्दू राष्ट्र निरन्तर बढ्दै झाँगिदै जाओस् । तपाईंका यी यस्ता शुभयात्राहरू सारा संसारको कल्याण र मंगलको लागि होऊन् यही अन्तिम कामना गर्दछौं ।

दिनांक २०५३ चैत्र २० वि. सं.
२ अप्रैल, १९९७ ई.
स्वर्गद्वारी आश्रम,
नेपाल ।

समर्पण गर्ने
श्री स्वर्गद्वारी आश्रममा बस्ने
प्रभुका भक्तहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ श्रीः ॥

अभिनन्दनपत्रम्

प्रातःस्मरणीययतिमण्डलमण्डनमण्डितानां निखिलशास्त्राधिगतसमस्ततत्त्वानां तपःपूतान्तकरणानां भारतीयसंस्कृतेः सभ्यतायाश्च आधारस्तम्भानां वैदिकसनातनधर्मस्य प्राणभूतानां करालकलिकालकालुष्यदिग्भ्रान्तदीनहीनजनसन्मार्गप्रवर्तनावतीर्णानां संस्कृत-प्रचारप्रसारैकव्रतानाम् अनन्तश्रीविभूषितानां काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां पूज्यपादानां जगद्गुरुशङ्कराचार्यश्रीजयेन्द्रसरस्वतीवर्याणां समागमनेनास्माकं मनांसि नूनं प्रहर्षपरवशानि सन्ति । अत्र भवतां भवतां चरणारविन्दे सोल्लासं सादरभरं विलसन्तु प्रणामाञ्जलयोऽस्मदीयाः ।

विशेषतोऽत्रभवतां शुभागमनं धर्मानुरागिणां संस्कृतज्ञानाञ्च कृते साधारणाशासञ्चारकल्पः । श्रीमतां कृपापूर्णां दृष्टिं समुपलभ्य कृतकृत्याः पोखरानगरीस्थित-बिन्दुवासिनीसंस्कृतविद्यापीठस्य सदस्याः सर्वेऽपि वयम् अत्र भवतां हार्दिकस्वागतमभिवादन-मभिनन्दनञ्च व्याहरामः ।

निराकर्तुं समर्थो हि लोके वृद्धिं गतं मतम् ।
पाखण्डञ्च गुरुर्देवो जयेन्द्रो जयतेतराम् ॥१॥

सत्कारादिविधिं कर्तुमशक्ता विपुलैर्धनैः ।
भरिता भक्तिभावेन सत्कुर्मो वचसा वयम् ॥२॥

अन्ते च

मोहान्धकारे पतिता गुरूणां
सम्प्राप्य चाशीर्वचनामृतं तत् ।
हित्वा पुनस्तुच्छभवाभिलाषं
लोकाः समस्ताः सुखिनो भवन्तु ॥३॥

इत्यभिलषन्तोऽभिनन्दनपत्रकुसुमं समर्पयामो वयम् ॥

श्रीबिन्दुवासिनीसंस्कृतविद्यापीठस्य
परिवारसदस्याः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ॐ प्रज्ञानं ब्रह्म ॥

प्राच्यविद्यासंरक्षकाणां हिन्दुधर्मपरिपोषकाणां काञ्चीकामकोटि पीठाधीश्वराणां सान्तेवासिनां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणामनन्तश्री-विभूषितानां जयेन्द्रसरस्वतीनां श्रीपादानां करकमलेषु सादरं समर्पितम्

अभिनन्दन-पत्रम्

जयन्ति शङ्कराचार्या ब्रह्मनिष्ठास्तपस्विनः ।
ज्ञानालोकेन लोकोऽयं यैश्चिराय प्रकाशितः ॥

विशिष्टा अभ्यागताः!

सनातनहिन्दुधर्मस्य संरक्षणाय सततं बद्धादराः काञ्चीकामकोटिपीठमधिष्ठिताः श्रीमदाद्यशङ्कराचार्यपरम्परां समलङ्कुर्वन्तोऽनन्त-श्रीविभूषिता जयेन्द्रसरस्वतीमहाभागा राष्ट्र-नायकानां पञ्चश्रीविलसितानां महाराजाधिराजानां वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहदेवानां शुभराज्या-रोहणरजतमहोत्सवसन्दर्भे नेपालदेशं समागत्य राष्ट्रनायकेषु प्रोक्षणमाशीर्वचनञ्च योजितवन्त इति महानयं हर्षस्य गौरवस्य च विषयः । जनानां हृदयकन्दरे ज्ञानप्रकाशं प्रज्ज्वलय्य भवद्भिर्यन्महदवदानं व्यधायि तदतीव श्लाघनीयं च वरीवर्ति ।

धर्म-संस्कृतिसंरक्षकाः !

"धर्मो रक्षति रक्षितः" इति वचनानुरूपं भवन्तः सर्वदैव धर्मसंस्कृतिसंरक्षणे दत्तचित्ताः सन्ति । स्वकीयगुरुवरेभ्यःपरमाचार्यचन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वतीमहाभागेभ्यो लब्धदीक्षा भवन्तो नैजं शरीरकष्टमविगणय्याहर्निशं हिन्दुधर्मसंस्कृतिप्रचारप्रसारसमुत्थानविषये समर्पितचेतसः सन्तीति सकलानां धर्म-संस्कृत्यनुरागिणां मानसपद्मं विकसतितराम् ।

प्राच्यविद्याप्रणयिनः!

सनातनधर्मस्याधारस्तम्भा हि वेदा इति वेदविद्यायाः सततसंरक्षणाया श्रीमद्भिरनेका वेदपाठशालाः संस्थापिताः। संस्कृतवाङ्मयरसिकैः श्रीमद्भिरनेके संस्कृतविद्यालयाश्च परिपोषिताः । बाल्यादेव स्वधर्मसंस्कृत्योः संस्कारः जनेष्वाधेय इति मन्वानैरत्रभवद्भि-र्भौतिकसमुन्नत्या सहैवाध्यात्मिकोत्कर्षाय शिक्षाप्रणाली सञ्चालनीयेति धृता धारणा सुतरां महीयसी ।

लोकोपकारव्रतिनः !

यशोधना हि साधवः स्वजीवनं परोपकारकार्येषु समर्पयन्तीतिहासः प्रमाणम् । स्वार्थमये वर्तमानसमये लोकोपकारैकव्रतं गृहीत्वात्र भवन्तो बहूनि लोकहितकराणि कार्याणि कृतवन्तः । अनेकधर्मशाला-गोशाला-पुस्तकालय-महाविद्यालय-चिकित्सालयादीन् सञ्चाल्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शिक्षास्वास्थ्यप्रदानैः जनानां स्वधर्मसंस्कृतौ दृढां निष्ठां जनयन्तो भवन्तः व्यासेन समुदीरितामिमां सूक्तिं चरितार्थयन्ति :-

अष्टादशपुराणेषु व्यासस्य वचनद्वयम् ।
परोपकारः पुण्याय पापाय परपीडनम् ॥

तपोमूर्तयः शङ्कराचार्याः !

भगवत आराधनया स्वसाधनया चात्र भवन्तो लोके सदाचारविचाराणामनुपम-मुदाहरणमुपन्यस्तवन्तः । अधुना स्वकीयोत्तराधिकारिसहितानां तपोमूर्तीनां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां शुभागमनेन सर्वोऽपि नेपालदेशो धन्यः, वयं नेपालदेशीयाश्च कृतार्था इति भवतां हार्दं स्वागतं कुर्वाणाः शुभाशिषः प्रार्थयामहे ।

वेदान्तशास्त्रसुसमाहितचित्तवृत्तीन् लोकोपकारनिरतान् प्रथितप्रभावान् ।
काञ्चीपुरादुपगतानिह कान्तिपुर्यां श्रीशङ्करान् गुरुवरान् सततं नमामः ॥

समर्पकः
(वामदेवगौतमः)
अध्यक्षः
जगद्गुरुशङ्कराचार्यस्वागताभिनन्दन-
व्यवस्थापन समितिः,
काष्ठमण्डपः, नेपालः ।
दिनाङ्क :- २०५४।१।६
ई.सं. :- (१८ अप्रैलः १९९७)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ॐ ॥

॥ ॐ चन्द्रमौलीश्वरो विजयतेतराम् ॥

नीहाराचलतुङ्गशृङ्गरचितावासाय दासायितब्रह्मादित्रिदशेन्द्रवन्दितपदद्वन्द्वाय बिन्द्वात्मने ।
स्वर्गङ्गाजलतुङ्गभङ्गलहरीधाराभृते श्रीमते पिण्डेशाय नमः शिवाय गुरवे नादान्तनागात्मने ॥क॥ (रु. मा.)

परिणतिमयीं चतुर्थां पदवीं सुधियां समेत्य सौषुम्नीं,
पञ्चदशार्णकल्पितपदशिल्पां तां नमामि कामाक्षीम् ॥ख॥

–महाकविर्मूकः ।

परमसम्माननीयानां तत्र भवतां श्रीकाञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणामनन्त-श्रीविभूषितानां जगद्गुरुशङ्कराचार्यश्रीजयेन्द्रसरस्वतीमहाभागानां करकमल-योर्नेपालराष्ट्रस्थमहेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयस्य श्रीमद्यज्ञवाराहमन्दिर-सभाजितकौशिकीप्रदेशस्थ-रुद्राक्षारण्यपिण्डेश्वरास्थानाङ्कपालि-स्थितपिण्डेश्वरविद्यापीठगतेन प्राचार्यप्राध्यापकान्ते-वासिकर्मचारिनिचयेन, ससमादरं सबहुमानं समर्पितमिदम्

शुभाऽभिनन्दनपत्रम्

भो देव !

"धर्मसंस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे ।"
प्रोक्तमेतद् भगवता गीतायां, पार्थ-सम्मुखे ॥१॥

एतद् वाक्यानुरूपेण ह्यवतीर्णं तु केरले ।
शङ्करं शङ्कराचार्यं भगवन्तं वयं नुमः ॥२॥

स्वल्पकालेन येनैव, प्रसृतं विश्वतोमुखम् ।
विनाशितं तमस्तोमं तमाद्यं शङ्करं स्तुमः ॥३॥

श्रुतिस्मृतिपुराणानां तीर्थमन्दिरधर्मणाम् ।
संरक्षकं स्थापकं च शङ्करं सर्वतो नुमः ॥४॥

तत्त्वमस्यादिवाक्यैर्यो जीवात्मैक्यमनेकशो ।
व्याचकार, क्रियादक्षं तमाद्यं शङ्करं स्तुमः ॥५॥

परम्परायामस्यैव समायातं समुज्ज्वलम् ।
ह्याचार्यं, शङ्करं विश्वगुरुं, वीतस्पृहं, शिवम् ॥६॥

आस्थास्थानं, धर्मधीरं, विद्याकेन्द्रं बुधं, विभुम् ।
विनताः स्मो वयं देवं श्रीजयेन्द्रसरस्वतीम् ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

"संस्कृतं नाम दैवी वाक्" तत्र विश्वं प्रतिष्ठितम् ।
सदा सेव्या कामदुधा श्रद्दधानैः सुधीवरैः ॥८॥

आचारश्च सदाचारो दानं सत्यं दया तपः ।
सदा सेव्या इमे स्वात्मसंस्काराय च श्रेयसे ॥९॥

जगतोऽतथ्यमेवेत्थं "ज़ीवो ब्रह्मैव नापरः" ।
ज्ञाते त्वेवं चेतसा तु "ज्ञातव्यं नावशिष्यते" ॥१०॥

इत्यादि शिक्षयन् स्वेन कर्मणा निर्मलेन च ।
भ्रामं भ्रामं दिग्विदिक्षु चास्ते निर्निद एकलः ॥११॥

नेपाले संस्कृतिशिवे तीर्थमन्दिरमण्डिते
नानाजनसमाकीर्णे श्रद्धासद्भक्तिपूरिते ॥१२॥

अधुना यः समेतैः स्वैरनवद्यचरित्रकैः- ।
भक्तैः समन्वितस्तीर्थयात्राकर्मणि संस्थितः ॥१३॥

विद्याकेन्द्रं बेलभुण्डीं स्वर्गद्वाराश्रमं तथा ।
हिमालयस्य शिरसि मुक्तिक्षेत्रं सुशोभनम् ॥१४॥

काष्ठमण्डपगं देवं गुह्येश्वरीसमन्वितम् ।
श्रीनेपालेश्वरं भूयो देवं पशुपतिं प्रभुम् ॥१५॥

तीर्थयात्राप्रसङ्गेन वरिवस्यां विधाय च ।
देवघट्टं धुनीवेणीं, जनकानां पुरीं पुनः ॥१६॥

मार्गे तीर्थान्यनेकानि दृष्ट्वा संभाव्य भक्तितः ।
समागतं हि रुद्राक्षारण्ये पिण्डेशितुः पुरे ॥१७॥

दन्तकालीपञ्चकन्यागणेशादिसमन्विते ।
सारस्वततडागेन विमलेन विभूषिते ॥१८॥

सम्प्राप्तं शङ्करवरं जगद्गुरुमनामयम् ।
श्रीजयेन्द्रमहात्मानं सरस्वतीपदान्वितम् ॥१९॥

नत्वा, भक्त्या श्रद्धया च बहुमानपुरःसरम् ।
सुस्वागतेन संभाव्य, ह्यभिनन्दामहे वयम् ॥२०॥

पथिकं वैदिकं प्राच्यं शाश्वतं च समुज्ज्वलम्
नत्वा विश्वजनीनं भोः ह्यभिनन्दामहे वयम् ।२१॥

अभिनन्दनपत्रसमर्पकाः

दिनांकाः १३/१/२०५४
२५/४/१९९७ ई.

कोशयञ्चलधरानस्थपिण्डेश्वरविद्यापीठस्य
प्राचार्यः प्राध्यापकाश्छात्राः कर्मचारिणश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ॐ ॥

हिन्दुराष्ट्रनयपालातिथिदेवाधिदेवानामनन्तश्रीविभूषितानां
काञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वराणां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां जयेन्द्रसरस्वतीपादानां
सुस्वागताभिनन्दनपत्रम् ।

अनन्तश्रीसमलङ्कृतानां पदवाक्यप्रमाणपारावारीणानामनेकविद्या-
विद्योति-तान्तःकरणानां धर्मस्थापनैकव्रतानां दुस्तर्कदावानल -
दन्दह्यमानान्तःकरणशमनश्यामघनानां विश्वस्याद्वितीयहिन्दु-
राष्ट्रनयपालस्यातिथिदेवाधिदेवानां कलितशङ्करावतारा-
णामाचार्यवर्याणां श्रीजयेन्द्रसरस्वतीत्याभिधानेन
विराजमानानां काञ्चीपीठाधीश्वराणां
करसरोरुहयोः सादरमनेकशः
प्रणतिपुरःसरं समर्पयाम
इदम् :-

अभिनन्दनपत्रम्

शिवशिवेतिपदैः समलङ्कृते नयपरैर्न परैः कृतरक्षणे ।
निखिलदेवगणैरपिवन्दितेऽवनितले भवतामभिनन्दनम् ॥१॥

गिरिवरैर्गहनैर्हिमनिर्झरैर्वनरुहैर्नवकोमलपल्लवैः ॥
प्रतिदिनं गिरिशो वत राध्यतेऽवनितले भवतामभिनन्दनम् ॥२॥

हिमगिरेस्तनया खलु कौशिकी सकमला कमलेह विराजते ।
सरयुमूलमिहास्ति च गण्डकी तदवनौ भवतामभिनन्दनम् ॥३॥

जगति येन समस्तभिदां भ्रमो निगमवाग्विवृतेरपसारितः ।
स जनकोऽजनि यत्र च जानकी तदवनौ भवतामभिनन्दनम् ॥४॥

चन्द्रमौलीश्वरस्तत्र भवतां हृद्गतःसदा ।
देवः पशुपतिश्चात्र रक्षताद्धर्मपद्धतिम् ॥५॥

समर्पकाः
जनकपुरनगरस्थहजारीजनकविद्यापीठस्य
प्राध्यापकाः कर्मचारिणः,
छात्राश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ श्रीः ॥

"सरस्वती नः सुभगा मयस्करत्"

श्रुतिशिखोत्थाखण्डप्रातिभज्ञाननिरस्तद्वैतवादानां शङ्करावताराद्यशङ्करा-
चार्यपरम्पराश्रोतोवहानां विद्याविद्योतितान्तःकरणानां सुशिष्य-
श्रीशङ्करविजयेन्द्रसरस्वतीलालितचरणयुगलानामनन्तश्री-
विभूषितानां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां काञ्चीकाम-
कोटिपीठाधीश्वराणां श्री श्री श्री जयेन्द्र-
सरस्वतीमहाभागानां पाणिपयोज-
पल्लवेषु सप्रश्रयं समर्प्यमाणम् ।

अभिनन्दन-पत्रम्

जटाजूटे गङ्गा प्रवहति सदा यस्य निटिले
पुरस्तात्सोल्लासा विलसति मुदा चन्द्रकलिका ।
तथा वामे श्यामा विहितविधिकामा गिरिसुता-
स वै स्वान्ते शान्ते विमलदलकोशे विजयते ॥१॥

सुधावाणी धन्या सुरगुरुसुवन्द्या तव मुखे,
लसद्विद्वद्व्याख्या तव सुमतिमाख्यापयति या ।
श्रिता विद्वद्वृन्दैः सुममिव मिलिन्दैरविरतं-
गुरो ब्रह्मन् सद्यः सकलमशिवं नः शमयतु ॥२॥

इदं विद्यापीठं सहजदयया येन महता-
प्रणीतं लोकार्थं निरवधिसमाधिं विदधता ।
वितन्वत् सौभाग्यं नरपतिमहेन्द्रान्वयभृतं-
सुपद्मैः पुष्पैस्ते प्रवितरति पाद्यं पदयुगे ॥३॥

इयं वै सितायाः प्रभवधरणी ब्रह्मनगरी
सतां तत्त्वज्ञानामपि च वसतिर्वेदविदुषाम् ।
पुनः श्रीसीतायाः परिणयविधौ मण्डपमृदा-
मपादानीभूता जयति सविधे मृत्खनिरिह ॥४॥

परं तत्त्वं वादे निगमबहुवादे मृगयितुं
ययौ पद्भ्यां पूतं मखफलहितं मण्डनपदम् ।
समुच्छिन्नाः शङ्काः परपदहितार्थे सुमतिना-
सुसिद्धार्थः सोऽसौ प्रणिहितहितं प्राप्य मुदितः ॥५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रवृत्तां तां धारां निवहति भवानद्य कृपया-
क्लौ काले धर्मध्वजिशठजनैर्हन्त मृदिते ।
विवेकं तत्वानां विचरणचणस्त्वं प्रकुरुषे-
गुरूणां मर्यादां श्रयसि कृतधीर्ज्ञाननयन: ॥६॥

तवास्ति ब्रह्मन् रसना सरस्वतीपरात्मतत्त्वप्रतिबोधनक्षमा ।
समस्तशास्त्रार्थनिवासभूमिर्विदेहगार्गीप्रतिभानभूति: ॥७॥

समर्पक:
कार्तिकेयझा: (प्राचार्य:)
विद्यापीठ-परिवारश्च,
महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयान्तर्गत-
याज्ञवल्क्यलक्ष्मीनारायणविद्यापीठम् (क्याम्पस)
मटिहानी, महोत्तरी, नेपाल: ॥

दिनाङ्क: २०५४।१।१९ बृहस्पतिवासर: ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ श्रीः ॥

। सच्चिदानन्दाय नमः ।

प्रातः स्मरणीयचरणारविन्दानां प्रत्यक्षीकृतसच्चिदानन्दस्वरूपाणां पदवाक्यप्रमाणज्ञानामनन्तश्रीविभूषितकाञ्चीकामकोटिपीठाधीश्वरजगद्गुरुशङ्कराचार्यश्रीजयेन्द्रसरस्वतीमहाभागानां सनातनधर्मोद्धारकवर्याणां करकमलयोः सादरम्

अभिनन्दनदलं

समर्पयामः

प्रातःस्मरणीयचरणा गुरवः !

विविधवेदवेदाङ्गविद्यावारिधिमथनमन्दरायमाण-ज्ञानसमुपलब्ध-सच्चिदानन्दामृतानां योगिप्रवराग्रणीनां तत्र भवतां श्रीमताञ्चरणारविन्दमकरन्देन सनाथितेयं वसुधेत्यहो भाग्यमस्माकम् ।

सकलज्ञानराशिविलसन्तः सन्तः !

प्रलयपयोधिमहापाथसि निमग्ने सकलसृष्टिज्ञानप्रकाशे निखिलज्ञानराशिभाण्डागारस्वरूपान् चतुरो वेदान् समादायाविर्भूतस्य चिद्घनध्यानतया हस्तामलकवज्ज्ञात सकलप्रपञ्चस्य पद्मयोनेर्ब्रह्मण इवाखण्डानन्दसन्दोहस्वरूपेश्वरसमाराधन-संलग्नतया ज्ञानस्वरूपाणां दिव्याकृतिरूपाणां जगदाचार्याणां गुरुवर्याणां सन्दर्शनेन कृतार्था वयमिति मन्यामहे ।

करुणावन्तःसन्तः !

कलिकौतुककवलीकृतसदाचारप्रचारतया विधर्मधर्षितसनातनधर्मसमुद्धाराय सकलजीवनिकायशङ्करः शङ्कर आद्यशङ्कराचार्यरूपेणावतीर्य समस्तभारतवर्षे धर्मं संस्थापितवान् । सोऽद्य विविधधर्मसंस्कृतिसभ्यतासम्प्रदायसमूहेन विलुप्त इवाभाति । तदुद्धारार्थमेव पुनः शङ्कररूपेणावतीर्णा भवन्तः सन्त इति मन्यामहे वयम् ।

सनातनधर्मोद्धारकाग्रगण्याः विद्वद्वरेण्या : !

हृतमणीनां फणीनामिव लुप्तसनातनधर्मालोकानां सशोकानां समस्तलोकानां विशोकाय विविधज्ञानभासुरभूसुरसज्जनान् समेकीकृत्य सकलशास्त्रविमर्शतया देशकाल परिस्थित्यनुसारं देश-देशान्तरनिवासिहिन्दूजनसंसेव्यसदाचारानुसारं चाचिरमेव श्रीमतामध्यक्षत्वे सनातनधर्मो दृढीभविष्यतीति वयमाशास्महे । पुनश्च तीर्थान्यपि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तीर्थीकुर्वतां भवताममोघानि दर्शनानि मनोमलमपसार्य सर्वानपिलोकान् पावयिष्यन्तीति विश्वसिम: ।

विविधसंस्थासंचालका महामनस: !

सप्तदशशताब्द्या: पूर्वार्धे योगिराजेन "तस्मैया बाबा" इति नामधेयेन संस्थापित एतस्मिन्मठे प्राचीनकालत एव वेदव्याकरणन्यायज्यौतिषसाहित्यायुर्वेदविषयाणाम-ध्ययनाध्यापनं प्रचलति स्म, किन्तु कतिचिद्वर्षेभ्यो निखिलजनायुर्वेदरूपस्यायुर्वेद-स्याध्ययनाध्यापने प्रविलुप्ते जना इदानीमामयपीडिता अकाल एव कालकवलिता भवन्ति । अतो जनक-याज्ञवल्क्य-जानकी-गौतमादि पालिते मिथिलास्थले नेपाल-भारतसीम्नि वर्तमाने हिन्दूराष्ट्र-नेपालान्तर्गतान्तरराष्ट्रियमहाविद्यालयेऽस्मिन्नायुर्वेदाध्यनाध्यापनव्यवस्था पुनरपि श्रीमतां कृपया भविष्यतीति द्रढीयान्नो विश्वास: ।

सततचन्द्रमौलीश्वरसमाराधनपरा आचार्यवरा: !

सततचन्द्रमौलीश्वरसमाराधनसंलग्नतया धौतकलिकालमलानामत एवापसारित-संसारामयानामनवरततपोलीनसज्जनसमुदायसच्छिष्यसुपूजितपादपद्मानां पद्मानाथसना-थितमनसां तत्र भवतां श्रीमतां निखिलजनकल्याणकारिणीं कलिमलजनित-संतापहारिणीं धीप्रचोदिनीमात्मविद्योतिनीं शुभाशिषमभिकाङ्क्षन्तो दीना वयमिमं वाणीसुमनोऽञ्जलिं समर्पयन्तोऽभ्यर्थयाम: ।

समर्पका:-

मानमहन्तपण्डितश्रीजगन्नाथदासवैष्णवसहिता

मठस्था: सन्त: ।

लक्ष्मीनारायणमठ:, मटिहानी, महोत्तरी, नेपाल : ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ श्रीः ॥

पूज्यपादानां सकलहिन्दूजनसंसेवितचरणानां विद्वच्चणानां श्रीमतां तत्र भवताम्
अनन्तश्रीविभूषितकाञ्चीकामकोटिपीठाधीशजगद्गुरुशङ्कराचार्य-
श्रीजयेन्द्रसरस्वतीमहाभागानां करकमलयोः सादरम्

अभिनन्दनदलम्

समर्पयन्ति

यत्पादपंकजपरागनिषेवणेन
गाढान्धकारमलिना अपि यान्ति पारम् ।
सद्भिस्त एव गुरवः कृपायागतास्तद्
धन्या वयं विरजया विरजा च भूमिः ॥१॥

विद्यावदातहृदया सदयावलोकैः
प्रज्ञावतां हि भवतां वयमद्य जाताः ।
हर्षातिरेकपुलकाङ्कितरोमदेहा-
गेहान्निवृत्तमतयः प्रभुदर्शनेन ॥२॥

ग्लानिर्भवत्यनुदिनं ननु वैदिकस्य
धर्मस्य पूर्वनिहितां महतीं प्रतिष्ठाम् ।
क्षीणां निरीक्ष्य भगवन् विनिवेदयामः
प्राग्वत् स्थितिर्भवतु तद् भवतां प्रसादात् ॥३॥

विवाहमण्डपस्यार्थे सीतायाः खनिता यदा ।
मृत्तिकातो 'मृत्खनी' ति नामधेयमभूत्तदा ॥४॥

तदस्यां योगिराजेन "तस्मैया" ख्यावता पुरा ।
खनित्रं स्थापितं यत्र बिडालो हत आखुना ॥५॥

तत्र जातो मठो दिव्यः सर्वसिद्धिकरः सदा ।
योगिराजैस्तपोलीनैः पूर्व-शास्त्रविशारदैः ॥६॥

तदीयपाठशालातः सर्वशास्त्रार्थपारगाः ।
विद्वांसो विश्रुताः सन्ति भारते यत्र तत्र हि ॥७॥

सेदानीं शीर्णतां प्राप्ता तच्छिक्षकगणा वयम् ।
'वृद्धस्य वचनं ग्राह्यमि' त्याशिषमभीप्सवः ॥८॥

गिरो सुराणां धर्मस्य काङ्क्षयोद्धारकर्मणः ।
सच्छात्रा अर्पयामोऽद्य वाग्रूपं कुसुमाञ्जलिम् ॥९॥

समर्पकः
विद्यालयपरिवारः
श्रीराजकीयसंस्कृतमाध्यमिकविद्यालयस्य
मटिहानी, महोत्तरी, नेपालः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२०५४ वैशाखमासस्यैकविंशदिवसेऽनन्तश्रीविभूषितानां जगद्गुरुशङ्कराचार्याणां मक्षे सम्पन्ने संस्कृतकविसम्मेलने मटिहान्यां याज्ञवल्क्यलक्ष्मीनारायणविद्यापीठे स्तुता: कविता: ।

'जगद्गुरोरभिनन्दनम्'

- केशवराजशर्मा-आचार्यः

हिन्दुराष्ट्रं च नेपालो वर्तते चन्द्रसूर्ययो: ।
अधोभागे च, हे स्वामिन् ? स्वागतं ते करोम्यहम् ॥ १॥

धर्मं विनेह लोके हि जीवनं नैव विद्यते ।
आदौ ब्रह्मस्वरूपं त्वां जयेन्द्रं च नमाम्यहम् ॥२॥

गुह्येश्वरीमहादेवौ राजेते काष्ठमण्डपे ।
स्मरणं च तयो: सर्वे जना: कुर्वन्ति वै सदा ॥३॥

मिथिलाया: प्रदेशो हि सीताया जन्मपूजित: ।
विवाहार्थं मृत्खननं कृतं चात्रैव प्रोच्यते ॥४॥

राज्यस्यारोहणे वर्षे राजते भगवान्खलु ।
नेपालं च समायातो वीरेन्द्रस्य नृपस्य हि ॥५॥

नेपालदेशे च वहन्ति नद्य: हिमालया: सन्ति विराजमाना: ।
वीरेन्द्रवीराय नृपाय साधो ! दत्ता त्वया वाक्च शुभा हृदाऽत्र ॥ ६॥

दृष्टं खलु त्वया ब्रह्मन् ! नेपालप्रमुखस्थलम् ।
स्मरणं क्रियते नित्यं नयपालनिवासिभि: ॥७॥

तव ज्ञानोपदेशेन जनानां हृदयं खलु ।
शुद्ध्यतीति च हे देव ! संशयो नाऽत्र विद्यते ॥८॥

मृत्खन्यां च त्वया विद्यापीठं दृष्टं तथा मठम् ।
विकाशश्चोभयोर्नित्यं भवेत्ते शुभकाङ्क्षया ॥९॥

हे पूज्य ! मान्य ! वरणीय च धर्ममूर्ते !
हे दानशील ! सुकृतिन्परमार्थमूर्ते ! ।
हे धर्मरक्षक ! जयेन्द्र ! च ज्ञानमूर्ते !
त्वां नौमि नौमि निगदन् विरमामि चात्र ॥१०॥

जयेन्द्रस्य च हे शिष्य विजयेन्द्र महामुने ।
धर्मसंरक्षणार्थं हि दृश्यते ते क्लेवरम् ॥११॥

गुरुणा सह सर्वत्र भ्रम्यते च त्वया सदा ।
स्वागतं ते, नमस्तेऽस्तु विरमाम्यत्र चाधुना ॥१२॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

'धन्या अहो ! वयमियं मिथिला च धन्या ।'

– पं. कैलाशमिश्रः

यत्र योगिप्रवरो जनकोऽभूत्
यत्र याज्ञवल्क्यो मुनिराजः ।
गौतमादिमुनिवर्यसुपूता
सा ह्यपूर्वमिथिला भुवि धन्या ॥१॥

श्रीसीतयेह जनकात्मजया वियोगा-
न्नैजात् विचिन्त्य सकलस्य जनस्य दुःखम् ।
गंगास्वरूपविरजा यमुनावतारा
नीता च यत्र सरिता यमुनी पवित्रा ॥२॥

किं वर्णयामि मिथिलां ध्रुवमध्रुवं च
कीरांगना जगदिदं गिरमुद्गिरन्ती ।
अन्यत्र पूजयति भक्तजनः पुमांसं
भक्तान् सभक्ति यजते पुरुषोऽत्र नित्यम् ॥३॥

कुशिकजा-हरिजा-परिपाविता
हरिनदीजलसन्ततसेविता ।
हिमकिरीटविभाप्रतिभासिता
सुरपुरी मिथिला भुवि राजते ॥४॥

यज्जन्मना जगति मातृपदेन युक्ता
सर्वंसहा वसुमती पृथिवी समस्ता ।
सा यत्र भूमितनया समभूत् पवित्रा ।
धन्या अहो वयमियं मिथिला च धन्या ॥५॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

'स्वागतपद्यानि'

- विष्णुप्रसाददहालः

विद्यावैभवभासुरः क्षितिसुरैः संसेविताङ्घ्रिद्वयो-
र्धर्मोद्धारपरायणो मतिमतामग्रेसराणां मणिः ।
अध्यात्मोदधिमन्थनैकचतुरो धर्मावतारस्तथा
हिन्दूसंस्कृतिरक्षको यतिपतिर्धन्यो भवान् भूतले ॥ १॥

बाल्यादेव तिरस्कृतं भवसुखं येनाश्रिता ब्रह्मदृक्
तस्मिन्नित्यसुखाम्बुधौ बुधजना ज्ञानामृतैस्तर्पिताः ।
कीर्तिर्यस्य सुविस्तृता धवलिता निःशेषपृथ्व्यामपि
योऽयं नः परमो गुरुर्विजयते श्रीमज्जयेन्द्राभिधः ॥२॥

कालिन्द्याः पुलिने विशालभवने प्रोत्तुङ्गश्रृङ्गाङ्किते
यस्मिन्नादनिबद्धयन्त्रघटिकावैतालिको राजते ।
विद्यादानपरायणैर्यतिवरैः श्रीमज्जयेन्द्राभिधै-
र्विद्यापीठमधिष्ठितं सुललितं श्रीलक्ष्मिनाथाह्वयम् ॥३॥

नानाविद्यानिवासं नवयुगयुवकोत्साहवादस्वभावं
श्रौतस्मार्तादिकर्मस्वविरतनिरतं ब्रह्मविद्याविलासम् ।
नित्यं गीर्वाणवाणीविपिनहृतसुधासौरभापूरितास्यं
श्रीमन्तं तं जयेन्द्रं वयमभिनवमाचार्यवर्यं नमामः ॥४॥

वेदवेदाङ्गशास्त्रज्ञं कलाकौशलकोविदम् ।
भवन्तं के न जानन्ति लोकेऽस्मिन् त्यक्तमत्सरम् ॥५॥

शरण्यं वन्दनीयञ्च दुःखजातविनाशकम् ।
तेजोविभ्राजमानं त्वां के नमन्ति न हिन्दवः ॥६॥

जाता नो भगवन् सिद्धाः सम्पूर्णा हि मनोरथाः।
भवदागमनान्नोऽद्य प्रफुल्लं स्वान्तपङ्कजम् ॥७॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शङ्कराचार्यः

(आर्या)

- *विष्णुराज आत्रेयः*

आर्या जगति पराम्बा भार्या भर्गस्य सा चर्या
आर्या पुण्यश्लोका ह्यत एव समादृता सार्या ॥१॥

आर्या नेपालसुता नगाधिराजस्य कन्यका सार्या
विलसत्वार्या वाणी सार्या वाणीं विलासयतु ॥२॥

भारतभुवश्चतसृषु दिक्ष्वथ पीठानि चत्वारि
संस्थाप्य तेषु शिष्यान् नियुक्तवानाद्यशङ्कराचार्यः ॥३॥

काञ्चीव, कामिनीनां काचन काञ्चनमयी काञ्ची
चकास्ति मुख्यं पीठं निरमात् यत्राद्यशङ्कराचार्यः ॥४॥

सोपानपर्वणि तथोनसप्ततितमे प्रमुखपीठस्य
श्रीमज्जयेन्द्रनामा विराजते शङ्कराचार्यः ॥५॥

ऊरीकृतयतिरीतिः प्रदर्शित-त्रिपुरसुन्दरीप्रीतिः
नीरागोप्यथ धृतगैरिकरागः शङ्कराचार्यः ॥६॥

यो नित्यं स्मितवदनोऽनन्तश्रीर्दिव्यगुणसदनः
साक्षाच्छिवस्वरुपो विराजते शङ्कराचार्यः ॥७॥

निःसारः संसारः सागर इव दृश्यते ऽत्र दुस्तरः
तरणिस्तस्य जयेन्द्रः स्वामी श्रीशङ्कराचार्यः ॥८॥

गोशालाऽतिथिशाला विद्याशाला निदानशालाश्च
लोकोपकारहेतोः कल्पितवान् शङ्कराचार्यः ॥८॥

जयति जयेन्द्रस्तदनु काञ्चीपीठोत्तराधिकारी यः
अद्यात्तु सप्ततितमः शङ्करविजयेन्द्रशङ्कराचार्यः ॥१०॥

भस्मविभूषितभालः विशालहृत् शाल इव दीर्घः
गौरः काञ्चीपौरः शङ्करविजयेन्द्रशङ्कराचार्यः ॥११॥

निखिलश्च शास्त्रसारो येनाप्तो गुरुकुलागतः सम्यक्
विश्रुतपुण्यश्लोकः शङ्करविजयेन्द्रशङ्कराचार्यः ॥१२॥

यून्यपि विषयविरागः निखिलश्रीकोऽपि नास्यत्यहंरागः
संस्कृत-संस्कृतिरागी शङ्करविजयेन्द्रशङ्कराचार्यः ॥१३॥

राज्यारोहण-राजत-महोत्सवाब्दं समुद्दिश्य
नेपाल-शासन-निमन्त्रितोऽभवत् शङ्कराचार्यः ॥१४॥

वैश्वानर-शर-सुरवर्त्म-करमितेऽब्देऽथ बैक्रमे चैत्रे
सोमे कृष्णाऽष्टम्यां प्राविशदिह शङ्कराचार्यः ॥१५॥

बौद्धमहासङ्घेनाथ च लुम्बिन्यां तु विश्वपूर्वेण
संस्कृतिमन्त्रिद्वाराऽभिनन्दितः शङ्कराचार्यः ॥१६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हिन्दुमहासङ्घेनाऽपि च विहितं विश्वपूर्वेण
बुटवलनगरे स्वागतमूरीकृतवान् हि शङ्कराचार्यः ॥१७॥

नैषा प्रथमा यात्रा न वा द्वितीया परं तृतीयेह
शङ्करविजयेन्द्रेण च सहागतः शङ्कराचार्यः ॥१८॥

महेन्द्रसंस्कृतविश्वपूर्वं विद्यालयं रम्यं
दाङ्गं संस्कृतनगरं समागतः शङ्कराचार्यः ॥१९॥

परः सहस्रैर्लोकैः शताधिकैस्तोरणद्वारैः
मङ्गलवाद्यनिनादैः सभाजितः शङ्कराचार्यः ॥२०॥

पूर्णं क्लशं भिक्षां पूजाद्रव्यं समादाय
पाद्यार्घ्यैरुपकुलपतिसत्कृत एषो हि शङ्कराचार्यः ॥२१॥

शब्दार्थाऽलङ्कृतिभिर्विरुदावलिभिर्विभूषितैः पद्यैः
अभिनन्दितो यतीन्द्रोऽथ जयेन्द्रः शङ्कराचार्यः ॥२२॥

लुम्बिन्यामथ दाङ्गस्य विश्वविद्यालये रम्ये
यात्रास्मरणाय तरून् रोपितवान् शङ्कराचार्यः ॥२३॥

पुष्पकविमानमारुह्य च दाङ्गात् यो विहायसा यातः
तीर्थं स्वर्गद्वारं स्वामिगलः शङ्कराचार्यः ॥२४॥

शास्त्रीयं चिन्तनमथ प्रवचन-कवितादि-पाठकृत्यानि
श्रावं श्रावमगमयत् दाङ्गे समयं हि शङ्कराचार्यः ॥२५॥

चन्द्रोटजे कपिलवस्तु-मण्डलस्थे च गोशृङ्गे
कृपा-कटाक्षं वितरन् लोकेभ्यश्चैति शङ्कराचार्यः ॥२६॥

स्नातं जले त्रिवेण्याः वाल्मीकेराश्रमो दृष्टः
विलोकिता व्यासगुहा येन स जयताद् हि शङ्कराचार्यः ॥२७॥

संस्कृतविद्यापीठे भवनस्य कृतः शिलान्यासः
पुष्करिणीपुर्यामपि येन विजयते स शङ्कराचार्यः ॥२८॥

पुष्करिणीनगरीतश्चारुह्य मनोजवं यानम्
मुक्तिक्षेत्रं यातः पुष्करमार्गेण शङ्कराचार्यः ॥२९॥

काञ्चीमठसम्बद्धो मठो भवेत् हिन्दुराष्ट्रेऽपि
इति कल्पितवान् मनसा जगद्गुरुः शङ्कराचार्यः ॥३०॥

अथाभ्युपेत्य दमौलीं निधाय हृदि चन्द्रमौलिमचिरेण
व्यास-नगर्यामाश्रमशिलां न्यधात् शङ्कराचार्यः ॥३१॥

संबोधयँश्च लोकान् वितीर्य दीक्षाश्च भक्तेभ्यः
दीनाँश्च भोजयन् काष्ठमण्डपं याति शङ्कराचार्यः ॥३२॥

आगत्य काष्ठमण्डपमथ पावन-पाशुपततीर्थम्
वाग्वत्या उपघट्टं निवसति वै शङ्कराचार्यः ॥३३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रात्रिन्दिवं प्रचलितैर्विविधैर्मंलमयोत्सवै रम्यैः
धर्मः संस्कृतमुभयं समेधयति शङ्कराचार्यः ॥३४॥

वीरेन्द्रवीरविक्रमशाहं देवं च भूपालं
अथ राजताभिषेकं कृतवानिह शङ्कराचार्यः ॥३५॥

पञ्चश्रीकं परिधाप्य स्वर्णकिरीटमाशीर्भिः
संवर्धितवान् हिन्दुराष्ट्रनरेशं हि शङ्कराचार्यः ॥३६॥

वेद-व्याकरण-न्याय-धर्म-वेदान्त-मीमांसा-
साहित्यादिषु शास्त्रार्थमकारयदत्र शङ्कराचार्यः ॥३७॥

नेपालस्य कवीनां कवयित्रीणां मनोहराः रचनाः
श्रुत्वा ताँस्तान् संसदि सम्मानितवाँश्च शङ्कराचार्यः ॥३८॥

संस्कृत-संस्कृति-धर्म-नीतिसदाचार-महिमानं
आनेपालं विस्तारितवानेवं हि शङ्कराचार्यः ॥३९॥

प्रस्तौति काव्य-कुसुममात्रेयो विष्णुराजोऽयम्
प्रीणात्वसौ जयेन्द्रः सरस्वती शङ्कराचार्यः ॥४०॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

'शङ्कराभिनन्दनम्'

- पं. शशिनाथझाः

शर्वाय क्षितिमूर्त्तये भव ! भवायाम्बुस्वरूपात्मने
रुद्रायाग्नि-सुरूपिणे बलवतामुग्राय वाय्वात्मने ।
भीमायाम्बररूपिणे पशुपते ! यष्ट्रे महादेव हे !
सोमायेश ! जगत्प्रकाशक ! विभो ! सूर्याय तुभ्यं नमः ॥१॥

श्रीमत्काञ्चीपीठाधीश्वरवर्यः शङ्कराचार्यः ।
मिथिलां प्राप्तो धर्मावलोकनायेह शङ्कराचार्य इव ॥२॥

गङ्गा-यमुनासङ्गम इव मिथिला-नयपाल-देशयोस्सङ्गः ।
श्रीमत्सम्पर्कादिह 'मृत्खन्यां' सा त्रिवेणिका प्राप्ता ॥३॥

यत्र च कर्मसुसिद्धं ज्ञानं परतत्त्वदायकं कथितम् ।
राजर्षिवर्य-जनकाः गार्हस्थ्येऽपि प्रकृष्ट-योगिनः प्रथिताः ॥४॥

याज्ञवल्क्यो यजुःप्रापको ब्रह्मवित्, सूर्यवद्भासमानोऽपि सच्छीतलः ।
कर्मयोगी गुरुर्ज्ञानयोगी बुधः, सर्ववन्द्यो बभूवेह यो मैथिलः ॥५॥

वेदाश्रितान्येव हि दर्शनानि न्यायादितत्त्वानि विचारितानि ।
श्रीगौतमाद्याः प्रथिता वरेण्या अस्या हि भूमेर्महिमा इतीह ॥६॥

कुमारिलो मण्डनमिश्र-वाचस्पती तथेहोदयनः प्रसिद्धाः ।
श्रीशङ्कराचार्यमतप्रचारकाः पूर्वापरा मैथिल-सन्मनीषिणः ॥७॥

सीताजनित्री यजनादिगात्री, शक्तिप्रदात्री शिवपीठधात्री ।
आचारपूता विबुधैश्च वित्ता सुस्वागतं ते मिथिला करोति ॥८॥

शास्त्रार्थचर्चा भगवत्समर्चा विद्याप्रदानं धनधान्यदानम् ।
चिरात् प्रवृत्तं 'मटिहानि' पीठे, सुस्वागतं तद् भवतां, नमोऽस्तु ॥९॥
भगवच्छङ्करपादा धर्मप्रचारका अखिले राष्ट्रे ।
तत्पद्धतिमनुसरतः साम्प्रतमभिनन्दनं भवतः ॥१०॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महेन्द्र-संस्कृत-विश्वविद्यालयबाट प्रकाशित पुस्तकहरू

	पुस्तकको नाम	लेखक/संपादक	मूल्य
१.	स्कन्दपुराण (अम्बिकाखण्डम्)	सं. कृष्णप्रसादभट्टराई	१२५।-
२.	कालचन्द्रान्तर्गतज्यौतिषभागः	सं. प्रा. नयराज पन्त, सह-प्रा. दिनेशराज पन्त	५०।-
३.	रामराज्यम्	ले. स्व. पूर्णप्रसाद ब्राह्मण	२५।-
४.	षड्दर्शनीसंग्रहः	ले. जाषराज, सं. डा. दीर्घराजघिमिरे	३०।-
५.	जनकदर्शनम्	ले. स्वामी डा. रामानन्दगिरी	११५।-
६.	श्रीकृष्णश्रीरामचरितादर्शः,	ले. स्व. पूर्णप्रसाद ब्राह्मण	३५।-
७.	श्रीकृष्णाचरितामृतम्	ले. पं. दधिराममरासिनी	२०।-
८.	स्तवमाला	ले. पं. दधिराममरासिनी	३०।-
९.	पदार्थीयदिव्यचक्षुः	ले. सुमति उमापति, सं. प्रा. रामेश्वर शर्मा	४५।-
१०.	हरिकेलिमहाकाव्यम्	ले. वंशमणि, सं. डा. वेणीमाधव ढकाल	२००।-
११.	श्रीस्वर्गद्वारी महाप्रभुचरित्र	ले. दुर्गादत्त पौड्याल	४५।-
१२.	संस्कृतशिक्षणाभ्यासः(प्रथमभागः)	ले. नीलमणि ढुगांना	५२।-
१३.	संस्कृतशिक्षणाभ्यासः(द्वितीयभागः)	ले. नीलमणि ढुगांना	५०।-
१४.	आशौच विवेचन -	ले. रामचन्द्र गौतम	७५।-
१५	संस्कृतविद्वत्सम्मेलनसंस्मरणग्रन्थः		२४०।-
१६.	मधुरिमा (संस्कृतकवितासंग्रहः)		२५।-
[illegible]	गण्डकीगौरवम्	उमानाथपन्थी	३०।-
	श्रीरामचरितामृतम्	ले. दधिराममरासिनी	५०।-
	साहित्यप्रवेशिका (प्रेसमा)	लेखकसमूहः	
	[illegible] (प्रेसमा)	लेखकसमूहः	
	[illegible]	[illegible]	
	[illegible]	[illegible] गौतम	
	[illegible]मणिः प्रेस	प्रा. विद्यानाथ उपाध्याय	

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu